

EŞQ MƏKTƏBİ

Məhəmmədhüseyn Qədəmi

Kitabın adı:.....Eşq məktəbi
Tərcümə edən:.....İbrahim Mirzə
Çap tarixi:.....2022
Çap növbəsi:.....Birinci
Tiraj:.....1000

«Издательство Полипресс»
Тверь, Комсомольский проспект, дом 19.
Тел.: (4822) 58-19-78, 500-250,

ISBN 47-42-024519-46

Ön söz

Reportyorluq bir hadisəni təsvir etmək üçün dəqiq üslubdur. Onu baş verən yerdən uzaqlara daşımaqdan ötrü jurnalistika janrlarından ən yaxşısı məhz reportyorluqdur.

Reportyor hadisə yerindəki ən xırda bir əşyanın köməyi ilə də ən dolğun təsviri yaratmağa çalışır.

Reportyorun iş sahəsi həmişə təhlükəsiz olmur. O, reportaj hazırlamaq üçün bəzən təhlükəli hadisələrin içinə girməyə məcburdur. Müharibə reportyorluğu da belədir. Bizim səkkizillik müdafiə dövrümüzdə döyüşçülərimizə qarışmış reportyorlar az deyildi.

Adətən böyük qəzet səhifələrində və televiziya ekranlarında nümayiş etdirilən müharibə reportajlarına nəzər salmaqla reportyorluğun bu

sahəsinin keçdiyi inkişaf yolunu görmək mümkündür.

Bu müddətdə sözügedən yazarların qələmi və mikrofonu tarixə çox gözəl və nadir anlar qeyd edə bilmiş, bəsicilərlə yan-yanə hərəkət edən bu əzizlərin bəzisinin qanı peşə alətlərini qırmızıya da boyamışdır.

Müqavimət ədəbiyyatı və incəsənəti şöbəsi

Yazarın ön sözü

Cəbhələrdə baş tutan ən heyrətamiz qəhrəmanlıqların, fədakarlıqların tarixin şərəf səhifələrində qeyd olunmadığını, torpaq sipərlərin arxasında qaldığını görəndə özümü günahkar hiss edirdim. Çünki cəbhə xəzinələrini qorumağı vacib sayır, o dəyərləri qeyd etməyi vəzifə bilirdim. Odur ki, qələm və fotoaparat silahlarına sarılıb həyatın ön xəttinə getmək, imam yolunun fədailərinin vəfasını təsvir etmək, onların həyat dolu mədəniyyətini şəhərə gətirmək qərarına gəldim; çünki bizim hamımız bu ilahi vəfaya ehtiyaclıyıq.

Cəmiyyətlərin bütün bədbəxtlikləri həqiqi həyat örnəklərinə sahib olmamaqdan, onları tanıdımamaqdan irəli gəlir. Nə qədər ki tağut

mədəniyyəti hakim olacaq, Yezid əxlaqı geniş yayılacaq, cəmiyyət də xoşbəxtliyin üzünü görməyəcək. Mərhum İmam Xomeyni belə buyurmuşdu: "Bizim müharibəmiz məktəbə görədir"; yəni biz müharibə olmasın deyə vuruşuruq.

Beləliklə, qələmin darağını sözlə doldurub fotoaparatu tam avtomat rejiminə keçirdim, döyüşçülərin iklas, iman və eşqini təsvir etməyə başladım. Çəkilən kadrları ürək sözləri müşayiət edirdi:

– Əli ilə Mustafa dodaqlarında təbəssüm şəhadət yerində oturdular.

– Söhrabi soyadlı gənc bir hövzə tələbəsinin bədəni tank mərmisi ilə ortadan ikiye bölündü.

– Taqım komandirim Nemət Canməhəmmədinin saqqalı başının qanına boyandı, Behişt gözlərim önündə səcdə halında pərvanə kimi yandı.

– Bir qəlpə də Mustafanın atasının yanına sancıldı...

Bir neçə dəfə şəhadət sərhədinə qədər getdim, eşq sallaqxanasından və təşviş istehkamından keçdim, amma Sidq mənzilinə çatmadım, vəsl şərabından bir qurtum içə bilmədim. Bu ilahi sınaqdan çoxlu dostlar qalib çıxdılar, qəbul cədvəlləri ilə Allahlarına doğru qanad çaldılar, mənə yerimdə qalib xatirələrinin hekayəçisi oldum.

Bu kitabın ikinci çapına qədər iki qədim dostum və səfər yoldaşım - Bəhrüz Fələhətpurla Seyid

Mürtəza Avini də şəhid yoldaşlarına qovuşdular. Bu iki dost illərdir aramızdan getsə də, onları hələ də yanımda görür, mehriban əllərinin sevgi və səmimiyyətini hiss edirəm.

Kitabın savabını bu iki böyük insanın və digər inqilab və müharibə şəhidlərinin, habelə şəhid atamın və əzablar görmüş döyüşçü olan, müharibədən sonra bir qolu kəsilmiş halda Allahın görüşünə gedən qardaşımın uca ruhlarına hədiyyə edirəm.

İndi sizi fədakarlıq vadisinə və eşq məktəbinə aparacaq, o ilahi səhnələrin, ilahi anların bir hissəsini göstərəcəyəm.

M. Qədəmi
Bahar, 2008

Birinci reportaj

01 Dekabr 1986

Son qeydiyyat işlərini görmək üçün Miqdad düşərgəsinə gedirəm. Düşərgədə hədsiz dərəcədə sıxlıq var. Azyaşlı yeniyetmələrdən tutmuş beli bükülmüş qocalara qədər bütün könüllülər ad yazdırmaq üçün hücum çəkiblər, uzun bir sırada dayanıb önə keçməyə tələsirlər. Bu sıra ət, yumurta, neft və çörək növbəsi deyil, canlarından ibarət məhsullarını can sahibinə təklif edən mücahid müştərilərin növbəsidir. "Allah, şübhəsiz ki, Allah yolunda vuruşub öldürən və öldürülən möminlərin canlarını və mallarını cənnət müqabilində satın almışdır". (Quran)

Uşaqlar sevincək və həyəcanlıdırlar: sevinirlər ona görə ki, nəhayət, ata və analarının razılığını alıb "Məhəmməd (s) qoşunu"na qatıla bilmişlər; həyəcanlıdırlar ona görə ki, onlara növbə çatmayacağından qorxurlar.

Axşamüstü saat yeddidir, beş saatdır ki, iş vaxtı bitib. Ezam işçisi yalvararaq deyir: "Əziz qardaşlar, lütfən sıxlıq yaratmayın, bir qədər səbirli olun, işləriniz tez düzəlsin. Narahat olmayın, biz sübhə qədər sizin qulluğunuzdayıq".

Sakitlik çox çəkmir, uşaqlar vəsiqə almaq üçün yenə bir-birinin belinə dırmaşırlar.

02 Dekabr 1986

Qərara alınıb ki, səhər saat səkkizdə Miqdad düşərgəsinin önünə toplaşaq. Çantalar hazırlanıb, vəsiyyətlər və tövsiyələr edilib, müharibə və şəhadət məsələləri ev adamları, hətta uşaqlar üçün də tam həll olub. Bir neçə gün öncə cəbhədən söz düşəndə doqquz yaşlı oğlum anasının, "Ata şəhid olsa, nə etmək lazımdır?" – sualına qısa fasilədən sonra belə cavab vermişdi: "Heç nə; həyəti işıqla bəzəyəcəyik, mikrofon qoyacağıq!" Dördyaşlı bacısı da belə demişdi: "Behişt-Zəhra məzarlığına gedəcəyik".

Sağollaşandan sonra Cümhuri meydanına gedirəm. Bu gün meydanın siması dəyişib. Yanımdakı qardaş deyir: "Axtaraq, görək bir tanış varmı". Deyirəm: "Əksinə, axtar, gör yad adam

tapırsanmı!" Burada hamı bir-birinə tanış və qardaşdır; hamı bərabər, həmrəydir və bir məqsəd üçün çalışır.

"Məhəmməd (s) qoşunu gəlir" nəğməsi hər tərəfdə əks-səda verir. Döyüşçülərin sayı anbaan artır. Yola salan ailələr sıraya düzülmüzlər. Biri əlində üzərlik tüstülədir, biri oğlunu öpüb Quranın altından keçirir, digəri imamın şəklini sinəsinə yapışdırıb ağlayır.

Ailələr sevinc və kədər arasında övladlarını yola salır, şüar deyirlər: "Ölüm olsun Amerikaya! Ölüm olsun Sovetə! Ölüm olsun Səddama! Ölüm olsun işğalçıya!.." Baxışlar Kərbəla yolçularının üzərindən bin an da yayınmır. Daim əl yelləyir, söz deyir, sifariş verirlər. Həyat bağlarından əl üzmək çətindir, amma Allah yolunda hər şey asanlaşır. Hərbi marş çalınır, ardınca da nəğmə başlayır: "Ey Hüseynçi qoşun, ey Hüseynçi qoşun! Kərbəlaya çatana qədər bir "ya Hüseyn" də de!"

Yavaş-yavaş ayrılıq anı yaxınlaşır. Bacıların dayandığı yerə yaxınlaşır, bir neçə qəhrəman ananın söhbətini dinləyirəm.

Səid Səidin anası oğlunu ikinci dəfədir cəbhəyə yola salır. O deyir:

– Əziz imamımız deyir ki, bu gün İslam təhlükədədir və onu müdafiə etmək hər kəsə vacibdir. Odur ki, laqeyd qalmamaq hamımızın borcudur. Övladlarımızı cəbhəyə göndəririk,

özümüz də arxa cəbhədə əlimizdən gələn heç bir köməyi əsirgəməyəcəyik. Elə indi mənim bacım oğlu və həyat yoldaşım da cəbhəyə yollanırlar.

Vəliyullah Nozadın anası deyir:

– Oğlum beş ay cəbhədə olub. Məzuniyyətə gəlmişdi, indi qayıdır.

Məhəmməd Qiyasvəndin və məktəb şagirdi olan Məhəmməd Məhəmmədinin anası da övladlarını cəbhəyə göndərməkdən məmnun olduqlarını ifadə edirlər.

Hərəkət zamanı gəlir, mikrofondan elan olunur: "Döyüşçü qardaşlar tez avtobuslara minsinlər". Elanı eşidən kimi anaların ürəyi bərk döyünməyə başlayır, Kərbəla yolçularını son dəfə qucaqlayıb öpürlər. Fotoqraf və operatorlar taleyüklü səhnələri qeyd edib tarixə köçürmək üçün əvəzedilməz anları ovlayırlar. Uşaqlar sıra ilə minirlər. Bir qoca kişi onları Quranın altından keçirir. Şir ürəkli bir qadın da yeni ailə qurmuş kürəkənini yola salır.

Salam və salavatla hərəkət edib Şərif universitetinə çatırıq. Paltar, çəkmə və digər səfər əşyaları hazırdır. Onları təhvil alıb müvəqqəti olaraq bölünürük. Yeriniz məlum, orada da anaların qayğısı bizimlədir; adətin əksinə olaraq, ləzzətli yolalasma aşını hələ getmədən özümüz içirik.

Hizbullahçı ümmət çıxışda cərgə ilə düzülüb,
"Səlli əla Məhəmməd, leşgəri-Mehdi aməd"¹ şüarı ilə
yolçuları müşayiət edirlər. Saatıma baxıram: günorta
12-dir. Maşının içindəki yazılar diqqətimi cəlb edir:

Pərvərdigara!
Səfərimdə yoldaşım Sənsənsə,
Xətərimdə də həmdənim, sipərim də
Sənsən...
Xülasə, yolum haraya düşərsə,
Səndən başqa... (yazının rəngi gedib, qalanı
oxunmur)

Pəncərədən bayıra baxıram. Camaat prospektin
iki tərəfindən əl yelləyir. Qarşılığında, uşaqlar da
onlara ziyarət və qələbə müjdəsi verirlər:

"Ziyarətçilər, hazır olun, Kərbəla gözləyir.
Ya ziyarət, ya şəhadət; hansı olsa, şərəfdir!"

Azadlıq meydanını arxada qoyuruq. Bir qədər
irəlidə Kərəcdən gəlmiş, kiçik yük maşınının
üzərində pulemyot quraşdırılmış döyüş kolonunu
görürük. Milli ayaqqabı fabrikinə tərəf gedirik. Daha
camaat yoxdur. Sürücümüz dördüncü sürət
səviyyəsində ayağını qaza basır, lakin çox keçmədən

¹ Məhəmmədə salavat de, Mehdi ordusu gəldi.

sürətini azaldıb dayanır. Başımı pəncərədən çıxarıram. Bir qrup adam maşının önünü kəsib. Zavodun fəhlələridir, bizi qarşılamağa gəliblər. Bir neçə nəfər bir qoyunun ayaqlarından tutub tez qurban kəsmək üçün yaxınlaşdırır. Zəhmətkeş qardaşlar döyüşçülərin əllərini sıxıb xeyir-dualarla yola salırlar:

**“İslam döyüşçüləri, Allah amanında gedin!
Ölsün, ölsün qanıçən düşməniniz!”**

Oradan da keçdik. İnanılmaz idi; Minu zavodundan, Milli ayaqqabı fabrikindən tutmuş İranxodroya, metallurgiya zavoduna və İstiqlala qədər hər yerdə bizi saxlayıb qurban kəsirdilər. Əgər yolboyu əllidən çox qurban kəsildiyini, yüzlərlə kilo şirniyyat və şokolad paylandığını söyləsəm, yalan olmaz.

İranxodro maşınqayırma zavoduna çatdıq. Avtobuslar iki cərgə ilə düzülmüş insanların arasından keçir, uşaqların başlarına qırmızı, ağ və bənövşəyi güllər yağır. Hamının gözlərində sevinc göz yaşları işıldayır.

Milli ayaqqabı fabrikində geniş bir tədbir hazırlanıb. Dostların xoşgəldin sədaları altında sırayla hərəkət edirik. Girişdə dörd, içəridə də iyirmi inək qurban kəsilir.

Bu zaman Həbib ibn Məzahir kimi qoca bəsicinin çöhrəsini görürəm, cəmiyyətin qaraltısı içində parlayır. O, şüar deyir, uşaqlar da cavab verirlər:

**Bəsici, Hizbullah!
Hara gedirik?
Kərbəlaya!
Kiminlə gedirik?
Ruhullahla!
Kim gəlmək istəyirsə,
Bismillah!**

Güllərin altından keçib tədbir yerinə giririk. Meydanın girişinin üstünə vurulmuş Quran hamıya bərəkət saçır. Uşaqlar cəld düzülüb öz yerlərini tuturlar.

Meydanın hər tərəfində İslam Respublikasının bayraqları asılıb. Zavodun şəhid fəhlələrinin şəkillərini də qırmızı güllərlə bəzəyiblər.

Tədbir başlayır: Quran, xoşgəldin, çıxış, nəğmə... və son. Saatıma baxıram. Günorta saat üçdə yeməxanaya gedirik. Toyuqplov verirlər, deserti də kətan ayaqqabı, corab, mayka, şampun, diş məcunu və kitabdır! Allah hədiyyələrini qəbul eləsin, işlərinə, ömürlərinə bərəkət versin!

Bir saatdan sonra hərbi hissəyə gedir, gecəni hələ "sellofanı açılmamış" yeni dostlarla keçiririk. Heyətlə gəlmiş dəmavəndliləri görüb fərəhlənirəm.

Rza güclü və iri bədəni ilə hamının diqqətini cəlb edir. Əvvəllər ona "Herakl Rza" deyirmişlər. O, yaxşı bilir ki, qol gücünün dəyəri onun Allah yolunda işlədilməsindədir. Müəllim olan Mürtəza Nəsiri də cihad və şəhadət dərslərini praktik şəkildə öyrətməyə gəlib. Möhsün Qasimi özünü məqsədinə həsr etmiş bir Allah adamıdır.¹ Cəfər ağa əkinçilər səngərindən gəlib, ustad Qasim də özünün şəhid övladının vəsiyyətinə əməl etmək üçün onun yolunu davam etdirməyə gəlib. Dəməvəndin Dəştban kəndindən gəlmiş zəhmətkeş kişi olan Həmzə İbrahimi mənə qəlpə dəymiş kiçik bir Məfatih kitabını göstərir, kitabın onun necə xilas etdiyini danışır.

Bu dostları görməyin sevinci bir tərəfə, hamının diqqətini çəkmiş yaşlı bir kişinin təsirli hekayəsini eşitmək bir tərəfə. Dünya görmüş bu qoca biyabanlıqda sürücü olmuş, dəfələrlə randevusuz həzrət Əzrayılla görüşmüşdür. Peşəsini buraxması ilə nəticələnən son hadisədə bir qadını xilas etmək üçün özünü buldozerin önünə atmışdı. Bir də gözlərini açanda ekspertizanın morqunda, bədən orqanları çıxarılmış cəsədlərin arasında olduğunu görür, sonra da həkimlərin təəccübü, jurnalistlərin axın etməsi və şah dövrünün qəzetində dərc olunması... Macərası genişdir. Allah əziz etmək istədiyinin aqibətini xeyirlə bitirər. O indi

¹ O, sonralar əsir düşdü.

Məhəmməd (s) qoşununda və şəriət fədaisidir. Nə bilmək olar, bəlkə, Kərbəlaya, Qüdsə də gedəcək. Bəlkə də, Allah onu Hüseyini kimi şəhid görmək, aqibətini xeyirli etmək istəyir.

03 Dekabr 1986

Uşaqlar sübh azanından qabaq verilən "Qalx" komandasıyla hazırlayıb Azadlıq idman klubuna tədbirə yola düşürlər. Bir qədər sonra bölük və taqımlar əllərində qırmızı bayraqlar, alınlarında "Məhəmməd (s) ordusu", qollarında da "Ləbbeyk, ya imam" lenti bağlanmış halda meydana daxil olurlar. Tarix təkrar olunur, qüdrətli Məhəmməd (s) ordusu Məkkənin fəthi sayacağı daha bir fəth üçün, yeni cahiliyyəti və müasir şirki devirmək, ifşa etmək üçün meydana çıxmışdır. Hərəkət zamanı gəlir və qoşun yola düşür. İnsanla dolu xiyabanlardan keçirik, qoca və cavanlar, kiçik və böyüklər dünənki kimi bizi qarşılamağa çıxmışlar.

Uşaqlar yumruqlarını düyünləyib şüar deyirlər:

"Amerikaya ölüm! Hökumət deyir: Amerikaya ölüm! Xalq deyir: Amerikaya ölüm! İmam deyir: Amerikaya ölüm! Kim deməsə: Amerika ölüm! Yeri cəhənnəmdir... Kim desə: Amerikaya ölüm! Cənnətlidir... Bu hücumda qiyamət qoparacaq, Nəcəf yolunu açacağıq... Maşallah! Hizbullah!..."

Bir müddət piyada gedəndən sonra stadiona çatırıq (ora mənim çox da uzaq olmayan keçmiş

xatirələrimi yada salır. Bu stadionun açılışından bir gün öncə məni ictimai asayişə pozmaq ittihamıyla həbs etmişdilər).

Çəmənliyə və ətrafdakı pilləkənlərə iynə atsan, yerə düşməz. Hər yerdən gəliblər, hər cür adam var: böyük və kiçik, kəndli və şəhərli, alverçi və dövlət qulluqçusu... Hamı iman və eşqlə gəlib. Bəsic, həqiqətən də, eşq məktəbidir, yaş, vəzifə, yer və zaman tanımır. Şerti yalnız Allaha imandır. Rəcəyi demişkən, nə vaxt özünü tanıdın, gəl; fərqi yoxdur ki, sadə fəhləsən, yoxsa prezident; yeganə meyar təqvadır. Nə vaxt iradəni toplasan, gəl. Əgər imkanın olmasa, ürəyini göndər. Xülasə, məktəbin qapısı hamıya açıq, ad yazdırmaq sərbəstdir.

Miqdad düşərgəsinin komandiri olan Sərvəri¹ kiçik bir ratsiya ilə şəxsi heyəti sıraya düzüb yoxlayır. Fotoqraf Ali-İshaq oyan-buyana baxıb çəkməyə maraqlı məqam axtarır.

Mərasimdə prezident və parlament sədri çıxış edir, Ahəngəran və Küveytipur mərsiyə oxuyur. Döyüşçülərin qırmızı bayraqları qanlı dəniz kimi dalğalanıb təlatüm yaradır. Ağ azadlıq göyərçinləri qırmızı "Ləbbeyk" lentləri ilə günəşə doğru qanad çalanda emosiyalar zirvəyə yüksəlir. Helikopterlər döyüşçüləri gül yağışına tuturlar. Fotoaparatımı

¹ Sərvəri ilə dörd ay Livanda səngər yoldaşı olmuşuq. O indi deputatdır.

çıxarıb bir neçə kadrımı bu misilsiz anlara qurban verirəm.

Tədbirdən sonra düşərgəyə yola düşürük. Dünənki kimi qayıdanda məktəb uşaqları qaça-qaça bizim yanımıza gəlir, duyğularını bölüşürlər. Döyüşçülər mehribanlıqla alın və qol lentlərini şagirdlərin baş və bazularına bağlayırlar. Uşaqlar bir-iki lentlə qane olurlar, daha çoxunu almaq üçün qaçır, yarışır. Bu arada, döyüşçü oğlundan ayrılı bilməyən bir ata oğlunun əlindən tutub onunla yanaşı gedir. Bir oğlan uşağı onlara yaxınlaşır. Alın lenti isə yoxdur. Ata əlini cibinə salıb ona bir ovuc çərəz verir, oğlan sevincək sinif yoldaşlarına tərəf qaçır. Mən onların sabahlarını düşünürəm; gələcək onlarındır!

04 Dekabr 1986

Aşıqlər diyarına sarı hərəkət edirik. Ertəsi gün düşərgəyə yerləşib dərhal koordinasiya olunuruq, vəziyyət və mövqelər müəyyən edilir. Eyni yerdən gələnlərin çoxu birlikdədir. Bir dəstə də dost və tanış axtarışına çıxıb.

Nəhayət, bizim taqıma da komandir və komandir müavini təyin olunur. Əvvəl elə bilirdim ki, komandir quru, kobud və qəddar bir hərbiçi olmalıdır ki, şəxsi heyət onun sözünə baxsın; burada isə əksinə, komandirliyin ləyaqət, əxlaq və bacarıq əsasında müəyyən edildiyini görürəm.

Qardaş Mətin üçüncü taqımın komandiri, Canməhəmmədi də onun müavini təyin olunur. Mətin çox mətanətli, atadan mehriban, anadan qayğıkeşdir, sözləri adamın ürəyinə yatır. Əmr verəndə Allahdan ötrü və şəhidlərin qanının hörmətinə görə verir. Qətiyyətlidir, amma zülmkar deyil.

– Şəxsi heyət, Allahdan ötrü irəli!

Xülasə, o qədər üzüyoladırlar ki, uşaqları taqım seçməkdə sərbəst buraxırlar. Özlərinə görə qəribə qayda-qanunları var, sonralar onlarla daha yaxından tanış olacaqsınız, nə üçün Allahın izni olmadan heç bir yarpağın ağacdən düşmədiyini, heç bir baltanın hədəfə dəymədiyini düşündüklərini biləcəksiniz.

Bölgü zamanıdır. Məhəllə uşaqlarından bir qismi birlikdə, bir manqada olmaq istəyir. Cavab müsbətdir. Mən şuşlu və naziabadlı uşaqların dəcəlliklərini gördüyümdən taqım komandirinin qulağına pıçıldayıram:

- Bu uşaqlar birlikdə, bir çadırdə qalsalar, zarafat və dəcəllikləri başağrısı yaradacaq.

- Narahat olma, heç nə olmaz, - deyə mehriban təzadə cavab verir.

Baş açmıram. Buranın bütün qanunları dünya ordularından fərqlənir. Öz-özümə deyirəm ki, bunlar indidən boş buraxsalar, gülə-gülə əmr versələr, sabah uşaqlarla bacarmayacaqlar. Bilmirəm, bəlkə

də, haqlıdırlar; bəlkə də, elə bu davranışa görə döyüşçü cəbhəni öz evi bilir.

Tanışlıq zamanı gəlir, uşaqlar bir-bir özlərini təqdim edirlər. Mürüvvəti ata taqımın qocasıdır, saçını cəbhədə ağardıb. Uşaqlar ona “qoca” deyəndə özündən çıxıb, “Mən qədim cavanam, mənə “qədim cavan” deyin” - deyir. Hər halda, o, taqımımızın Həbib ibn Məzahiridir, qardaş Sadiqi isə ən gənci – Qasim ibn Həsəni. Qasimlər hər yerdə önə keçməyi bacarırlar; uşaqlıq ab-havası ilə. İnadkar və tezinciyəndirlər; ön xəttə aparmasan, yaxud hücumda iştirak etmələrinə icazə verməsən, küsürlər. Onların biri pulemyotçu idi, deyirdi: “Məni hücumla buraxmasalar, Tehrana qayıdacam!”

Ticarət nazirliyinin əməkdaşı olan Ehsani özüylə beş yüz kaset gətirib. Taqımımızın rabitəçisi tütün zavodunun fəhləsidir. Gəndümi ilə Rəcəbi də Xorasan meydanındakı Qüds alış-veriş mərkəzindən gəlirlər; əxlaqlı və mərifətlidirlər. Aramızda həm müəllim var, həm şagird. Şəxsi heyətin təxminən yarısını şagirdlər təşkil edir. Onlar müəllimləri ilə birlikdə irəliləyir, bəzən onlardan önə keçirlər.

Keçən gecə ilk məşq gecəsi idi; gözlənilməz və cananə bir döyüş gecəsi. Heç kimin ağına gəlməzdi ki, bizim şənliyimizi belə qəfil bir döyüşlə poza bilərlər. Əhvalat belə baş verdi:

"Gecənin yarısı, uşaqlar şirin yuxuda yorğunluqlarını çıxardıqları zaman birdən çadırın

arxasından gələn partlayış səsi Kərxənin yerini titrətdi. Lampa söndü, uşaqlar həyəcanla ayağa qalxdılar. Bunun ardınca avtomat atəşləri və ardıcıl partlayışlar başladı, komandirlər "qaç... gəl... tut... bağla..." deyə qışqırırdılar.

İraqlıların hücumu keçdiklərini düşünüb tələsik bayıra tökülüştük. Yanımdakı uşaq tələskənlikdən özünü itirib stəkanların üstünə yıxıldı, biri çəkməsini itirdi. Uşaqların bir qismi ayaqyalın bayıra çıxdı. Yataq kisəsində həbs olunmuş qardaşın bəxtindən kisənin zəncirbəndi ilişmişdi, açılmırdı. Mən də çıxışı itirmişdim. Qapının ağzında komandirin qəsdən vurduğu ilk badalaqla uşaqlar bir-bir səndələyib üst-üstə yığılırdılar. Çadırın bayırında qiyamət idi: "sürün... qaç... otur... get..." Yenə də bəxtimiz gətirmişdi, çünki bir neçə saat yatıb istirahət etmişdik. Bizdən qabaqkı qrupun başına gələnlər isə misilsiz idi; bu qanuni işgəncələr o zavallıların yenicə çatdıqları zaman, avtobusdan düşər-düşməz başlamışdı.

Bir saat öncə də uşaqları əl-ayaq yeri olmayan üçmetrlik bir çalaya atmışdılar, 10-a qədər sayınca oradan çıxmaq lazımdı. Lakin bu, asan deyildi. Hətta batalyonun ucaboy uşaqları da ayaqlarını digərlərinin əllərinin içinə, kürək və çiyinlərinə qoyaraq çıxırdılar. İndi görün, Rəcəbi və onun liliput dostları əl-ayaq altda nə çəkiblər!

Hər halda, gecə məşqi idi; döyüş, qaçış, müqavimət, tüstü, alov və bir az da qan. Məşqdən sonra yaralı əl-ayaqla və əzgin bədənlə geri döndük!

Həmin gündən sonra daha məlahətli ana səsindən və nəvazişli ata əlindən əsər-ələmət qalmadı. Burada mərmə səsinə yuxudan oyanırsan, katyuşa raketlərinin qulaqbatıran nəğməsi ilə başını yerə qoyub yatırsan.

Bu hadisədən sonra gecələr hamı hazırlıqlı yatmağa başladı; çəkmələrini və bütün əşyalarını başlarının üstünə qoyurdular ki, atəş və əmr səsi eşidən kimi dərhal geyib çadırdan çıxsınlar. Bəzən bir gecədə üç dəfə belə məşq olurdu, bəzən də bir neçə nəfər komandirin gözündən uzaq bir yerdə çəkməylə yatırdı.

Bir dəfə gecənin yarısına qədər oyaq qalıb qeydlərimi yerbəyer edirəm. Birdən güclü bir partlayış baş verir. Uşaqlar adət üzrə tələsik yuxudan oyanıb hazırlaşır, əmri gözləməyə başlayırlar. Lakin görürlər ki, komandir yerində yatıb və heç bir əmr yoxdur. Onlar da yenidən yatırlar. Gecə saat ikidə taqım komandiri yavaşca yerindən qalxır, bayıra nəzər salır və çadırdan çıxır. Yanındakı onun getdiyini görüb üçüncü adamı yuxudan oyadır.

– Ya Allah! Qalx, qardaş Mətin bayıra çıxdı.

Beləliklə, hamı oyanır; cəld çəkmələrini geyinib ədyalların altında döyüşə hazır vəziyyətdə uzanır,

özlərini yatmışlığa vururlar. Bəziləri hətta dəbilqələrini də başlarına qoyurlar. Komandir qayıdanda uşaqların ədyallar altındakı pıçıltı və gülüşlərini eşidir. Baxıb görür ki, ədyalların altından çəkmələr çıxıb və hamı oyaqdır. Xülasə, bu vəziyyəti görüb gecə məşqindən vaz keçir, başını yelləyib təbəssümlə yerində yatır. Uşaqlar öz dəcəlliklərinə gülür və mat-məəttəl bir-birinə baxıb yenə yatırlar; lakin həyəcan, tərəddüd və ehtiyatla.

Daha sonra çətinliklər başladı: piyada yürüşlər, uzun dağ yolçuluqları, əngin dərələrdən, düz və təpələrdən keçid, keçilməz qayaları aşmaq və s.

Gecə yürüşünün gecənin sonlarına qədər uzandığı zaman yadımdan çıxmaz. Canməhəmmədi istirahət fasilələrində bizə xeyirxah nəsihətlər verir, tarixdən, özünüislahdan, dindən, dünyadan, ölümdən, həyatdan, eşqdən, İmam Hüseynin (ə) fədakarlığından və məzlumluğundan danışır, qəlblər sınana, gözlər yaşarana qədər mərsiyə oxuyurdu. Təqvaya və nəfsi paklamağa dair tövsiyələr hər gecə təkrar olunurdu.

Sizə bir az düşərgədən danışım. Düşərgəni bu böyük eşq məktəbinin bir sinfi hesab etmək olar. Onun ətirli mühiti ürəkaçan və sevimli, uşaqları səfalı və səmimidir. Hamı əlbir, həmrəy, həmdəmdir, bir Allah pərəstişkarıdır, həmişə qalası saleh əməllər edirlər, dillərinin zikri salam və salavatdır. Onlar səhərlər bu şüarla səhər düzülüşünə yollanırlar:

**"Ey Kərbəla yolçuları!
Əssalam, əssalam!
Ey imam ardıcılları,
Əssalam, əssalam!"**

Meydana tez gəlmiş taqımlar da "Salaməleyk və rəhmətullah!" deyib gözəl ritmlə cavab verirlər, sonra da mərasim başlayır.

Eşq məktəbinin dərsləri çətin və yorucu deyil. Uşaqların sözüylə desəm, müəllimlər attestatdan yuxarı səviyyəli dərslər keçmirlər. Dərsləri çox sadə, ibtidai və xudmanidir. Orada yalnız Allahı yaddan çıxarmamağı öyrənirsən, vəssalam. Onu unutmayanda, Ona arxalananda isə artıq qəbul olmusan və dayağın Odur. Bu komandirlərin zikri Allah, xatirələri Allah övliyalarıdır. Onlar belə əmr edirlər: "Allah ordusu, Allahdan ötrü irəli!" Uşaqlar da cavabında möhkəm deyirlər: "Allah!"

Sonra davam edir.

- Diqqət!
- İslam qalibdir! Şərq və qərb məğlubdur! Ya Hüseyn!
- Otur!
- Ya Hüseyn!
- Qalx!
- Ya Əli!
- Yorulmayasız!

- Nəsrün minəllah və fəthün qərib!¹
- Kim yorğundur?
- Düşmən!
- Yerində addımla marş!
- Allahummə səlli əla Muhəmməd və ali-Muhəmməd.

Yolboyu da gözəl ritmlə zümzümə edirlər:

Allah nə istəsə, o da olacaq!

Nə bu, nə o; yalnız Allah deyən olacaq!

Kərbəla quldurlardan xilas ediləcək!

Allah nə istəsə, o da olacaq!"

Düşərgənin gecələri işıqlıdır; dua və münacat işığıyla aydınlaşır. Onun səhərləri də Aşura ziyarətnaməsi və Quran qıraəti ilə ətirələnir. Uşaqlar az yatır, çoxlu təfəkkür, zikr və mütaliyəyə, habelə az danışıb çox əməl etməyə vərmiş edirlər. Camaat namazı bu məktəbin əsas atributlarından sayılır. Burada yalnız həvəsləndirmə yoxdur, cərimə və cəzalandırma da var, amma məcburi yox, könüllü şəkildə, zikr və salavat deməklə. Bəli, salavat demək! Kim intizamsızlıq edib cərgədə danışsa, Məhəmməd peyğəmbərə (s) və ailəsinə 300 salavat deməlidir, özü də gizli şəkildə; yəni istəməsə, deməyə də bilər. Lakin bu zaman işi daha çətinləşəcək və hesabı hökm edənlərin ən güclüsünə qalacaq.

¹ Allahdan kömək və yaxın zəfər (Quran)

Komandir qardaşların biri deyirdi: "Bilin ki, komandir əmrindən boyun qaçıрмаğın şəri qarşılığı var. Mən qiyamət günü əmri yerinə yetirməyənlərdən şikayət edəcəm!" Bu söz uşaqlar üçün hər bir cəzadan təhlükəli və ağırdır.

Qaydanı pozanın ön xətdə də yeri yoxdur, əməliyyatda iştirak edə bilməz. Bu məktəbin yalnız nümunəvi şagirdi hücumlarda avanqard ola, uşaqların dediyi kimi, hücum oxunun ucunda gedib mövqə ala bilər. Bu məktəbin şagirdlərinin son arzusu əməliyyatda Allaha qovuşmaq, ən əzablı cərimə də müdafiə mövqeyində qalmaqdır.

Günlər ildırım sürəti ilə ötür, həzrət Əlinin (ə) dediyi kimi, hər nəfəslə ölümə bir addım yaxınlaşırıq. Uşaqlar səfər əşyalarını hazırlamaq üçün oyan-buyana gedirlər. Bir dəstə paltar növbəsindədir. Azyaşlı bir bəsicə əynində "ağlayan" böyük ölçülü paltarlara gülür, zavallı görkəmdə boynunu əyərək istədiyi ölçüdə paltar gözləyir.

Bu gün poliqona getmək, silahlarımızı son dəfə yoxlamaq növbəmizdir. İstirahət zamanı bir qardaş yavaşca və tərəddüd içində mənə yaxınlaşır. Üzü tanış gəlir. Deyir:

- Siz Mərifət məktəbində müəllim deyildiz?
- Hə, amma səni xatırlaya bilmədim.
- Ağa... mən sizin şagirdiniz olmuşam.

Yadıma düşdü. Təxminən on il qabaq ibtidai məktəbdə şagirdim olmuşdu. Sevincək yaddaşımın

dəftərini vərəqləyir, 15 saniyə içində 15 il geri qayıdır. Allahu əkbər! Məktəbin şah tərəfdarı olan direktorunu tənqə gətirmiş zirək şagirdidir. O, şahın şəklini divardan götürüb sındırmışdı. Bir gün uşaqların arasında həzrət imamın bəyanatını oxuduğuna görə məktəbdən qovuldu və başı ağrıdı. Nə gözəldir ki, indi polad bədəninə və uca qamətinə döyüş forması geyinib.

14 Dekabr 1986

Uşaqlar qısa kursu uğurla başa vurublar. Hamısının növbəti ezamıydı, hər biri təcrübəli idi, bir neçə əməliyyatda iştirak etmişdi. Buna görə də, bu qısa kursda göz və qulaqlarının səs və görüntü ilə tanış olması lazım idi: döyüş texnikalarının səsi və yeni dostların görüntüsü. Mən də növbədə dayanıb dağın döşünə bir qumbaraatan mərmisi atır, qumbaraatan avtomatdan istifadə qaydalarını öyrənirəm.

Nəhayət, döyüş zamanı gəlir. Uşaqların hamısı hazırdır, komandirlərə yalvarırlar ki, dərhal əməliyyata başlayıb onları Səddamın ağladılacağı istiqamətə aparsınlar. Batalyon komandiri qardaş Əmini uşaqları səbirli olmağa, zikr deməyə və Allaha təvəkkül etməyə çağırır.

Bu gün uşaqlar yerə-göyə sığmırlar; burunlarına getmək ətri dəyib. Hərəsi bir xəlvətə çəkilib şəhərinə, evinə məktub yazır, qohumlarına sifarişlərini verir.

Rəcəbi tələsik bir vərəq gətirib deyir ki, vəsiyyətlərini yazım. Hələ üçüncü sətrə çatmamış kövrəlir, gözlərindən yaş axır. Uşaqlar əlavə əşyalarını, vəsiyyətnamə, saat, pul və digər şeyləri anbara təhvil verib səfərə hazırlaşıblar; azad, yüngül və yüksüz halda.

Ayrılıq anı gəlir. Böyük komandiri qardaş Əsgəri uşaqları başına toplayıb gecə-gündüz verdiyi əziyyətlərə görə halallıq istəyir, sonra Mehran bölgəsi haqda məlumat verib lazımı tövsiyələrini xatırladır. O, sonsuz xidmətlərini "əziyyət" sözü ilə ifadə edir. Əminəm ki, sözündə kompliment yoxdur, ürəkdən danışır. Bunun səbəbini divara yazılmış cümlələrdən öyrənirəm.

"Özünü kiçik say ki, böyüyəsən!"

"Nəfsini ayağının altına qoy ki, ayaq altda qalmayasan!"

"Təkəbbürünü sındır ki, sağ qalasan!"

"Özünü unut ki, yaddan çıxmayasan!"

Son camaat namazını düşərgənin məscidində qıldıq. Uşaqlar imamla yenidən beyət etməyə və müharibənin sonuna qədər cəbhədə qalmağa dair xartıyanı imzalamaq üçün hücum çəkdilər.

Artıq hər şey hazırdır. Palçıqla kamuflyaj edilmiş avtobuslar dayanmışlar. Uşaqlar komandirlərlə yadigar şəkillər çəkdirəndən sonra avtobuslara yaxınlaşırlar. Düşərgənin ruhanisi onları Quranın altından keçirib yola salır. Avtobusun yanında

qardaş Mehrabiyanı görürəm. O, qumbaraatan avtomat barədə tövsiyələrini mənə bir daha xatırladır:

– Yadından çıxmasın, atəş açanda möhkəm tut, yoxsa çiyin sümüyün sınar!

Az sonra Mehvana yola düşürük. Uşaqların biri səfər zamanı Ayətül-kürsi oxumaq barədə hədis söyləyir:

– Kim onu bir dəfə oxusa, Allah ona bir mühafizəçi təyin edər, iki dəfə oxusa, iki mühafizəçi; lakin üç dəfə oxusa, Allahın Özü ona mühafizəçi və keşikçi olar.

Sonra salavat deyilir və hamı bir ağızdan oxumağa başlayır: "Bismillahir-rəhmanir-rəhim. Allahu la ilahə illa huvəl-həyyul-qəyyum..."

Avtobus sürətlə uzaqlaşır. Uşaqlar həmişəkindən də şən halda deyib-gülür, zarafata batalyonun gələcək şəhidlərini göstərirlər. Biri avtobusun arxasından qışqırır: "Batalyonun gələcək şəhidlərinin ruhlarına və gələcək yaralıların sağalmasından ötrü salavat!" Başqa biri deyir: "Səddamın boynunun sınmağından ötrü salavat!" Üçüncüsü dillənir: "Səddamın sağlamlığının aradan qalxması üçün salavat!"

Allah aqibətimizi xeyir eləsin! Bu yol sürücünün yorğunluqdan qardaşım Məcidi və döyüşçü dostlarını iraqıların içinə aparmış yoldur. Orada isə

başlarına bəla gəlmişdi. Bu haqda növbəti fəsildə danışarıq.??

16 Dekabr 1986

Dehlorandan keçirik. Şəhərin xarabalıqları sanki "Qisas" deyə qışqırır. Mehrrana çatırıq. Bura Dehlorandan da xaraba görünür, amma dirəkləri hələ möhkəm qalıb, aşmayıb. Şəhərin girişində bir tablo üzərinə yazılıb: "Mehran azad edildi, imam sevindi!" Başqa bir yerdə isə: "İmam, mən hər gecə sizinçün dua edirəm" cümləsi görünür.

Şəxsi heyət gecənin qaranlığında bir göz qırpımında dəyişilir və biz müəyyən edilmiş yerlərimizi tuturuq.

Ondan sonra döyüşçülər qəhrəmancasına bölgəni mühafizə etməyə başlayır və səbirsizliklə hücum əmrini gözləyirlər. Biz azad edilmiş bölgənin ən hündür yerindəyik, Səddamın qoşununu aydın görürük. Düşmən Fava qarşılıq olaraq, Mehrranı girov götürməyə gəlmişdi, ancaq nəinki bacarmadı, hətta əvvəlki mövqeyindən də geri çəkildi.

Qardaş Canməhəmmədi deyirdi: "Bizim batalyonumuz əməliyyata qoşulanda çox asanlıqla və cəld bir şəkildə hücum keçdik. Onlar qorxub qaçır, biz də onları qatırdıq. Mən o qədər irəli getdim ki, arxamda uşaqlardan heç kimi görmədim. Bildim ki, təkbaşına irəliləmiş və müəyyən edilmiş ərazidən

uzaqlaşmışam. Qıyası, az qala əsir düşəcəkdin; tez geri qayıdıb batalyona birləşdim".

Uşaqlar deyirlər: "Canməhəmmədi iri cüssəli bir düşmən əsgəri ilə əlbəyaxa döyüşmüş, onu məhv etmişdi". Canməhəmmədi isə kiminsə onu tərifləməsini xoşlamırdı. O, sözlərinin davamında gözlərini üfüqə dikmiş halda ah çəkib deyir: "Bilmirəm, komandirlər niyə icazə vermirlər ki, Kərbəlaya qədər birnəfəsə gedib işi bitirək?!"

Onun danışdığı yerdə xəritəyə baxıram. Kərbəlaya, həqiqətən də, çox yaxın, cəmi 90 km məsafəmiz var; təxminən bir təkbir və bir "ya Hüseyn" qədər məsafə. Kiçik Bədrə şəhəri o qədər yaxındır ki, maşınların hərəkəti və yolayrıcında göz vuran işıqfor aydın görünür.

Bu gün də sona çatdı. Ömrün anları necə də tez keçir! Mən indi qürub çağının bozarmış qürbətində post səngərində öz nəfsimi mütalib etməklə məşğulam. Burada Allahı dərk etmək çox çətin deyil; mən varam, O var və daha heç kim.

31 Dekabr 1986

Bu bir neçə gündə ancaq bomba və raket nəğmələrinin təkrarını və veyil güllələrin fitini eşitmişik.

Bəəsçi¹ düşmənin gecə-gündüz davam edən güclü atəşi Məhəmməd (s) qoşunundan necə qorxduğunu göstərir. Qurqur quşunun nəğməsinə bənzər səs çıxaran fişəngləri bir-birinin ardınca səmada yanır. Uşaqların dediyi kimi, minaatanların lüləsini müqaviləli fəhlələrə veriblər ki, mərmə ilə doldursunlar, onlar da illərdir nə qədər tökürlər, dolmur.

Bir müddətdir itlərə möhtac olublar; onları bölgəyə buraxırlar. Səngər yoldaşım deyir ki, canlı qüvvələri azalıb, yerinə it gətiriblər. Əlbəttə, bu itlər öz başlarının bəlasına çevrilib. Bəzən minaya düşmüş dilsiz-ağızsız bir itin çığırtısı düşmənin yuxusunu qarışdırır, onlar kəşfiyyatçıların gəldiyini düşünərək qorxu içində fişəng və əl qumbarası atır, hara gəldi atəş açırlar.

Qaranlıq səngərimizin özünə görə nizamnaməsi var. 15 metr uzunluğu, 2 metr eni olan bu ümumi səngər üç zəif lampa ilə işıqlandırılır. Divarlara təxminən 10-15 traktat, şüar, ayə və hədis vurulub. Səngərin küncündə, rəbitəçinin başının üstündə bir tablo var, üzərinə daha çox, nizam-intizam, təmizlik, diqqət və ehtiyatla bağlı qaydalar qeyd olunub, altından da yazılıb ki, bu qaydaların hər hansı birini pozmağın cəriməsi 50 salavatdır!

¹ Bəəs – dirçəliş deməkdir, Səddam Hüseynin başçılıq etdiyi Ərəb Sosialist Dirçəliş Partiyasının adından götürülüb.

Qardaş Kamankeşin yanında otururam. Düşüncəli və sakit gəncdir, nəstəliq xətti ilə gözəl xəttatlıq edir. Lakin nədənsə özünü göstərmir, bəlkə də, göstərməyi bacarmır. Tək olanda qələmi götürür. Məni görəndə kimi cibindən kiçik dəftər çıxarıb deyir: "Bütün uşaqlar mənə yadigar bir cümlə yazıblar, təkcə sən qalmısan..." Dəftərə nəzər salır, gözəl və dərin cümlələrə qərqlənir.

Qardaş Mətin gələndə baxışım ağ kağızdan onun boz üzünə çevrilir. Sözlü və əsəbi görünür. Güman ki, bir qardaşdan inciyib. Həmin qardaş ehtiyatsızlıq edib və Mətinin narahatlığına səbəb olub.

Həyat fədailər üçün dəyərsiz bir məhsul olsa da, uşaqlar onu Allaha təqdim etmək üçün bir-birindən önə keçsələr də, burada İslamı qorumaq üçün canı qorumaq, özündən muğayat olmaq vacibdir. Əgər əbəs yerə səndən bir saç teli, bir qan damlası tökülsə, nəinki heç bir savab yazılmayacaq, hətta günah sayılacaq və gərək tövbə edəsən. Kimsə dəbilqəsiz səngərdən çıxsın, lüzumsuz yerə açıq ərazidə dayansa və ya harasa getsə, üstünə qışqırırlar.

Buna baxmayaraq, ürəklərini Onun eşqinə əsir etmiş uşaqlar cəbhəni özlərinə əyləncə yeri etmişlər. Onlar düşmənin atəşi altında o qədər soyuqqanlı və sakit gəzişirlər ki, sanki cənnət bağında, əncir ağacının altındadırlar. Azyaşlı bir rəhbər köməkçisi vardı, fişəng çətrini çox sevirdi. Fişəng atılan kimi

çərpəlengi səmaya buraxılmış uşaq kimi çətir axtarır, göyə baxa-baxa minalanmış sahəyə girirdi.

Daha maraqlısı, motosikletli bir kişinin hekayəsidir. O, düşmənin hədəfində olan təhlükəli yolda motosiklet sürür, mərməyi yağanda işlək vəziyyətdə olan motosikleti ilə birlikdə dərhal yerə uzanır. Təxminən beş dəqiqə üzərinə atəş yağır. Düşmənin gülləbaranı dayanandan və sakitlik yaranandan sonra bu cəsur döyüşçü cəld bir hərəkətlə motosikletə hoppanıb yoluna davam edir! Və düşmən yenə dəli kimi atəş yağdırmağa başlayır. Bu təhlükəli hərəkət üç-dörd dəfə təkrar olur, o isə salamat şəkildə, paltarının toz-torpağını çırpa-çırpa qələbə təbəssümü ilə uşaqların arasında görünür. Ona "nə üçün canınla oynayırısan?" deyəndə, təbəssümlə belə cavab verir: "Bir şey olmaz! İstəyirəm ki, onları ələ salım və sursatlarını bitirəm".

Başqa bir istiqamətdə düşmənin gözü önündəki qayanın başına bayraq sancırlar. Düşmən onu endirmək üçün müxtəlif silahlara əl atır, məqsədinə çata bilməyəndə də uşaqlar gülüşür, kef edirlər. Biz onlara etiraz edəndə deyirlər: "Hücum etməyə qoymursuz, bizim də səbrimiz tükənir, bu işlərlə başımızı qarışdırırıq!" Şəhid Behiştinin sözüylə desək: "Bunlar ölümdən qorxmamağın son həddinə çatmışlar".

Bunu da deyim ki, onlar əsla qorxmamaqla yanaşı, həm də qorxurlar; düşməndən yox, qüdrətli Allahın qəzəbindən qorxurlar.

04 Yanvar 1987

Səngərin qapısındakı kamuflyaj ədyalı kənara çəkib içəri girirəm. O qədər qaranlıqdır ki, əvvəldə heç nə görünmür. Mənim yerim səngərin axırındadır. Adət üzrə, yatanlar ayaq altda qalırlar; mürgüləri pozulur, səsləri ucalır. Kor kimi səngərin axırına gedirəm. Gözlərim bir qədər qaranlığa alışır. Uşaqlar lampanın ətrafında dövrə vurub oturlar. Başları o qədər qarışıb ki, mənim gəldiyimi bilmirlər.

Yerə çoxlu məktub səpələnib. Xaniabad bölgəsinin məktəb şagirdləri yazmışlar. Tələsik onları açıb oxuyuram. Sadə və səmimi yazılıb. Həzz alıram. Balaca Mehdi Mirzayi haqq cəbhəsinin döyüşçü qardaşlarını salamlayıb yazır: "Fərsənglərlə uzaqdan, boz dağların arxasından döyüşçülərə uğurlar arzulayıram... Biz məktəb səngərində dərs oxuyur, sizinçün dua edirik".

Həmidrza Hacıhüseyni yazır: "Gecə-gündüz, isti və soyuqda, günəşli və yağışlı havalarda ölkəmizin su və quru sərhədlərini qoruyan döyüşçü qardaşlara salam!"

Hadi Rəhimi: "Biz məktəb səngərində öz dəftər və qələmimizlə vuruşuruq... Mən də cəbhəyə gəlmək

istəyirəm, amma valideynlərim deyirlər ki, hələ çox balacasan. Mən buna görə çox narahatam".

Şəhram Məhəmməd Müşiri: "Ümidvaram ki, tezliklə Kərbəla yolunu açıb Kərbəla zəvvarlarını yola salasınız".

Mürtəza Gülpayiqani: "Çalışın, darıxmayın, çünki bu, sizin gücünüzü azaldar... Ümidvaram ki, sağ-salamat ailələrinizin yanına qayıdasınız. Dövrün imamı sizi qorusun!"

Mustafa Səyyah Kərəci: "Allahdan istəyirəm ki, tez böyüyüb ora gəlim və sizə kömək edim... Ümidvaram ki, Kərbəla yolu açılsın, imamın əlindən tutub birlikdə Kərbəlaya gedə və orada namaz qılasınız".

Uşaqlar ciddi şəkildə mühafizə kanalı qazdıqları yerdə təyyarə səsi gəlir. Hamı dayanıb göyə baxır, səsin yerini axtarır. Pulemyotçular silahlarını hazırlayırlar.

- Hamı? Hardadır?
- Odur! Bir, iki, üç...
- Budur, üçü də bu tərəfdədir!
- Aaa... altısı da arxadan gəlir. On iki oldular.
- Bizimkilər olmasın!
- Yox, əşi, onlardır. Görmürsən, İraq MiQ-ləridir?
- Vur onları!
- Yox, çatmayacaq, vurma.
- SAM raketı olsaydı, dərslərini verərdik!

– Şərəfsizlər yenə Baxtəranı bombalamağa gedirlər.

Doğru deyirdi; bir saatdan sonra xəbərlərdə eşitdik ki, Baxtəran səması təcavüzə məruz qalıb, müdafiəsiz əhalinin evləri başlarına uçub. Bu xəbər uşaqları çox narahat etdi, amma polad iradələrini daha da gücləndirdi.

Pusqu səngərinin damına plitə tapmaqdan ötrü komanda başçısının müavini qardaş Əhədlə birlikdə səddamçıların dağılmış səngərinə gedirik. Bəzi cəsədlərin əl-ayaqları torpağın altından çıxıb, hələ də təslim əlaməti şəklində bayırda qalıb. O qədər ölüdən yalnız bir kimlik nişanı qalmışdı. Qayıdanda birdən taqım komandirinin tövsiyəsi qulaqlarımda cingildəyir: "Mərmi atəşi altında bir an da yersiz və məqsədsiz dayanmağın şəri cəzası olacaq".

Cəld plitələri götürüb qayıdırıq, "Vəcəəlna"¹ ayəsini oxuyub pusqu səngərinin damını bağlamaq üçün işə başlayırıq. Çox qəribədir! Başdan-ayağa düşmən tərəfindən görünən səngərin damına günün aydın çağında düz iki saatdır qum kisələri düzürük, gecə postda duranların dəbilqəsini də snayperlə vuran düşməndən isə xəbər-ətər yoxdur. Sanki illərdir ölüblər! Əslində, həqiqətən də, elədir.

¹ Yasin, 9: "Biz onların önlərinə və arxalarına sədd çəkib (gözlərini) bağlamışıq. Buna görə görmürlər".

Günortaya az qalıb. Nahar yeməyindən ötrü həmişəki görüş yerinə qayıdırıq. Uşaqlar səngərin önünə toplaşılar, məni görən kimi şəkillərini çəkməyimi istəyirlər. Boyun qaçıрмаğın xeyri yoxdur, gərək qəbul edəsən. Çalışıram ki, yadigar şəkil az çəkim, daha çox, hadisələrin həssas və unudulmaz anlarını ovlayım. Lakin nə etmək olar?! Fikirləşəndə görürəm ki, sabahın tarixini bu ixlaslı, fədakar və ayaqyalın uşaqlar yazacaqlar.

Bir, iki, üç... Uşaqlar əl çəkmirlər: bir dəfə kollektiv, sonra qumbaraatanla, sonra pulemyotla, sonra avtomatla və s. Bu arada dili azca topuq vuran, şirin, məzəli, bir az da həbsxana jarqonlarıyla danışan qardaş Bəxşi məni kənara çəkib qulağıma deyir: "Sən Allah, qardaş Söhrabi ilə mənim birlikdə şəklimi çək". Söhrabi taqımın azdanışan gənc hövzə tələbəsidir. Deyirəm ki, axı şəkil çəkdirdin, niyə yalnız onunla şəkil çəkdirməyə israr edirsən? Səmimi və qəşəng ləhcəsi ilə deyir: "Axı o uçaacaq!" Təəccüblə soruşuram ki, necə yəni uçaacaq? Deyir: "Qardaş, bu Söhrabi yaxşı oğlandır, üzündən məlumdur ki, şəhid olacaq. Sən Allah, bir şəkil..." Dərhal Söhrabini səkinin üstünə çağırıb uçuşdan öncə onunla şəkil çəkdirir. Obyektivin arxasından uçuşunu təsəvvür edirəm. Canmühəmmədinin qayğıkeş qışqırtısı ilə hamılıqla səngərə tərəf gedib adət üzrə əvvəlcə camaat namazı qılır, sonra xörək yeyir, sonra da istirahət edirik.

Bir dəstə uzanır, bir dəstə məktub yazır. Universitet tələbəsi olan Səməndəriyan həmişəki kimi xəlvətə çəkilib gizlicə xatirə yazır. Çox istəyirəm ki, nə yazdığını bilim. O da mənim nə yazdığımı bilməyə çalışır, amma hələ öyrənə bilməyib. Hər dəfə istəyəndə cavab verirəm ki, ağlamaya köçürəndən sonra oxuyarsan. Qaralamada o qədər pozma, altdan yazma, üstədən yazma, yandan yazma və tramplin var ki, duayazanların xətti kimi oxucunun başını gicəlləndirər.

Nəhayət, xahişlə dəftərini alıb oxuyuram. Sadə şəkildə yazmışdır, ifadə və ibarələrdə sərbəstdir. Mənim barəmdə belə yazıb: "Qədəmi deyir ki, müəlliməm, amma mənə, Düşüncə İnkışafı Mərkəzindən gəlmişdir; çünki tez-tez şəkil çəkir və nəşə yazır".

Günbatana yaxın taqımın çaparı bir dəstə məktub gətirir, uşaqlar da adət üzrə hücum çəkib məktubları qamarlayırlar. Mənə də bir məktub var. Mütalibə otağıma, səngərin sonundakı yeganə bacanın işığına yaxınlaşıb sakit yerdə oxumaq istəyirəm. Zərfi açır, zehnimin göyərçinini evimizə uçururam. Həqiqətən də, başgicəlləndirən ətri var; vətən ətrini deyirəm. Bir an diqqətsizlik etsən, səni yerə yıxar. Əgər bir anlığa Allahı, Quranı, məsuliyyəti və vəzifəni kənara qoysan, birdən-birə səni udar. Boşuna deyil ki, İmam Səccad (ə) sərhədçilər və Quran keşikçiləri üçün dua edəndə deyir: "Ey mənim Rəbbim! Mübarizə günü

onun arvad-uşağını yadından çıxar ki, ayrılıq qəmi qəlbini qırmasın, iradəsini zəiflətməsin. Bunun yerinə qəlbinə gözəl niyyət və əqidə möhkəmliyi sal..."

Məktubu bir neçə dəfə alt-üst edirəm ki, bir hərf də gözümdən qaçmasın. Məktubun sonunda yazıblar ki, imkan olsa, tez qayıt. Cavabda onlara həmişəki şeiri yazıram:

"Allah nə istəsə, o da olacaq!

Nə bu, nə o; yalnız Allah deyən olacaq!"

Səhra telefonu qurbağa kimi quruldayır. Deyəsən, qardaş Mətindir. Hal-əhval tutur. Ciddi sözlərdir. Birdən üzündə güllər açır, dodaqlarına təbəssüm qonur, baxışında sevinc işartısı görünür.

– Doğru deyirsən?.. Nə vaxt? Bu axşam? Yarım saat? Hansı istiqamət?

Heç kimin nəfəs səsi də çıxmır. Başlar irəli uzanıb, qulaqlar deyilən sözlərə şəklənib.

– Bundan yaxşısı ola bilməz... Başqa bir əmrin yoxdur?... Hə, əmin ol... Allah imamı qorusun!

Şənlik mesajı alınır.

– Uşaqlar, bu axşam hücumu keçəcəyik. Yarım saata hamı hazır olsun!

Bu sözdən sonra uşaqların boğazları "partlayır", təkbir qışqırıqları ərşə qalxır.

- Gördün, dedim ki, bu axşam nəyə olmalıdır?!
- Döyüşçülərin qələbəsi üçün salavat!
- Bu axşam Səddamın dərslərini verəcəyik!
- Uşaqlar, işıqlı güllələrdən az istifadə edin.
- İlahi, ümidimiz Sənədir!
- Qardaş, o Kalaşnikov mənimkidir.

Sevinc və həyəcan qəribə çaxnaşma yaradır. Hərəkət bir söz deyir, bir cür zarafat edir. Qardaş Mirzəzadə oxumağa başlayır:

**“Qalx, ey eşq şəhərinin çavuşu,
Bağla yəhəri, qaldır bayrağı!
Biz eşq və vəfa kəbəsinin yolçularıyıq”.**

Bunun ardınca uşaqların təbi coşur:

- **Kimdə Kərbəla həvəsi varsa, gəlsin!**
 - **Kərbəlaya az qalıb, bir "ya Hüseyn" də deyin!**
 - **Ey, fikrin hardadır, papağını götürmədin!**
- Yerə düşməsin deyə eynəyinə rezin bağlamış
Ehsani əmi qışqırır:**

- **Kim əlavə əl qumbarası istəyir?**

–

Rəcəbi tələsik lampanı yerə salır.

- Ax... bu lampanın da məni görməyə gözü yoxdur, – deyir və uşaqlar gülməyə başlayırlar.
- Həyəcanlanmayın, təlim əməliyyatıdır.

– Olsun, hər halda, bekarlıqdan yaxşıdır.

Təcrübəm deyir ki, şəxsi heyəti bu tərəfə yığib düşməni aldatmaq, əslində isə başqa istiqamətdən hücumə keçmək istəyirlər.

Xülasə, hamı həmişəkindən daha hazırlıqlı və daha şəndir.

Sadiqi özündən böyük olan Kalaşnikov pulemyotunu götürüb həmişəkindən qıvraq şəkildə dayanmışdır. Demişdim ki, uşaqların başları əməliyyat olmadığına görə ağrıyır, yeyib-yatmaq məzaclarına uyğun gəlmir.

Komandir müavininin səsindən diksinib yerimdən qalxıram.

– İndi məktub yazmaq vaxtı deyil. Ya Allah, qalxın, cəmi iki dəqiqə qalıb!

Hamı çiyin kəmərinə bağlayıb səliqəli cərgələrlə bir kolon şəklində hərəkət edir və qorxmadan qaranlığa girir. Qaniçən qaranlıq şəfəq qırmızı qanını udaraq vahimə yaratmışdır. Dar kanaldan keçirik. Mövqelərimizə yerləşəndən az sonra atəş əmri verilir, uşaqların amansız güllə və təkbir atəşləri ilə haramxorların yuxusuna haram qatılır. Qardaş Əfşar dayanmadan RPG qumbaraatanından atəş açır. Mənim yanımdadır; atəşi qulaq batırır, partlayış dalğası ipsiz dəbilqəmi qaldırır. Hər dəfə avtomatdan qumbara atanda da qapağı havaya

qalxır. Bu gecə öz əlimdən və ya bizimkilərdən xəsarət almasam, böyük şeydir.

– Vur... əhsən... afərin... Allahu əkbər...

Aciz düşmənin qorxu içində bütün qüvvəsini artilleriyaya toplayıb başımıza atəş yağdırır. Nəhayət, başımız üstə partlayan o qədər mərmidən mənə də qismət olur. Məni üfüqi vəziyyətdə düşərgəyə aparırlar. Qardaş Əfşarla Canməhəmmədi də yaralanıb. Üz-başından qan axan Əfşar özünü o yerə vurmayıb gülə-gülə deyir: "Gördün, başlarına nə oyun açdıq?!"

Tibb işçilərinin köməyi ilə yaralar sarılır. Bir neçə dəqiqədən sonra təcili yardım maşını gəlir. Partlayış dalğasından Canməhəmmədinin beli çox ağrıyır, amma üz vurmur. Çünki əvvəla, uşaqlardan ayrılmaq istəmir, ikincisi də, qorxur ki, onu Tehrana yollayırlar və əsas əməliyyatdan məhrum olar. Tez-tez deyir ki, bir şey yoxdur, özü sağalacaq. İsrarla onu maşına mindirirlər. Təcili yardım maşınıyla əvvəlcə tibb məntəqəsinə, sonra İlam xəstəxanasına, oradan da Tehrana gedirik.

Bu hadisə çox da səbəbsiz deyildi. Noxud boyda bir qəlpəyə məni evə qaytarmaq tapşırığı verilmişdi. Mən gələndə isə atam getmişdi; şəhid olmuşdu. Peşəsi bənnalıq və inşaat idi. Müharibədə dağılmış şəhərlərin bərpası üçün cənuba getmək qərarına gəlmişdi. Niyyəti xeyir olduğuna görə muzzdunu işə

başlamadan aldı; hələ getmədən onu apardılar. Şəhid Behiştî qarnizonunun silah anbarı münafıqlar tərəfindən partladılarda o da şəhadətə qovuşdu və məndən önə keçdi. Tehrana gələndə dostlar, “səni tapmaq üçün bütün səylərimiz nəticəsiz qaldı” deyəndə mənə atamın şəhadətindən xəbərdar edən bu qəlpənin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu anladım və hikmətinə iman gətirdim.

Uşaqların məktublarını yollayıram, verilmiş telefon nömrələri ilə əlaqə saxlayıb səngər yoldaşlarımla sağ-salamat olduqlarını ailə və qohumlarına bildirirəm. Qardaş Gəndümi də mənə bir nömrə vermişdi, ancaq əlaqə saxlayanda onun yaralandığını və xəstəxanada olduğunu eşidirəm.

Hər halda, atamın dəfn, üç və yeddi mərasimlərini keçirib bir neçə günlük istirahət və müalicədən sonra, dost və yaxınlarımla atamın qırxına qədər qalmağıma dair ısrarlarına baxmayaraq, getməyə hazırlaşırım. Çünki qarşıda əməliyyat var.

10 Yanvar 1987

Sübh saat dördə dəmiryol vağzalına çatıram. Salon məzuniyyətə gəlmiş əsgər və gizirlərlə doludur. Maraqlı qaynaşma var: onlar gəliblər, bir qisim də gedir. Yola salmağa və qarşılaşmağa gəlmiş

analar bir tərəfdə dayanıb bu mənzərəyə baxır, dodaqaltı dua edirlər. Az sonra səsucaldandan gələn səs sərnişinləri qatara dəvət edir. Kupeyə girirəm. Cənnəhəmmədi də gəlməli idi, amma hələ yoxdur. Düşünürəm ki, bəlkə evdən buraxmayıblar. Ancaq yox, mümkün deyil, o deyirdi ki, məni heç nə cəbhədən saxlaya bilməz.

Yeni səfər yoldaşlarımla tanış oluram. Yanımda mərhum Şəhid Çəmrana oxşayan iri cüssəli bir kişi oturub. Bütün rəftarı, xüsusən də düşüncəyə dalması ona bənzəyir.

Qatar fit çala-çala yola düşür və səfər yoldaşım öz xatirələrindən danışmağa başlayır: övladının kimyəvi xəsarət almasından, itkin düşməsindən, Kürdüstandan Fava qədər topladığı mübarizə təcrübəsindən və s.

Balaca radiomu açıram. Hücüm marşı çalınır. Birdən həyəcanlanıram, ürəyim bərk döyünməyə başlayır. Kaş yaralanmaz və məzuniyyətə gəlməzdim. İndi uşaqlar düşmən mövqelərinə hücumu keçiblər. Xoş hallarına! Vurulan təyyarələrin sayı get-gedə artır. Əhvaza qədər xəbərləri izləyirəm. Döyüşçülərimiz təxminən iyirmi təyyarə vurublar. Allah bərəkət versin!

13 Yanvar 1987

Bizi düşərgəyə gətirən sifarişli mikroavtobusun sürücüsü Səddama və onu dəstəkləyənlərə bir neçə

yağlı söyüşdən sonra deyir: "O vicdansız haramzadə bizim evimizi bombaladı, xoşbəxtlikdən, içində heç kim yox idi".

Gecəni Dokuhə qarnizonunda qalib səhər tezdən servislə döyüş yerinə yola düşürük. Yolda ehsan dayanacağında dayanıb şərbət, aş, xurma və çayla qarnımızı doyururuq.

Xidmətçi qoca çay gətirə-gətirə: "Anbaan Məhəmmədin üzünün nuruna salavat!" – söyləyir, digərləri də salavat deyir.

Mehrana çatırıq. Şəhərin girişində İsmailini görürəm; həmin səmimiyyəti, ixlası və mənəviyyətiylə, rəngi qaçmış Toyota avtomobilində. İş növbəsini başa vurmuş və yorğun olsa da, məni düşərgəyə aparır. Ona, "yorğunsan, əziyyət çəkmə" deyəndə cavab verir: "Əvvəla, yorğun düşməndir; ikincisi, qayıdanda bir neçə kisə quru çörək gətirərəm, savabdır".

Əyri-üyrü yollardan sürətlə keçirik. Yolun kənarında düşmənin yanmış avtomobilləri görünür. Təbliğət bölüyünün uşaqları onların üzərinə yazmışlar: "Müqavimət izi", "Fədakarlıq izi", "Qanın nəticəsi", "İşğalın aqibəti".

Düşərgəyə çatırıq. İsmaili sağollaşib gedən kimi xoşgəldin əlaməti olaraq bir mərmə qarşısında diz çökür. Əgər gec tərənib uzanmasaydım, o, məni uzadacaqdı. Yeriniz məlum! Narahat olmayın, çünki uşaqların dediyi kimi, qəlpə cənnətin açarıdır; mənse

deyirəm ki, qəlpə dərdlərin dərmanıdır. Qəlpə bədənə girəndə qanla birlikdə günahlar da bayıra çıxır, bunun ardınca da ürəyin pası. Razi deyilsinizsə, yoxlayın.

Səngərə qaçıram. Uşaqlar məni həmişəki sevinclə, salam və salavatla qarşılayırlar. Elə bilirdim ki, hücumə keçiblər, mən qalmışam; ancaq yox, hələ getməyiblər, amma qalmaqdan çox əzab çəkirlər. İş o yerə çatıb ki, bu gün Ərjəngiyan, etiraz əlaməti olaraq, küsüb yeməyə gəlməyib! Haqlıdırlar, çünki onlar getmək üçün yaranmışlar, qalmaq üçün yox!

Uşaqların gülər üzləri arxasında gizli qəm gördüm: ayrılıq qəmi, Mehdi Zəndiyyənin itkisi. Sükutu ilə danışan o sakit və azdanışan cavanın yeri bu gün aramızda görünür. Fikrə dalıb keçmiş yada salıram. İnanılmazdır! Allah rəhmət eləsin! Təqvalı idi, ruhani gecə mühitində oyaq qalıb ibadət edirdi, döyüş vaxtı da meydandaydı. O, ağıllı, əxlaqlı idi. Dostları deyirdilər ki, məktəbdə direktor və müəllimlər ona alışmışdılar, başqa məktəbə getməyə qoymurdular. Başqa sözlə, o, potensial doktor və mühəndis idi, sabahkı tarixin yolunu dəyişdirə bilərdi... Bəlkə də, bu gün sabahdan da böyük iş görmüş, qan içindən sabahı qiyama çağırmışdır. Çox vaxt oruc olardı. Uzun və isti yay günlərində, özü də imtahanların ortasında nə üçün oruc tutduğunu soruşanda deyirdi: "Vaxt azdır, bəlkə, sonra qəza oruclarımı tutmağa fürsət olmayacaq". Şəhadətdən

danışanda başını aşağı salırdı, gözləri yaşarırdı. O qədər yaxşı və sevimli idi ki, taqım komandiri Mehdiqur digərlərinə deyirdi: "Mehdi kimi əxlaqlı və mehriban olun". O, Qasimini yuxuda görüb demişdi ki, mənə də özünə apar. Şəhid Qasimi ona demişdi: "Mən apara bilmərəm, gərək özün istəyəsən". Mehdi də istədi və ertəsi gün getdi. İstəmək bacarmaqdır!

Ədəb-ərkanlı uşaq olan Mehdi cəbhədə həddi-buluğa çatdı, Bədr, Vəlfəcr-8 və Kərbəla-1 əməliyyatlarını daddı və nəhayət, Qalavizan yüksəkliklərində görüş sərhədini keçdi.

15 Yanvar 1987

Elə birinci axşam mənə posta yazdılar. Ərjəngiyanla pulemyotunun yanında idim. Həmişəki kimi, gecənin qaranlığıyla birlikdə düşmənin işıqlı güllələrinin amansız atəşləri, habelə fişəng və minaatan mərmilərinin hücumu da yerindəydi.

Sadiqi səngərə gəlib dedi: "Uşaqlar, yaxşı qulaq asın, onlar pulemyot atəşi ilə Çəhrayı panter cizgi filminin mahnısını çalırlar". Qərībədir! Doğru deyirdi: "Taq... taraq... taraq-taraq..." Təəccüblü deyil; gündəlik kvotaları var, gərək harasa atıb bitirsinlər. Bizim səngərlərimizdən Quran səsi gəlir, onların gizləndiyi yerlərdən isə mahnı və musiqi səsi. Onlar əsgərlərini müxtəlif vədlərlə, təhdidlərlə cəbhədə saxlayırlar, rəbitəçi adı ilə qadınları əyyaşlıq üçün

orduya cəlb edirlər. Onların səngərləri araq və digər spirtli içkilərlə və pozğun şəkillərlə doludur.

16 Yanvar 1987

Çatar-çatmaz yenə məşqlər və qarovul başlandı. Dünən gecə Ərjəngiyan və onun pulemyotuyla səngər yoldaşıydım, bu gecə də Kamankeşlə növbətçiyik. O, Vəramindəndir, rəşadətli və cəsur gənccidir, qorxunun özü ondan qorxur! Onunla bir yerdə naryada çıxanda kəlmeyi-şəhadətimi oxuyuram.

Qayda belədir ki, zülmət qaranlıqda birmetrlik məsafə görünməyəndə posta yaxınlaşan adam gecənin parolunu söyləməlidir ki, uşaqlar onu düşmən zənn edib vurmasınlar. Lakin o, keşikçinin "dur" əmrinə məhəl qoymadan gedir. Hətta bir dəfə Mustafa çaxmağı çəkib atəş açmaq istəyəndə sakitcə və təbəssümlə demişdi: "Cəsarətin varsa, vur!"

Buna görə kanalın qaranlıq və əyri-üyrü yollarından keçəndə onunla aramda 10-20 metr məsafə saxlayırdım.

17 Yanvar 1987

Səhər saat onda ərzaq maşını gəlib dayanmadan siqnal verir. Qalavənd xörəyi gətirməyə gedir. Bu gün Hüseyn (ə) xidmətçisi odur. Allah ondan razı

olsun, xeyir işlərdə həmişə qabağa düşür; mənse reportaj bəhanəsi ilə həmişə işdən qaçıram.

Burada da növbəyə riayət olunmur. Misal üçün, bu gün başqa bir adam mer (Hüseyn (ə) xidmətçisi) olsa da, Qalavənd önə keçib onun növbəsini zəbt etmişdir.

Bu gün xörəklə birlikdə səngərə bir dəstə məktub da gəlib. Məktəb uşaqlarının cavablarıdır. Uşaqlar həmişəki kimi hücum çəkib oxumağa və cavab yazmağa başlayırlar.

Əfşara gəlmiş məktubda maraqlı bir məqam var. O, zərfi açıb yaşlı bir kişi şəkli görür və təəccüblənir; nə dost şəklidir, nə də qohum. Məktubu diqqətlə oxuyur, amma bir şey kəsdirə bilmir. Fikirləşir ki, bəlkə, məktub başqasınadır. Hamını köməyə çağırır. Bir qədər çalışandan, daha çox diqqət edəndən sonra oxunmayan sözlər də oxunur və tapmaca həllini tapır. Uşaq ona belə yazmışdı: "Döyüşçü qardaş, mənim şəklim olmadığına görə sənə atamın şəklini göndərirəm!"

Əfşar bilir ki, bu, onun öz məktubuna cavabdır. O, şagird qardaşa yazmışdı ki, imkan olsa, mənə şəklini göndər. Onun da şəkli olmadığına görə atasının şəklini göndərib!

18 Yanvar 1987

Nəhayət, intizar sona çatdı, getmək zamanı gəldi. Cənabməhəmmədi də dostların yanına qayıtdı. Bir

işarə ilə yüzlərlə mələk nəğmə oxumağa, uçmağa başladı. Bizim birləşməmiz yerini dəyişir. Uşaqlar bir göz qırpımında korpusun Toyota qırıcılarının arxasına yerləşirlər. Maşın sürətlə yerindən tərpanir. Maşında nə işıq yansa, nə də bələdçi olsa da, tormozsuz sürücümüz sürətlə və xüsusi məharətlə döngələrdən keçir.

Çox maraqlıdır; uşaqların vəziyyətini deyirəm. Bir qisim hədsiz dərəcədə sevincək və həyəcanlıdır; məsələn, bizim bu mühafizəkar və ehtiyatlı Rəcəbi qardaş. O gələndə uşaqları sakit olmağa çağırır, özü də dodağını tərptətmirdi, indi isə sözləri məclisin duzu olub; zarafat edir, hamıya sataşır.

Dokuhə qarnizonuna çatırıq. Hərbi marş çalınır. Uşaqlar bizi qarşılamağa gəlirlər. Bir-birini elə qucaqlayırlar ki, sanki illərdir görüşümlər. Batalyonun yerləşdiyi yerdə qapının üstünə yazıblar: "Həmzə batalyonunun qəhrəmanları, xoş gəlmisiniz!" Başqa bir yerdə isə, "Batalyon şəhidlərinin qanlı meracı mübarək olsun!" yazısı gözə dəyir.

Binanın önündəki əza xonçasının çilçırağı şəhidlərin adları ilə bəzənib. Qaranlıq binada imamın əzəmətli görüntüsü parlayır. Bir qurban kəsilir, sonra minimum zamandan maksimum istifadə: hamam, təmizlik, paltar yumaq, məktub,

telefon və istirahət. Poçta gedirəm. Qiyamətdir. Telefondan vaz keçib bir teleqramla kifayətlənirəm.

Əsgər Nağızadəni görürəm, səhər düzülüşü meydanında həmişəkindən də çevik şəkildə oynayır. Allah ondan razı olsun, cəbhələrdə uşaqların əhval-ruhiyyə kapsuludur. Qısa boydur, amma uca düşüncəsi var. Tehrandə incəsənət işində çalışıb, idarənin fransız açarı olub, burada da diviziyanın satirik fotoqrafıdır. Yumorda və lətifə söyləməkdə misli yoxdur. Məni görən kimi:

- Yaxına gəlmə, təhlükəlisən! Sən ön xətdən gəlirsən, təqva və irfan dozan yüksəkdir. Birdən sənə görə bir mərmə gəlib bizi də şəhid edər. Sənə qurban, biz cavanıq, hələ arzularımız var, - deyir, sonra üzünü uşaqlara tutub əlavə edir: - Uşaqlar, gəlin qeybət edək, bura mərmə yaxınlaşmasın!

Əsgərin satirik şeir yazmaq məharəti də var, hər bir qrupa, təbəqəyə və rütbəyə aid şeiri də hazırdır. Diviziya komandiri cənab Kövsərinin məşininin təkəri partlayanda ona bu şeiri oxumuşdu:

“Səngərin arxasında təkəri partlayıb diviziya komandirinin,

Təkərimiz də yoxdur qoyaq onun təkərinin yerinə...”

İndi də öz şəhərlərinə, obalarına gedən əliçantalı uşaqları görüb bu şeiri söyləyir:

**“Tehrana anamı görməyə getdim,
Ana can, salam! Ana can, salam!
Anam məni görən kimi özündən getdi,
Anam ikinci gün mənə kabab verdi,
Anam üçüncü gün mənə çəkələk atdı.
Ana can, vurma, özüm gedirəm,
Ana can, vurma, qalxdım, gedirəm.**

Cavad Haşimi ilə Səid də gəlir. Artıq mədəni-
incəsənət qrupumuz təkmilləşib. Hava get-gedə
qaralır, amma şirin söhbət işığı yanıb, xatirəli gecə
başlayıb. Hər kəs bir söz deyir və bir xatirənin
üstünü açır.

Əsgər Bərəhut çölü kimi bir döyüş zonasında
əlində aftafa səhra tualetinə getdiyi axşamdan
danışır deyir:

- Qardaş, mən iki addım atan kimi mərmə fitinin
səsi gəlirdi, tez yerə uzanırdım. Ayağa qalxan kimi
yenə səs gəlirdi, oturdum, səs dayanırdı. Bu, bir
neçə dəfə təkrar oldu, halbuki nə hücum vardı, nə də
əks-hücum. Axırınıcı dəfə diqqətlə qulaq asdım,
ehtiyatla qalxıb sağa-sola baxdım, gördüm ki, bu
nanəcib səs aftafanın lüləyindən çıxan külək səsi
imiş!

Seyid Cavad Hacı Himmət hüseyniyyəsində "İraq
radiosu" adlı satirik tamaşasındakı aktyorluq
təcrübəsindən danışır:

- Namazdan sonra, teatr vaxtı hamı qalxıb getməyə hazırlaşdı. Diviziya komandiri Hacı ağa Kövsəri və müavinləri narazı qaldığını görüb dedilər ki, on dəqiqə oturarıq. Başlayandan sonra isə hacı bir saat oturub tamaşa etdi, yerindən tərpənmədi də. Gedəndə də çox təşəkkür edib dedi: "Səni Qurana and verirəm, bu tamaşalardan burda çox səhnələşdir. Bunlar uşaqları ruhlandırmaq üçün çox yaxşı və təsirlidir".

Növbə Səidə çatanda komandir məni çağırır.

Qızılı günəş təzə gəlin kimi bəy otağından çıxıb müzəffər qəhrəmanların üzünə öpüş qoyur. Səsucaldan batalyonun uşaqlarını çağırır. Qısa yürüsdən sonra bir torpaq istehkamın yanında yerə oturub diqqətlə qulaq asırıq. Qardaş Əmini gəlib uşaqlara hərəkət və qələbə müjdəsi verir. Şəkil çəkmək üçün maraqlı səhnələr yaranır. Fotoaparatu avtomat rejiminə keçirirəm, amma faydası yoxdur. Məgər bu qədər əzəməti görüntüləmək olar?! Əsğəri axırıncı yadigar şəklini Söhrabi ilə çəkdirir. Canməhəmmədiyə yaxınlaşıram. O, çətinliklə şəkil çəkdirməyə razılıq verir, məni görəndə kimi deyir: "Bu qədər lenti haram elmə, ay kişi, irəlidə maraqlı səhnələrimiz olacaq. Bir neçəsini də döyüş mövqeyinə, uşaqların uçmasına saxla!"

Təxminən saat ikidə yola düşürük. Gecədən bir qədər keçəndən sonra naməlum bir yerə çatırıq.

Zülmət qaranlıqdır, göz-gözü görmür. Həmişəki kimi, təqva, səbir və dözümlü tövsiyəsi, sonra təcrübə hekayəsi, axırda da Allaha təvəkkül etmək, Ona mütləq şəkildə təslim olmaq, başı Ona tapşırmaq, nəhayət, qan dəryasında üzmək və qurtuluş sahilinə çıxmaq...

Həmd və şükür dərəcələrini ifadə edəndən, batalyonun fədai qocalarından biri tərəfindən hazırlıq elan olunandan sonra bir qardaş şəhid yoldaşlarımızın xatirəsinə belə oxuyur:

**"Biz səfərdən qayıdanlarıq,
Qəlbimizdə şəhid əzası var".**

Uşaqlar da belə cavab verirlər:

"Vaveyla, vaveyla, ah, vaveyla!"

Oxuyan:

"Mehdi meydana getdi,

Nadan tayfayla savaşa getdi.

Bax, ana, səngər bəyi olmuşam,

Şəhadət şərbətin içib doymuşam!"

Uşaqlar:

"Vaveyla, vaveyla, ah, vaveyla!"

Beləliklə, şəhidlərin adları şeirlərə salınır. Yemək yeyəndən sonra tələsik sətıra düzülürük. Qərübə haldayıq. Yanımdakından soruşuram: "Bura haradır?" Deyir: "Dedilər ki, demə!"

Uşaqlar kəşfiyyatçı kimi davranmağa alışmışlar, "dedilər ki, demə" sözlərini yeri gəl-di-gəlmədi işlədirlər. Hər bir əhəmiyyətsiz suala, hətta bilməsələr də, belə cavab verirlər: "Dedilər ki, demə". Bu, hətta bir yumora çevrilib, "nə yediniz?" deyə soruşanda da belə bir cavab eşidirsən: "Dedilər ki, demə!"

Söhbət jarqondan düşmüşkən bu eşq məktəbinin leksikonuna, söz və terminlərinə işarə vurmaq pis olmaz. Bu vadiyə biri o birindən gecə namazında dua etməsini istəyəndə belə deyir: "Bizi də gecə namazının qırxlı daraqlarına qoy və atəş aç".

"Xəbər hardan gəlib?" deyə soruşanda cavab verirlər: "Bəsic radiosu deyib!" Sağollaşanda da belə deyirlər: "Xudahafizi-imam".¹

Məktəbin şeirləri də sadədir, şairin saflığı və sadəliyi kimi:

**Ey ontonluq Benz, ayağımın altında bağır,
Çünkü mən Kərbəla torpağına aşıqəm.
Heyf uzaq yoldan və çoxlu xəcalətdən,
Sənin yükün sudur, mənimki günah.
Bu suyu əzizlərə aparım,
İki yaşlı gözlə səngərə.
Bu peşəm mənə şərəfdir,
Çünkü Əbəlfəz yadigarıdır.**

¹ Yəni: Allah imamı qorusun.

**Salam olsun o qəhrəman Abbasa,
Ki səqqalığ etdi, özü isə su içmədi.**

Onlar yaralananda üz vurmur, deyirlər ki, bir şey deyil. Qorxurlar ki, onlara istirahət yazar və Tehrana göndərirlər. Misal üçün, qardaş Canməhəmmədini zorla təcili yardım maşınına mindirdilər. Onlar xəstəxanada yatanda da bir yolla qaçıb özlərini cəbhəyə yetirirlər. Məsələn, Əfşar üz-başı sarığın içində qayıtmış, Musəvi isə xatirə dəftərində belə yazmışdı: "Bir yolla xəstəxana arabasından endim və qaçmağı qalmaqdan üstün tutdum". Əlbəttə, çox keçmədən başqa bir qəlpə onu yenə xəstəxanaya yollamışdı.

19 Yanvar 1987

Uzaqlarda közərən fişənglər döyüş mövqeyi ilə aramızdakı təxmini məsafəni müəyyən edir. Fişəng deyəndə, sanki lüstr və çilçiraqdır. Komandir deyir: "Bunlar salxım fişəngləridir, təxminən on beş dəqiqə havada qalırlar. Səddam elə bilir ki, bu işlərlə öz qara gününü işıqlandırır döyüşçülərin hücumunun qarşısını ala bilər".

Uşaqlar qollarını çırmayıb çadırları qurmağa başlayırlar. Bir dəstə çöl kollarından ocaq yandırır ətrafında söhbətləşir, bir dəstə də namaz qılıb ibadət edir.

Gecə sübhün qoyduğu nöqtə ilə sona çatdı. İndi Aşura ziyarətnaməsi oxunur; həmişəkindən də ruhoşşayandır. Döyüş yerinə yaxınlaşdıqca qəlblər daha yumşalır, göz yaşları çoxalır. Söhbətlərin çoxu Kərbəla, şəhadət və qələbə barədədir, yazıların çoxu da vəsiyyə, xatirə, haqq-hesab və qiyamət haqda.

Kiçik radiomu açırım. Yenə hücum marşı çalınır. Uşaqlar sevindiklərindən uçmağa qalır, radioya qoşulub marş səsi çıxarırlar. Çadırdan çıxıram. Mənim kimi yazmaq xəstəliyinə tutulmuş qardaş Bağırzadə bir qədər aralıda kolların arasına girib ürək sözlərini yazır. Ehsanidən bir lent alıb fotoaparata qoyuram. Ehsani uşaqlara o qədər "əmi can" deyib ki, axırda özü Əmi ləqəbi ilə məşhurlaşib. Nə vaxt məni əlimdə fotoaparət görürsə, deyir ki, bizim də bir şəklimizi çək. Əlimdə qələm və dəftər görəndə də zarafata belə deyir: "Əmi can, mənim də adıma dəftərinə yaz, yadımdan çıxmasın". Nemət Canməhəmmədi bir an da bir yerdə qərar tutmur, sanki nə isə itirib, onu axtarır. Tez-tez uşaqlarla dərdləşir. Mənə çatanda deyir: "Biz əvvəl-axır bilmədik ki, sən nə yazırsan". Deyirəm: "Dedilər ki, demə!"

Gözəl azan səsi camaat namazının cərgələrini doldurur. Özü təcrübəli döyüşçü və taqımın dərd əhli olan gənc ruhani iki namaz arasında moizə edir, uşaqları şəhadət sərhədinin o tayına qədər aparır. Böyük İslam xanımı həzrət Fatimeyi-Zəhranın (ə)

vəfatının üçüncü günü münasibəti ilə namazdan sonra əza məclisi keçirilir, uşaqlar möhkəm sinə vururlar. Əfşari buna "məşdi sinə" deyirdi. Yeri gəlmişkən, bu yaralı səngər yoldaşımızı da yad edək. O, Tehran yolunda məndən soruşmuşdu: "Əgər dedin, ürəyim nə istəyir?" Dedim: "Bir çaydan dolu isti çay". Gülümsəyib dedi ki, yox. Fikirləşdim ki, bəlkə yatmaq, istirahət eləmək istəyir. Ah çəkib dedi: "Çoxdandır darıxıram. Ürəyim istəyir ki, gedim düşərgəyə, uşaqların içində yaxşı bir dua mərasimi təşkil edək, doyunca sinə vuraq..."

Bu axşam əzadərlik arasında onun yeri, həqiqətən də, görünür.

Bəlkə də əməliyyat bitib və bizim batalyonumuz döyüslərə qatılmayacaq. Lakin ilk səhər mərasimində şayiə zərərsizləşdirilir. Komandir deyir: "Kim deyir ki, əməliyyat bitib?! Hələ əməliyyatın əvvəlidir. Biz növbədəyik, inşallah, söz verilmiş zaman yaxındır".

Sonra dünənki əməliyyat barədə qısa məlumat verib deyir: "Mən özüm ora gedib yaxından gördüm. Düşmən hər zamankından da zəlil və xar durumdadır. Bu qədər deyim ki, düşmənin Vəlfəcr-8 əməliyyatından aldığı zərbə dəfələrlə çox olub və bu, yalnız və yalnız Allahın lütfü sayəsində baş tutub".

Qulaqlarım komandirin söhbətindədir, gözlərimə paltarların arxasına zövqlə yazılmış

sözləri oxuyur: "Mən Hüseyin torpağının şöləsiyəm", "Hüseyin sevdalıları", "Xomeyni ilə yolçuyuq şəhadətə qədər", "Kərbəla aşiqi", "Ya Mehdi", "Ya Sarəllah", "Allahu görməkdir arzum mənim", "Ya Zəhra", "Allah necə istəsə, elə də olacaq", "Biz Sarəllah qanının varisləriyik", "Bayraq çiyimizdədir; biz eşq qisasçısıyıq", "Mən Sarəllah aşiqiyəm", "Şir ürəyin yoxdursa, eşq səfərinə gəlmə".

Bir salavatla mərasim bitir və biz artıq arxayın şəkildə çadıra qayıdırıq. Şagirdlərin hədiyyəsi olan püstə və kişmişlərlə dolu çoxlu qutu gəlib. Yeməkiçmək mərasimidir. Uşaqlara qumbaraatan mərmiləri paylanır. Hamı öz əşyalarından əlavə, könüllü şəkildə bir qədər mərmə götürüb çantasına yerləşdirir. Təcrübə deyir ki, qumbaraatan hər bir silahdan təsirli olacaq. Təminat bölməsindəki qardaşlar tərəfindən ön xəttə müxtəlif silahlar yerləşdirilsə də, ehtiyat yaxşı şeydir.

20 Yanvar 1987

Bu gün də uşaqları fəvqəladə səhər düzülüşünə çağırırlar. Görünür, mühüm bir məsələ qarşıya çıxıb. Hava hücumlarına görə səhər mərasimləri az hallarda keçirilir. Uşaqlar bir kolonla oxuya-oxuya toplantı yerinə doğru hərəkət edirlər:

Dünyadan asanlıqla keçmək lazımdır.

Qurbanlığa hər an hazır olmaq lazımdır.

**Qanlı üzlə Hüseyinə doğru getmək,
Belə gözəl merac etmək lazımdır.**

- Batalyon, Quranın hörmətinə farağət!
- Bismillahir-rəhmanir-rəhim. Və ma rəməytə iz rəməytə...

Qardaş Əmini söhbətə başlayır:

- Dünən cənab Rəfsəncani və komandirlərin bir qismi İmam Xomeyni ilə görüşə nail olublar. Əziz imam sizə salam göndərib. O, son qələbələrdən çox sevinib, məmnunluq ifadə edib, bildirib ki, düşmən çox rəzil durumdadır, dayanmadan döyüşləri davam etdirin. İnşallah, qələbə yaxındır. Biz gərək hər gecə hücumu keçək...

Bu sözdən sonra uşaqlarda böyük həyəcan yaranır.

- Eyvallah!

- Ay can, ay can! Getdiye!

- Sənə demədim silahı gətir, gedə bilərik?

- Ay kişi, gecə hücumu keçirik!

- Hə, indi gedirik ki, gecəyə çataq.

Həsən özünü itirib tələsik Cənməhəmmədidən silahını gətirməyə icazə istəyir. Ağa Nemət deyir: "Tələsmə, gedəndə hazırlaşmağa vaxt veriləcək".

Komandirin salamatlığı üçün salavat deyəndən sonra yenə hamı sakit olur və o, sözünə davam edir:

- Heç tələsməyin, məğrur olmayın və hər an Allahdan hidayət istəyin: İhdinəs-siratəl-mustəqim.

Burada sinəsinə döyüb orada bacarmayanlar da olub. Allaha təvəkkül edin və səbirli olun. Tezliklə bizə də növbə çatacaq.

Bunun özü də bir növ həyatdır. Əgər canını vermək, özünü güllələrə sipər etmək istəyirsənsə, gərək növbəni gözləyəsən. Eşq məktəbinin hər yerində belədir: süpürməkdən tutmuş düşmən öldürməyə qədər. Məsələn, dünən gələn kimi Zamanidən külüngü alıb kanal qazmağa kömək etmək istədim, amma arxadan bir əl çıxıb məni kənara çəkdi.

– Qardaş, burda növbə var a!

Düşərgəyə gözəl günəş saçıır, mülayim mehlə birlikdə. Təbliğət çadırının səsucaldanından gələn hərbi marş, irfani və döyüş şeirləri əməliyyatın davam etdiyini göstərir. Komandirin dediyi kimi, uşaqlar hər gecə hücumu keçirlər. Düşmənin amanını kəsdiklərinə görə Allah qollarına qüvvət versin!

Dəftərimi qoltuğuma vurub qələbəlikdən qaçıram. Radio diktoru təsirli tonla deyir: "Tarixi yenidən yazın! Tarixi qanla yazın! Əzizlərin qanıyla..."

Taqımın qocası Hacı Mürüvvəti məni yazan yerdə görüb kağız və zərf gətirir, onun üçün vəsiyyətnamə yazmağımı istəyir. Sadə başlayır, qısa və faydalı şəkildə bitirir. Geniş yazılası mal-mülkü

də yoxdur. Az varındırsa, Sirat körpüsündən daha rahat keçəcəksən.

Qardaş Kamankeş yanımdan keçib deyir: "Qürub çağı bizim bir şəklimizi çəkmədin də!" Ona bir də söz verirəm. Lakin günahkar özüdür, hava qaralandan, qızartı bitəndən sonra yadıma salır.

Kamankeş yarım saatdan sonra əlində maqnitofon olan yad bir adamla mənə yaxınlaşıb deyir: "Bu qardaşın işi hadisələri yazıb qeyd etməkdir. Təcrübəli bir adam axtarırdı, mən də sənin adını verdim". Dedim: "Təsadüfən elə mən də onu axtarırdım!" Bir qədər sonra Sadiqi gəlib deyir: "Axı nə qədər yazacaqsan?! Sən gərək jurnalist olaydın, haqqını yeyiblər!"

Səməndəriyan şəkil çıxartdırmaq sifarişi üçün yaxınlaşanda uşaqların davamlı müraciətlərinə görə bütün şəkillərin lentini ona verib özümü xilas edirəm. O, şəkilləri Tehrandə çıxartdırmağı qəbul edir.

Canməhəmmədi gəlib şəklini alır və yerindəcə məktubla evə göndərir.

Uşaqlar yazmağa imkan vermirlər; tez-tez gəlib şəkillərini istəyir və dərdləşirlər. Bir bəhanə ilə qalxıb başqa yerə gedirəm. Qardaş Əmrullahini görürəm, bir qab dizel gətirib silahını təmizləyir. Mən də fürsətdən yararlanıb onun kimi edirəm! Hər an hərəkət əmri verilə bilər.

Silahın içalatını yenicə çıxarmışdım ki, bir səs məni çağırırdı. Dönəndə Rzanı görürəm. Dayım oğlu Rza yeni yaralanmış olsa da, cəbhəyə qayıtmışdır. Bu tezliyə qayıtdığına inana bilmirəm. Uşaqların dərdinin dərmanı buradadır. Elə bir yer yoxdur ki, orada bir tanış gözə dəyməsin. İndiyədək dost və yerlilərimin çoxunu görmüşəm: Cəfəri, Rzanı, Mürtəzanı, Qasimi, hətta öz Davudabadimizi də. Allah onları qorusun!

Hələ işim bitməmiş qardaş Rəcəbi qaça-qaça gəlib məni bir tərəfə çəkir, yalvararaq deyir: "Mümkünsə, mənim bir neçə şəklimi çək. Axı onlar başqa batalyondandırlar, bəlkə onları bir də görməyəcəm". O qədər mənəviyyatlı kişidir ki, sözünü yerə sala bilmirəm. Onunla gedirəm. Maşallah, bir batalyon qohumu var. Çarə nədir ki?! Gərək fotoaparatu avtomat rejiminə keçirim. Başlayıram. Hələ əminin şəklini çəkib qurtarmamış əmioğlu gəlir, onun ardınca dayıoğlu peyda olur, hələ düyməyə basmamış xalaoğlu bu tərəfdən çıxır, sonra da digər qohumlar. Bəlkə də ona ilham olunub ki, qayıtmayacaq.

Geri dönürəm. Yolda ardıcıl salavatlarla təminat bölməsindən corab, dəsmal, köynək, ayaqqabı və papaq alan uşaqları görürəm. Salavat ardınca salavat deyirlər. Bu vadidə hər şey salavatadır: həkim, maşın, hamam, yeyib-içmək, bərbər, hətta mükafat və cərimə də. Cəmiyyətdə salavat hökuməti qurmaq

necə də gözəldir. Təsəvvür elə ki, dərziyə gedirsən, əlli salavata köynək tikdirirsən; dərzi çəkməçidən, çəkməçi satıcıdan, o da qəssabdan və s. Hərə bacardığı qədər işləyir, ehtiyacı qədər götürür. Hamı öz vəzifəsini bilir, heç kim işdən boyun qaçurmır. Vicdanları hakim, imamları onlardan razıdır. Hər halda, burada utopik dövlətin bir hissəsini görüb təcrübə etmək mümkündür. Nə isə, ədyalı qoltuğuma vurub yazmaq üçün dinc bir yerə gedirəm.

Günorta olub. Hələ yazmağa başlamamış ardıcıl partlayışlar, sonra da Ehsani ilə Rəcəbinin qışqırıqları və komandirlərin təlaşları başladı.

– Uşaqlar, çadırdan çıxın!

– Ya Allah, bayıra çıxın! Sığınacaq tap... gir çalaya!

– Gəl istehkamın arxasına... cəld olun!

Bəli, sionist düşmənin təyyarələri peyda olmuşdur. Allah kömək olsun! Uşaqların hər biri sığınacaq tapmaq üçün oyan-buyana qaçır. Hava hücumundan müdafiə qurğuları işə düşür. Xurmalıqdakı bombardman daha güclüdür. Hər tərəfi qatı tüstü bürüyüb. Bəziləri qorxmadan, soyuqqanlı şəkildə dayanıb tamaşa edirlər; necə ki, Tehranda təyyarələr gələndə camaat zirzəmiyə girmək yerinə dama çıxır.

Onları sayıram. Bir-iki deyil, səmada bir eskadrilya var. Gözlərimlə onları təqib edirəm. Yaxşı

əyləncədir. Bombaların yolunu izləyirəm. Ona qədər sayıb qurtarmayınca raket yerə düşür. Uşaqlar hesablayır, təxmin yürüdürlər.

– Bir, iki, üç, dörd...

– İstehkamın üstünə çıxma, düş aşağı!

– Odur, ordadılar... Vay... üçü də gəldi!

– Budur, günəşin qarşısına bax...

– Arxasından tökülənlər nədir?

– Bu dəfə bizim növbəmizdir. Uzan, düz tərəməzə gəlir!

– Yox, əşi... qorxma, keçəcək...

Partlayış səsi gəlir.

– Gördün?!

Salxımlı bombalardır, hər birinin içindən çoxlu kiçik bomba tökülür.

Bu zaman üç Miraj təyyarəsini görürəm, bizə doğru şığıyırlar. Barmağın ucuyla enəcəyi yeri müəyyən etmək olur. Uşaqlara deyirəm: "Bu dəfə düz başımız üstədir. Uzanın!" Bunu təcrübədən dedim. Elə də oldu. Başımı qollarımın arasında tutub kəlmeyi-şəhadətimi söyləyirəm. Allaha heç vaxt bu qədər yaxın olmamışam. Bütün vücudumla sayıram:

– Bir, iki, üç, dörd, beş, altı, yeddi, səkkiz, doqquz, on...

Heç nə baş vermədi. Nəfəsim kəsildi, amma partlayış səsi gəlmədi. Fikirləşdim ki, bəlkə raket partlamayıb. Qardaş Əhmədi torpaq istehkamın o

tərəfindən sevincək qışqırdı: "Uşaqlar, qalxın, partlamadı".

Bu qədər bomba və partlayış altında yalnız fotoaparatımın olmaması məni narahat edirdi. Heyf! Yanımda olsaydı, bombaları göydə ovlayardım. İlk dəfə idi, onu götürməmişdim. Bir neçə saat əvvəl qardaş Əhəd yalvararaq ətrafdakı xurmalıqlarda yadigar şəkil çəkdirmək üçün onu məndən aldı. Allah eləsin, heç olmasa, o şuluq dost bir neçə şəkil çəkmiş olsun.

Təxminən on dəqiqədir Mirajlar gedib, Rəcəbi isə hələ də yerə uzanıb. Deyəsən, macəranın sonudur. Uşaqlar əylənə-əylənə raketlərin düşdüyü yerləri birbirlərinə göstərilər. Namaz vaxtıdır. Dəstəmaz almaq üçün cəld suya tərəf gedir, ilk vaxtda qılınan camaat namazının savabını qaçıрмаq istəməzlər. Dəstəmaz növbəsi yaranır. Qardaş Rəcəbi hələ də göyə baxa-baxa yeriyir, təyyarə axtarır. Deyəsən, ürəyinə damıb ki, onlar tezliklə geri dönəcəklər. Düzgün təxmin etmişdir. Hələ üçüncü adamın dəstəmazı bitməmiş qışqırır: "Uşaqlar, gəldilər, gəldilər! Odur, ordadırlar!"

Uşaqlar dağılışıb təhlükəsiz yerlərə girirlər. Rəcəbi bizdən bir neçə metr aralıda yerə uzanıb. O, sadəlik və ehtiyatda ifrata varıb. Mənə deyir: "Boynundakı dəsmalı aç, buranı görməsinlər!" Mən də deyirəm: "Təyyarələr sənin belinə bağladığın şala görə bura gəliblər!" Dərhal şalını açır. O, mehriban

və zarafatlı atadır, uşaqlar onun sözləri tərsinə tələffüz etməsindən nəinki incimirlər, hətta təkrarlayaraq əhval-ruhiyyələrini yaxşılaşdırırlar. Allah ondan razı olsun, hər yerdə uşaqların gülüşünə, sevincinə səbəb olur. Bu pak və səfali uşaqların burada olması, həqiqətən, çox dəyərlidir. Allah da belələrini istəyir. Bunlar mühiti yorğunluqdan, quruluqdan çıxarır, cəbhəyə həvəs, həyəcan və həyat bəxş edirlər.

Rəcəbi çadırın yanında dayanmış buldozeri göstərib deyir: "Axı bu burzidelin sahibi kimdir? Bir nəfər gedib desin, gəlib aparsın da!"

– Özün niyə getmirsən?

– Axı mən...

Az sonra 2 metr aralıda bir kolun üstünə sərilməmiş ağ köynəyi göstərib ondan 15 metr aralıda yerə uzanmış bizlərə hirsli və yarvara-yalvara deyir: "Bir nəfər gəlib bu köynəyi burdan götürsün!" Uşaqlar bilmirlər ki, bu həssas şəraitdə bombalardan qorxsunlar, yoxsa Rəcəbinin söz və hərəkətlərinə gülsünlər. O, istehkamın arxasına keçəndə bombaların istiqamətinə baxmaq yerinə yalnız və yalnız təyyarələrə baxır, bombaların hansı tərəfə düşdüyünü vecinə almır. Onun üçün meyar təyyarədir. Təyyarələr istehkamın sol tərəfində olsalar, sağ tərəfinə şığıyır; yaxud da əksinə.

Bu dəfə yaxşı keçdi. Bu qədər bombardmanda, səs-küydə, qaçaqovda yalnız qardaş Xorasaninin ayağı yaralandı.

Rəcəbi adət üzrə istehkamın üstünə çıxıb azan verməyə hazırlaşır. Dili azan söyləyir, gözləri göydə təyyarə axtarır, ürəyini isə bilmirəm.

- Allahu əkbər... La ilahə illəllah... Tələsin namaza...

Bir göz qırpımında dəstəmazlar alınır, qamətlər düzəlir: "Allahu əkbər".

Hələ birinci rəkət bitməmiş təyyarələr yenə gəlirlər. Aman Allah, indi nə etmək lazımdır? Yüz faiz, namaz pozulacaq. Mən hələ namaza qoşulmamışam, ona görə tərəddüd edirəm. Bir qədər gözləyirəm ki, bəlkə namazı pozdular. Namazın özü qəsrdir, bunu da qırsalar, daha nə qalacaq?! Pişnamazımız Bağırzadənin üzünə baxıram. Dünya vecinə deyil, qardaş Zamaninin dediyi kimi, mənəvi ab-havaya təzə girib. Sözləri o qədər ağır-ağır və ürəkdən deyir ki, namazqılanlar yarıcan olur.

İmam Hüseyinin (ə) Aşura günü oxlar altında qıldığı namazını yadıma salıram. Məgər möminin meracı namaz deyil?! Bütün gücümü toplayıb namaza qoşuluram. Hər halda, namaz üstə getməyin özü də bir xoşbəxtlikdir.

Namaz bitdi və ən kiçik xəsarət də alan olmadı. Mənsə bu imtahandan kəsilməsəm də, payıza qaldım; özü də elə bir vəziyyətdə ki, qiyamətdə

güzəşt etməsələr, yüz faiz, kəsiləcəyəm. Böyük Şəhid Ayətullah Mədəninin sözü ilə desəm, İlahi, məni adalətinlə haqq-hesaba çəkmə, rəhmətinlə yola ver!

Günorta yeməyindən sonra Mətin, Musəvi və Əhmədi ilə birlikdə partlamayan bombaların şəklini çəkməyə gedirik. Təxminən on bombanın yanından ehtiyatla keçirik. Hamısı xəcalətdən başını torpağa salıb. Bölgə təhlükəli olduğuna görə bu qədər baxmaqla və şəkil çəkməklə kifayətlənib Mətinin əmri ilə çadıra qayıdır, minaçı uşaqları onları zərərsizləşdirməyə göndəririk.

Uşaqlar bu axşam da Təvəssül duası oxudular, mərsiyə deyib çoxlu sinə vurdular. Misilsiz bir coşqu vardı. Lampaları söndürüb baş və sinələrinə vurur, deyirdilər:

– Hüseyin can, Kərbəla! Hüseyin can, şəhadət!

Rəcəbi bahar buludu kimi göz yaşı tökür, ah-naləsi göylərə ucalır. Hamı bir nəfər kimi hönkür-hönkür ağlayır. Mən darıxıb çadırdan çıxıram. Zülmət qaranlıqdır. Bir qaraltı görürəm, uca boy-buxunundan bilirəm ki, Qalavənddir. Onu çağırıb zarafata deyirəm: "Ey, qaraltı, kimsən?" Həmişəki kimi gülümsəyib deyir: "Mənəm". Oturub fişənglərin rəqsinə və artilleriya atəşlərinə tamaşa edir. Qulaqları mərsiyədə, ürəyi də Allah bilir, haradadır. Yanında otururam. Dərin bir köks ötürüb deyir: "Gör döyüş yerində necə qiyamətdir! Allah uşaqlara kömək olsun!" Əlinin ürəyi, həqiqətən də, orada

qalıb, getmək üçün səbirsizlənir, bir an da qərar tuta bilmir.

21 Yanvar 1987

Qəribə gecədir. Gözlərimə yuxu getmir. Gecənin yarısı adət üzrə Cənnətməhəmmədini görürəm, gecə namazı qılanların birincisidir. Bəziləri də tapşırırdılar ki, onları gecə namazına oyatsınlar. Zərə həmişə qardaş Mətinə onu oyatmasını tapşırırdı.

İsmailinin siqnalının səsinə yuxudan oyanıram. Qaranlıqdır. Maşın tez-tez siqnal verir, uşaqlar, "hamama gedən gəlsin" deyə qışqırırlar. Bir neçə nəfər qoltuğunda boğça bayıra çıxıb Vanet pikapının arxasında yerini rahatlayır.

Bu gün səhər çağı yaxşı idman etdik. Səhər yeməyindən sonra qardaş Kamankeşin sifarişli şəklini çəkdim. Həmişə israr edirdi ki, qanlı qürub çağı şəklini çəkim, mən də üfünün qan rənginə boyandığı səhər çağında çəkdim. Bağırzadə deyir: "Sən həmişə uşaqların şəklini çəkirsən, bəs özün? Gəl, birlikdə bir yadigar şəkil çəkdirək".

Saat doqquzda Mətinin atası – onun özü başqa bir mövqeyin qəhrəman qocasıdır – oğlu ilə görüşmək üçün onun sənğərinə gəldi.

Uşaqlar səbirsizliklə hicrət zamanını gözləyirlər. Xəbər gəlir ki, əşyalarınızı hazırlayın, bu gün vəd edilmiş gün və səfər zamanıdır. Fikirləşirdim ki,

dəhşətli bombardmandan sonra döyüş və əməliyyat sevdası uşaqların başından çıxar, ən azı qərarlarında o qədər də möhkəm olmazlar. Həqiqətən, qorxurdular; ancaq nədən? Qorxurdular ki, maşın dolar, onlara yer qalmaz. Elan verilən kimi elə hücum çəkдилər ki, bəziləri silahı unutdu, bəziləri papağı.

Hamı sevincək və hazır idi. Qardaş Mətin son anlarda da təqva və əxlaq tövsiyəsini unutmur, tez-tez nəsihət verir, "iltimasi-dua"¹ deyir.

– Allahdan istəyin ki, qarşıdakı bu böyük imtahandan başıuca çıxasız.

Uşaqlar iman miniyinə minib qələbə bağını suvaran çay kimi möhkəm iradə ilə gedirlər. Düşərgədən çıxanda adət üzrə təkbir və salavatla səfərə duz qatır, xorla oxuyurlar:

“Döyüşçülər, Kərbəladan Hüseyn ətri gəlir,
Neynəvadan "varmı kömək edən" fəryadı gəlir”.

Nemətin bir tərəfdə oturub fikrə daldığını görürəm. Soruşuram ki, haradasan? Deyir: "Heç yerdə”.

Nədənsə həyəcanlıyam. Xorasan meydanının Qüds alış-veriş mərkəzindən gəlmiş qardaş Rəcəbi Qüds barədə düşünür. Get-gedə hamı şüar söyləməkdən və danışmaqdan yorulub bir nöqtəyə

¹ Yəni: Xahiş edirəm, mənim üçün dua edin.

baxır, xəyallara qərq olur. Bəziləri də yatmağı seçirlər; bəlkə də, nə boğazdan sərin su keçəcək, nə də gözlər şirin yuxuya gedəcək.

Təyinat yerinə yaxınlaşdıqca nəqliyyatın hərəkəti ağırlaşır. Nəhayət, ağır bir tıxaca düşürük. Yolun toz-torpağı uşaqların üz-başına qonub, sanki altmış-yetmiş yaşlı kişilərlə yola çıxmısan. Qəribə get-gəl var. Hava qaralıb, günəş yerini çilçıraqlı fişənglərə verib. Avtomobil əyləcə basır, komandirin əmri ilə hamımız yerə enir, düşmən duyuq düşməsin deyə dərhal Quruculuq cihadı təşkilatının tikdiyi kreativ və məxfi sənədlərin birinə giririk. Verilən tapşırıqlar göstərir ki, dayanma müvəqqətidir.

Canməhəmmədi uşaqların həyatını qorumağa çox həssas yanaşır. Uşaqlarsa həmişəki kimi çıxıb fişənglərə tamaşa etmək, katyuşaların nəğməsini dinləmək istəyirlər. O deyir: "Tələsməyin, iki-üç saatdan sonra hər şeyi yaxından görəcəksiz!"

Bu zaman özünü karvana yetirib dostların arasına qoşulan bir tanış simanı görürəm: Hacı Hüseyin Müzəffər.¹ O, Pakdəşt və Vəramin bölgəsində müəllimdir. Qəribədir, o qədər işin içində necə gələ bilmişdir! Üstəlik, hələ öncəki əməliyyatın təri qurumayıb, ayağının yarası sağalmayıb. Niyə canını yenə təhlükəyə atır?

¹ O indi Quruluşun Məsləhət Şurasının üzvü, Teleradio şirkətinin Nəzarət şurasının sədri və deputatdır.

Ölkənin yüksək rütbəli məmurlarından, elm və mədəniyyət xadimlərindən tanınmaz halda bu universitetə gələnər də az deyil. Müzəffər Tehran Təhsil şöbəsinin müdürüdür. Bizim Mahmud Rəfi də əkinçilik üzrə magistrdir, yeddi il Almaniyada təhsil alıb, indi qardaşlarıyla birlikdə din, əqidə və vətəninə qoruyur. Müzəffər şagirdləri ilə səngər yoldaşı olub. Əgər desəm, inanmırsınız... hərçənd, deyiblər ki, demə. Nə isə, keçək. Çünki Müzəffər məxfi şəkildə gəldiyinə görə bu sevimli döyüş yoldaşımı bundan artıq ifşa etmək düzgün olmaz.

Bu axşam Kumeyl axşamıdır. Uşaqlar dəstəməz alıb duaya başlayana qədər ağa Müzəffərdən də bir-iki kəlmə almaq üçün kiçik maqnitofonumu işə salıram. Əvvəlcə boyun qaçırır, ancaq ısrarımı görəndən sonra təvazökarlıqla deyir: "Gərək bir iş görmüş adamlar danışsınlar, mənə kimi karvandan geri qalanlar yox..." Yenə ısrar edirəm. Deyir:

- Pərvin Etisaminin bir şeiri var, yanındakı şamla danışan bir şahidi təsvir edir. Bizim nəyimiz varsa, şəhidlərdəndir... Həqiqətən də, ağır işləri qəhrəman uşaqlar – şəhidlər və müharibə əlilləri gördülər. Quruluş bu fədailərin sayəsində yaşayır. Biz onların şam kimi yanarkən saçdıqları işıqda çörək tapa bilmişik. İndi bura gəlmişik ki, Allah nəsib etsə, yollarını davam etdirək və bacardığımız qədər iş görək.

Uşaqlar duaya başlayıblar. Onların yanına gedib əməliyyatdan öncəki son camaat namazına və dua mərasiminə qatılıriq.

Dua, həmişəki kimi, Cənnətməhəmmədinin gözəl səsi ilə başlayır:

**“Bismillahir-rəhmanir-rəhim.
Gecənin bu vaxtı qapına
Sənə yalvarmağa gəlmişəm.
Əgər Sən qapından qovsan,
Mən üzümü hara tutaram?!
Sən keç mənim günahımdan,
Ey yaradanım, Rəbbim mənim!**

İlahi, Özün məni dəvət etdin, dedin ki, gəl, mən də “ləbbeyk” deyib gəldim. İndi əlimdən tut və məni xilas elə. Ya Allah...”

O, az hallarda duanı yarımçıq qoyur. Bu dəfə də tamamlaya bilməyib başı qollarının arasında səngərin küncünə getdi, hönkür-hönkür ağladı və duanın qalanını qardaş Müzəffər oxudu.

22 Yanvar 1987

Sübh namazını qılından və ayaq üstə yüngülvarı səhər yeməyi yeyəndən sonra son imtahan yerimizə getməyə hazırlaşırıq. Komandirlərin ardıcıl tapşırıqları, tələsik get-gəlləri, ciddi və qətiyyətli

davranışları qarşıda bizi ağır bir şəraitin gözlədiyindən xəbər verir.

Nemətlə Mətin daha qabaqkı sakit və zarafatlı gənclər deyildilər. O qədər ciddi idilər ki, onlarla əvvəlki kimi zarafat etmək, onları ələ salmaq olmurdu. Uşaqlar isə həmin uşaqlar idilər; eyni hərəkətlər, eyni əhval-ruhiyyə, hətta əvvəlkindən də gümrəh və çevik. Sanki qonaqlığa gedirdilər. İlk baxışdan elə bilərdin ki, indiyədək döyüşə getmədiklərinə, əzab-əziyyət çəkmədiklərinə görə belə laqeyd və qayğısızdırlar. Lakin araşdıranda görürsən ki, çoxu əvvəllər əməliyyatda olub, döyüşdə qəhrəmanlıq göstərib. Cənnətinin yarası hələ də onu incidir. Başını əməliyyat etdirməyə qoymamış Bağırzadə narahatlığını gizlədir, Ərjəngiyan isə partlayış dalğasından, özü demiş, hələ də dalğalıdır. Müzəffər də qabaqkı qəlpə sayəsində kətan ayaqqabıyla döyüşə gəlib...

Bir az da onların incə duyğularından danışım. Elə bir gün yoxdur ki, Əhəd uşağı Səccadın şəklini öpüb qoxulasın. Qardaş Şahi qızının şəklini vəsiyyətnaməsinin yanına qoyub uşaqlara göstərir, səbirsizliklə onu görməyi arzulayır. Bu qədər duyğu və sevgi ilə ailələrini tərk etmiş bu əzizlər İslam məmləkətinin dünya qədər istedadı olan potensial və aktual kadrlarıdır. Onlar əksərən məktəbin əlaçı şagirdlərindən olmuşlar, direktorlar onları öz məktəblərinə yazdırmağa can atırmışlar. Bütün

bunları görəndə qibtə edir, ailələrinin səbrinə heyran qalırsan. Müzəffərin Təhsil idarəsinin rəhbəri, Rəfinin əkinçilik üzrə magistr, Səməndəriyanın yol və inşaat texniki olduğunu biləndə anlayırsan ki, necə vəzifə və rütbədən əl üzmək və könlü yalnız Ona vermək mümkündür. Bunlar sabah qalsın deyə gedirlər.

Müzəffərlə və digər dostlarla son yadigar şəklimizi çəkdirib yola düşürük. Uşaqlar sürətlə dəli Toyotaların arxasında oturur, köçəri qaranquşlar kimi bir göz qırpımında qanad çalıb oxuyur, Bağırzadənin isti nəfəsini dinləyir, təkrarlayırlar:

**Ürək quşu qanad çalır,
Kərbəlaya baş vurur.
Ya Hüseyn ibn Əli!
Ürəkdə taqət yoxdur,
Səni görmək üçün
Gözlərdən qan gəlir.
Bu cavanlarımız sənə aşıqdirlər,
Sənin yolunda can-başdan keçirlər.**

Balıq gölünə çatırıq. Sübhün qırmızı günəşi sanki gölə qandan don geyindirib. Mərmi və raket partlayışları suyu söyüd ağacı formasında bir neçə metr hündürə qaldırıb yenə gölə qaytarır. Balıq gölü indi qanlı söyüd və küknar meşəsinə dönüb.

Bu misilsiz mənzərədən bir neçə şəkil çəkirəm. Biz yaxınlaşdıqca partlayış və alov da çoxalır, müharibə daha yeni rəngə boyanır. Uşaqlar gözlərini maraqlı səhnələrə dikib silahı əllərində sıxır, hücum əmrini gözləyirlər.

Yol hədsiz dərəcədə ensiz, çala-çuxurlu və sürüşkəndir. Hansı tərəfə baxırsansa, yanan tank və zirehli maşın görürsən.

Şəhadət üçyolunun yaxınlığında birinci torpaq istehkama çatırıq. Bir qiyamət var ki, gəl görəsən! Kərbəladan geri qalmır. Alov, tüstü, qan, partlayış, barıt qoxusu, yanmış ət iyi, qəzəb, qışqırtı və s. Heyhat! Bataqlığın və gölün ətrafına qolsuz, ayaqsız bədənələr, parça-parça olmuş, palçığa batmış başlar düşüb, bir qismi də alovla əhatə olunmuş tank və maşınların yanında yanıb kömür olur. Hər tərəfi yanmış ət iyi bürüyüb. Ən qısa dayanmanın tankla vurulub məhv edilməyə bərabər olduğu bir yerdə zavallı bir sürücünün maşını palçığa batıb, nə edəcəyini bilmir. Mərmi qəlpələri avtomobili aşızənə döndərib, amma tormozsuz sürücü möhkəm və ümidlə dayanıb dövlət əmlakını xilas etməyə çalışır. Fədakar bir döyüşçünü görürəm, son dərəcə cəsarətlə ona köməyə gedir, dizə qədər palçığa batmış halda birtəhər maşını çıxarırlar.

Bağırzadə mənə deyir:

– Bildin kim idi?

– Yox, – deyə cavab verirəm.

– Sizin məhəllədəndir, evlərinə də bir heyətin əza məclisləri keçirilirdi... Nəsrullah.

– Hansı Nəsrullah?

– Nəsrullah Əmmi.

Qəribədir! Öz Nəsrullahımız!¹ Özünü elə örtüb ki, tanınmır.

Şəhadət üçyolu qəribə yerdir. Ora o qədər raket yağıb, mühit o qədər tüstülüdür ki, hamı, hətta komandır də yolu itirib, qışqırır ki, kim harada bacarırsa, sığınacaq tapsın, atəş səngiyəndən sonra gedərik.

23 Yanvar 1987

Səhnələr olduqca təsirli, təsviri də çox çətindir. Hər tərəfdən "Allahu əkbər", "ya Hüseyn" və "ya Zəhra" səsləri gəlir. Bir ayaqla döyüşə gəlmiş qumbaraatan hər bir diqqətli atəşdən sonra qələbəsini "Maşallah! Hizbullah!" qışqırmaqla qeyd edib döyüşçüləri ruhlandırır. Ağsaqqal bir qoca çoxlu patron və daraqlar arasında bardaş qurub, onları dolduraraq döyüşçülərə verir, zikr, dua və

¹ Nəsrullah Əmmi bizim heyət və hüseyniyyəmizin əməkdaşlarından və Quran təfsirçisi idi, Şəhid Çəmranla birlikdə Livan və Suriyada partizan təlimi görmüşdü. Bu qəhrəman müharibə əlili müharibədə aldığı kimyəvi xəsarətlərdən 2003-cü ildə şəhadətə qovuşdu və Çizər şəhidləri bölməsində torpağa tapşırıldı. Ruhu şad olsun!

Quran ayəsi bir an da dilindən düşmür. Məni görən kimi həyəcanla deyir: "Oğlum, zikr və salavat yadından çıxmasın. Nə dua bilirsənsə, oxu, bizim bütün qələbələrımız bunlardandır. Salavat de, Səddamın işi bitəcək!"

Bu qədər iman və təvəkkülə heyran qalıram. Qoca və gənclər, balaca və böyükələr cihad savabından məhrum olmamaq, Sirat karvanından geri qalmamaq üçün özünü cəbhəyə yetirib. O qoca bir şagirdin atasıdır. Həmin şagird məktubunda belə yazmışdı: "Əgər əlimdən heç nə gəlmədiyini düşünürsünüzsə, heç olmasa, məni qum yerinə kisəyə qoyun və mən düşmən gülləsinin sizə dəyməsinə mane olum".

Uşaqlar bir tərəfdə Əfşarının başına toplaşılar. O, əsirliyindən maraqlı xətirə danışır:

- Postda bir anlığa diqqətimiz yayındı. Bir düşmən dəstəsi birdən başımız üstə peyda olub məni və yoldaşımı əsir tutdu. Qollarımızı arxadan bağladılar, sonra bir nəfəri bizə göz qoymağa ayırdılar, özləri isə dövrə vurub batalyon uşaqlarını arxadan yaxalamağa getdilər. O həssas anda Allaha dedim: "İlahi, mən indiyədək sözünə qulaq asmışam; Sənə görə cəbhəyə gəlmişəm, indi Sən də kömək elə və istədiyimi ver: Ey Allah, Səndən istəyirəm ki, bu an bir mərmə yetirib məni şəhadətə qovuşdur və əsir düşməmə imkan vermə". Az sonra duam qəbul oldu,

bizdən iki metr aralıya bir mərmə düşdü, ancaq mənim başımı aparmadı, nəlbəki boyda böyük bir qəlpəsi irəqlının boynuna dəyib başını qopardı. Beləliklə, biz möcüzəvi şəkildə xilas olduq. İnanılmaz idi. Daha çox, yuxuya bənzəyirdi. Tez qollarımızı açıb gözləməyə başladıq. Bir neçə dəqiqədən sonra gördük ki, uşaqları yaxalamağa getmiş düşmən dəstəsi qorxu içində, həyəcanla qaçaraq bizə doğru gəlir. Biz də Allahın lütfü ilə qırx nəfəri çox asanlıqla tərksilah edib əsir tutduq. Onların arasında biri vardı, məni əsir tutanda arxamda dayanıb havaya güllə ataraq məni incidir, qorxutmaq istəyirdi. İndi isə özünü belə əsir və zəlil durumda görüb əl-ayağıma düşdü, yalvarıb "ənə muslim"¹ deməyə başladı. Zavallı elə bilirdi ki, bayaqkı əməlinə görə beynindən güllə çıxacaq və ya dərisini soyacam; lakin əksini görüb təəccüblənirdi. Arvad-uşaqlarının şəklini göstərəndə ona yazığım gəldi, su verdim, əmin etdim ki, onu incitməyəcəm. Hətta dostlarından da belə qonaqpərvərlik görmədiyinə görə heyrətdən gözləri bərəlmişdi.

Qalanın arxasında bir yer var, ora gedib mövqə seçməliyik. Uşaqlar atəş açaraq bizi qoruyurlar, biz də yarısı yanmış tankların qatı tüstüsü arasından keçirik. Yolda bir tankın yanında iki şəhid rahat

¹ Yəni: Mən müsəlmanam.

şəkildə yatıb. Onların başı üstə bir qədər dayanıram. Şəkil çəkmək istəyirəm, amma vəziyyət təhlükəlidir, gözləmək olmaz; dayanmadan güllə yağır. Cəld oradan uzaqlaşırım.

Komandirin əmri ilə özümüzü qalaya yetiririk. İraqlılar onun arxasında pusqu qurmuşlar. Qəribə dünyadır! Hamı gəlib; hətta bir ayağı olmayan cəsur qumbaraatan və bir qolu olmayan gənc snayper də. Bunlara inanmaq çətindir. Şəklini çəkirəm ki, bir ayaqla da müqavimət göstərməyin mümkünlüyünə inanasınız.

Qalaya çatırıq. Uşaqlar dişlərini sıxıb başlarını Allaha tapşirmışlar, təkbir deyə-deyə şeir oxuyur, atəş açırlar. Tibb işçiləri bir yaralını təcili yardım maşınına aparırlar. Xərəkdən qan damır, yerdə qırmızı xətt əmələ gəlir. Döyüşün taleyi bəllidir, hər yerdə tüstü, alov və partlayış var. Qumbaraatanlar – bu fədakar ovçular amansız atəşlərlə düşməni diridiri dəmir maşınlarına gömürlər. Torpaq sipərin o tərəfinə nəzər salıram; düşmənin parçalanmış cəsədləri ilə doludur. Hamarlıq aldanmış zavallı bəəşçilərin məzarlığına çevrilib.

Bir dəstə axsaya-axsaya qaçır. Palçığa batmış tankların ekipajı da səndələyə-səndələyə canlarını xilas etməyə çalışırlar. Uşaqlar şənlik səsi çıxara-çıxara onları nişan alır, qışqırırlar:

- Vurdum; Allahu əkbər!
- Odur, qaçır, vur onu!

– Ya Allah; ona bir qumbara göndər!
– Yox, əşi, qumbara heyfdir, avtomatını ver.
– Qaçır... vur daha. Mənim patronum bitib, daraq ver!

– Çox yuxarı qalxma, görmürsən ki, top vurur?!
Tanklardan ehtiyatlı ol.

– Uşaqlar, baxın, iraclılar arxadadırlar! -
Canməhəmmədi qışqırır.

Bir qədər düşmən qüvvəsi qalanın arxasında gizlənilib dayanmadan atəş açır. O qədər yaxındadırlar ki, bir-birimizə əl qumbarası atırıq. Keçmiş əməliyyatlarda olduğu kimi son patrona qədər vuruşacaq, daraqları boşalandan sonra da ağ maykalarını qaldırıb "əl-dəxil" deyəcək, təslim olacaqlar.

Bir nəfər təklif edir ki, qarşıdakı kanaldan keçib bir neçə əl qumbarası ilə işlərini bitirək və onlara bu qədər patron sərf etməyək. Bu təklifin ardınca yaşlı və fədakar bir kişi könüllü olub yarızarafat-yarıgerçək deyir: "Əl qumbaralarını mənə verin. Mən həyatımı yaşamışam, siz gənclər gərək qalib İslama xidmət edəsiniz".

Əl qumbaraları şala yığılır və o, "Bismillah" deyə-deyə hər iki tərəfdən güllə yağan səmtə dönür; asanlıqla gedib işi bitirir.

Uşaqlar daha bir istehkamı qəhrəmancasına fəth edirlər. Bir yaralının sızılması diqqətimi cəlb edir. Səs gələn yerə yaxınlaşıram. Yaralı iraclıdır, yalvarır:

– Rəhm elə, qardaş, mən seyidəm, Peyğəmbər nəvəsiyəm.

Seyid olsa da, olmasa da, bəxti gətirib. Uşaqlar özlərini təhlükəyə atıb onu meydandan çıxarır, yaxındakı təcili yardım məntəqəsinə aparırlar.

Təhlükəli keçiddən keçib digərlərinə çatmalıydıq. Bu keçid düşmənin hədəfindəydi; o qədər vururdular ki, keçmək qeyri-mümkün görünürdü. Lakin başqa yol da yox idi. Ağır atəş uşaqların düzülüşünü pozmuş, partizan döyüşü başlamışdı.

Düşmən cəsədlərindən bir neçəsinin şəklini çəkirəm. Bir iraclının cəsədinin yanına bir şəkil və kimlik düşüb. Ona yaxınlaşıram. Ailəvi şəkildir: gənc cütlük və iki gülən uşaq. Özümdən asılı olmadan gözlərim yaşarır. Onların xoş günləri haqda düşünür, bədbəxt aqibətlərinə acıyıram. Belə gülüşləri dodaqlarda qoyub ailələri yasa batıran Səddama minlərlə lənət yağdırıram. Özümə gələndə görürəm ki, ətrafımda heç kim yoxdur, düşüncələr içində yalnız qalmışam. Hamı gedib, karvandan ayrı düşmüşəm. Günahkar da özüməm, çünki buranı parkla səhv salmışam. Axırda bu şəkillərin və dayanmaların məni işə salacağından qorxuram. Mərmilər getməyə imkan vermir. Bilmirəm nə edim: qayıdım, yoxsa gedim. Qərara gəlirəm ki, geri qayıdım. Birdən yadıma düşür ki, həzrət Əlinin (ə) zirehinin arxası yox imiş, çünki heç vaxt düşməyə arxa çevirməmiş. Belə qarışıq fikirlər içində birdən

yolumu seçib özümü Allaha tapşırıram. Sürətlə qaçıram. Hər an qulağımın dibindən vıyıldaya-vıyıldaya keçən güllələrdən birinin mənə dəyəcəyini gözləyirəm. Lakin, Mətinin dediyi kimi, Allah necə istəyirsə, elə də olur. Əgər əcəl dönsə və növbə çatsa, bir an da oyan-buyan olmaz: "Onların əcəli gəlib çatdıqda bircə saat belə nə geri qalar, nə də irəli keçə bilərlər". (Quran)

Çox keçmədən uşaqların hay-küyünü eşidirəm. Elə qışqırışlar ki, elə bil, toya gəliblər. Noğul-nabat paylayırlar. Canməhəmmədi ciddi şəkildə son pərakəndə döyüşlərlə məşğuldur. Hər dəfə atəş açanda qışqırır: "Əkbər, bax, vurdum... Odur, yıxıldı". Əkbər də ona baxıb tələsik bir neçə dəfə atəş açır, sonra bəxtindən patron silahının lüləsində ilişir.

– Ay qara bəxt!

Birdən gözlərim Mətinə sataşır; təhlükəli ərazidə tövşüyə-tövşüyə, təşviş içində tez-tez qalxıb-düşür, uşaqları axtarır. Bizdən iki metr aralıda torpaq istehkama söykənmiş bir səngər var. Həssas və strateji yerdir, başını qaldırsan, papağın uçar; bəlkə, başın da. On altı yaşlı bir məktəb şagirdi orada mövqe seçib. O qədər qorxmadan atəş açır ki, hamı təəccüb edir. Ağa Nemət etirazla dillənir: "Axırda özünü ölümə verəcəksən! Başını gizlət. Bir az aşağı!" Lakin o, gizli döyüşməyi sevmirdi, mərd duruşla sinəsini sipər edib dayanmadan atəş açırdı. Digərlərindən fərqli olaraq, qışqırmır, hay-küy

salmırdı. Vaxt itirmədən diqqətlə nişan alır, yenilməkdə olan qoşunun qalıqlarını biçir. O qədər atəş açır ki, daraqları bəs eləmir. Dostlarını çağırır yalvarır ki, ona daraq doldursunlar. Lakin daha dostlarının uzaqdan ona patron gətirmələrinə vaxt qalmayıb. Məndən xahiş edir ki, ona kömək edim. Çox tələsir. Sanki görüşünə gəlmiş və ona Kərbəla vizasını vermişlər.

Az sonra ona bir qumbaraatan da əlavə olundu. O da gəldi ki, yoldaşı bu səfərdə tək olmasın; iki qanadla uçuş.

Qısa istirahət fasiləsində uşaqlara püstə paylayır, çantamdan “Şəfəqin göz yaşı” adlı şeir kitabını çıxarıb qardaş Müzəffərə verirəm. Canməhəmmədi yumşaq təbəssümlə deyir: "Nə yaxşı hövsələn var!"

Nemət o qədər qayğıkeşliklə əmr verir ki, qumbaraatan etiraz edib deyir: "Niyə bu qədər qışqırırsan?! Biz özümüz ehtiyat edirik də..." Ondan sonra Nemət həmişəlik ağzını yumur və bir də heç nə demir.

Müzəffər həmin iki şagirdə hər dəfə nəsihət edəndə deyirlər: "Əsla qorxmayın, ağa müəllim, indi dərslərini verəcəyik". Onlar şən halda atəş açmaqda yarışirlar.

Bu qədər cəsarət və igidliyin şəklini çəkməməyə heyfim gəldi. Silahı yerə qoyub aparatı çıxarmaq üçün əlimi çantamın içinə saldığım yerdə səngərin üstündə baş verən qorxunc partlayış bütün

vücuda od vurdu, toz, tüstü, alov və qan məni dövrəyə aldı. Bir anlığa ölümümü gördüm, elə bildim, şəhid olmuşam. Əlamətlər belə göstərirdi. Eşitmişdim ki, gedəndə özün hiss eləmirsən, çox rahat və ağrısız gedirsən. Mən də o qısa yangıdan və qorxunc səsdən sonra bir şey anlamadım, ağrı hiss etmədim. Özümə gələndə gördüm ki, bədənimin bütün üzvləri yerindədir, hərəkət edir, başımdan bir tük də əskilməyib. Bizdən on beş metr aralıdakı səngərdən baxan qardaş Bağırzadə sonralar deyirdi: "Sizin başınız üstə partlayan RPG mərmisi idi. Mən düşünməzdim ki, sizin hansınırsa sağ qala bilər!"

Partlayış nəinki məni meraca aparmadı, yerə mıxladı, kəsənin torpağının bir qədərini də başıma tökdü. Yerimdən qalxmaq istəyəndə hiss etdim ki, ayaqlarımın üstündə ağır bir şey var. Əvvəlcə elə bildim, qum dolu kəsədir, toz-torpaq yatanda isə gördüm ki, Əkbərin qanlı bədənidir; yarıcan halda ayaqlarımın üstünə düşüb Əkbər Xorasani.

İlahi, nə görürəm?! Nemətlə Müzəffərin başına nə gəlib?! Onu çağırdım, az sonra Müzəffər səngərin içindən yavaşca başını qaldırıb işarə ilə Nemətin şəhid olduğunu bildirdi. Heyrət içində və əziyyətlə ayağa qalxdım, həyəcanla səngərin içinə baxdım. Doğru deyirdi, qəlpə Nemətin alnında böyük bir dəlik açmışdı. İnanılmaz idi. Həmin anda nələr hiss etdiyimi deyə bilmərəm. Şəhadətindən həтта bir dəqiqə əvvəl də dostlarının həyatını düşünürdü, indi

isə onları tək qoyub getmişdi. Dokuhədə dediyi sözlər qulağımda əks-sədə verdi:

– Bu qədər lenti haram eləmə, ay kişi, irəlidə maraqlı səhnələrimiz olacaq. Bir neçəsini də döyüş mövqeyinə, uşaqların uçmasına saxla!

İnanmazdım ki, ilk uçuş mövzusu və ilk merac edən onun özü ola bilər. İndi bilirəm ki, nə üçün uşaqlara bu qədər ölümü, qiyaməti, Allahı yada salırdı, Şəhid Dəstqeybin kitabının başına topladığımız axşam nə üçün cənnətdən danışdı, nə üçün Tehrandan qayıdanda "Məzuniyyəət vərəqəsini təhvil vermək işi nə olacaq? Onu hara verərik?" deyə soruşanda belə cavab vermişdi: "Sən də kefdəsən ha. Gedirik döyüşə, qayıdan kimdir?!"

Mehriban olmuşdu, gücündən artıq zəhmət çəkirdi. O, dünənki Təvəssül duası, bu da bugünkü qayğıkeşliyi! Mehranda yaralananda Tehrana getmək istəmirdi, gedəndən sonra da israrla qayıdıb hücumda iştirak etməyə can atırdı. Nə üçün?

Bu sualların cavabını bu gün aldım. Hacı Hüseyin şəhidin üzüyünü yadigar götürüb onu çətinliklə səngərdən çıxarır və üzünə çəfiyə şalı sərir.

Bağırzadə yandakı səngərdən narahat halda və işarə ilə nə baş verdiyini soruşur. Nə deyəcəyimi bilmir, təəssüflə başımı yelləyirəm. Müzəffər üz-başı torpaq içində Əkbərin qolunu bağlayır. Əkbər də "ya Hüseyin" və "Allahu əkbər" zikrlərini deyir. Tibb işçilərindən xəbər yoxdur. Səngərdən çıxmaq həyatla

vidalaşmağa bərabərdir. Buna baxmayaraq, Müzəffər Əkbəri təcili yardım maşınına aparır.

Həmin rəngi qaçmış, toza bələşmiş fotoaparata Nemətin yarılmış başının və Əkbərin yaralı üzünün şəklini çəkirəm. Allah bilir, necə alınacaq. Bu vaxt Zamanini görürəm, belinə bir kisə konserv və kompot atıb əyilə-əyilə gəlir, sıra ilə hər səngərə bir neçəsini tullayır. Bizə çatanda soruşur: "Bəs Canməhəmmədi hanı?" Baxışından məsələni anlayır və gözləri cəsədə doğru çevrilir.

– Yəni bu... bu şəhid... Canməhəmmədidir?

Cavab gözləmədən çəfiyə şalını kənara çəkib onu görür. Dizlərinin taqəti çəkilir. Yanında oturub ağlayır, gözlərindən yanaqlarına bir neçə damla yaş süzülür.

– Ya səngərə gir, ya da get; burda dayanmaq olmaz, – deyirəm. O da dərhal qalxıb qərarlı şəkildə, göz yaşları qəzəbə çevrilmiş halda gedir.

Təxminən iyirmi dəqiqədir düşməni unutmuşam, başqa aləmdəyəm. Qırmızı gül qönçəsi kimi açan gözəl partlayış mənzərələrinin şəklini çəkirəm. Müzəffər səngərə qayıdıb. İndi onunla birlikdə minlərlə acı və şirin xatirə içində qalmışıq.

Birdən başımı qaldırıb torpaq istehkama bitişmiş post səngərini boş görürəm. İki cəsur döyüşçü orada dayanmadan atəş açırdı. Müzəffərdən soruşuram ki, bunlar hara getdilər? O da bilmir. Ətrafa baxıram. Onlardan əsər-əlamət yoxdur. Deyirəm: "Mən ora

gedirəm, onlar gələnə qədər postda olum". Cəld özümü oraya yetirirəm. Səngərin içinə hoppanmaq istəyəndə isə görürəm ki, ikisi də bədən maneəsini aşaraq yan-yana rahatca yatmışlar.

Qərara alınıb ki, başqa bir yerə gedək. Çantamı axtarıram; yoxdur. Bütün əşyalar partlayışlardan yerə gömülüb. Torpağı kənara çəkib çantamı götürür və yola düşürəm. Necə yorucu bir gün yaşadıq!

Hava qaralmışdır. Düşmənin dərsi verilib, səhərə qədər rahat nəfəs alacağıq. Çünki onlar gecə vaxtı, qaranlıqda hücumə keçməyə cəsarət etmirlər. Kor kimi hərəkət edirik. Lampa yoxdur, çaxmaq və kibrit yandıрмаq da qadağandır. Yalnız göyə fişəng atılarda irəliləyirik. Salxım fişəngi olduqda isə onun işığı altında bir cild kitab da oxumaq olar.

24 Yanvar 1987

Yeni yerimiz müasir memarlıq üslubunda hazırlanmışdır! Uşaqlar özləri üçün məzar formasında sığınacaqlar qazıb içinə girmişlər. Əlbəttə, tikili də var, ancaq o qədər canlı qüvvə gəlib ki, raket atsan, yerə düşməz! Biz də bu axşam bu məzarlardan birini seçib ayaq üstə yatmağa məcburuq. Sabaha da Allah kərimdir.

Zənnimcə, insanın bəzən məzarda yatmağı müstəhəb olmalıdır; ona görə ki, qiyaməti, axirəti xatırlasın və getməyə hazırlaşsın. Bu tülkü

yuvalarının ölçüsü 70×150 sm-dir, iki nəfər zorla yerləşir, bizzə dörd-dörd sığmağa məcburuq. Çıxanda da gərək hündürlüyə tullanma çempionu olasan, yoxsa, xüsusən də Rəcəbi boyda olsan, təkbaşına çıxmağın mümkün deyil.

Qalavənd süngü ilə çalanın divarını yonub dua kitabına taxça düzəldir. Ehsani yeməli-içməli şeyləri bir dəliyə yerləşdirir. Yol və inşaat mühəndisi olan Səməndəriyan bütün elm və peşə məharətini işə salıb yeni tikilən evlərə dair müasir çertyojlar hazırlayır! Yeni mənzilimiz dar və qaranlıq görünsə də, iman işığı ilə işıqlanmışdır. Döşənəcəyi və tavanı yoxdur, amma milyonçu və oliqarx balalarının villalarından üstündür, boya və divar kağızı yerinə Quranla və imamın şəkli ilə bəzədilib. Çilçırağı salxım fişəngləri, gözəl səslili bülbülü katyuşaların nəğməsidir; səsi heç kəsilmir. Hər halda, "Yeni mənziliniz mübarək" demək olar.

Çox yorğunam, amma yata bilmirəm. Dördbucaqlı səməyə baxıram, beynimdə minlərlə fikir dolaşır. Yəni bu mərmilərin biri yolunu azıb qəfildən bizim məclisimizə gələ bilərmə? Bu fikrin ardınca mərmə təhlükəsindən qorunmaq üçün qeyri-ixtiyari şəkildə gözlərim yumulur.

Rəhmanvənd yuxuda yeddi padşah görüb, xorultu səsi qumbaraatan səmindən geri qalmır. Mən də yavaş-yavaş onun yoluyla gedirəm. Ancaq Səməndəriyan hələ də ədyalın altında çömbəlib fikrə

dalmışdır. Kaş onun beynindən keçənləri oxuya biləydim! "Çox fikir eləmə; ya özü gələcək, ya da məktubu" - deyirəm, o da gülür.

Nə vaxt yuxuya getdiyimi bilmədim. Özümə gələndə gördüm ki, qardaş Bağırzadə fənərini üzümə tutub yavaşca deyir:

- Qalx, sənin növbəndir, qalx. Cəld ol.

Yuxulu halda saati soruşuram.

- Düz saat ikidir. Gərək dördə qədər postda olasan, - deyir.

Necə də şirin yuxuydu! Ömrümdə heç vaxt belə rahat yatmamışdım. Loğman Həkimin tövsiyələrindən biri budur ki, yaxşı yorulanda yat; bu zaman bərk yer sənə yumşaq döşək, başının altındakı daş da qu tükündən yumşaq yastıq olar.

Səngərdən çıxıram. Hava qaranlıqdır. Hələ gözlərim qaranlığa alışmayıb. Heydəri yavaşca və ehtiyatla postu təhvil verir, mövqeyi öyrənəndən sonra oturub fransız toplarına tamaşa edirəm. Onlar göydə şimşək kimi görünürlər, sadəcə olaraq, yerdən havaya qalxır, göydə sönürlər.

Keçmiş xatirələri yada saldıgım yerdə növbətçi deyir ki, saat dördüdür, səngərinə gedə bilərsən. Saatıma baxıram: 03:30 dəqiqəni göstərir, sübhə iki addım qalıb. Bilmirəm, nə üçün bir-iki gündür geri qalır. Məncə, o da partlayış dalğasına düşüb! Bu yerlərin heyvanları mərmə fitini eşidəndə yerə yapışırlarsa, yəqin, əşyalar da partlayış dalğasına

düşür! Səngərə qayıdıb, mərhum doktor Şəriətinin dediyi kimi, iki rəkət riyə edirəm. Ehsani əmini namaza çağırıram. Oturub Səməndəriyanın xatirə və qeyd dəftərini oxuyuram. Bilmək istəyirəm ki, Nemətdən nə yazıb, onu necə təsvir edib. Vərəqləyib tapıram.

Səhifə 44-də yazır:

"Qardaş Canməhəmmədi bir neçə cümlə danışib gələcək tapşırığın əhəmiyyətini vurğuladı. O bildirdi ki, ön xəttə getmək səadəti hər kəsə nəsis olmur, yəqin, biz Allahın lütfündən bu yola qədəm qoymuşuq. Öz-özümə fikirləşirdim ki, həqiqətən, doğru deyir. Necə də düz sözdür!"

Səhifə 58:

"Qardaş Canməhəmmədi məsum çöhrəsi ilə məni hamıdan artıq təsirləndirir. Xüsusən də ağzının sağ tərəfində ağır yara izi görünür. Güman ki, əməliyyatların birində qəlpə dəyib, dişlərinin yarısı tökülüb və dodağının kənarından çənəsinin üstünə qədər tikiş atılıb. Xoş onun halına! Ona qibtə edirəm. O, boş vaxtlarını tələf etmir; ya Quran, ya dua, ya da dərslə məşğuldur. Bir dəfə onunla daha yaxından tanış olmaq üçün soruşdum ki, eşitmişəm, tibb universitetinə qəbul olmusan. Gülüb dedi: "Doğrudan?! Yox, əşi, yanlış məlumatdır, mən korpusun yerləri üçün iştirak etmişdim". Məncə, iqtisadiyyat diplomu almaq istəyir".

Səhifə 41:

"Qardaş Canməhəmmədidən soruşdum ki, nə xəbər var? Dedi: "Bu axşam hücumu keçəcəyik, nə işin varsa, gör". Gülüb dedim: "İşlərimi görmüşəm". Dedi: "Məqsədim dua və münacatdır".

27 Yanvar 1987

Hava tam işıqlanmışdır. Uşaqlarla oturub danışırıq. Təminat bölməsinin maşını tez-tez əşya və avadanlıq gətirir. İndi səngərin damını örtmək üçün linoleum gətiriblər, uşaqlar onları sərirlər.

Düşmən həssas bölgəni əldən verdiyinə görə güclü atəş yağdırır. Dünən necə çətinliklə irəlilədiklərini görürdüm, amma uşaqların atəşi ilə baş-ayaq olurdular. Zavallı bir düşmən döyüşçüsü öz artilleriyalarının güclü atəşinə görə bir neçə dəfə fikrindən daşınıb tərənin arxasına qayıtdı. O, bizim uşaqlarımızın milçəyi göydə vurduqlarını bilirdi, özünsə yer üzərində bir inək kimi idi. Uşaqlara dedim ki, bəlkə də əsir düşmək istəyir. Dedilər: "Çox sadələvhsən! Əsir düşmək istəyən adam silahı atıb gələr, tam təchizatlı şəkildə hücumu keçib atəş açmaz".

Bir əsir deyirdi ki, komandirlər bizə geriyyə yol qoymurlar. Əgər qayıtsaq, komandirin tapançası ilə öləcəyik. Onlar böhranlı vəziyyətdə bizi irəli göndərir, öndəki qüvvələrin başını qatarıq özləri qaçırlar.

Vəziyyət o qədər təhlükəlidir ki, uşaqların israr və etirazlarına baxmayaraq, komandirlər postdan və digər zəruri işlərdən başqa bir məqsədlə səngərdən çıxmağa icazə vermirlər. Mənim fotoqrafçılığım da zəruri işlərdən sayıldığına görə fotoaparatu götürüb bayıra çıxıram. Qonşu səngərlərə baş çəkmək istəyirəm. Rəcəbi ciddi şəkildə səngər düzəldir. Yenə şəklini çəkməyimi istəyir. Ona yaxınlaşıram. Uşaqların bir dəstəsi silah-sursat daşıyır, sanki yarışirlar. Ənsari tankları "yaxşı" qarşılamaq üçün qucaq dolu qumbaraatan mərmisini səngərinə aparır. Təhlükəli işdir; Allah eləməmiş, onlara bir qəlpə dəysə, tozu da qalmaz. İrəli gedirəm. Yaralı uşaqların biri taqımın ucaboy tibb işçisi olan qardaş Şərifin yanına yarasını bağlatdırmağa gəlib. Əfşar da başı sarıqlı və üzü yaralı halda döyüş yerinə qayıdıb. Deyirəm: "Sənin müalicən bitdimi?! Axı niyə..." Sözümlü kəsir.

– Əşi, sən kefdəsən; kim hücumdan qala bilər ki?! Mən demişdim ki, hücum olan kimi qayıdacam – deyir və sonra əlavə edir: – Sən özün niyə qayıtdın?

Düz sözə cavabım yoxdur. Səngərimin yerini öyrənib yoluna davam edir.

– Sonra görüşərik.

Başqa bir səngərə girirəm. Dərri, Kaşifi, Heydəri və Əhədi oturub şirin-şirin söhbətləşir, alma şirəsi içirlər. Güzəl məclis və gözəl döyüşdür! Bu şairənə məclis, o da cananə döyüş. Deyirəm:

– Yorulmayasız! Vaxtınız olsa, bir az da yeyin.
– Neyləyək; bekarlıqdan yaxşıdır, – deyə cavab verirlər.

Sursat qutusunda açılar; xörək, qazlı içki və cürbəcür kompotlarla doludur. Arxa cəbhədəki şəhidsevər ümmət nələr edib! Allah mallarına bərəkət versin!

– Cəbhə supermarketinə xoş gəlmisiniz! – Zamani deyir.

Heydəri əlində kompot bufetçilər sayacağı avtomat kimi dillənir:

– Sənə nə açım? Alma şirəsi, portağal şirəsi, üzüm şirəsi, yoxsa şəhadət şərbəti? Nə istəsən, var!

Bu zaman partlayış dalğası səngəri titrədir. Bir qəlpə Heydərinin yanından keçib bizim yanımızdakı mavi su torbasına dəyir. Heydəri dərhal torbanı götürüb açılmış dəlikdən su içə-içə deyir:

– Necə də vaxtında dəşildi!

– Az qala özün dəşiləcəkdin, – mən deyirəm.

– Yox, əşi, biz Bəm xurmasıyıq.

Oradan da keçib öz yerimizə doğru yola düşürəm. Atəş bir qədər səngiyib. Uşaqlar bu fürsətdən istifadə edib gələn plitələri dama döşəyir, səngərləri möhkəmlədirlər. Qalavənd, həmişəki kimi, nədənsə şübhələnib, gözlərini torpaq istehkamın arxasına dikib və təəccüblə fikrə dalıb. Ehsani də onun yanında dayanıb. Soruşuram ki, nə olub, nəyə baxırsan? İşarə barmağını burnunun

önünə gətirib deyir: "Sss... əvvəlcə silahını mənə ver..."

– De, özüm vurum. De görüm, nə olub? – deyirəm.

İki addım aşağı gəlib qulağıma deyir:

– Bir düşmən... cəsədlərdən biri tərپənir!

– Nə danışırsan?! Məgər ölü də dirilə bilər?!

– Özüm gördüm, ayağını tərپətdi.

– Yəqin, gözünə görünüb.

Çaxmağı çəkib birlikdə istehkamın yuxarisına qalxırıq.

– Odur, buldozerin altına bax...

Deyəsən, doğru deyir, cəsədlərin arasında hərəkət var. Əvvəlcə danışıdım ki, o tərəfə keçək, aşağıdan çəkib çıxaraq. Lakin düşmən toplarını nəzərə alıb fikirləşdik ki, çağıraraq, özü bu tərəfə keçsin. Ehsani bu düşüncə ilə qışqırır:

– Ya əxi, gəl yuxarı!

– Bu necə ərəbcə danışmaqdır?! – Qalavənd deyir, sonra özü qışqırır: – Ya əxi, təl, yoxsa vuracam!

Mən deyirəm:

– “Vuracam” nədir?! De ki, qumbulə atacam.

Bu sınıq-salxaq ərəbcələr işə yaramır və o hələ də mıx kimi qalıb tərپənmir. Onunla başqa dildə danışmaq lazımdır. Gərək deyək ki, sən amandasan, amma necə? Xoşbəxtlikdən, Qalavənd bu iki sözü bilir:

– Ya əxi, irhəm nəfsək. Təal. Təal. İrhəm nəfsək.¹

Bədəni yarpaq kimi əsir, amma çıxmağa cürəti çatmır. Onlara deyiblər ki, iranlıların əlinə keçsəniz, sizi parça-parça edəcəklər.

Görünür, bu üsul da işə yaramır. Hədələmək lazımdır, başqa yol yoxdur. Lakin hansı dillə? Artıq iş daha da çətinləşmişdir. Hər halda, hamımız savadımızı üst-üstə yığıb deyirik: "Təal, ya əxi, irhəm nəfsək... əslim, hətta turhəm... nərmə qumbulə yədəviyyə..."²

Bu zaman hövzə tələbəsi olan Bağırzadə köməyə gəlir. Bir neçə cümlə və havaya bir neçə atəşdən sonra düşmən döyüşçüsü tərپənib yanmış buldozerin altından çıxır. Hələ birincisi çıxmamış ikinci cəsəd "dirilir", ikincisi qalxmamış üçüncüsü əllərini göyə qaldırır.

Allahu əkbər! Üç nəfər, öz sözlərinə görə, üç sutkadır bizim bir neçə addımlığımızda gizlənilər, amma xəbərimiz olmayıb. Onları istehkamın bu tərəfinə keçiririk. Qorxu və həyəcan içindədirlər. Güllələnəcəklərini gözlədikləri halda İslam döyüşçülərinin əlindən süd içirlər, intiqam və qəddarlıq yerinə mehribanlıq görürlər. Uşaqlar insani və İslam əxlaqlarıyla İraq xalqı ilə

¹ Ey qardaşım, özünə yazığın gəlsin, gəl.

² Gəl, ey qardaşım, özünə yazığın gəlsin... Təslim ol, səni bağışlayaq... yoxsa əl qumbarası atarım...

problemlərinin olmadığını bir daha sübut edirlər. Onlar üz-başlarını yanmış buldozerin yağı ilə qaraldıb özlərini yanmış cəsəd kimi qələmə vermiş, öz qüvvələrinin gəlişini gözləyirmişlər.

Bir neçə gün tərپənmədən ölü rolunu oynamış bu adamlara demişdilər ki, iranlıların əlinə keçsəniz, sizi tikə-tikə edəcəklər. İndi isə uşaqların mülayim rəftarını görüb əmin olurlar ki, onları heç bir təhlükə təhdid etmir. Onları arxa cəbhəyə göndərəndən sonra səngərə qayıdırıq.

Dəbilqəmi başımdan götürəndə Əhədi deyir:

– Elə bilməyin ki, bura qəlpə gəlmir. Dəbilqəni başınıza qoyun, qəlpənin heç kimlə zarafatı yoxdur.

– Bəsdir görək, ay qardaş, burda da başımıza “papaq qoymaq” istəyirsən?” – deyib gülürəm.

Başımız söhbətə qarışan yerdə birdən isti bir qəlpə fırlana-fırlana tavanın linoleumunu deşib əlimin üstünə yapışdı. Bu da düz sözün praktik cavabı! Ondan sonra yatanda da dəbilqəni üzümə qoyurdum.

Az sonra xəbər gəldi ki, iki səfər dostumuz da gedib: Mustafa Mirzadə və Mahmud Zamani. Bu iki əziz futbol komandasından idilər, bir şəhərdən, bir məhəllədən gəlmişdilər: Reydən. İndi də birlikdə Allahla görüşə getmişlər.

Bu iki dost qərribə şəkildə bir-birini düşünürdülər. Biz düşərgədə olanda Mahmud bir axşam üçüncü taqımla özünü daha tez döyüş yerinə yetirdi.

Mustafa yerdə uzanıb göydəki ulduzlara baxaraq demişdi: "Bilmirəm, indi Mahmudun və uşaqların başına nə gəlib? Mahmudla əhd bağlamışdıq ki, birlikdə cəbhəyə gedək və özümüzü islah edək". Mahmud da Mustafanı bir an da yadından çıxarmırdı. O deyirdi: "Mən Mustafa ilə birlikdə qayıdacam. Mustafa şəhid olsa, mən də şəhid olacam. Axı onsuz ailəsinin üzünə necə baxa bilərəm?!" Daha maraqlısı odur ki, hər ikisi şəhid olacağını söyləyirdi. Mustafa qanlı bir qürub çağı Sadiqiyyə vəsiyyəət edərkən belə söyləmişdi: "Hüseyn, mənim sözlərimi zarafat bilmə. Mən şəhid olacam. Söz ver ki, mənimçün bu işləri görəcəksən". Sonra fişəng çətri gətirib öpmüş, demişdi: "Əvvəla, şəhadətimdən sonra bu əmanəti kiçik bacıma verib onu mənim yerimə öpərsən. Deyərsən ki, ona göndərməyə bundan yaxşı hədiyyə tapa bilmədim. Ata-anama və dostlarıma de ki, mənə və Mahmuda görə ağlasınlar. Sən də ağlamaq yerinə vəsiyyətimə əməl elə..." Qısa fasilədən sonra sözüne belə davam etmişdi: "Bil ki, Mahmudla mən şəhid olsaq, məhəlləmizin və komandamızın uşaqları mütləq cəbhəyə gələcək, bizim yerdə qalmış silahlarımızı götürüb yolumuzu davam etdirəcəklər".

Hüseyn Sadiqi deyir:

- Qərribə axşam idi. Mustafa Təvəssül duasında hamı ilə vidalaşdı, Şələmçənin və uşaqların fikri ilə yuxuya getdi. Sübh çağı hərəkət müjdəsi ilə yuxudan

oyananda sevindiyyindən məni öpüb maşına mindi. O qədər həyəcanlı idi ki, dəbilqəsini unutmuşdu. Avtobusda gülə-gülə dedi: "Şəhid olandan sonra cənnətdə birinci dərəcəli yerlərdən ikisini sənənlə Mahmud üçün bron edəcəm". Mən adət üzrə sözlərini zarafat qəbul edib bərkdən gülürdüm. Kaş o anda onun birsaatlıq qonaq olduğunu biləydim!

Sadiqi həmçinin deyir:

- Döyüş yerinə çatanda səngərə yerləşdik. Mən pulemyotumla, Mustafa da Qoryunovla düşmənləri vurmağa başladıq. Onları biçirdik. Bir neçə dəqiqədən sonra bir partlayış baş verdi, Mustafa dodaqlarında gülüş arzusuna çatıb göylərə qanad çaldı. Az sonra Mahmud mənə yaxınlaşdı. Düşündüm ki, İlahi, əgər Mustafanı soruşsa, nə deyərəm? Mən bu fikirdə ikən özü dedi: "Bilirəm, Mustafa getdi. Onu xərəkdə gördüm". Dedim: "Bilirsən ki, tapşırıb ağlamayın?" Sözümlü mənalı təbəssümlə kəsib əli ilə silahını sıxdı: "Allaha and olsun, intiqamını almayınca geri qayıtmayacam" - dedi və əlavə etdi: "Kaş dəfnində iştirak edə biləydim!" Qəribədir ki, Mahmud ondan sonra elə getdi ki, nəinki Mustafanın dəfnində iştirak elədi, hətta həmişəlik yanında qaldı və daha evə qayıtmadı.

Mustafa Mirzadə şəhadətindən öncə qeyri-adi bir cəsarətə yiyələnmişdi. Belə ki, bir gecə minaçı manqa ilə birlikdə mina yerləşdirmək üçün düşmən

istehkaminin arxasına qədər gedir və uğurla qayıdırdı. Heç vaxt yadımdan çıxmaz, bir gecə minalanmış sahədən təzə gəlmişdi. Ona dedim: "Artıq minaçılarla birlikdə uça bilərsən, daha bizi saymırsan". Gülüb dedi: "Hə də, qorxum qalmayıb, bunlardan artığını da edə bilərəm".

Zamani yorulmadan çalışırdı. Harada iş olsaydı, o da oradaydı. Bunu onun qabar əllərindən də bilmək olurdu. Gülər üzü və şən sözləri həmişə uşaqları şənləndirirdi. Səməndəriyan xatirələrinin 92-ci səhifəsində yazır:

"Şən oğlandır, özü demiş, taqımımızın komediyasıdır. Bir gün yeni səngərdə işləyəndə deyirdi: "Uşaqlar, mən hamını güldürmək istəyirəm; hətta istəyirəm ki, şəhid olanda da dostlarımı güldürüm". Bu sözü eşidəndə gözlərim yaşardı".

Xatirələrinin 42-ci səhifəsində də maraqlı bir qeyd yazmışdır: "Axşam qardaş Qalavənd mənə deyirdi ki, mənə, qardaş Zamani uçaacaq. Qəribədir ki, mən də onun barəsində belə düşünürəm..."¹

¹ Sonralar Tehrana gələndə Hüseyinlə birlikdə Mustafagilə getdik. Otaqda onun qara qələmlə çəkilmiş böyük rəsmi vurulmuşdu. Ailəsinin ruh yüksəkliyi yaxşı idi. Sadıqi Mustafanın verdiyi fişəng çətrini dördyaşlı bacısı Zöhrəyə verib Mustafanın sifarişini yerinə yetirdi. O dedi: "Mustafanın ayağının altındakı torpaqdan bir ovuc götürmək istəyirdim, amma olmadı". Mustafanın atası dedi: "Nə fərqi var, bütün torpaqlar müqəddəsdir". Atası Mustafa barədə deyirdi: "Mustafa zirək, istedadlı və intizamlı oğlan idi, təmizliyi çox sevirdi. Mənə pasdar olmaq və cəbhəyə getmək üçün adını yazdırdığını

Yenə axşam gəldi və səma fişənglərin oylağına çevrildi. Uşaqlar bu kamuflyaj pərdənin arxasında ciddi şəkildə səngərləri möhkəmlətməyə başladılar. Damlara torpaq tökmək üçün bir buldozer də peyda olub. Bu dəmir nəhəngin gurultusu gələndə düşmən tərəfindən daha çox atəş yağır. Lakin bu güclü mücahidin vecinə də deyil.

Bu gecə Səməndəriyanla birlikdə postdayam. Növbəylə ətrafa baxır, hər bir şey haqda danışırıq. Salxım fişəngləri damcı-damcı əriyib qanlı göz yaşı kimi yerə enir. Yaşıl, göy və qırmızı rəngli əl fişəngləri isə Benqal atəşi kimi göyə qalxır və tez qayıdır. Doğrudan da, maraqlıdır! İnadkar düşmən gecə kvotasını bir-birinin ardınca atır, bizim artilləriyamız da qarşılığında mərmilərini əsirgəmir. Bir fransız topunu izlədiyimiz yerdə birdən bölgəyə mütləq bir sükut hakim oldu, düşmən atəşi

söyləyəndə birdən bütün bədənim titrədi. O deyirdi: "Mən həddi-buluğa çatmışam, özüm qərara gəlib gedə bilərəm, amma istəyirəm ki, siz razı olasınız. Etiraz etməyin, arxayın şəkildə vuruşum, sabah Allahın yanında üzüağ olum". Razılıq verəndə üzümdən öpdü. Sanki cənnəti ona vermişdilər. Gedəndə dedi: "Bu ailə şəhid vermək istəmir?" Dedim ki, belə demə, məgər boşunadır? Dedi: "Mən ailəmizin ilk şəhidi olacam". O, həm də təqımın ilk şəhidi oldu".

Atasından sonra qardaşı Qüdrət dedi: "Bunlar həmişə, hətta futbolda da bir yerdə idilər. Mahmud komandanın qolvuranı idi, ona "xoşqol" deyirdilər. Son məktubunda mənə yazmışdı: "Ay Qüdrət, sən ki həmişə mənim ardınca qaçırdın, kişisənsə, gəl, burda iraqılıların ardınca qaç..." Qüdrət axırda əlavə etdi: "İndiyədək futbol yoldaşlarımızdan iyirmisi cəbhəyə yollanıb. Mən də bir neçə günə gedirəm".

dayandırdı. Bu nə deməkdir? Nə etmək istəyir? Bu, görünməmiş bir şeydir. Bəlkə də hücumu hazırlıq və yeni bir taktikadır. Hər halda, nə olsa, xeyirdir və bütün diqqətimizi qarşıya, torpaq istehkamın o tərəfinə yönəltməliyik.

Çox keçmədən yenə başladılar, ancaq bu dəfə daha güclü və daha nizamlı şəkildə, özü də işıqlı güllələrlə. Səmanın qara tavanı qıpqırmızı oldu. Bilmirəm, hikməti bizi qorxutmaq idi, yoxsa onların əylənməsi. Hər halda, bizimçün də yaxşı əyləncə idi.

İki düşmən buldozerinin kölgəsi uzaqdan çətinliklə görünür. Torpaq istehkam qururlar. Qısa müddətə səngəri Səməndəriyana tapşırıb traktorların yerini bildirmək üçün minaatan uşaqların yanına yollanıram. Lakin çatanda görürəm ki, bir qardaş gözlərini yumub başını səngərin divarına dayayıb. Şəhid olduğunu düşünürəm. Yoldaşından soruşanda deyir ki, bir şey deyil, yatıb. Təxminim düz idi, o, əbədi yuxuya getmişdi.

Buldozərləri göstərəndən sonra Səməndəriyanın yanına qayıtdım. Hələ tam yerləşməmiş kiçik bir avara qəlpə tükədən nazik boynuma yapışdı. Bir şey deyildi; nəinki mənə şəhadət şərbəti vermədi, hətta qumqumamda qalmış suyu da dağıtdı. Əli dərhal öz dəsmalıyla boynumu bağlayıb istirahət yerinə apardı. Bu gecə də bir gecəydi, qəlpə də hikmət və söz.

Bu zaman bir mərmi başımıza qonmaq həvəsindəydi. Əgər fit səsi gəlməsəydi və biz çəkilməsəydik, həmin qanlı boyunla Həsənin yanına gedəcəkdim.

"Həsən" dedim. Bu təqvalı şəhiddən söz düşmüşkən, gecənin bu vaxtı munisimiz olmuş Həsən Munisanı yad edim, bu həqiqi müntəzirin xüsusiyyətlərindən yazım. Allah ona rəhmət eləsin! Onun əsas xarakterlərindən biri möminlər qarşısında təvazökarlığı idi. O qədər hörmətlə davranırdı ki, adamı utandırırdı. O, incə ruhu və Peyğəmbər (s) əxlaqı ilə silaha sarılıb şeytanların döyüşünə gəlmişdi.

Az, amma biçimli danışır, oruçtutan yeməkdən necə çəkinirsə, o da böhtan, iftira və qeybətdən elə çəkinirdi. Mömincəsinə gülürdü. Sədaqət geyimini onun əynində hamı görmüşdü. Zəhidliyi, qeyrəti və iradəni, həmçinin vuruşmağı və şəhadəti özündə birləşdirmişdi. Elektrik ixtisası üzrə tələbəydi. Vəsiyyətnaməsində yazırdı: "Əziz tələbə qardaşlarım. Bilirsiniz ki, universitet müqəddəs yerdir, ölkənin uşaqları orada siyasi, iqtisadi və sənaye müstəqilliyinə nail ola bilərlər. Odur ki, çalışın, bu müstəqilliyə zərər toxunmayın".

Heç vaxt yadımdan çıxmaz, gecələr İmam Əliyyə-Nəqi (ə) məscidinin kitabxanasında oyaq qalır, Nasir Tacikfər, Davud Nəcmi və Fərşid Məstəli

kimi əziz şəhidlərlə birlikdə ekskursiyalar təşkil edir, ömrünü gənclərin hidayətinə həsr edirdi.

28 Yanvar 1987

Günlər bir-bir ötür, uşaqlar bir-birinin ardınca seçilib gedirlər: Şəbani, Kamankeş, Ərjəngiyan, Zare, Söhrabi, Dehbaşi... Hamısı küfrün xırmanında ildırım kimi çaxıb lalə gülü kimi meraca qanad çaldılar. Söhrabi canını hadisələrə sipər etdi, Kamankeş bədənini cənnət yolunda körpüyə çevirdi.

Hər adam gedəndə keçmiş əməlləri gözlərim önündə canlanır. İndi xatırlayıram onların Məhəmməd (s) qoşununun hərəkəti zamanı Tehran xiyabanlarında qışqıraraq şüar demələrini: "Biz Kufə əhli deyilik, imam tək qalsın! Biz gedirik cəbhəyə, imam sağ qalsın!"

Bu qədər fədaisi olduğuna görə xoş imamın halına və belə bir rəhbəri olduğuna görə xoş ümmətin halına!

Bu kitaba bu şəhidlər haqda qısa məlumat vermək düşər. Şəhadət izləri nurlu üzlərində aydın görünürdü, amma mən görmürdüm. Deyirdilər, ancaq eşitmirdim. Hərəkət və davranışlarında da mənə göstərmişdilər, amma qəlbimin gözünü açmamışdım. Qafil idim... İndi isə keçmişin xatirəsi gürz kimi başıma enib həsrətdən qovurur.

Bəxşi dəfələrlə demişdi ki, Söhrabinin uçacağı üzündən bilinir. Onun Quran və münacat oxuyarkən

ruhani səsi, sakit və iddiasız çöhrəsi bunu deyirdi. Bəxşi bilirdi.

Kamankeş bir neçə gün idi israr edirdi ki, qanlı qürubda onun şəklini çəkim. O, bu dünyadakı həyatının qürubunun çatdığını bilirdi.

Canməhəmmədi şəhadətindən öncəki axşam dua zamanı bütün uşaqlarla sağollaşmışdı.

Getmək həvəsi Ərjəngiyanı yandırır-yaxırdı. Belə ki, etiraz olaraq küsdü və yeməyə gəlmədi.

Mustafa xəbər vermişdi ki, mən gedirəm, bu fişəng çətrini mənim tərəfimdən kiçik bacıma hədiyyə verərsiniz. Atasına da demişdi ki, mən ailənin ilk şəhidiyəm.

Mahmud demişdi ki, mən Mustafa ilə şəhid olacağam. Səməndəriyan da yuxuda onun şəhid olduğunu görmüşdü.

Həmid hücum axşamı anasına belə yazmışdı: "...Ana can, vaxtım azdır, bu axşam əməliyyata gedirik. Biz hücumu keçəcəyik və sən daha məni görə, öpə, mənimlə dərdləşə bilməyəcəksən..." Başqa bir hissədə isə belə yazmışdı: "Narahat olmayın; mən sizin yanınızda bir əmanətəm, onu qaytarmağın vaxtı çatmışdır. Gərək sevinəsiniz... Şəhidlər şam kimi yanıb sizin yolunuzu aydın saxlayırlar".

Onlar bilirdilər, şəhadətlərindən xəbərləri vardı; həqiqətən, bilirdilər!

Düşmənin MiQ və Mirajları tez-tez başımız üstə peyda olur, ayıq-sayıq dayanmış HHM qüvvələrimizin atəşindən sonra qaçirlar. Digər tərəfdən, F-14 təyyarələrimiz də alçaqdan şığıyib düşmən mövqelərinə hücumu keçir, sonra göyə qalxıb məharətlə geri dönür, uşaqların təkbir və alqışlarıyla qarşılaşırlar.

Heydəri bir elan tapmışdır; uşaqlarla oxuyub gülürlər. Onlara yaxınlaşıram. Mənə göstərilər. Necə də ağ yalandır! "Səd dam"ın¹ İmam Hüseyni (ə) ziyarət etdiyi zaman çəkilmiş şəklini çap etmişlər.

Muştuluq! Tülkü həccə gedir! Onun altından qurbağa xətti ilə iranlı əsgərlərə söz vermişdilər ki, təslim olsalar, onları komfort həyatla təmin edəcək, ev, qadın, yemək, geyim – hər şey verəcək, onları müqəddəs yerlərə ziyarətə aparacaqlar. Həqiqətən, gülməlidir! Uşaqların gülüşü boşuna deyilmiş. Səddam hər gün yeni bir tələ qurur.

Günortaya az qalıb. Mövqedə bir az sakitlikdir. Belə qızıl fürsətlər az yaranır. Əhədi, Qalavənd və Səməndəriyan dərhal işə başlayıb yandakı səngəri böyüdür, üstünə möhkəm tavan vururlar ki, mərmilə təhlükəsindən qorunaq. Mən də onlara köməyə gedirəm. Əhədi deyir: "Bundan artıq adamın bayırda olması məsləhət deyil. Hələ sənin əlin sağalmayıb, get səngərə, biz həll edərək".

¹ "Səd dam" - yüz tələ deməkdir.

Mən səngərə girər-girməz bir mərmə yolunu azıb onların arasına düşdü. Vahiməli partlayış və Əhədinin “ya Hüseyn” səsi ilə səngərdən çıxıb hər iki Əlini qan içində gördüm. İnanə bilmirdim. Səməndəriyan səngərin divarına söykənmişdi, Qalavəndin dodaqlarında həmişəki təbəssüm vardı; hansı ki, o dodaqlar güləndə bütün düzdə güllər açardı. Az sonra təcili yardım maşını gəlib onları apardı. Onlar getdilər, biz qaldıq. Şəhid Beyginin dediyi kimi, bir tərəfdən, qalmalıyıq ki, gələcək şəhidlər olaq, digər tərəfdən, şəhid olmalıyıq ki, gələcək qalsın; həm bu gün şəhid olmalıyıq ki, sabah qalsın, həm də bu gün qalmalıyıq ki, sabah şəhid olmasın. Əcəb müsibətdir! Nə olardı ki, bu gün şəhid olardıq, sabah dirilib yenə şəhid olardıq?!

Fikrə gedirəm. İlahi, nə sirdir ki, fotoaparatomu arxa cəbhəyə, Tehrana aparmasını tapşırduğım hər kəs ya yaralanır, ya da şəhid olur?! Səməndəriyan, Rəhmanvənd, Cənməhəmmədi, Mətin...

İlahi! Mənim növbəm nə vaxt çatacaq? Mənim və qeydlərimin aqibəti nə olacaq? Yazılarımın itibətmasına dair qorxu məni incidir. İlahi, ən azı qeydlərimin aqibətini xeyir elə və onları sağlam şəkildə lazımı yerə yetir! Bir tərəfdən, istəyirəm ki, şəhid olub dostlarla gedim, bir tərəfdən də, qeydlərimi Tehrana çatdırmaq istəyirəm. Ruhani aləmə köçsəm, qeydlər qalacaq, köçməsəm də, karvandan geri qalacağam. Görüm məsləhət nədir?

"Bəzən xoşlamadığınız bir şey sizin üçün xeyirli, bəzən də xoşladığınız bir şey sizin üçün zərərli ola bilər".¹

Səməndəriyan getmiş, xatirə və qeyd dəftəri yadigar qalmışdır. Oturub onun gözəl yazılarıyla baş-başa qalırım. Sanki özü yanımda oturub oxuyur. Necə gözəl mətndir:

"Odur kömək edən və Ondan kömək istəyirik. Yer böyük hadisəyə hamilədir, zaman növbəti doğuşunu gözləyir. Gecənin yarasaları təşviş içində böyük partlayışdan duyuru düşüblər. Tarixin dəftərində yeni fəsil açılacaq. Zülm saraylarının son təməlləri lərzəyə gəlib, ədalətsizlik damı uçmaqdadır. Gecə bitməkdə və sübh yaxındır. Nur carçıları hazırlayıblar, xəncərlərə sarılıb böyük bir qələbəyə doğru gedirlər. Polad sinələri dağların bərkliyinə gülür, yer üzünü addımlarının möhkəmliyinə yenilib, işıqlı günəş onların üzləri qarşısında xəcalətlidir, göy gurultusu fəryadları qarşısında sükut edib, tufanlar onların qiyamları önündə boynunu büküb. Bura Kərbəladır və bunlar mövlalarının "Varmı bir kömək edən" çağırışına qoşulub nur cəbhələrinə yollanan Hüseyn dostlarıdır, dövrün Aşurasını gözləyirlər. Əgər bəsirət sahibi olub simalarına baxsan, mövlalarının görüş şövqünü görərsən. Dillərində isə bu cümlə

¹ Bəqərə, 216.

dolaşır: "Hücum gecəsi Mehdi ilə görüş gecəsidir!" Bunlar, həqiqətən də, əskik dünyaya niqab tutmuş, min bəyi olmuş bu gəлиндən üz çevirmişlər.

Zəbun düşmən hiyləgər tülkü kimi ayağını dar dairədən bayıra qoymuş, aslanların pəncəsinə caynaq atmışdır. Lakin bu gün tarixin dönüş nöqtəsidir. Yer in varisləri ilahi yardımla zər və zor imperatorlarına qarşı qiyama qalxmış, dünya istismarçılarının yanağına sillə vurmuşlar. Sabah Allahın əli Xomeyni dostlarının və Hüseyn yolçularının yanında olacaq, eşq kitabının qızıl fədakarlıq səhifələrinə bir səhifə də əlavə ediləcək. Belə möhkəm şəkildə hücum gözləyənlər sabah sonuncu azadlıq şeirini oxuyacaq, düşmənin qulağına zəfər nəğmələrini pıçıldayacaqlar. İmamın duası və ilahi yardım əli onlarla olsun, inşallah!

13 yanvar, saat 17:00 – Qalavizan təpələri"

Xatirə dəftərini vərəqləyirəm. 40-cı səhifədə belə yazılıb: "İlahi, Öz yolunda şəhadətin şirinliyini bu günahkar və üzüqara bəndənə də daddır!"

29 Yanvar 1987

Bir daha gündüz gəldi, gecə getdi. Gecə, həqiqətən də, getməlidir. Yer sübhün sərinliyindən məst olub. Çiçəklər açan fəsildə dan yeri ağaran zaman həmişə belə sərin və ürəkaçan olur. Bu, böyük sübhün – gözəl qələbənin timsalıdır.

Kəşfiyyat-diversiya uşaqları düşmənin içinə girmişlər, onların ən kiçik hərəkətlərini də məruzə edirlər. Bugünkü hərəkətilikdən və yerdəyişmədən başa düşüblər ki, düşmənin hücum xəyalı var. Hazırlıq əmri verilmişdir. Dünən dağılan səngərin yanından tez keçirəm. Lakin o xatirə yaddan çıxasadırmı: Qalavəndin təbəssümü, Səməndəriyanın mehribanlığı və üç səmimi dostun yadigar şəkli?!

Hələ də Qalavəndi görürəm; xeyir işlərdə digərlərindən önə keçir, özünü göstərmədən səfərə hazırlıq görür.

İki gün qabaq ondan qumbaraatan mərmilərinin yerini soruşdum. Ayağa qalxıb zülmət gecədə bayıra çıxdı, bir neçə dəqiqədən sonra bir kisə mərmə və sursatla qayıtdı. Narahət olduğumu, xəcalət çəkdiyimi bildirəndə həmişəki kimi yalnız güldü və bu gülüş mənə böyük dərs oldu.

Bir qədər irəlində qardaş Əmrullahini görürəm; əlində bir dəftər var, tələsik uşaqların evlərinin ünvanını yazır. Mənim ünvanımı da alır, bu şərtlə verirəm ki, sonra onları mənə də versin. Lakin işi bitən kimi yaralanıb sıradan çıxır! Ünvanlar da itkin düşür.

Yerə bir vəsiqə düşüb. Onu götürürəm. Səddamın və digər ağalarının nəfsinə qurban getmiş zavallı bir iraqlıdır.

Axşam yaxınlaşdıqca düşmənin atəşi də güclənir. Sanki zəlzələ baş verir. Bölgə bataqlıq olduğuna görə yer beşik kimi yırğalanır.

Gecə saat üçdür. Atəş pik həddə çatmışdır. Daha diqqətli olmaq lazımdır. Bizim post növbəmiz olmasa da, oyaq qalıb ətrafa göz qoymağa məcburuq. Qardaş Bağırzadə ilə birlikdə müşahidə səngərinə baş çəkirik. Kiçik səngərdir, oturanda başımız istehkamdan yuxarı çıxır. Orada səcdə halında keşik çəkmək lazımdır! Çünki güllələr dayanmadan kisələrə dəyir, qəlpələr də icazə almadan səngərə girir.

Növbə ilə istehkamın arxasını yoxlayırıq. Heç yeri görmək olmur. Digər gecələrdən fərqli olaraq, havaya az fişəng atılır. Bir-birimizin üzünü yalnız işıqlı güllələrin işığında görürük.

İraqlılar gecədən qorxurlar; adətən gündüz hücum edir, terminlə desəm, klassik formada vuruşurlar. Bir-iki dəfə cəsərlənib bizim gecə əməliyyatlarımızı yamsıladılar, biz də üzlərini elə gecə kimi qaraltdıq. Onlar su, quru və hava əməliyyatlarında sübh, günorta, axşam və gecəni sınımışlar, amma hələ nəticə əldə etməmişlər. Bir neçə əsirin dediyinə görə, bir dəfə saray axundları demişdi ki, siz də "Vəcəlna" ayəsini oxuyun, iranlılar sizi görə bilməsinlər. Onlar deyirdilər: "Biz oxuduq, amma əksinə, iranlılar bizi daha tez görüb əsir tutdular!"

Qisası, bu gün onlar daha aciz olmuş, son "politika"larını işə salmışlar. Nə isə. Dan yerinin ağarmasına az qalıb. Gərək bütün diqqətimizi toplayıb qarşıya göz qoyaq.

Namaz vaxtı gəlib. Çəkmə və sursatla namaza otururuq. Misilsiz bir namaz qılınır: işıqlı güllələrin qırmızı yağışı və qəlpələrin amansız hücumu altında gərgin bir namaz. Allah bilir, bəlkə, bu, axırıncı namaz oldu, bəlkə də...

Həqiqətən, çətindir. Lakin böyük Allah müşkülləri həll edəndir, yalnız Onu xatırlamaq qəlblərimizə ümid və güc verir. Ağır bir gecəni arxada qoymuşuq. Atəş bir qədər səngiyib, düşmən fişəngindən də xəbər-ətər yoxdur. Bu isə onların gəldiyini göstərən aydın əlamətdir. Biz qaranlığa o qədər diqqətlə baxmışıq ki, gözlərimiz hədəqədən çıxıb. Tankların zarıltısı gələndə isə daha heç bir şübhə qalmır.

Qumbaraatanı bir də yoxlayıb əl qumbaralarını yaxına qoyuruq. Biri də əlimdə hazır vəziyyətdədir, qəfil hücum ehtimalına qarşı saxlamışam. Bu zaman bizimkilər bir fişəng atıb düzəniyi işıqlandırırılar. Birdən saysız-hesabsız düşmən əsgərlərini görürük, qoyun kimi yavaşca, səssizcə bizə doğru gəlirlər. Onları görüb səngərdən çıxır, "Allahu əkbər" qışqırır uşaqlara xəbər verir və səngərdən aralanıram. Uşaqlar dərhal öz yerlərini tuturlar. Az öncəyə qədər elə bilərdin ki, bizim istehkamlarımızın arxasında

heç kim yoxdur. Hər yerdə sakitlik idi. Lakin bu, tufan öncəsi sakitlik idi, Səddam şirin quyruğunu tapdadığına görə hamı ayağa qalxıb. Sakit dənizdə fırtına qopub, dəli dalğalar hərəkətə keçib.

Qəribə get-gəl var. Komandir deyir: "Güllələri hədəf etməyin, qoyun düşmən yaxınlaşsın. Ancaq qumbaraatanlar hədəfdəki tanklara aman verməsinlər". O qədər sakit danışır, gəzişir ki, sanki heç bir hadisə baş verməyib. Yaxınlıqda partlayan mərmilərin yanından əhəmiyyətsiz halda keçir. O düşünür ki, Allah istəməsə, üzünə bir cızıq da düşməz.

Uşaqlarda özlərinə məxsus coşqu və həyəcan var. Cəbhələri indiyədək isti saxlayan da bu hay-küy, fəallıq, eşq və səfədir; biri sursat gətirir, biri oxuyur, biri silahını yoxlayıb şənlük səsi çıxarır, biri süngüylə yeni gəlmiş sursatlara təhlükəsiz yer qazır, biri tankları göstərib qumbaraatanı vurmağa həvəsləndirir. Təəssüflə deməliyəm ki, bir yeniyetmə də qorxusundan təhlükəsiz yer axtarır, ayaqyalın oyan-buyana qaçır. Mən fotoaparatu kənara qoyub bir şəhidin qumbaraatanını götürürəm. İndi şəkil çəkmək vaxtı deyil, olum, ya ölüm zamanıdır. Heydəri də köməyə gəlib; dəstə-dəstə mərmə gətirir, mən də atəş açıram.

Onların arasına ilk qumbaranı atanda nizamları pozulur, dəli kimi hərəsi bir tərəfə qaçır. Tankları isə bizim istehkamı nişan alır. Qorxunc səsləri qulaq

batırır. Lakin uşaqların iman və eşq döyüntüsünü dayandıрмаğa qadir deyil. Əfşari ilə Bağırzadə on addım aralıda atəş açırlar, bəziləri də səyyar şəkildə atır və dərhal yerlərini dəyişdirib iz itirirlər. Düşmənin ilk hərbi avtomobili sıradan çıxanda tanklar dayanır, tərəddüd edirlər. Bu isə artıq uşaqların nişan alması, məşq etməsi üçün yaxşı hədəf deməkdir. Onlar növbəylə özlərini sınaırlar. Bu qarışıqlıqda bir yeniyetmə gəlib deyir:

– Mən ölüm, ver, birini də mən vurum.

– Məgər sən qumbaraatansan?

– Yox, nədir ki, öyrənərəm. Sən özün harda öyrənmişən ki?

Piyada düşmən qüvvələri gecə-gündüz davam edən atəş nəticəsində bizim canlı qüvvəmizin məhv edildiyini, torpaq sipərin arxasının boş olduğunu zənn edirdilər. Onlar bu puç xəyalla cəsarətlənib irəliləyirlər, uşaqlar isə patronları xoşgəldin mərasiminin ikinci mərhələsinə saxlayıblar. Onlar daha da yaxınlaşmışlar. Komandirin işarəsi ilə yüngül və ağır silahlar hərəkətə keçir. Günlərini elə qaraldırlar ki, nəfəs belə ala bilmirlər.

Döyüşdən təxminən üç saat keçir. Tanklar ya yanır, ya da qaçır. Bəndərli qumbaraatanlar əsla qorxmadan onlara yaxınlaşır, qalanlarını ovlayırlar. Başımız elə qarışıb ki, acliq yadımızdan çıxıb.

Heydəri xörək gətirəndə yadıma düşür ki, qarın deyilən bir şey də var və onu doymurmaq lazımdır.

Təminat bölməsinin uşaqları həmişəkindən daha fəal şəkildə zirehli maşınla sursat gətirirlər. "Xaşayar" adlandırdığımız bu maşınları düşməndən qənimət götürmüşük; tanka oxşayır, bataqlıqda batmır, sursat və ərzaq daşıyır. Lakin bu dəfə texniki probleminə görə qulağımızın dibində xarab olub qalır; özü də düşmən tanklarının hədəfində olan cığırla üzbəüz. Daha qalmaq məsləhət deyil. Cəld oranı tərk edir, mövqə dəyişdiririk. Hələ çox da uzaqlaşmamış Xaşayar vurulur. Bir tərəfi deşilir, amma xoşbəxtlikdən, sursatlara xəsarət toxunmur.

Düşmən bölgəni almaqdan ötrü özünü oda-suya vurur. Təzə nəfəsli qüvvələrini əməliyyata qoşur, uşaqlar da dərhal o biri dünyaya eksport edirlər. Şəhadət üçyolunun son istiqamətində isə əlbəyaxa döyüşlər başlamışdır.

Bu həssas vəziyyətdə bir zirehli maşın gəlir, sürücüsü Müzəffəri soruşur:

- Müzəffər kimdir? Hüseyn Müzəffər.
- Mənəm, qulluğun var? – deyər başqa bir istiqamətdə ona ehtiyac yarandığını düşünən Hacı Hüseyn cavab verir.
- Bəli, mənə sizi arxa cəbhəyə aparmaq tapşırılıb.
- Niyə? Nə olub ki? Bunu kim tapşırıb?
- Komandanlığın əmridir. Gərək üzrlü sayasız.

– Axı indi, uşaqların mənə ehtiyacları olduğu bir vəziyyətdə?

Sözünü kəsib silahının çıxmağını çəkir və deyir:

– Mənim heç kimlə zarafatım yoxdur. Əgər gəlməsən, atəş açacam!

Beləliklə, bir döyüş yoldaşımız özümüzünkülərə əsir düşüb iş yerinə qaytarılır.¹

Bu zaman maksimum sürətlə düşməyə doğru gedən bir buldozer görünür. Çox qəribədir! Axı səngərsiz Cihad² üzvü buldozeri götürüb düşməyə tərəf niyə qaçsın ki? Bəlkə də, içindəki düşməndir! Bəlkə də...

Buldozer getdiyi yolda Bağırzadənin qumbaraatanı ilə dayandırılır. Sonra məlum olur ki, buldozer istehkam qurarkən partlayış baş vermiş, dalğası sürücünü yerə atmış, sürücü huşunu itirmişdir. Buldozerin qaz pedalı da ilişmiş, sürücüsüz yoluna davam edərək istehkamin o tərəfinə keçmişdir; yəni bu dəfə səngərsiz səngərdüzəldən səngərin arxasında qalmışdır.

Bir qardaş minaatanı çiyinə atıb qaça-qaça bizə doğru gəlir, yanımızda oturur. Allah aqibətimizi xeyir eləsin! O, atəşə başlayan kimi yerin koordinatını öyrənir, nə qədər bacarırlarsa, başımıza

¹ Sonralar Tehranda öyrənəcəyəm ki, bu, nazirin əmri imiş. O, hizbullahçı təhsil müdirini itirmək istəmiş.

² Quruculuq cihadi təşkilatı nəzərdə tutulur.

atəş yağdırırlar. Onun köməkçisi cəld istehkamın üstünə çıxır, boynundakı durbinlə uzağa baxıb deyir: "Əkbəri, ya Allah, başla! Allahu əkbər!" Dostu da "Xomeyni rəhbər" deyib ilk mərmini qoyur. Qeyri-ixtiyari olaraq, qulaqlarımızı tuturuq. Fasilə ilə iki mərmə havaya uçar, deyəsən, üçüncüsü hədəfə dəyir və sonra belə eşidirik:

– Əhsən, hədəfi vurdun! Vur, vur. Ya Allah, cansan, can! Havaya uçdular... vur...

Əkbəri də mərmiləri bir-birinin ardınca havaya göndərir, onlarla birlikdə düşmənin qüvvələri də havaya uçurlar. On-on beş mərmə atandan sonra köməkçisi aşağı enib deyir: "Əkbəri, daha bəsdir. Qələt ediblər. Ya Allah, qaçaq, vəziyyət təhlükəlidir!" Onlar gedir, amma bizim başımıza mərmə və raket yağışı yağır. Mən də deyirəm: "Heydəri, qaçaq, vəziyyət təhlükəlidir. Burda qalmaq cəsurluq deyil!"

Təyyarələr arı kimi başımız üstə gedib-gəlir, daha çox, artilleriya mövqelərini bombalayrlar. Bəzən bizim qırıcılarımız da peyda olur, uşaqların fərəh dolu qışqırtısı ərsə qalxır. Başa düşürük ki, bizim artilleriyamızın atəşi çox təsirli və dəqiq olub, həssas yerləri vurub. Bir tərəfdən də, bizim hava hücumundan müdafiə qurğularımıza yaxşı yem olublar. İndiyədək səkkiz təyyarəni endiriblər.

Behiştə bir qədər öncə belə deyirdi: "Heç fikir verməmişəm, uşaqlar şəhid olanda səcdə halında

Allahla görüşə gedirlər? Mən də belə getmək istəyirəm!"

Subhanəllah! Əgər bir neçə dəqiqədən sonra onu səcdədə gördüyümü söyləsəm, inanarsınız mı? İnanılası deyil, amma inanın. O, arzusuna çatmışdı. Partlayış baş verəndə bürüncəyi od tutub yandı. Uşaqlar üstünə ədyal atıb alovu söndürsələr də, xoşbəxtlik qəlpələri onu apardı və o, səcdə halında Allahla görüşə getdi.

İstehkamin arxasındakı ərazi göz işlədikcə parçalanmış cəsədlərlə və yanmış tanklarla doludur. Bəziləri hələ də yanıb tüstülənir. Canlı qüvvələrindən əsər-əlamət yoxdur, heç kim qalmayıb. Yalnız mərmilər və raketləri çoxaldıblar ki, itki alsınlar. Daha dayanıb tamaşa etmək vaxtı deyil, sığınacağa girib istirahət etmək lazımdır.

Hamı ümumi səngərə toplaşmış. Səmimi ortam var. Söhbət qızıqıb, ürəklər açılıb. Hər bir söz deyir, bir xatirə danışır.

– Gördün onlara nə etdik?! Gördün başlarına nə oyun açdıq?!

– Ömrümdə bu qədər atəş açmamışdım... Necə də gözəl idi! Bütün daraqları qurtardım.

– Mən də ömrümdə bu qədər öldürməmişdim.

– Pis cəhəti bircə budur ki, yaxşı uşaqlar aramızdan getdilər.

– Əksinə, pisi budur ki, biz qaldıq, getməyə layiq olmadıq.

– Bilmirsən dünən necə bəxtimiz gətirdi. Həsən, sən danış.

Həsən Mənuçöhri taqımın pulsuz dərzisidir.

– Yox, özün de.

– Axşam Həsənlə birlikdə səngərdə oturub söhbət edirdik. Həsən əyləncə üçün yavaşca əl fişənginin arxasını yerə vurdu, fişəng Benqal atəşi kimi havaya uçub göydə xal kimi qaldı. Sonra mənə dedi: "Bax, oğlan, necə də işıqlıdır!" İşığına baxmaq üçün ayağa qalxanda birdən gördüm... ya Əbəlfəzl... bir sürü iraqılı oğrun-oğrun irəliləyir. Qışqırıb dedim: "Həsən, iraqılılar!" Yeriniz məlum, dərhal əlimizi silaha atıb avtomatı boşaltdıq. Biç ki biçəsən! Heç bircəsi sağ qaldımı – qalmadı!

– Sən ölməyəsən, bəxtiniz gətirib, get, sədəqə ver.

– Sən axırda özünü ölümə verəcəksən.

– Yox, Hüseyin canı, özümə söz verdim ki, bundan sonra postda bütün diqqətimi toplayacam.

Düşmənin atəşi elə yağır, qəlpələr elə uçuşurdu ki, sanki arı pətəyinin önündə dayanmışsan. Hətta iki nəfərin üstüaçıq müşahidə səngərinə getməsi də məsləhət deyildi. Vəziyyət o qədər təhlükəli idi ki, uşaqlar səngərdən çıxmaq üçün kəlməyi-şəhadətlərini söyləyirdilər. Səngərə getmək növbəsi Əsgərə çatıb, amma tərəddüd edir; həm həyəcanlıdır, həm də gülür. Başını bir qədər bayıra çıxarır, qəlpə qulağının dibindən keçir və o, dərhal zarafata sinəsinə xaç çəkir. Uşaqlar gülüşürlər. Bir

qədər dayanır, ancaq xeyri yoxdur, getməlidir. Bundan artıq gözləmək olmaz. Düşmənin də bunu istəyir. Adətən atəş xətti yaradır, sonra özü onun altında irəliləyir.

Bir salavatla Əsgəri bayıra itələyirik, o da güllə kimi sıçrayıb torpaq sipərin üstünə qalxır. Hamımız onu çağırırıq: "Sağsan?" Partlayışların arasından zəif bir səs gəlir: "Hələlik hə".

O getdi, biz də xatirələrlə başımızı qarışdırmağa başladıq. Bəzən ümumi səngərin üstündəki qorxunc partlayış başımıza toz-torpaq töküdü, bir neçə anlığa sakit qalıb gözlərimizi bir-birimizə dikirdik. Söhbətin çox yaxşı yerlərə gedib şirinləşdiyi zaman Əsgər palçıqlı çəkməsi ilə səngərin içinə atıldı. Bəxti gətirmiş, qəlpə şalvarını deşmişdi. İndi mənim növbəm idi, gərək posta gedəydim. Özümü o yerə vurmasam da, ürəyimin döyüntüsü artmışdı. Öz əlimdə deyildi, çünki gedən hər kəsə qəlpə qismət olub. Çarə nədir?! Getməliyəm. Əgər bir az da geciksəm, salavatla məni bayıra atacaqlar. Yaxşı olar ki, xoşluqla gedim. Əgər bir an zəiflik göstərsən, az qala Həsənin başına gələcək bəla sənə də başına gələr. Qədimdən deyiblər ki, bir anlıq diqqətsizlik bir ömür peşmanlıq yarada bilər.

Gecikmədən silahı doldurub bayıra atılıram, amma bir neçə dəqiqə keçməmiş qayıdıram, özü də necə; bir qəlpə qolumu böyrümə tikib!

Uşaqlar kömək edib yaramı bağlayırlar. Onlar mənə görə narahatdırlar, mən də fotoaparata görə. Onu postda qoymuşdum. Oraya kimi iyirmi metr məsafə vardı. Heydərindən xahiş etdim ki, gedib onu gətirsin, o da dərhal bayıra çıxdı və bir neçə dəqiqədən sonra tövşüyə-tövşüyə fotoaparattla gəldi. Dəftəri və fotolentləri də maska torbasına qoyub boynumdan asdılar. Təcili yardım maşınına gözləmək əbəs idi. Çətinliklə ayağa qalxdım, sağollaşandan sonra yaxınlıqdakı təcili yardım məntəqəsinə yola düşdüm. Bir neçə addım gedəndən sonra təcili yardım maşını gəldi. Başqa bir yaralı ilə birlikdə minib cəld məntəqəyə yola düşdük. Gənc bir tibb işçisi bir döyüşçünün qolunun yarasını, həmkarı da başqa bir yaralının başını bağlayırdı. Bir neçə nəfər də ayaq üstə müalicə alırdı.

Uşaqların arasında qarqara qaralmış iki yaralı görürəm. Görkəmlərindən adama oxşayırlar! Düz təxmin etmişdim. Onlar üzüqara düşmənlər idi. Quran buyurur ki, günahkarlar üzlərindən tanınarlar. Onların qaşqabaqlı görkəmləri də uzaqdan bizdən olmadıqlarını car çəkirdi.

Təcili yardım maşını Şəhadət üçyolundan bir neçə addım aşağıda dayanmışdır. Bombaların səsi bir an da kəsilir. Arxa cəbhəyə getmək üçün başqa bir maşını gözləyirik. O isə çox gecikir. Allah eləməsin, bəlkə də, başına bir iş gəlib. Çünki Şəhadət üçyolundan keçmək asan iş deyil. Bu ensiz və

təhlükəli yoldan hər canlı salamat keçə bilmir. Zəhmətkeş tibb işçisi iraqılı yaralının yarası ilə məşğul olur.

Az sonra təcili yardım maşınının ardıcıl siqnal səsləri gəlir.

– Qardaş, cəld minin, tələsin!

İki yaralını xərəklə həmin maşına qoyandan sonra biz də mindik. Hələ tam yerləşməmiş çox ağır bir yaralı gətirdilər. Püşk mənim adıma çıxdı; mən yerə enməli idim, o, minməli idi. Dərhal yerə enib növbəti maşını gözləməyə başladım.

Maşın yola düşüb toz-torpaq arasında gözdən itdi. Hələ yüz metr aralanmamış bəəşçilərin uzaqmənzilli topu onu havaya uçurdu. Acınacaqlı hadisə idi. Bir qədər sonra onları qol və qıçları kəsilmiş, bədənləri parça-parça olmuş halda təcili yardım məntəqəsinə qaytardılar. Mühit qan, nifrət və qəzəblə dolub-daşırdı. İki əsirin bütün vücudunu qorxu bürümüşdü, canlarına titrətmə düşmüşdü, gözlərindən yazıqlıq yağdı. Düşünürdülər ki, bu hadisədən sonra onları yaşatmayacaqlar. Lakin onlara qarşı ən kiçik hörmətsizlik belə edilmirdi.

Tibb işçisi təcili yardım maşınındakı yaralıların birinin ayağını bağlaya-bağlaya deyir:

– Bir şey deyil, yüngüldür.

– Təskinlik lazım deyil, bilirəm ki, ayağım kəsilib. Onu özüm əlimlə götürüb gətirmişəm.... İlahi, Sənin

razılığına razıyam... Ey Zəhranın Hüseyini... – deyə yaralı cavab verir.

Bu unudulmaz hadisələrdən şəkil çəkmək istəyirəm, amma olmur, əlim gəlmir. İndi nə yaza, nə şəkil çəkə bilirəm. Bundan sonra hadisələri yaddaşıma həkk etməliyəm; əlbəttə, əgər partlayış dalğasına düşməsəm.

Böyrüm yaman ağrıyır. Noğul boyda bir qəlpə ürəyimin yanına sancılıb. Nəfəs almağa çətinlik çəkirəm. Təyyarələr dayanmadan tibb məntəqəsinin önünü bombalayır. Çox keçmədən növbəti təcili yardım maşını gəlir. Maşının qapı-pəncərələri sınıb, kuzovu dəlik-deşik olub.

Hamımız sıx-sıx maşına yerləşib tez yola düşür, Şəhadət üçyolundan keçirik. Sən bu yolun bataqlıq və çalaların əhatəsində olduğunu, düşmənin top və tankları tərəfindən də dayanmadan vurulduğunu bilsən, özündən asılı olmadan başını əyərsən ki, mərmə dəyməsin. Qabaqkı təcili yardım maşını partladığına görə o anlarda hansı hisslər keçirdiyimizi təxmin elə.

Yol sürüşkən və çala-çökək doludur. Azdanışan və fəal sürücü maşını saman çöpü kimi oyan-buyana döndərib böyük və təhlükəli çuxurlardan uçurur.

Maşın hər dəfə dəhşətli sürətlə çuxura düşəndə bizim ürəklərimiz də bir müddət dayanır, nəfəs almağı unuduruq. Çarə nədir ki?! Bir an dayansa və ya hərəkət zəifləsə, ömür dəftəri də bağlanar, nə

maşın qalar, nə də sərnişin. Maşın haradan keçirsə, həmin nöqtə dərhal vurulur. Bu mərəkədə sürücünün etdiyi manevrlər möhtəşəmdir. Çətin işdir. Həm çuxurlardan ehtiyatlı olmalıdır, həm də cəsəd və ölümləri tapdayıb beyinlərini partlatmaqdan.

Bir yaralı maşının yerində xərəyin üstündə uzanmışdı, bir neçə nəfər də onun üstündə. Bütün ağırlıq da altdakı yaralıya düşürdü. O, artıq dözə bilməyəndə tormozsuz sürücüyə dedi: "Bir qədər yavaş gedə bilərsənmi, qardaş?" Gözlərini yoldan ayırmayan sürücü mehribancasına cavab verdi: "Mən sizin hamınıza qurban olum, amma burda ayağı qazdan çəkmək əsla məsləhət deyil". Bu zaman bildim ki, maşın nəzarətdən çıxıb, sürücü onu çətinliklə cilovlayır. Heç şübhəsiz, bir hadisə baş verib. Soruşmaq istədim, amma dörd gözlə yerə, göyə, sağa və sola baxıb qaza basan biri ilə danışmaq düzgün olmazdı. Bütün ağrılar yaddan çıxıb, heç kimin nəfəs səsi də gəlmir. Dodaqaltı dua edirik. Gölün kənarında dayananda bilirik ki, maşının arxa təkəri qəlpədən deşilib və havası çıxıb, yolun bir qədərini disk üzərində gəlmişik. Allahu əkbər!

Bu zaman göydə bir neçə düşmən təyyarəsi peyda olur. Onlar gedənə qədər yerə uzanır, az sonra qayığa minib rahat nəfəs alırıq. Biz gedirik, cəsur sürücü isə həmin təhlükəli yolla mövqeyə qayıtmaq, növbəti yaralıları gətirmək üçün qalır. Biz özümüzü suya vururuq, o isə oda.

Qayıqçı cəld hərəkətlə qayığı yerindən tərpədir qurtuluş sahilinə doğru sürür. Qayığın kənarlarından üz-başımıza sıçrayan sərin su bizə xüsusi rahatlıq bəxş edir. Çətinlikdən sonra rahatlıq necə də ləzzətlidir! Qayığın arxasında sınıb qırıqlanan su necə də gözəldir! Eynilə Cənnətin mübarizə zamanı qırıqlanan alnına bənzəyir.

Bir neçə dəqiqədən sonra özümüzü tikanlı məftillərdən ibarət böyük maneələrin arasında görürük. Bir-iki cərgə deyil, İraq, Küveyt, Ərəbistan və İordaniyada nə qədər məftil varsa, hamısını balıq gölünə töküblər! Heç balıqlara da yol qalmayıb. Uşaqların böyük qəhrəmanlığı haqda düşünürəm. Hücüm zamanı vəsfəgəlməz rəşadət və məharətlə bu məftilləri qırıb özlərinə yol açan hücümçü döyüşçülərimizin işi misilsiz olmuşdur. Biz də həmin qələbə keçidindən keçirik.

Yolboyu düşmən hoverkraftlarını görürük; məhv edilmişlər, üzərlərində qələbə əlaməti olaraq İslam Respublikasının bayrağı dalğalanır. Çoxlu qayıq gedib-gəlir. Qayığı məharətlə yanımızdan keçirən iri cüssəli bir gənc deyir: "Yorulmayasız! Allah qüvvət versin!" Bizim qayıqçımız: "Allah imamı qorusun! İltimasi-dua!" – deyib fərəhlə uzaqlaşır.

İki sözlə ruhlanır, qüvvətlənirlər. Bütün işləri qəribədir. Bəlkə də, dünyanın anlaması üçün hələ tezdir ki, Şükrinin anası oğlunun cəbhəyə getməsinə

razılıq verməyəndə, oğul gecə vaxtı yorğun halda yatmış anasının işarə barmağını cövhərə batırmış, razılıq vərəqəsini təsdiqləmişdi. Ezam zamanı anası onu avtobusdan endirib evə aparmaq istəyəndə də "Vəcəəlna" ayəsini oxuyub gizlənməmişdi. Sınıf yoldaşı isə cəbhəyə gedə bilmək üçün qurbanlıq qoyun nəzir etmişdi.

Bizdə bunlar var, Səddamda minalar; bizdə iman, onda Reyqan...

Qayıq təyinat yerinə çatıb, mənə hələ öz aləmindəyəm. Bir qardaş vasitəsilə İmam Hüseyn (ə) adlı səhra xəstəxanasına, oradan Şəhid Bəqayı xəstəxanasına yola düşürük. Burada geniş dəmə-dəstgah açılmışdır.

Harada dayanırıqsa, xilas mələkləri - həkimlər və tibb işçiləri pərvanə kimi yaralıların başına dolanır, onları müalicə edirlər. Pak və ixlaslı uşaqlar olan Ənsar qrupu da daim yaralıları yerbəyer edir, həkimlərə kömək göstərir. Fotoaparatımı təminat bölməsinə təhvil verirəm, amma onların ısrarına baxmayaraq, dəftəri və şəkil lentlərini özümdə saxlayıram. İstəyirəm ki, nə olursa-olsun, özümlə aparım və çox tezliklə çap etdirim.

Bir qardaş soruşur: "Məgər bu dəftərdə nə var?"
Deyirəm ki, xatirə.

- Aha, mən də xatirə yazıram, – deyir.
- Necə? – soruşuram.
- Gördüyüm işləri yazıram.

– Çalış, digərlərinin işlərini də yazasan.

Bir qədər söhbətləşir, müayinədən və rentgendən sonra sağollaşıb ayrılırlıq. O, bundan sonra uşaqların həyatını və fədakarlığını qələmə almağa gedir, mən də həyatın yeni bir hekayəsini danışmağa, ulduzların necə gec doğub tez batdığını söyləməyə.

Suyun o tayındakı səhra xəstəxanasında öteri müalicə baş tutdu, sonra qovluq açıldı, vəssalam. Hələ bayıra çıxmamış düşmən bombaları xəstəxananı titrətdi. Quruculuq cihadı təşkilatının böyük zəhməti sayəsində düzəldilmiş bu tikili o qədər möhkəm idi ki, vecinə də almadı.

Növbəti təyinat yeri Əhvazdır. Sürücü bizi çox sürətlə Seyyidüş-şühəda xəstəxanasına aparır. Axşam saat ondur. Sürücü köməkçisi qışqırır: "Partlayış dalğasına düşənlərdən başqa hamı ensin!" (məncə, özü də dalğalıdır!)

Kimin partlayış dalğasına düşdüyünü təyin etmək, həqiqətən də, çətindir. Hər halda, maşından enirəm, ardımca hamı enir. Növbəti mərhələ zala girmək, paltarı dəyişdirmək, qovluq açmaq, yaranı yenidən bağlatdırmaq və yaxşı istirahət etməkdir. Hələ rahat nəfəs almamış həyəcan signalı verilir. Uşaqlar təhlükəsiz yerə sığınmaq əvəzinə həyəətə qaçırlar ki, görsünlər MiQ-dir, yoxsa Miraj!

Serumu əlində daşıyan bir xəstə deyir: "Mən mərc gəlirəm ki, bu dəfə MiQ-dir!"

Tibb bacılarından biri gəlib hirslə deyir: "Nə olub?! Deyəsən, güllə və qəlpədən ötrü darıxmıyız... Girin, içəri girin... Bunlar bomba və raketdir, konfet deyil!"

Doğru deyir. Mən də sözünü təsdiqləyirəm. Öz çarpayıma çıxıb uzanıram. Xəstəxananın böyük zalında gözümü gəzdirib yazıları oxuyuram.

İmam Xomeyni:

"Siz Allahdan ötrü ayağa qalxdınız, Allahdan ötrü yaralandınız. Allahdan ötrü əldən verdikləriniz itmir, Allah yanında qorunur";

"Siz yaralılar şəhid savabına maliksiniz";

"Əziz uşaqlar, mən də sizin əzablarınıza şərikəm. Lakin əzabları asan edən amil onların Allahdan ötrü olmasıdır".

Bir neçə gündən sonra oradan birbaşa Fatimeyi-Zəhra (ə) xəstəxanasına gedirik. Bir dəstə ruhani uşaqları ziyarət etməyə gəlib, yaralılara Quran və kiçik dua kitabı hədiyyə edirlər; onlara təskinlik verir, səbirli və dözümlü olmağı tövsiyə edirlər.

Xəbərlər proqramının vaxtıdır. İlk xəbərləri eşitmək üçün televizoru işə salırlar. Yenə gözəl hərbi marş və ruhlandırıcı qələbə xəbəri... sonra cənab Rəfsəncaninin Makfarleynin müraciəti və şeytan Reyqanın hədiyyə etdiyi İncil barədə mətbuat konfransı.

Yandakı çarpayıda yatan yaralı dərhal yerə atılır, qoltuğunda çəlik itirdiyini tapmış adam kimi cəld

televizora sarı gedib birinci cərgədə yer tutur. Onun ardınca hamı yeni xəbərləri eşitmək üçün irəli hücum çəkir. Uşaqlar cənab Həşimi Rəfəncanını çox sevirlər; çünki onların ürəyinin sözünü deyir. O, "Biz Amerikanın hər bir hərbi hərəkətinə qarşılıq verməyə hazırıq" deyəndə uşaqların təkbir səsi fələyin qulağını batırır.

Müsahibədən sonra cəbhədən səhnələr göstərilir. Hacı Bəxşi üzü kameraya dayanıb ucadan deyir: "Ey xain Səddam, əgər cürətin varsa, gəl gülüşək, sənə göstərim kim güclüdür!" Uşaqlar yaralanıb çarpayuya düşmüş, danışmağa və tərpənməyə təqəti qalmamış Hacı Bəxşiyə gülürlər.

Müsahibədən sonra tanış tapmaq üçün ətrafa göz gəzdirirəm. Zəlin axırında bir nəfəri boy-buxunundan Əbu Faziliyə oxşadıram. Yaxınlaşıram. Bəli, özüdür, çiyin və kürək nahiyəsindən yaralanıb.

Maşına qayıdanda şagirdlərimdən ikisini görürəm: Şirazi və Himmətiyan.

Himmətiyan düşərgədə barəsində danışdığım uşaqdır. Bir ayağı xəsarət alıb, amma burada da fədakarlıqdan əl çəkmir; özü avtobusun yerində oturub, yerini dostlarına verib. O, sürücünün gecikdiyinə görə hirsənib şikayətlənən bir qardaşa deyir: "Əziz qardaş, sakit ol, dözümlü ol, çalış, savabını hədəf etməyəsen..."

Son müalicə mənzili, xəstəxana dayanacağı Ərak rayonundadır. Maşından enirik. Həkimlər, tibb

işçiləri və digərləri bizi çox yaxşı qarşılıyır, qulluq edir, əllərindən gələni əsirgəmirlər. Hələ yerbəyer olmamış yenə düşmən kərkəsləri peyda olur. Uşaqlar cəbhədə onların başına elə oyun açmış, Şələmçədə onlara elə ağır zərbə vurmuşlar ki, xəstəxanaya, evə, məktəbə dəli kimi bomba tökürlər. Ciddi təhlükəsizlik tədbirlərinə, qapı və pəncərələrə qum kisələri yığıldığına görə, xoşbəxtlikdən, heç kim xəsarət almır. Yalnız bir neçə xəstə qadının və tibb bacısının qışqırtısı gəlir və bir neçə pəncərənin şüşəsi qırılır, vəssalam.

Həyat yoldaşımın əmisi oğlu doktor Şeyx Həsəni orada görürəm; ciddi şəkildə çalışır, orabura qaçır. Mənə xüsusi qulluq etməsini istəmədiyimə görə özümü göstərmirəm; hərçənd, məni necə qarşılıyacağı da bəlli deyil.

Burada yaralı o qədər çox, imkanlar o qədər zəifdir ki, adamları kollektiv şəkildə müalicə edirlər. Xəstəxanaya çatan kimi, yeməkdən, təşəkkürdən və hava hücumundan sonra bir otağın qapısı yanında növbəyə dayanırıq. Bu otaqdakı həkimlərin xüsusi peşəkarlığı var, keyidici və narkozdan istifadə etmədən dilsiz qəlpəni bədəndən çıxarırlar!

Həkimlər məşğuldurlar, uşaqların da qışqırtısı gəlir. Bayıra çıxan hər kəs həm gülür, həm ağlayır. Kimdən soruşuramsa, yalnız başını yelləyib keçir; yəni deməli deyil, görməli və yaşamalıdır. Mənim növbəm çatmazdan qabaq qapının arasından

baxıram. Nə görürəm, İlahi! Bura xəstəxanadır, yoxsa işgəncə yeri?! Uşaqları bir-bir çarpayı üstə uzadırlar. Bir neçə nəfər əl və ayaqlarını möhkəm tutur, mütəxəssis cərrah da əlinə əlcək taxıb beş barmağının beşini də yarıqdan dərinin altına salır. Mübarək əl iri qəlpələrə toxunduqda onları bayıra çıxarır. Himmətiyanın ağrıdan balışı dişlədiyini, ilan kimi qıvrıldığını gördükdə tez qayıdıb sıranın axırında dayanıram.

Axırncı mərhələ diviziyanın təminat bölməsindən ayaqqabı və paltar almaq, sonra da evə getməkdir.

Bir müddətdən sonra əli-ayağı sınıanlar, taqımın və batalyonun şikəst uşaqları şəkillərini almağa gəlirlər. Xorasani, Bağırzadə, Rəhmanvənd, Sadiqi, Dəhnə və Əbu Fazili sağlam qurtulmuşlar. Ehsani əmi isə məni şəhid sanıb vəsiyyətnaməmi evə vermişdi!

Qardaş Mətini cümə namazında görürəm. Deyir: "Hazır ol, qarşıda səfər var. Bizim batalyonumuz yaxşı çıxış etdiyinə görə uşaqları müqəddəs Məşhəd şəhərinə aparacaqlar".

Sadiqi də mənə qəribə bir xəbər verir. O deyir: "Siz yaralanıb gedəndən sonra geri çəkilmə əmri verildi və Nuri geri çəkilərəkən iki iraqılı əsirlə qayıtdı". Mənə çox təəccüblü gəldi. Özünü düz-əməlli idarə edə bilməyən, çəkməsinin bağı həmişə açıq olan, ayaqqabı ayağında laqqıldayan, səhər

düzülüşünə gecikən yeganə adam iki iraclını əsir tutmuşdu, özü də geri çəkilərkən. Çünki geri çəkilən döyüşçü bütün əşyalarını atıb yüngülləşir ki, əsir düşməsin. Həqiqətən də, adamları yalnız döyüş meydanında, mübarizə zamanı tanımaq lazımdır.

İkinci reportaj

22 Noyabr 1987

Məhəmməd (s) qoşunu yenə səfərə hazırlaşır, dostlar yenə ad yazdırırlar. Həmişəki kimi, mənim də ürəyim yaxşılar diyarını istədiyinə görə hazırlaşırım, hicrət nəğməsini ailəmin və idarə rəhbərlərinin qulağına çatdırıram. Evdəkilər razıdırlar, amma tərəddüd edirlər. İdarəyə gəlincə isə, mən hər dəfə cəbhəyə getmək istəyəndə Tehran şəhərinin tərbiyəvi işlər idarəsi deyir: "İndi getmə, lazımsan, iş qalar". Başqa min cür bəhanə də gətirirlər. Düzdür, israrları sinfimdə dərs oxuyan uşaqlara görədir. Amma bu dərslər döyüşçülərin və onların cəbhələrdəki qələbələrinin nəticəsidir. Biz getməliyik ki, sinif və məktəb də qalsın.

Keçən dəfədən fərqli olaraq, bu dəfə asanlıqla razılaşmadılar. Çünki ortada imamın müraciəti, habelə Müharibəyə və Ümumi Səfərbərliyə Dəstək Ali Şurasının 10 maddəlik bildirişi vardı. Bu gün də Hacı Rəhim İbadi toplantıda təkidlə bildirdi ki, işçilərin iyirmi faizi heç bir problemsiz cəbhəyə gedə bilər. İndi idarədə get-gəl və hay-küy var. Artıq məsələ əksinə olub; əvvəllər rəis işçilərinin dalınca düşürdü ki, onları saxlasın, işlətsin, indi isə işçilər müdiri axtarırlar ki, tezliklə adlarını növbəyə salıb idarənin caynağından qaçsınlar. Çox çəkmədi ki, bütün uşaqlar aylıq maaşlarının bir gününü həmişəlik cəbhəyə ayırdılar. Əlbəttə, riya olmasın, məlumat üçün dedim. Həmişə olduğu kimi, bu xeyir işdə də Həsən Ağacani və Mürtəza Tahiri qabaqcıl oldular.

Keçək; çünki evdən, idarədən keçib döyüşçülərə qoşulmaq daha gözəldir.

Miqdad düşərgəsində seyidi görürəm; keçən il səfər yoldaşım olmuş dostum, həmkarım və qədim müəllim Seyid Musəvini. O, iki dəfə yaralanıb Tehrana gəlmiş, yenə cəbhəyə qayıtmışdı. Onun xatirə dəftəri hələ də iş masamın siyirməsində toz içindədir. Ad yazdırmağa gəlib, Məhəmməd (s) qoşunu ilə cəbhəyə getmək istəyir. Nə maraqlı görüşdür! Zarafata deyir:

– O dəfə ibrət almadın? Yenə qəlpə həvəsinə düşmüşsən?

– Təsadüfən, böyük bir ibrət dərsi aldım, elə buna görə ad yazdırmağa tələsirəm... Sənsə məndən də tez gəlmişən, – deyirəm.

– Hə, o qədər gedəcəm ki, axırda Allah şəhadət şərbətini önümə qoyacaq.¹

O qədər danışdı ki, vaxt keçdi. Maşallah, cəbhə uşaqlarının ürəkləri doludur; söz və əməldə tormozsuzdurlar.

İdarə bölməsinə qalxanda saat dörd idi, iş vaxtı bitmişdi. Bir qardaş mehribancasına deyir: "Qardaş, vaxt bitib. Lütfən, sabah təşrif buyurun". İsrar edirəm: "Qardaş can, sabah idarədə olmalıyam, gələ bilməyəcəm. Əgər mümkünsə..." Sözümlü hörmətlə kəsir: "Bizi də nəzərə alın, hələ nahar yeməmişik".

Cavabı olmayan sözün qarşısında ağızımı yumur, başımı aşağı salıram. Getmək istəyəndə azyaşlı bir qardaş yaxınlaşıb vərəqi alır.

– Gəl, qardaş, şəklini və kimliyinin surətini ver, işini görüm, – deyir.

Allah ondan razı olsun! Onun azar-bezarı düşsün işlərə daş diyirlədən utanmaz və bekar idarə işçilərinin əmgəyinə!

¹ Seyid əməliyyatların birində şəhid olub arzusuna çatdı.

İkinci səfərə hazırlıq görərkən bir gün telefon çaldı, qulağımın dalanında səmimi və ürəkaçan bir səs dolaşdı. Danışan Seyid Mürtəza Avini idi, "Fəth rəvayəti" telerubrikasının bir nömrəli adamı. İlk reyslə özümü ona yetirirəm. Montaj masasının arxasında oturub, bir əlində qələm, bir əli də saqqalında gözlərini qarşıdakı monitora dikib. Bütün diqqətini Quruculuq cihadı təşkilatından olan gəncin görüntülərinə verib. Gənc traktorun sükanı arxasında oturub torpaq istehkam qurur. Daim görüntüləri qaytarıb təkrarlayır. Yanında bir vedrə var, cərrah bıçağından çıxmış film parçalarıyla doludur. Yavaşca salam verirəm ki, diksinib dəftərə xətt salmasın. O isə ayağa qalxıb cavabımı verir, məni təbəssümlə qarşılıyır. Hələ duz-çörək kəsmədən ona isinişirəm. Aparatı söndürüb işini dayandırır. Bir qədər hal-əhval tutandan sonra əsas mətləbə keçir: "Mən yazılarını oxumuşam. Qələmin bizim mətnlərə uyğundur..." Xülasə, əməkdaşlıq üçün iltimasi-duası vardı. Bundan böyük xoşbəxtlik ola bilərdimi?! Dərhal razılaşıb əməkdaşlığa hazır olduğumu bildirdim. Nəticədə, operator Fəlahət mənə sancaq oldu və birlikdə cəbhəyə yollandıq.

Fəlahətpurla birlikdə bir proqram əsasında ilk hücum keçən, uşaqların dediyi kimi, hücum oxunun ucunda gedən əməliyyatçı bir taqım seçdik, əvvəldən axıra - şəhadətə qədər onların yanında olduq, həyatlarını, kədər və sevinclərini bölüşdük.

Bu həyatın əhvalatlarını bir azdan oxuyacaqsınız.

31 Yanvar 1988

Hərəkətimiz təxirə düşür. Biz də fürsətdən istifadə edib məhəllədən səfər yoldaşımız olmuş döyüşçü uşaqlara, evlərinə, iş-güclərinə baş çəkir, onlarla daha yaxından tanış oluruq. Əvvəlcə taqımın təminatçısı olan Qulamının iş yerinə gedirik. Onu Vəhdəti-İslami xiyabanında pinəçi çarxının arxasında görürük. Sakit və vüqarlıdır, kül altında közdür.

Qumbaraatan köməkçisi qardaş Həsənlinin iş yeri Kərəcin yaxınlığındadır. Zəhmətkeş dəmirçidir, hər gün Tehrandan oraya qədər yolu gedib-qayıdır. Müdiri deyir: "Əliəkbər nizam-intizamlı və fəaldır, vaxtında işə gəlir. Ondan hədsiz dərəcədə razıyam. İndiyədək heç bir problem onu cəbhədən saxlaya bilməyib. İşlərinin sərlövhəsi yalnız cəbhədir..."

Taqımın yaralı daşyanı Məhəmməd Müştəqidir. O, Reydə çit fabrikində işləyir. Onunla da görüşürük. Dolanışığını təmin etmək üçün hər gün bu qədər yol qət edib fabrikə gedir. Ailə problemlərinə görə on iki saat zavodda olur, qalanını evdə.

Hacı Əli ilə Hacı Məhəmmədinin məktəbinə baş çəkirik. Məkkəyə getmədən hacı olmuş bu iki nəfər Əbuzər bulvarındakı Pasdaran məktəbində təhsil alır. İkinci mərtəbəyə siniflərinə qalxıram. Xoşbəxtlikdən, tarix dərside, müəllimləri ağa Kuhi

tarixin təcrübə qayalarından aşır, uşaqları qələbə zirvəsinə qədər aparır. O, İslam inqilabı, müharibə, nailiyyətlər və döyüşün həzrət Mehdimin (ə) zühuruna qədər davam etməsi barədə şərhə sözünü bitirir.

Məscidlərinin taqımın yarısını təşkil edən Bəsic mərkəzinə gedirik. Uşaqlar gözəl Təvəssül duası oxuyurlar. Dua gecə saat on ikidə bitir, amma iş bitmir, qarovul və patrul işi başlayır. Silah və fənləri təhvil alırlar, hər bir neçə nəfər bir dördyola yollanır. Mən də bir qədər yanlarında qalıb gecə xidmətlərinə ortaq oluram. Qayıdanda qardaş Əfşarini də bu mərkəzin üzvləri arasında görmək gecənin sevincini tamamlayır. O, keçən il Kərbəla-5 əməliyyatında döyüş yoldaşım olmuşdu. Cəsur və qorxmaz insandır. Onunla birlikdə posta çıxmaq səadətinə də nail olmuşam. Deyir ki, bir neçə günə Həməzə batalyonuna qoşulacaq. Hal-əhval tutmaq zamanı deyil. Cəbhəni növbəti görüş yeri təyin edirik. Batalyonlardan Həbib, bölüklərdən Abis, taqımlardan da İmanı seçirik. Onların hücumu keçmək ehtimalı böyükdür.

Həbib batalyonunun uşaqları hamılıqla elm, eşq, mənəviyyat, mərdlik və birlik adamlarıdır. Onun savadlı komandiri də hövzədə təhsil alıb, indi əməl meydanında öndə gedir. Bundan sonra addım-addım onlarla yoldaş oluruq. Şəhidlərə il mərasimi

keçirmək və görüşləri təzələmək üçün qısa məzuniyyətə gəliblər. Biz də onlarla gedirik.

Komandir Hacı Həsən Mühəqqiqi batalyon uşaqlarından Şəhid Mahmud Muradinin evində görürük. İmanlı insandır. Hamıdan qabaq gəlib. Operatoru görmək istəmir, kameraya xoş üz göstərmir. Arxası kameraya oturmuşdur. Mərasimin sonunda ona yaxınlaşmazdan qabaq yoxa çıxır. Ertəsi gün taqım uşaqlarının tez-tez topladığı yer olan və bütün batalyon şəhidlərinin xatirə məclisi keçirilən Darüssalam məscidinə gedirik. Fəcr ongünlüyüdür, məscidin divarları şəhid şəkilləri, yazı və posterlərlə bəzədilib. Məscidin önündə böyük bir zəfər tağı düzəldilər. Sağ olsunlar! Uşaqlar istər ön cəbhədə, Saqqız və Kürdüstan dağlarının yandırıcı soyuğunda, istərsə də arxa cəbhədə xatirə mərasimləri təşkil etməkdə fəaldırlar. Burada şəhidin ruhuyla canlanır, orada düşmənin canını alırlar.

Məscidin içinə girirəm. Uşaqlar sıx-sıx əyləşib batalyon şəhidlərinin videogörüntülərinə baxırlar:

Döyüşçülərin bir kolonu qayaların üstü ilə dağın zirvəsinə doğru hərəkət edir. Baxan uşaqların qəfil işarələrindən, baş yelləmələrindən, nırçıldamalarından və "əstəğfirullah" demələrindən bilirəm ki, filmdəki döyüşçülərin bəzisi bu dünyada deyillər, məhəllədə və məscidlərdə yerləri göründüyünə görə heyfsilənirlər. Himməti şəhid

döyüş yoldaşını görən kimi yanındakına göstərib həmin günün xatirəsini böyük həvəslə danışır.

Mehdinin kamerası işə düşür, məscidin hər tərəfində gəzməyə başlayır. Hacı Hüseyn qapının yanında oturub. Fələhətin kamerası ona sarı dönəndə isə yoxa çıxır.

01 Fevral 1988

Küçənin tinini dönməzdən, məni izləyən gözlərdən itməzdən öncə kiçik qızım qışqırır: "Ata, çox tez gəl ha... Əgər güllə dəysə, səndən küsəcəm!"

Hərəkət və hicrət günüdür. Vəliəsr qarnizonunda qiyamətdir. Uşaqlar çiyinlərində çanta dostlarını axtarırlar. Qarnizonun önündə sıx-sıx dayanıblar. Ata-analar, qohumlar yola salmağa gəliblər. Valideynlər övladlarının növbəti hicrət səadətinə sevinir, şükür edirlər.

Uşaqlar avtobusların yanında sıraya düzülürlər, qardaş Mühəqqiq ciddi və möhkəm şəkildə onları yerləşdirməklə, mindirməklə məşğuldur. Kameranın obyektivi onun üzünü yaxınlaşdıranda camaatın arasında gözdən itir.

Uşaqlar avtobusların pəncərələrindən bellərinə qədər bayıra çıxıblar, dostlarıyla görüşüb-öpüşür, sağollaşırlar. Avtobus giriş qapısının önündə gözləyən insanların səmimi duyğuları arasından keçib gedir.

Uşaqlar tezliklə danışmağa başlayıb bir neçə salavat deyirlər. Qulami şüar söyləyir. Hələ adını və kimliyini bilmədiyim başqa bir qardaşın səmimi səsi avtobusda dolaşır:

– Gəlin, ey dostlar, dost diyarında yuva quraq...
Gəlin!

Əgər ağır yük idiksə, getdik.
Əgər mehriban deyildiksə, getdik.
Siz öz yaxınlarınızla qalın,
Biz yurdsuz-yuvasız idik, getdik.

Uşaqlar da cavab verirlər:

– Hüseyin canım, Hüseyin canım, Hüseyin can!

Gözəl çevrədir. Uşaqların çoxu bir məhəllədən, bir məsciddən, bir heyətdəndirlər. Odur ki, bir-birlərinə isinişiblər, dost və sirdaşdırlar.

Tövhid meydanına çatmışıq. Meydanın bir tərəfində böyük bir parçaya yazılmış gözəl bir mətn görünür:

“Ey imam, hava limanını sənün üzünə bağlamaq istəyirdilər, amma bilmirdilər ki, sən xalqın qəlbinə enəcəksən!”

Gözlərim Əmrullahiyə sataşır. Kərbəla-5 əməliyyatında batalyonun snayperi olmuş, yaralanmışdı. İndi isə sağalıb, yenə gəlib. Sanki qəlpələrin duzu var, uşaqları məzəli edir! Qəlpədən yaralanandan bəri daha qərarlı, dostları şəhid olandan bəri daha hazırlıqlı olub. Heyət uşaqları

əksərən belədirlər. Yaxşı olar ki, öz dillərindən eşidək. Yanımdakından başlayıram:

Adı Mürtəza, soyadı Rzayidir. Cəmi on altı yaşı var, dördüncü dəfədir cəbhəyə yollanır. İki qabırğasını partlayış dalğasından itirib. Hətta bir dəfə fani dünya ilə vidalaşmış, sonra yenidən dirilib! Vəziyyəti o qədər ağır olmuş ki, onu şəhid sanıb morqa aparıblar, amma iki gündən sonra gözlərini açıb. Xatirə söyləmək istəmir; bunları dostları söylədilər. Bunu da qeyd edim ki, o, dövlət məmurlarından birinin oğludur. Yavaşca deyir: "Şəhid dostlarımla qisasını almağa gəlmişəm". Dostlarından biri cəsarəti məhəllə uşaqlarının dillər əzbəri olan Şəhid Mehdi Ələmi idi. Mürtəza deyir: "Mehdinin yaşı çox az idi, amma xarakteri kişi kimi idi. O qədər cəsarətlə vuruşurdu ki, hamı təəccüb edirdi. Düşmənin ağır atəşi altında biz irəliləməyə cəsarət etməyəndə o, özünü oda-alova vurub yaralı gətirirdi".

Mürtəza bir ah çəkib sözünə davam edir: "Bizim nəsihətlərimiz işə yaramadı, axırda canını bu yolda qoydu, katyuşa atəşi ilə arzusuna çatıb şəhid oldu. Yaralı gətirməyə gedəndə özü orada qaldı, daha gəlmədi. O, itkinləri tapırdı, amma özü itkin düşdü, tapılmadı".

Söhbət buraya çatanda Mürtəza çantasından bir dəftərçə çıxardı, mənə göstərib:

– Bu broşür Mehdinin və qardaşı Məhəmmədbağirin xatirəsinə həsr olunub, – dedi.

Xatirə broşürünü açıram. Təsirli tərcümeyihaldır. Bir yerdə oxuyuram ki, Mehdi atasının ona görə narahat olduğunu biləndə bir məktubda belə yazmışdı: "Ata can, mən cəmi iki-üç aydır evə gəlmirəm, bəs əsir düşmüş oğlunu beş ildir görməyən bibim nə etsin?!"

Mehdi on yaşında, dördüncü sinifdə oxuyanda şəhid qardaşının məzarı başında bir məqalə oxumuş, əhd eləmişdi ki, onun qisasını alacaq.

Bir qədər aralıda Mehdi Furqani oturub. O, hövzə tələbəsidir. Deyir: "Bizim taqımımız batalyonun və bölüyün ən yaxşı taqımlarından biridir".

– Niyə ki? – deyə soruşuram.

– Çünki yaralıların taqımıdır, əksər əməliyyatlarda iştirak edir. Uşaqların hər biri yaralanıb. Qisası, İman taqımı buna görə nümunəvi taqımdır ki, onun işində qayıdış yoxdur.

Məhəmməd Yəzdaniyə yaxınlaşıram. Peşə məktəbinin son sinfində oxuyur. Saçı bir qədər sarışın, gözləri səma rəngindədir. Sakitcə, tələsmədən danışır. Ömrünü cəbhəyə həsr edib, bir ayağını itirsə də, dayanmayıb. İş problemlərinə, atasının tərsliyinə və gözləntilərinə baxmayaraq, deyir:

– Cəbhəyə demək olmaz ki, işim var; işə demək lazımdır ki, cəbhə var.

Rəngkarlıqla məşğul olur. Təcrübəli adamdır. Onu söhbətə tuturam. Onuncu dəfədir ki, cəbhəni

ziyarət edir. Ayağının kəsilmə səbəbini soruşuram. Özü barədə danışmaq istəmir, başqa mövzulara toxunur.

– Gərək seçilənlərdən, Allahın qəbul etdiklərindən danışasan. Şəhid Əhməd Kiyayi həmin seçilmişlərdən idi, məddahlıq edirdi. O qədər pak idi ki, Şəhid Dəstvarənin Kərbəla-1 əməliyyatında həzrət Zeynəblə vidalaşmağa dair çıxışından bir saat sonra mükafatını aldı və duası qəbul oldu. Allah onu istədi. Dəfnində ayağının biri yox idi. Bir ildən sonra, Vəlfəcr-4 əməliyyatından qabaq Qalavizana gedib onun şəhid olduğu yerə baş çəkdim, ayağını axtardım. Bölgə hələ də Valmara və salxım minalarıyla doluydu. Uşaqların əşyaları hələ də yerdə qalmışdı. Əhmədin kəsilmiş ayağını bir qədər irəlidə bir çalada tapdım. Hələ də çəkmənin içindəydi. Bizim ayaqlarımızın ölçüsü eyni idi. Onu götürüb bədənə əlavə etmək üçün özümlə Tehrana gətirdim.

Evə çatanda nənəmə dedim ki, bu, əmanətdir, heç kim əl vurmасыn. Nənəm israrla soruşdu ki, nədir. Axırda ayağı görəndə heyrətdən ağzı açıq qaldı. İnanma bilmirdi ki, cəbhə hədiyyəsi kəsilmiş ayaq və çəkmə ola bilər. Hər halda, əmanəti Əhməd Kiyayinin ailəsinə verdim, onlar da Behişt-Zəhra məzarlığına aparıb 53-cü sırada bədənin yanında dəfn etdilər.

Hacı Azadinəqş qədim mənəviyyatlı gənclərdən biri və bizim çevrəmizin ağsaqqalıdır. İnşallah, üzüağ və aqibəti xeyir olar! Uşaqlar danışıb-gülürlər, o isə öz aləmindədir. Əslində, normaldır; çünki şairdir, qan qrupu fərqlənir. Bu şəhid atası məscidin xeyriyyə fondunda fəaliyyət göstərir. Burada bu sənətkar bəsicinin uşaqların hücum gecəsi barədə yazdığı şeirlərindən bir nümunəni qeyd edirəm:

Hücum gecəsi – Qədr və nur gecəsi!
Hücum gecəsi – məstlik və şur gecəsi!
Hücum gecəsi – sonudur hər bir zorun,
Məhvolma gecəsidir Səddam muzdurun...
Biri gedib şəhadət qüslü verməyə,
Bununla lütf və səadət dərməyə.
Biri məktub yazır öz övladına,
Bütün qohumları salır yadına.
Hamının başında bircə fikir var:
Düşməni məhv etmək, dərşini vermək!
Hamının sözündə "Allah-Allah" var,
Həm səngərdə, həm yataqda, həm yolda...
Fəxr edirəm imamımızla, xalqımızla,
Fəxr edirəm belə gözəl amalımızla!
Nə şərqi, nə qərbçi deyib bu xalq,
Müsəlmanlar heç zaman olmasınlar xar...

Söhbət etdiyim yerdə qarşıma bir bağlama qoyulur. Başımı qaldırıram. Qulamidir, əllərinde

"Ənsarul-mücahidin" birliyinin hədiyyələri var. Onun ardınca şirniyyat və şokoladlar gəlir. Mürtəza da əlini çantasına aparıb anasının bişirdiyi ev şirniyyatı ilə dolu bir qutunu çıxarır və paylamağa başlayır. Mən də yeyirəm. Artıq ehsançılar cərgəsinə qoşulmuşam. Bundan sonra pulun mənası yoxdur; varlı və kasıb bir süfrə başında oturur, hər şey də ehsandır.

Növbə Həmidrza Rzaiyə çatır. Yanında oturub onunla danışiram. Başqalarının dərdinə qalan bəsidir. Dörd ildir Kürdüstan cəbhəsindən Şələmçəyə qədər hər yerdə vuruşur. Tehranın Piruzi xiyabanındandır, hamamçı oğludur. İsti nəfəsi və dolu ürəyi var. Ürək süfrəsini açanda toplamaq öz əlində olmur; hər şeydən danışır. Tehranda yeyib-yatanlardan, işi bəhanə edib cəbhəyə gəlməyənlərdən şikayətlənir. Özünün cəbhəyə gəlməsində Allahı səbəbkar bilir. Deyir ki, dostlarının Kərbəla-8 əməliyyatındakı şəhadəti onların ixlas və fədakarlığının mükafatı idi. Şəhidlər barədə heyət uşaqları kimi danışır:

– Şəhid Əkbəri yürüslərdə dəstəmazlı olurdu. O, gecə namazını tərk etmirdi. O qədər yalvardı ki, Allah onu qəbul etdi. Şəhid Təvəkküli də mədən ixtisası üzrə tələbə olan ixlaslı dostlardan idi, o da əhdinə vəfa etdi. Tam rifah içində olsa da, bir an da hərəkətdən dayanmadı, evdə oturmadı. O düşünürdü ki, əziyyət xəzinə gətirər, əzabın savabı

olar. Son zamanlarda o qədər həvəsli idi ki, əməliyyat ətrini duyan kimi xəstəxanadan gizlicə çıxıb özünü cəbhəyə yetirdi və Kərbəla-5 əməliyyatında şəhadətə qovuşdu. Allah rəhmət eləsin! Deyirdi, o qədər gedəcəm ki, istəyimi alacam. Axırda da getdi və aldı.

Qulamhüseyn İsmaili Xorasan meydanından gəlib. Əlil olsa və çətinliklə yol yerisə də, tarixi şəhadətlə oxuyub eşqlə təfsir etməyə gəlib. İmam Hüseyin (ə) aşıqıdır, paltarının arxasına belə yazıb: "Səni sevirəm, Hüseyin can". Eybini də söyləyim: Yeganə eybi budur ki, bəzən siqaret qullablayır. Söz verib ki, bu səfərdə tərک edəcək.

Başqa bir döyüşçü olan Əlizəfər Gülqun da Xorasan meydanındandır. Təcrübəli mexanikdir. Bədəni formadadır, çevik görünür. Digər cəbhə uşaqları kimi daha da möhkəmlənib. Ondan bir xatirə söyləməsini istəyirəm. Avtoritet dustaqlara xas görkəm və hərəkətlərlə başlayır:

– Yeriniz məlum, Kərbəla-5 əməliyyatında təcili yardım sürücüsü idim. Bir gün qərara alınmışdı ki, palçığa bələşdirilmiş maşını yuyub təmizləyək. Köməkçim Əli Məhəmmədi ilə hər birimiz onu yumaq istəyirdik. Axırda, Əli yumalı oldu. Xülasə, məni səngərə göndərən kimi mərmə düşüb onu yandırdı. Xoş halına! Sanki ona ilham olunmuşdu.

Əlirza Kərimi güləruz pınəçidir. Nə üçün ailə qurmadığını soruşanda deyir:

– Ailə qursam, asılı olacam, çətinliklər yaranacaq. Bəzi dostlarım belə ilişiblər. Mən həmişə cəbhədə olmaq istəyirəm. Evdəkilər bu barədə danışanda deyirəm ki, mənim xanımım cəbhədir. Mən cəbhə ilə ailə qurmuşam.

Çantası xatirə ilə dolu olan Kərimi də dostunun şəhadəti barədə deyir:

– Şəhid Şadman Kərbəla-1 əməliyyatında, fitr bayramında təkbaşına altı tankı geri gətirdi. Başqa bir yerdə tankın topçusu və topçu köməkçisi şəhid olanda zərrə qədər də qorxmadan tankı gətirib şəhidləri boşaltmış, sonra sursatla doldurub döyüş yerinə qayıtmış, döyüşmüş, döyüş yoldaşlarını ruhlandırılmışdı.

Avtobus təyinat yerinə çatır. Söhbətlərin qalanı başqa vaxta həvalə olunur.

Düşərgədə keçmiş döyüş yoldaşım Bəxşipuru görürəm. O, şəhid dostlarının yerini boş görməsin və onlardan geri qaldığına görə əzab çəkməsin deyər Həməzə batalyonundan Miqdada keçib. Soruşuram ki, niyə Həməzədə qalmadın? Deyir: "Çünki daha heç kim qalmayıb. Hamı uçub gedib".

Bəxşi cəbhəni öz evi bilir, onun xatirələri ilə yaşayır. Beytölmüqəddəs-2 əməliyyatındakı qələbəyə görə uşaqlara on günlük məzuniyyət versələr də, Tehrana getməmiş və cəbhəni tərk etməmişdir.

05 Fevral 1988

Uşaqlar işə girişib qapı-bacası olmayan təmirsiz panel binada qalacaqları yeri hazırlayırlar. Hamı işləyir; biri süpürür, biri yuyur, biri döyəcləyir. Bir qismi otağın yerindəki boruların üstünə tökmək və yeri hamarlamaq üçün qum gətirir, bir qismi soyuğun qarşısını almaq üçün sellofan çəkir. Mən də şəkil çəkirəm. Necə çətin işlə məşğulam mən!

Tezliklə hər şey yoluna qoyulur. Həmişəki kimi bütün düşərgədə mənəvi ab-hava hakimdir. Gündüzlər səsucaldandan Quran, mərsiyə və dini nəğmə səsi gəlir, gecələr zikr və dua. Hər yerdə savab toplama yarışısı gedir. Daha Tehrandakı kimi süpürgəçi və ya maşınların səsinə yuxudan oyanmıram. Burada gözlər Quran və ya Aşura ziyarətnaməsi oxuyan məlahətli səslə açılır.

Bir neçə gecədir yandakı otaqdan Aşura ziyarətnaməsinin səsi gəlir. Soruşuram ki, niyə gecələr; məgər ziyarəti səhərlər oxumurlar? Cavab verirlər ki, uşaqların biri belə nəzir edib. Pərişan aşıq gecə-gündüz bilmir.

Daim get-gəl edən, yollarda və dağlarda olan əməliyyat batalyonları kollektiv şəkildə oxuyurlar: "Ya Əli, mədəd! Ya Əli, mədəd! Ürək zikridir: Ya Əli, mədəd!" Komandır "La həulə və la" deyir, uşaqlar da ucadan cavab verirlər: "Quvvətə illa billah".

Düşərgədə dövrə vururam. Təbliğət bölməsinin uşaqları divarları rəngləyib şüar yazıblar. Yazılar

arasında imamın bir cümləsi xüsusi diqqət çəkir: "Vuruşmaq güllə atmaq deyil, məsuliyyət hiss etməkdir".

Günorta azanının səsi gəlir. Dərhal namazxanaya gedib birinci cərgədə yer tutmaq istəyirəm. Ancaq axırını cərgədə də yer yoxdur. Məyus halda qayıdıram. Otaqda bir neçə nəfər Ləvasaninin pişnamazlığı ilə namaza hazırlaşır. O, həddən artıq ucadan təkbir deyəndə bir qardaş dillənir: "Bir qədər yavaş. Bilmirsən ki, bu camaat namazı məxfidir?! Komandır deyib ki, namazxanadakı camaat namazı qurtarmayınca heç kim otaqda namaz qılmasın". Ləvasani namazı ildirəm sürəti ilə qılır, hətta rəqibinə bir neçə rəkət avans da verir!

Bütün yazılanlar və deyilənlər nəfsin paklığı və hazırlıq barədədir. Böyük bir tabloya belə yazılıb: "Günahın kiçikliyinə baxma; gör kimin sözündən çıxırsan!"

Axşamlar Ləvasaninin nəzarəti ilə Quran dərsi keçirilir. Əmir Ləvasani maşında gözəl səsi ilə hərəkətli məclisi rəvnəqləndirən şəxsdir. İndi onunla daha yaxından tanış olmuşuq. Prokurorluqda işləyir. Boyu qısa olsa da, səsi həmişə hündürdən çıxır. Atmacalı və tənqidi sözləri var, zarafatçıdır. Uşaqlar arasında belə şirin sözlü və bədii zövqlü əzizlərin olması yaxşı haldır. Bir neçə qabaq dişi olmasa da, Hacı Əmirin səsi səmimi və yüksəkdir. Bu dəyərli və

əxlaqlı cavan bu gündən qrupun xidmətçisi, taqımın daxili müdiridir.

10 Fevral 1988

Bekar olanda oxumağa kitab gətirmişəm. Adı belədir: "Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur". Dünyanın o tərəfindəki Birinci dünya müharibəsi barədədir. Yarıdan çoxunu oxumuşam. Müəllifin özü Almaniya əsgəri olub, müharibə həqiqətlərini yazdığına görə ölkəsindən deport edilib. O, 17-ci səhifədə yazır:

"Kamris ölüm halındadır. Dostu Müller onun çəkmələrini ələ keçirmək istəyir, israr edir ki, ölməzdən qabaq ona versin. Ona belə deyir: "Bunları bizə vermirsən?"

Halbuki bizim cəbhədə elə dünən Rzayi yüngül soyuqlamışdı. Uşaqlar pərvanə kimi onun başına dolanırdılar; biri üstünə ədyal sərir, biri burnuna damcı tökürdü. Layiqi xəstəliyi ağırlaşar deyə ona səhər mərasimində iştirak etməyə icazə vermədi.

Kitabın 24-cü səhifəsində komandirlərin davranışına etiraz olaraq yazır: "Məlum oldu ki, onları sirk atları kimi güclərindən istifadə etmək üçün yetişdirirlər".

Halbuki burada komandirlərin bütün səyi peyğəmbər kimi ilahi əxlaqa yiyələnmiş abid insan yetişdirməkdir.

25-ci səhifədə yazılır:

"Kompleksli cəllad komandir olan Himel Ştus əsgərləri iyirmi dəfə çarpayılarını qarışdırıb yenidən düzəltməyə, zabitlərin kafesinin döşəməsini diş fırçası ilə sürtməyə, bütün qarnizonun qarını təmizləməyə, bellərində çanta, tam təchizatlı şəkildə tarlanı şumlamağa, güllərin arasında sürünməyə, güclü soyuqda əldə silah farağat dayanmağa, binanın ən yuxarı mərtəbəsindən həyətin ortasına qədər səkkiz dəfə qaçmağa və donmuş barmaqlarını ayaq altına qoymağa məcbur edirdi".

Lakin bu tərəfdə həтта qaz yerşinə kimisə nadir hallarda məcbur edirlər. Çünki insanlar güclü etiqad və inamla cəbhəyə gəlmişlər. Onlar həтта bir səhvə yol verəndə də komandirin əxlaqlı davranışı nəticəsində tezliklə xəcalət çəkir, tövbə edirlər. Yadımdadır, Kərxə düşərgəsində bir nəfər bir qanun pozuntusuna yol vermişdi. Qardaş Mehrabiyan onu yalnız üç yüz salavatla cərimələdi. Bəzən də qanunu pozmuş şəxs özü özünü cərimələyir. Adını çəkmək istəmədiyim bir qardaş kiçik bir xətasına görə bir gün oruc tutmuş, tövbə edərək Allahdan bağışlanmaq istəmişdi.

Erix Maria Remark 55-ci səhifədə yazır:

"Əsgərlər vuruşmaq istəmirlər, yalnız qaçmaq barədə düşünürlər. Onlar arzu edirlər ki, yaralanıb xəstəxanada yatsınlar. Bir hadisə nəticəsində qolumuz sınsa və əlil kimi hərbi xidmətdən azad

edilsək, pis olmaz. Çünki sınıq qol dəlik-deşik olmuş qarından yaxşıdır".

Əlbəttə, müsəlman döyüşçü də qaçır, amma xəstəxana çarpayısından cəbhəyə. Onun arzusu da xilas olmaq, qurtulmaqdır, amma şəhadətlə, bədəninin dəlik-deşik olmasıyla, yaralanmaqla, əlilliklə yox. Əbəs deyil ki, o, gecə namazının qünutunda həmişə belə oxuyur: "Allahım, Öz yolunda şəhadət səadətini mənə nəsib elə!" Qardaş Rzayi bugünkü süfrə duasında bir addım da irəli gedib belə dua edirdi: "İlahi, məni cəsədi də tapılmayan şəhidlərdən elə!" Yadımdan çıxmaz, Şəhid Canməhəmmədi yaralananda onu zorla istirahət yerinə göndərdilər. Qardaş Əfşari üz-başı sarıqlı şəkildə Şələmçəyə qayıtdı, barmağı kəsildiyinə görə bədəninə serum qoşulmuş qardaş Rəhman həkimə yalvarırdı ki, serumu açsın, onu buraxsın və o, uşaqların yanına qayıtsın.

Buraya qədər deyilənləri yadda saxlayın, uyğun bir yerdə bu mövzuya qayıdacağıq.

Gecə saat ikidir, qarovuldan başqa hamı yatıb. Güman ki, yuxuda yeddi padşahın və yetmiş diktatorun devrildiyini görürlər.

Kitabın 57-ci səhifəsinə başlamamış birdən Miqdad batalyonu tərəfdə bir partlayış baş verir, ardınca pulemyot və avtomat atəşləri açılır. Həyəcan signalı verilir, hamı qalxır. Bəli, yenə gecə məşqidir; ancaq hansı bölüyün, hansı batalyonun? Uşaqlar

həyəcanla yuxudan oyanır, heyrət içində qulaqlarını şəkəlyib komandirin əmrini gözləyirlər. Lakin heç bir əmr verilmir. Biri deyir: "Bu gecə Miqdad uşaqlarının növbəsidir. Rahat yatın". Uşaqlar arxayın şəkildə ədyalların altına sürüşürlər.

Əmmar batalyonu srağagün axşam saat on birdə dağ yürüşünə gedib sübhə yaxın yorğun-argın qayıtmışdı. Buna görə atəş səsi eşidən kimi ürəkləri üzülür, yerlərindən qalxırlar.

11 Fevral 1988

Bu gün İslam inqilabının ildönümüdür. Qarşıda tarixi bir yürüş var. Komandir deyir: "Tam təchizatlı şəkildə hazır olun". Rzayi yanındakının qulağına pıçıldayır: "Sən ölməyəsən, ağıladacaqlar!"

Səhər çağı, şəhərlərdə 22 Bəhmən (11 fevral) yürüşləri ilə eyni zamanda biz də yola düşürük. Düzənlikdən keçir, öncəki dəfədən düz üç dəfə artıq yol gedirik. Yolda bəzi yerlərdə dayanmaq, tapşırıq və istirahət də olur. Layiqi hər bir fürsətdə ayə, hədis, öyüd və nəsihətlə uşaqların mənəvi bacarığını yüksəldir. Susuzuq, amma su yoxdur; acıq, çörək yoxdur. Yavaş-yavaş Rzayinin dediyi olur; az qalıb, hamımızı ağılatsınlar. Hələlik cıncırımız da çıxmır. Əriyəndən sonra içim deyə qumqumaya qar tökürəm, ancaq yarım saatdan sonra qar buza dönür. Dağın başında bir bulaq görüb susuz canımızı doyururuq.

İndi isə qayıtmaq vaxtıdır. Rzayi qışqırıb uşaqları ruhlandırır:

– Kim əldən düşüb?

Hamı bir nəfər kimi cavab verir:

– Düşmən!

Proqramın bir hissəsi də qar və buzlar arasına atılıb böyük bir məsafəni aşağı enməkdir. Bundan sonra isə ayaqqabıları çıxarıb qoltuğun altına qoymaq, qar və buz üzərində ayaqyalın getmək lazımdır.

Biri hirsələnib etiraz edir, digəri deyir ki, indi getməsən, sonra bacarmayacaqsan. Nəqqad deyir: "Qardaş, təvəkkül elə, Kərbəlaya getməyin çox macərəsi var".

Tarixi bir camaat namazı qılandan və bütün məşqləri edəndən sonra günorta saat üçdə düşərgəyə qayıdıb dərhal yuxuya gedir, bir də şam namazında ayılırıq.

Bu gecə "Allahu əkbər" gecəsidir. Necə də əzəmətli və möhtəşəmdir. Görəsən, məhəlləmizdə, Tehranda necədir! Hər il saat doqquzda inqilabın əvvəlindəki daimi şüar deyilir: "Ey möminlər! Saat doqquzda dama çıxın". Lakin burada birlik və həmrəylikdən əlavə, eşq alovu o qədər şölə saçır ki, doqquz yerinə saat səkkizdən "Allahu əkbər" səsləri ucalır. Güllə atəşləri və fişənglər mərasimi daha da rövnaqlandırır. Pulemyotçu işıqlı güllələr ataraq

səmada "Allah" sözünü yazır, uşaqlar onu alqışlayır, salamatlığı üçün salavat deyirlər.

Rzayi ilə Mirkərimi əşyaları toplayıb yükləri hazırlayırlar. Sübh ala-toranlıqda digər batalyonların seçilmiş uşaqlarıyla birlikdə gedib düşərgənin çadırlarını quracaqlar. Deyəsən, əməliyyat yaxınlaşır. Rzayi ütülədiyi şalvarını diqqətlə qatlaya-qatlaya deyir: "Əgər Allah qəbul eləsə, bu, əməliyyat şalvarıdır. Əhd eləmişəm ki, yalnız əməliyyatda geyəcəm". Sonra üzünü Məcidə tutub deyir ki, zarafatdan əl çəkib mənəviyyatla məşğul olsun. Qulami dərhal ağzı ilə hücum marşı çalır, uşaqlar gülməkdən uğunurlar. Qulami deyir: "Uşaqlar, dua edin, bu dəfə əməliyyatsız qayıtmayaq". Rzayi deyir: "Yadınızda qalsın, əgər mən qayıtmasam, inşallah, şəhid olsam, qəbrimin üstə "rəşadətli komandir" yox, "aşıq bəsic" yazarsınız".

Həqiqətən də, bəsic və aşıqdır. Onun bütün vücudundan eşq yağır, nurlu və qəlpəsevər çöhrəsi göz qamaşdırır.

14 Fevral 1988

Bu gecə bir neçə dəfə "qalx" komandası verildi, uşaqlar da tələsik yerlərindən qalxıb hazırlaşdılar. Yenə yürüş, məşq, qayalardan keçid və zirvəyə qalxma.

Uşaqlarla oturub Bəsic radiosunun xəbər və sayıələrinə qulaq asırıq. Bəsic radiosunun xəbərləri

bəşici uşaqların bir-birinə söylədiyi yeni xəbərlərdir. Xəbər doğru olmayanda deyirlər: "Bəşic radiosunun dalğası qarışdı".

Yeri gəlmişkən, uşaqların başqa bir neçə termini ilə də tanış olun. "Ağladıcı" sözü çətin və yorucu işlərə deyilir. Əgər sizə hansısa iş duzcludur deyilsə, bilin ki, əhəmiyyətsiz, kiçik və asan işdir. Kimsə qorxub əssə, deyirlər ki, filankəs köpdü. Kimsə dilxor olanda deyirlər ki, halı şüşədə və ya kibrit qutusunda. "Nənə mövqeyinə gedirik" cümləsi şəhərə və evə gedirik deməkdir. "021-i qayıdıb"¹ o deməkdir ki, Tehran üçün darıxıb. Təzəlikcə Himmətinin dilinə "İmam Qasim haqqı" formasında bir and da düşüb, amma nə demək olduğunu mən də bilmirəm.

Bu axşam həzrət Zəhranın (ə) təvəllüd axşamıdır. Hər yer işıqlandırılıb, çiçəklərlə bəzədilib. Şirniyyat, noğul-nabat, təbrik axşamıdır. Bizim taqımımız da özü üçün xüsusi proqram hazırlayıb. Əvvəlcə Ləvasani ilə İraqi şeir oxuyurlar, uşaqlar salavatla, "Mübarək! Mübarək!" deməklə və əl çalmaqla onlara dəstək verirlər. Sonra parazitləri ilə proqramı pozan qardaş Qulami üçün yaxşı bir ədyal mərasimi keçirib intiqamlarını necə lazımdırsa, alırlar; başına bir ədyal keçirib yaxşıca döyürlər. O da kimin vurduğunu, kimin tamaşa etdiyini bilmir. Cinayətin

¹ 021 Tehran şəhərinin telefon kodudur.

şeriki çox olduğuna görə də döyülən adam vuranları tapmağa çətinlik çəkir. Yəqin ki, siz bu mərasimlə tanışsınız. Əgər indiyədək sizinçün belə mərasim keçirilməyibsə, bəxtiniz gətirib.

Növbəti proqram klassik zorxana idmanıdır. Bu misilsiz idmanın zərbi qazandır, mili avtomat, kamanı RPG qumbaraatanı. Zəng və zınqırov çalınıb şeir oxunan kimi pəhləvanlar içəri girib kreativ hünərləri ilə uşaqları gülməkdən uğundururlar. Ləvasani zorxananın mürşidi olur, qazana zərblə vurub oxuyur:

“La ilahə illa hu.

Əvvəldir və axırdır o.

Dillə və ürəkdən deyin:

La ilahə illa hu”.

Get-gedə ritm sürətlənir və Qulami meydanda dövrə vurub qışqırır:

“Sən dünyalara başsan.

Əli, Əli, Əli, Əli!

Sən Heydəri-Kərrarsan.

Əli, Əli, Əli, Əli...”

Maşallah, uşaqların özləri sənətkardılar, döyüşdən əlavə, incəsənət də bacarırlar. Müharibə ümmətimizə, həqiqətən də, böyük rəhmət və bərəkətdir! Uşaqların bir yerə toplaşdığını, ürəklərin bir-birinə yaxınlaşdığını görmək insanı vəcdə gətirir.

Həqiqətən, necə oldu ki, uşaqlar yeniyetməlikdə belə pasportsuz, arifanə şəkildə sərhəddən keçib

eşqin yeddi şəhərini dolaşa bildilər? Bəzən də minaçı Rza kimi kəşfiyyatçı uşaqlarla birlikdə gizlicə Kərbəlaya gedir, bizə imamın pak türbətini gətirirdilər.

Qulami əvvəldə məzlum və başısağrı uşaq kimi görünürdü, indi isə misilsiz bir fenomendir. Nələr etmir! Uşaqları təngə gətirmiş, bezdirmişdir. Özüylə gətirdiyi zınqırovla və çıxardığı səslərlə psixoloji müharibə yaradır, uşaqların sinirlərinə toxunur. Gah şeypurçu olur, gah iri cüssəsi ilə qartal kimi uşaqların başının üstünü kəsdirib kürəklərini masaj edirmiş kimi yaxşıca əzir. Bu mərdimazarlığına görə ədyal mərasimində çox vaxt püşk onun adına çıxır. O, uşaqları güldürməkdən ötrü hətta imamın cümləsini də tərsinə çevirir. Divara yazılmış "Vuruşmaq güllə atmaq deyil, məsuliyyət hiss etməkdir" cümləsini belə oxuyur: "Vuruşmaq güllə hiss etmək deyil, məsuliyyət atmaqdır".

Eyni zamanda mehriban və sözeşidəndir. İş vaxtı heç kim tozuna çatmır, xeyir işdə önə keçir. Bir sözlə desək, məclisin duzu, taqımın əhval-ruhiyyə kapsuludur.

Qardaş Mirkərimi həm seyiddir, həm də manqamızın qumbaraatanı. İri cüssəsinə görə onu "İman taqımının Rüstəmi" adlandırmaq olar. Böyüklüyünə və güclülüyünə baxmayaraq, təvazökar, sakit və vüqarlıdır; su ilə dolu səssiz bir səhəng kimidir.

Seyid Cəfərin bir çox üstünlükləri var. O, iki cəbhədə – iş və təhsil cəbhələrində aktivdir. Məhəllə bəsinin fəal üzvüdür. Kürdüstana səfərində Komala əks-inqilabçılarına qarşı döyüşləri və Tehranda münafıqlərə qarşı mübarizələri onu təcrübəli kadra çevirib. Rzayinin sözü ilə desək, onun əcri şəhadətdən başqa bir şey ola bilməz.

Qardaş Layiqinin yaşı az olsa da, ləyaqətinə görə İman taqımının komandiri seçilmişdir. Burada diplomun, rəngin və milliyyətin dəyəri yoxdu; meyar təqva və bacarıqdır. Layiqinin sakit və təvazökar çöhrəsində müqəddəslik və paklıq əlamətləri vardır.

Allah rəsulu erkən İslam çağında komandir seçmək istəyəndə deyir: "Hamıdan təqvalı, aclıq və susuzluq qarşısında dözümlü olanı sizə komandir təyin edirəm". Yəqin eşitmişiniz, hadisələr burulğanı qarşısında dağ kimi möhkəm dayanan bir gənci seçir. O isə Abdullahdan başqa biri deyildi. O, Ühüd əməliyyatından öncə bir xəlvətə çəkilib münacat edir, yalvararaq deyirdi: "İlahi, sabah müharibə alovu şölələyəndə mənə güclü, qəzəbli və kinli bir rəqib qismət elə ki, bütün qəzəb və kinindən istifadə edib mənə öldürsün, sonra burnumu və qulaqlarımı kəssin!"

Ertəsi gün döyüşdə elə də oldu; Abdullaha Həməzə birlikdə Ühüd dağının yamacında bir-birinin

yanında yatdılar, birlikdə şəhadət zirvəsinə ucaldılar.

Layiqi və onun müavini olan Himməti yüksək iradə və ləyaqətə malikdirlər. Uşaqlarla bir yerdə işləyir, tər tökürlər. Dünən onu uzaqdan gördüm, belində qum kisəsi daşıyırdı. Bu gün də mer və Hüseyin (ə) xidmətçisidir, ana rolunu ifa edir. Düz üç saatdır səbir və diqqətlə yemək bişirir ki, dostlarına dadlı xörək versin. Xörəyin qazanı isə ləyəndən ibarətdir. Bugünkü süfrə üçün də ayrı bir səhifə açmaq lazımdır. Bu gün uşaqlar toplaşib pulları ilə yaxşı bir xörək hazırlamış, rəngli süfrə açmışlar. Bir neçə nəfər Qulami ilə şəhərə gedib ciyər almışlar. Layiqi, Həsənli, Hacıəli və digərləri ciddi şəkildə məşğuldurlar. Mirkərimi ilə Rzayi zövqlərini işə salıb turp və göyərtidən gül və kol düzəldir, süfrədə lalə əkirlər. Əkbəri asta-asta süfrəni sərir, nəhayət, qazlı içkilər qoyulanda əməliyyat başlayır.

Hərə bir söz deyir:

- Əsl tağut süfrəsidir!
- Bu nə sözdür?!
- Bəyəm bizə nə olub ki?!
- Hacı, şəkil çəkmə, biabır olarıq, – mənə deyirlər.
- Nə üçün?
- Elə bilərlər ki, həmişə belə yeyirik.
- Axı qarının da hüquqları var.
- Eyvallah! Bunu yaxşı dedin!

– Narahat olma, vaxtı gələndə quru çörək də nuş edəcəksən.

– Bugünkü merlərin salamatlığı üçün salavat!

17 Fevral 1988

Təcrübə deyir ki, əməliyyata bir-iki gündən artıq vaxt qalmayıb. Çünki hazırlıq işləri və fiziki məşqlər güclənib, uyğun tapşırıqlar çoxalıb. Saat onda uşaqların döyüş əşyaları yoxlanacaq.

Bu gün həftənin son günü, xörəyimiz də "həftə hadisələri"dir; yəni həftəboyu yediyimiz xörəklərin hamısı.

Günortaya az qalır. Şəhid Himmət adına döyüş və təlim kompleksinin salavatla işləyən dərzi və bərbərinə baş çəkirəm. Hər yerdə sıxlıqdır, get-gəl var. Qardaş Həsənli bərbər növbəsində dayanıb, üz-başını səliqəyə salmaq istəyir. Bəlkə də, Allahla görüş planı vardır. Uşaqlar şəhadət üçün qonaqlığa və toya hazırlaşdıqları kimi hazırlaşırlar. Hücüm axşamı Mehdi (ə) ilə görüş axşamıdır. Həmin axşam ətir vurur, gülab səpir, xına qoyur, mərasim keçirirlər: xınayaxdı mərasimi.

Bu kompleks düşərgənin sıx yerlərindən biridir. Öz Əkbərimiz kimi şagird döyüşçülər həmişə kitab, qələm və dəftər almaq, habelə məktəb dərslərini öyrənmək üçün oraya müraciət edirlər.

Əkbəri ilə oraya gedirik. Komandirlərdən ağa Zərvayi deyir:

– Uşaqlar müharibədə vuruşmaqdan əlavə, təhsilə də böyük maraq göstərirlər. Bir ata-oğul vardı, yan-yanə döyüşür, həm də bir sinifdə oxuyurdular. Məhəmmədrza Şəfi adlı başqa bir döyüşçü payız imtahanlarının nəticəsini alanda dedi: "Bu imtahandan keçdim, amma Allahın böyük imtahanı qalıb". O, bir qədər sonra baş tutan əməliyyatdan da başıuca çıxdı və şərəfli şəhadət diplomunu qazandı.

Binanın zirzəmisinə, dərslərin keçirildiyi yerə gedirik. Uşaqlar yerdə sıx-sıx oturub müəllimə qulaq asırlar. İngilis dili müəllimi olan cənab Məhəmmədi kreativ üsulla dərs keçir, xüsusi ritmlə oxuyur, şagirdlər də gülüslə təkrarlayırlar.

Audiomərkəzə baş çəkirik. Necə gözəl və səliqəli düzəldilmişdir! Bilet köşkünə bənzəyən on yeddi kiçik otaqlı konteynerdir, döyüşçü istədiyi kaseti əziyyətsiz və səs-küysüz şəkildə, xüsusi qulaqcıqla dinləyib öyrənir. Qardaş Furqani də onların arasındadır; fikrə gedib.

Təqdirəlayiq işlərdən biri də möhtəşəm sərgidir. Sərgi inqilabın ildönümü münasibətilə diviziyanın təbliğat bölməsi tərəfindən təşkil olunub. Divarlara şəkillər vurulub. Şəkillərin arasında təsirli bir görüntü məni yerimdə dondurur: Hacı Bəxşinin yanan maşınıdır; kürəkəni içində yanır, o da maşının qapısını sındırıb onu xilas etməyə çalışır. Qardaş Fəthiyan deyir:

– Hacı həmişəki dörd səsgücləndiricili avtomobili ilə təbliğə gedir, orada raketlə vurulur. Özü bayıra düşür, kürəkəni isə şəhid olur. Kürəkənini xilas etməkdən məyus olanda geri çəkilib onun şəhid olduğunu evə xəbər vermək yerinə, yüksək ruhiyyə ilə ön xəttə döyüşçü uşaqların yanına gedir.

Oradan çıxıram... Diviziyanın audio və videotekasına gedirəm. Uşaqların başı mübahisəyə qarışib. Maraqlı bir hay-küy var. Qardaş Kəlhüri özündən çıxıb, ucadan deyir: "Hə?! Burda da tərəfbazlıq?! Belə olmaz! Hara yaxşıdırsa, siz gedib kef edirsiniz, növbə bizə çatanda isə deyirsiniz ki, burda qal, vəzifədir, lazımsan. Axı bu, insafdandır?! Mən iki ildir burda can qoyuram, məni aparmırsız, amma təzə gəlmiş birini aparırsız".

Bir qardaş onu sakitləşdirir. Kəlhüri deyir: "Mən sözümlə deyəcəm, hətta iş polisə getsə belə".

Bir-birinə qarşı elə cəbhələşmə yaranıb ki, əsl cəbhə yadlarından çıxıb. Öz-özümə deyirəm ki, görəsən, ciddi nə baş verib ki, onu bu qədər incidib. Məgər burada da tərəfgirlik var? Axı bura eşq, fədakarlıq və iman yeridir! Axı nə üçün...

Əvvəl elə bilirəm ki, istirahət və əyləncəyə gedirlər, Kəlhürini aparmırlar. Ancaq sonra öyrənirəm ki, onların mübahisəsi can verməkdən ötrü, döyüşləri vuruşmaq üstə, bu cəbhələşmə cəbhəyə getmək üçündür. Kəlhüri deyir ki, niyə onu Beytölmüqəddəs-2 əməliyyatında iştirak etməyə

qoymayıb, döyüşə buraxmayıblar? Bəli, mübahisə mövzusu məhz budur!

Hava soyuqdur. İki gündən bir yağış və ya qar yağır. Uşaqlar da iki gündən bir xəstələnirlər. Bu gün Fələhətlə İbrahiminin - operator və onun köməkçisinin növbəsidir. Lakin buranın xəstəlikləri şəhərdəki kimi deyil, ötəridir; vərəm, tif və ya xərçəng deyil, soyuqdəymə, ishal¹ və ya əzginlikdir.

Uşaqlar səbirsizliklə əməliyyatı gözləyir, böyüklərin vədlərinə ümid bəsləyirlər. Bəsic radiosundan hər gün təzə bir xəbər və sayıə yayılır; bəziləri inanmır, bəziləri isə qərarlıdırlar.

18 Fevral 1988

Komandirlərin iclasından sonra əməliyyat məsələsi dəqiqləşir. Xəbərləri birinci əldən eşitmək üçün iclasda iştirak edirik. Toplantıda Quran oxunandan sonra bir nəfər danışımağa başlayır. Üzü və səsi çox tanış gəlir, nitqi şirin və səlisdir. Nə qədər fikirləşirəmsə, kəsdirə bilmirəm. Soruşanda deyirlər ki, batalyonun pişnamazıdır. Qəribədir; Hacı ağa Mustovfidir, əba və əmmaməsini çıxarıb müqəddəs bəsic forması geyib! Bu geyim onun uca boyuna, həqiqətən, yaraşır. Və necə də sevimlidirlər həm məscid və mehrab əhli, həm də döyüş adamı olanlar!

¹ Uşaqlar ishala ss deyirlər.

O, Talutla Calutun əhvalatını xatırladıb söhbətini Allahın iznilə çoxsaylı münafiq düşmənlərə qalib gəlmiş azsaylı mücahid möminlərin qələbəsindən dərslərlə yekunlaşdırır. Sonra bölük komandirləri taqımların vəziyyətini məruzə edərək şəxsi heyətin hər bir əməliyyata tam hazırlıqlı olduğunu bildirirlər.

Hacı Həsən Mühəqqiq də əməliyyata dair qəti xəbərlə müjdə verir. O, təkidlə tapşırır ki, əməliyyat zamanı heç kim bölük və taqımlara əlavə döyüşçü götürməməlidir. Deyəsən, keçən əməliyyatlarda uşaqlar hücum ətrini duyan kimi Tehrandakı dostlarıyla əlaqə saxlayıb deyiblər ki, nə oturmusuz, əməliyyat var. Onlar da şəhadətsevər olduqlarına, başları bədənlərinə ağırlıq etdiyinə görə qaçaraq özlərini cəbhəyə yetirirlər. Bu, sözügedən tərəfbazlıqlardandır, hansı ki, Kəlhürilər ondan şikayətlənirdilər. Bəlkə də savabı günahından çox olan bəyənilmiş qanun pozuntularından biri budur.

Qardaş Mühəqqiq yeni xəbəri çatdırmaq üçün özü uşaqların arasına gəlib deyir:

– İşin dəyəri çətinliyə dözməkdədir. Mücahid dünya ləzzətlərini buraxıb çətinliyə, bəlaya üz tutandır. Mücahid cəbhədən qayıdanda günahlardan elə təmizlənir ki, sanki yenicə doğulub.

Qardaş Mühəqqiq təlimlər görmüş təcrübəli komandirdir. Hövzə təhsili də alıb, minbər və mehrab adamıdır. Əminliklə danışır, sözünü ayə və

hədislərlə əsaslandırır. Nəsihət və müraciəti bir-birinə qarışdırıb deyir:

– Gözləməməliyik ki, həmişə hücum olsun, biz də ön xətdə hücumla keçək. Bizim vəzifəmiz borcumuzu ödəməkdir. Bu gün deyiblər ki, cəbhələri doldurun, biz də gəlmişik; sabah deyəcəklər ki, başqa yerə gedin, biz də gedəcəyik. Əməliyyat qismət olsa da, nə yaxşı! Bilin ki, hər hansı zəiflik və özbaşınalıq Allahın qəzəbinə və savabların məhvinə səbəb olar. Ailəmizi, həyatımızı, mal-mülkümüzü buraxıb buraya gəldiyimizə görə gərək nəfsimizi yüyənləyək və dağ kimi möhkəm olaq; canımızı Allaha tapşırıb vəzifədən başqa bir şey düşünməyək. Bilək ki, bu gün dünya siyasətini bizim silahlarımızın lüləsi təyin edir, şərq və qərb dövlət başçılarının iclasları yox. Kərbəla-5 əməliyyatında da bizim qələbəmizin səbəbkarı uşaqların təqvası və duaları idi.

Nəhayət, uşaqlara müjdəni verib deyir:

– Böyük komandirləri sabah əməliyyat zonası ilə tanış olmaq üçün irəli gedəcəklər. Siz də, inşallah, bir neçə günə gedəcəksiz. Allahı razı salmağa və imamı sevindirməyə hazırlaşın.

Bundan sonra əmrə tabelik əlaməti olaraq ucadan təkbir deyilir, razılıq əlaməti olaraq təbəssüm edilir və hamı sevinir.

Bu gecə də tarixi gecələrdən idi. Axşam saat onda dağ yürüşü üçün sıraya düzüldük. Bütün bu dağa çıxmalar, yuxusuzluq, məşq və bu bölgənin seçilməsi

ondan ötrüdür ki, əməliyyat dağlıq bölgədə və qarlı zirvələrdə olacaq. Sübh azanına qədər silahlı şəkildə piyada yol getdik. Tibb işçilərinin yükü azdır, qumbaraatan, pulemyotçu və minaatanların isə belləri bükülür. Yazıq çaparı vəziyyəti də ürəkaçan deyil. O, hamıdan çox gedib-gəlir, kolonun başından axırına qədər gəzib verilmiş mesajın çatıb-çatmadığını yoxlayır. Kimin əzabı çoxdursa, əcri də çoxdur, ağır yük götürüb çoxlu yol getməkdən də çəkinmir.

Qulami yorğunluqdan bir neçə dəfə səndələyib başı üstə yerə yıxıldı. İsmaili digərlərinin köməyi olmadan hərəkət edə bilmədiyinə görə yolun yarısından qayıtdı.

Qulaminin maraqlı əhvalatlarından birini də deyim: Adət belədir ki, yeriyəndə komandir sıranın başından xəbər ötürür. Bu xəbəri hər kəs yavaşca və astadan arxadakı adama deyir və beləliklə, ən son adama qədər hamıya çatdırılır. Mən bu gecə xəbəri öyrənmək üçün başımı irəli aparanda Qulami alnımdan öpdü və gülüb dedi: "Xəbəri ötür getsin". Mən də tənbəllik etməyib mesajı aldığım kimi də arxadakına ötürdüm, o da sonrakına. Beləliklə, kolonun axırına çatdı. Uşaqlar çox güldülər, amma komandir bu yersiz hərəkətə görə narahat oldu.

Bu gecə ötürülən ən yaxşı mesajlardan biri bu cümlə idi: "Allah zikri yadından çıxmasın!"

Bəzən dayananda əngin səmaya baxırdım. Böyük və kiçik ayı bürclərinin, ayı, çərpələng və abgərdən ulduzunun, Şəhid Nəqqadın sözüylə desəm, qazanabənzər ulduzun astronomik əlamətlərini süzürdüm ki, əməliyyatda itsək, İraqa doğru üz qoymayaq.

Nəhayət, bu ağladıcı gecə də bitdi, adət üzrə düşərgənin önündə üzü qıbləyə dayanıb həmişəki "Yeganə səadət yolu: iman, cihad, şəhadət" şeirini və mübarək Vəl-əsr surəsini oxuduq, namazdan sonra isə günortaya qədər yatdıq.

Hələ gözlər isinməmiş namaz və günorta yeməyinin vaxtı olur. Həmişə belə olub. Anlar ötəri və fanidir.

Bizə Xanım Zeynəbin müqəddəs zərihinə sürtülmüş, Livandan gətirilmiş yaşıl canamazlar hədiyyə edirlər. Paylayan adam deyir: "Bunlar Şəhid Mustafa Əbhərinin hədiyyəsidir, şəhadətindən öncə təbərrük etmişdi. O, Kərbəla-5 əməliyyatında şəhadətə qovuşdu". Bu sözü eşidəndə az qalır, ürəyim yerindən çıxsın. İlahi, nə deyir?! Mustafa... Mustafa şəhid olub?

Allah rəhmət eləsin! Onunla Livanda tanış olmuşdum. Çox sevimli insan idi. Həm gözəl zövqü vardı, həm də diqqət və səbri. Yaddaş göyərçininin qanadı üstə oturub bir anlığa o diyara gedirəm: Mustafa həmişəki diqqət və hövsələsi ilə EPS rəngləyir, müxtəlif növ kəsmələrlə gözəl naxışlar

yaradır. Maqnitofonunun səsinə ucaldıb Ahəngəranın gözəl səsi və Hacı ağa Ənsariyanın moizəsi ilə ruhunu qidalandırır. Gecənin yarısı, gözlərim yuxuludur. Deyirəm: "Axı nə qədər işləyəcəksən? Bir qədər yat, istirahət elə. Bir az da özünə məşğul ol, mütalə et". Cavabda gülümsəyib Sərvərinin bizə öyrətdiyi hədisi təkrarlayır: "Yuxunu məzara, rahatlığını axirətə, ləzzətini huriyə saxla". O, işləməyə gəlib, danışmağa, istirahət etməyə, əylənməyə yox. Mustafa Əbhəri cihad və şəhadəti ilə bizə öyrətdi ki, vəzifə və məsuliyyət heç zaman və heç bir yerdə müsəlmanın boynundan götürülmür, bütün fitnə aradan qaldırılana və məzlumlar xilas edilənə qədər mübarizə aparmaq lazımdır. Onu tanımaq istəyirsənsə, Livana get, onu oranın əmanətdar şəhid ailələrindən soruş.¹

Şəhadət Allahın bütün yaxşı əməllərinə görə Mustafaya verdiyi mükafat idi. Ruhu şad, yolu davamlı olsun!

20 Fevral 1988

Uşaqlar əməliyyatın yaxınlaşdığına görə böyük sevinc içindədirlər. Hər bir fürsətdə əşyalarını yoxlayır, çatışmazlıqları aradan qaldırırlar. Bu arada,

¹ Hər bir livanlı şəhid ailəsi Mustafadan yadigar olaraq İmam Xomeyninin bu cümləsini eşitmişdir: "Siz şəhid ailələri xalqın gözləri və işıqlarıdır".

əməliyyatda iştirak etmək istəyən və Tehrana qayıtmayacağını söyləyən qardaş Rzayi dilxordur, narahatlıqdan qızdırması qalxıb, heç kimlə danışmır; çünki taqım komandiri onun əməliyyatda iştirak etməsini məsləhət görmür. Həm yaşı azdır, həm keçən əməliyyatda qabırğası sınıb, həm də xəstədir, yataqdadır, belində şal, başında dəsmal var. Buna baxmayaraq, əl çəkmir, iki ayağını bir başmağa dirəyib ki, getməliyəm.

Nəzarət-buraxılış məntəqəsinə baş çəkirəm. Bir qardaş düşərgəyə girmək üçün növbətçi ilə mübahisə edir. Avtomobillə girmək istəyir, amma növbətçi icazə vermir, hörmətlə deyir ki, siz buyurun, amma maşın bayırda qalsın, çünki maşının giriş kartı yoxdur. O isə deyir ki, mən filan batalyonun təbliğat rəisiyəm, diviziya komandiri məni tanıyır. Növbətçi ona deyir: "Sənin xəbərin yoxdur ki, mən bir gün Hacı ağa Kövsərinin¹ özünü də içəri buraxmamışam. Narahat olmayın, mən vəzifəmə əməl edirəm. Nəqliyyat vasitəsinin içəri girməsi üçün giriş kartı olmalıdır, vəssalam".

Hacı ağa dilxor halda, dodaqaltı deyinə-deyinə, zavallı növbətçini hədələyə-hədələyə maşınısız içəri girdi. Vəzifəsini yerinə yetirən növbətçiyə onun yerinə mən təşəkkür etdim. O, biz gələndə bütün

¹ Məhəmməd (s) rəsulullah diviziyasının komandiri

aşyalarımızı yoxlayan, çıxışda başımız ağrıməsın deyə diqqətlə uzun siyahı yazan pasdar idi.

Yadımdan çıxmaz, mərhum Şəhid Rəcəyi silahlı insanların girişi qadağan olunmuş bir yerə gedəndə tapançasını çıxarıb qarovula təqdim etmiş və təvazökarcasına içəri girmişdi.

Çənin yanından keçirəm. Uşaqlar paltarlarını və üz-başlarını yuyur, dişlərini fırçalayır, dəstəmaz alırlar. Paltar yuyan birisi digərinin yumağa gətirdiyi paltarlarını da əlindən alıb ləyənə atır, yumağa başlayır. Bir qədər aralıda iki nəfər qabları yumaq üstə çəkişirlər; bir-birinin boynuna atmırlar, əksinə, hər biri özü yumaq istəyir. Şirin və dəyərlı anlardır, hər kəs bir dəfə olsun belə, buna mübtəla olmalıdır ki, özünü sınısın və tənbellikdən uzaqlaşsın.

Səmimi ortamda otururuq. Uşaqlar söhbət edib xatirə söyləyirlər. Qardaş Himməti qənimət götürdüyü şüşə yunundan şalvarı qatlayıb deyir: "Düşmənlərimizin hər şeyi hazırdır, heç bir çatışmazlıqları yoxdur. Paltarları da şüşə yunundandır. Yekəpər cəmdəklərinə baxmayaraq, onlardan buxar çıxmır, axmaqdırlar".

Başqa bir tərəfdəki kiçik çevrədə Əkbəri¹ Valmara və salxım minalarını zərərsizləşdirmə xatirələrindən danışır:

¹ Əkbəri taqımın minaçısıdır, bir az türk ləhcəsi var. Saçı bir qədər qızıl rəngdə olduğuna görə uşaqlar ona "Qızıl Əli" deyirlər. Qızıl Əli

- Bir gün komandirdən icazə almadan minalanmış sahəyə girdim, minaların bir neçəsini zərərsizləşdirib onun yanına apardım. O da narahət olub dedi: "Buna görə səni cəzalandıracam". Başımı aşağı salıb sərt cəza gözlədiyim halda dedi: "Cəzan budur ki, indicə gedib digər minaları da zərərsizləşdirəsən!" Ondan sonra bütün minalanmış sahə mənə həvalə olundu. Arxayın şəkildə hər gün gedib işləyirdim. Bilmirsiz necə ləzzətli idi!

Bir qədər aralıda da keçmiş əməliyyatların xatirələrindən danışır, bir-birinin təcrübələrini öyrənirlər. Uşaqların çoxu Kərbəla-5 əməliyyatında iştirak edib. Söhbətlər də bu barədədir. Düşmənlərin sayından söz düşəndə fikir ayrılığı yaranır və mübahisə qızışır. Aralarından biri öz sözünü yeritmək üçün çantasına yaxınlaşır, içindən əməliyyatın bütün statistikaları qeyd olunmuş bir jurnal çıxarır:

Əməliyyatın adı: Kərbəla-5

Əməliyyatın parolu: Ya Zəhra

Əməliyyatın başlanma tarixi: 09.01.87, gecə saat 01:00

balacadır, hər şeyə marağ göstərir; zirək və ayıqdır. Gülüşü təbəssüm, elmi təfəkkürdür.

Əməliyyatın məqsədi: İraqın döyüş maşınlarını məhv etmək

Əməliyyat bölgəsi: İraq Şələmçəsinin qərbi ilə Bəsrənin şərq arasında olan zona

Əməliyyatın nəticəsi: İslam vətəninə və İraq torpaqlarının 155 kv km hissəsinin azadlığı, strateji əhəmiyyətli Bəvarin, Fəyyaz, Ümm əl-təvil adalarının, habelə həssas Şələmçə bölgəsinin, Duici qəsəbəsinin, Duici çayının, Casim kanalının və beynəlxalq Şələmçə-Bəsrə magistralının bir hissəsinin ələ keçirilməsi

Düşmənin ölü və yaralı sayı: 5600

Əsir sayı: 2650

Qızğın söhbət gedir. Bu tezliyə qurtaran deyillər. Qədimdən deyiblər ki, söz söz gətirər. Yaxşı olar ki, mən qalxıb "Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur" kitabını oxuyum – bir neçə gün öncə bəzi hissələrini birlikdə oxuduğumuz almaniyalı döyüşçü və yazıçının qeydlərini. Bir neçə gün öncə onun bəzi hissələrini birlikdə oxuyub bizim cəbhəmizlə müqayisə etmişdik. 80-ci səhifədə isə belə yazılır:

"Qızılısaç yaralananda Çeynski ətrafa baxıb dostuna deyir: "Yaxşı olmaz ki, bir güllə ilə onu xilas edim?" O da başının işarəsi ilə razılığını bildirir".

Dedik ki, azyaşlı Mehdi Ələmi son dərəcə rəşadət göstərərək geriye o qədər yaralı gətirdi ki, axırda özü şəhadətə qovuşdu.

Müəllif 90-cı səhifədə yazır:

"Bir mübahisə zamanı Albert dostunu təhqir etməkdən ötrü deyir: "Mənim yadıma gəlmir ki, bir axurdan yemək yemiş olaq". Himel Ştus da cavab verir: "Düzdür, sən həmişə tək olmusan".

Lakin bizim cəbhəmizdə hamı qardaş kimi yaşayır, bir-birini qardaş çağırır. Əgər siz bizim qardaş Nəqqadla səfər və yemək yoldaşı olsaydınız, görərdiniz ki, dilinin zikri daim "Əlhəmdulillah" sözüdür, tez-tez də "İlahi, məni bağışla" deyər dua edir. Bundan əlavə, bu vadidə əbəs sözə yer yoxdur. Kiminsə dilindən boş bir söz və ya qeybət çıxanda uşaqlar xorla "Qeybəti eşidən qeybət edən kimidir" hədisini oxuyub dolayı şəkildə bu işdən çəkindirir, bildirirlər ki, ixtlas və əxlaq yolundan çıxırsan.

98-ci səhifədə yazılıb:

"Biz üç şeydə ustad olmuşuq: qumar, söyüş və döyüş".

181-ci səhifədə oxuyuruq:

"Pivə içməyi bu dövlətdə öyrənmişik".

101-ci səhifədə oxuyuruq:

"Toyuq oğurlamağa gedirlər".

Bizim uşaqlarımız isə icazəsiz ən yaxın dostunun ayaqqabısını hətta dəstəmaz almaq üçün də geymir.

153-cü səhifədə deyilir:

"Dostlar ölüblər. Əylənmək lazımdır. Ömür qısadır. Qarını dolduraq. Oxuyur, araq içir, siqaret çəkir, əylənirik, çünki fürsət əldən çıxma bilər".

Bizim heyət uşaqlarımız da fürsəti əldən vermirlər, lakin dua və Quran mərasimləri ilə, gecələr oyaq qalıb ibadət etməklə, az yemək, az yatmaqla. Onlar zahidlik edir, həmişə bağışlanmaq istəyirlər ki, birdən əcəl gələr, tövbəyə vaxt qalmaz.

Müəllif 193-cü səhifədə yazır:

"Vaxtilə müəllimi tərəfindən cəzalandırılmış Ştart indi orduda yüksək vəzifəyə təyin olunub, həmin müəllimi də əsgərliyə gəlib və təsadüfən Ştartin tabeliyinə keçib. O, keçmiş müəlliminin tənbehinin əvəzini çıxmaq üçün onu ələ salır, yorucu və ağır işlərə məcbur edir".

Bizim cəbhəmizdə belə bir hadisə baş versə, müəllimlə şagird görüşən kimi bir-birini öpər, bir-birindən halallıq istəyər. Bilməniz pis olmaz ki, Əmiri cəbhədə bir qeybətə görə dostundan halallıq almaq üçün altı ay səngər-səngər onu axtarmışdı. Görüşəndə də bir-birinin üzündən öpdülər, bir-birini qucaqlayıb ağladılar və Allahdan bağışlanmaq istədilər.

21 Fevral 1988

Televiziya cihadı qrupunun uşaqları Şələmçədə kazarmaya və ətraf səngərlərə yerləşmişlər. Bu gün onlara baş çəkməyə və "Fəth rəvayətçiləri"nin halını soruşmağa imkan yarandı. Oraya gedirəm. Əməliyyata hazır olsunlar deyə hamı bədənini idmana, az yatmağa, çox işləməyə, piyada

yürüşlərinə və dağa çıxmağa alışdırır, ruhu da namaz, Quran və dua ilə inkişaf etdirir, paklayırlar. Onlarla görüşməyə və hava almağa gəlmişəm, lakin görürəm ki, burada vəziyyət İman taqımından da ağılmalıdır. Onlar adamı boğan əleyhqazlarla yürüş edirlər. Burada da başını yastığa qoya bilmirsən, atəş səsindən və gecə məşqlərindən yatmaq olmur.

Gündüzlər silahlara dair qısa kurslar keçirilir. Bu gün növbə mina təliminindir. Müəllim Xuzistandan qarabuğdayı bir yeniyetmədir. Bir qolu yoxdur, onu partlayış zamanı Allaha təqdim edib, amma Allahın əli onunla və ona dayaqdır.

“Fəth rəvayətçiləri” çəkiliş qrupunun rəhbəri Mehdi Humayunfər təzə gəlib. Uşaqlar plan cızıb ona yaxşı ədyal mərasimi keçirir, Tehrandakı əmr və qadağalarının əvəzini çıxırlar. Ədyal mərasimi hamı üçündür; kiçik-böyük, rəis-işçi, hansı rütbədə və vəzifədə olursa-olsun, hər kəs üçün. Buraya gəldinsə, daha heçkimsən, bir darağın dişləri kimi hamı bərabərdir.

Ədyal mərasimi təkəbbür sındırandır. Səni kiçildir ki, böyüyəsən, vəzifə və rütbəni buraxıb ilahi yaxınlıq məqamına çatasan. Nəfsin istəklərindən, əbəs işlərdən, oyun-oyuncaqdan uzaqlaşdıqda isə Allaha yaxınlaşırsan. Vücudunun 0-ını tək olanın 1-inin yanına qoyanda artıq kimsə olursan, kimsəsizlikdən çıxırsan. Əks-təqdirdə, heçnə qalacaq, uşaqların dediyi kimi, havayı gedəcəksən.

Həqiqətən də, cəbhənin nə qədər gizli, deyilməmiş sözü var. Yetər ki, ürək gözünü açıb sözün məğzini anlayasan.

Zənnimcə, bu gün Seyid Mürtəza merdir. Çünki qabları çənin yanına yumağa aparıb. Ona kömək etməyə gedirəm. Deyir: "Əziyyət çəkmə, fotoqraflıqdan qalarsan". Gülüb deyirəm: "Qoy bir şəklini çəkim. Çünki bu papaq və qazanlarla həm yaraşlıq görünürsən, həm də nurani". Deyir: "Hə, düzdür, səhər iki lampanı qayğanaq edib udmuşam".

Aralarında İsfahandan olan və Qumda yaşayan ayıq, mənəviyyatlı və etibarlı bir hövzə tələbəsi var. Yorulmaz xarakterə malikdir, hər bir fürsətdə sözünə bir moizə əlavə edir. İmam Əlinin hədisi dilindən düşmür: "Ey Əbuzər, yaşadığınız günlərdə müqəddəs və ilahi mehlər var; özünüzlü onların qarşısına tutun ki, lütfdən məhrum olmayasız". O deyir: "İndi cəbhələrdə həmin meh əsir. Firsəti əldən verməyin".

Bu ruhani tələbə uşaqların dərdi ilə tanışdır. Psixoloji üsullarla və dəqiq şəkildə, özünün dediyi kimi, zərərli tikanları qəlbdən çıxarır və müalicə yolunu öyrədir. Qəribə hövsələsi var. Əgər sübhə qədər soruşsan, cavab verər, yorulmaz. Uşaqların sirdəşidir. Onu o qədər sevirilər ki, indidən evinin ünvanını alıb vədələşiblər. Bu dəyərli şeyxin soyadı Məzahiridir. Camaat namazında birincilərdən, idmanda və qaçmaqda da ön sıradadır, uşaqlarla

çiyin-çiyinə qaçır. Süfrə səriləndə ədalət bərqərar olsun deyə iki manqanın arasında oturur. Bir dəfə müəyyən səbəblərdən iki manqanın süfrəsini ayrı sərdilər, gəlib onları birləşdirdi.

Bacardıqca uşaqları xəlvətdə mütalibə və təfəkkürə həvəsləndirir. Özü ən azı iki saat dinc bir yerdə Allahla xəlvət edir; oxuyur və yazır.¹ O, təbliğ və hidayətin savabı barədə deyir: "Allahın rəsulu buyurub ki, əgər sizin vasitənizlə bir nəfər hidayət olunsay, sizin üçün günəşin saçıdığı hər bir şeydən yaxşıdır".

Seyid Mürtəza Avini də həmişə bir küncdə gizlənir ki, həm uşaqların tələsinə düşməsin, həm də dəyərli cəbhə fürsətlərindən maksimum bəhrələnsin. Hərçənd, kamera və fotoaparata xoş üz göstərmir, üzünü çəfiyə şalı ilə örtür. Lakin bütün zirəkliyinə baxmayaraq, bizim təcrübəli fotoaparatomuzun atəşindən qoruna bilmir, arabir pusquya düşür və bir neçə kadrə qonaq olur. Əvvəllər elə bilirdim ki, seyid gecə-gündüz montaj masasının arxasında olduğuna, daim yazdığına və fikirləşdiyinə görə idmana və dağa çıxmağa halı olmaz. Lakin bu gün gördüm ki, digərləri ilə eyni məsafəni gəlmiş, özünüislah mərhələlərini də keçmişdir. Şahidim bir qədər öncə

¹ İndiyədək bir neçə dəfə yerini dəyişib, amma uşaqlar tapıb ona yaxınlaşıblar. Bu gün də mən gizlicə onun şəklini çəkdim.

dağa çıxarkən sərt bir yoxuşun döngəsində fürsətçil adam kimi çəkdiyim fotosəklidir.

Keçən gecə maraqlı bir hadisə baş verdi, yazmamağa heyfim gəlir. Namazdan sonra seyidlə birlikdə axırncı cərgədə oturmuşduq. Ruhani ağa Məzahiri moizə və xütbəyə başlayanda söhbət əsnasında misal kimi seyidi göstərüb dedi: "Bu böyük seyid kimi olun, həmişə zikr halındadır; Quran oxuyur, fürsətlərdən yaxşı istifadə edir". Bu gözlənilməz sözdən xəcalət çəkən Seyid Mürtəza işığın qəfil sönməsindən istifadə edib bayıra çıxdı, hətta şam yeməyinə də gəlmədi. Sübh tezdən də Məzahirinin yanına gedib hörmətlə ondan şikayətləndi və dedi: "Axşam uşaqların arasında o qədər dəyərlı adam var idi, niyə mənə ilişdiz? Ustad, mən nəfsimə kifayət qədər əsirəm, siz Allah, daha mənim adımlı çəkib əziyyət verməyin!"

Sübh tezdən, namazdan sonra bayıra çıxıb düşərgənin ətrafında qaçır, oxuyurlar. Bu gün Xoşxu Vəl-əsr surəsini oxuyur və onunla birlikdə addımlarını möhkəm yerə vurur. Uşaqlar bir ağızdan cavab verir, ayaqlarını çırpırlar. Sonra səngərlərə baş çəkib, səngərdə qalmış və bayıra çıxmamış tənbellərə sataşırlar:

"Tənbellər əzab-əziyyətsiz Kərbəlaya getmək istəyirsiniz?"

Günəş çıxanda idman sona çatır və Məzahiri deyir: "Günəşin çıxmasına tamaşa edin. Bu, ürəyi dirçəldir, işıqlandırır".

Uşaqlar əməliyyatı gözləyirlər, tez-tez vaxtını soruşurlar. Maraqlıdır, hər an əməliyyat marşının çalınmasının və hamının yerdən qopmasının mümkün olduğu son anlarda, düşmən toplarının sağ və soldan düşərgənin ətrafına düşdüyü bir zamanda elmi və mədəni işlərdən qalmırlar. Əli Süleymani Quran oxumağı, Mustafa ilə Səmədi yeni rəqəmsal kamera ilə işləməyi öyrədirlər. Ən maraqlısı, ustad Məzahiri gecənin yarısına qədər namazxanada natiqlik məşqi qoyub və hamını tribunaya çıxarır.¹ Bu təşəbbüs çox yaxşı qarşılanmışdır. Hətta namazxananın xidmətçisi və mikrofona məsul şəxs də natiqlik yarışında iştirak edir. Yalnız ağa Mürtəza adət üzrə irəli çıxıb özünü göstərmir. Bu yarışda yeddi nəfər finala çıxdı, üç nəfər qalib oldu. Kərimi siyasi hüquq mövzusunda 460 balla birinci yeri, Keyhani film və təbliğat mövzusunda 395 balla ikinci yeri, Fələhətpur da bir Qüdsi hədis mövzusunda 390 balla üçüncü yeri tutdu. Sadat 340 bal topladı, Şəbani, Abdullahi və Hacı Mustafa da sırayla sonrakı yerləri tutdular. Axırda münsiflər heyəti büllur

¹ Dünən səhər çağı bir səngərin yanından keçəndə istehkamın arxasından ciddi və amiranə bir səs tonu diqqətimi cəlb elədi. Yaxınlaşıb gördüm ki, bir qardaş tək-tənha dayanıb, əlində kağız natiqlik məşqi edir.

simurq kubokunu Kərimi, Keyhani və Fələhətpura təqdim etdi.

Abbasi ehtimalı bir əməliyyatın hazırlığını çəkmək üçün bir saat öncə sevincək Dokuhəyə yola düşmüşdür.

Gecə saat birdir. Hamı yatıb, təkcə Fələhətpur oturub xatirələrini qeyd edir.

22 Fevral 1988

Əhvaza gedib Hacı Sadiq Ahəngəranın evinə baş çəkirəm. Xoşbəxtlikdən, bu gün evdə gizlənib! Tərəfdarlarının qorxusundan çölə çıxmağa cürət etmir. Çox sevlmək də bir şey deyil. Bu günlərdə işigücü o qədər yaxşı gedir ki, yeddi dəlikdə gizlənir! Döyüşçülər onu görmək üçün özlərini həlak edirlər. Onun məclisində misilsiz izdiham və hücum səbəbindən divarın uçduğunu, iki nəfərin də altında qalıb öldüyünü desəm, mübaliğə etmiş olmaram. Buna görə məxfi şəkildə gedib-gəlməyə, pərdəli avtomobildə gəzməyə məcburdur. Onun yerini yalnız təbliğat bölməsinin uşaqları bilirlər. O, evinə az gedir. Bu gün evdə olması da tamamilə taktiki və təsadüfidir. Yeni mərsiyəni məşq edir. Məni görəni kimi təbi coşur və oxuyur:

"Ey Qədəmi, hazır ol, hazır ol!

Qoymusan bura qədəm. Hazır ol, hazır ol!

Əməliyyat başlayıb, Səddam həyasızlaşıb".

– Bəh-bəh! Şair də olmusan. Bəs salamın hanı, əleykin hara getdi?

Qolumdan tutub yarımimetrlik stolunun yanında oturdu. Cənab Müəlliminin şeirlərini göstərir:

– Qulaq as, gör necədir?

Ey Hüseyin ordusu, ey Xomeyni köməkçisi,

Kərbəlaya az qalıb, bir "ya Hüseyin" də de!

– Çox gözəldir. Mövzusunun hardan tapmısan?

– Vallah... gələndə ağa Möhsün yolda gördü ki, təbliğat uşaqları bir tabloya belə yazıblar: "Kərbəlaya bircə təkbir qalıb!" Onu yazıb mənə verdi, dedi ki, ağa Müəllimi qalanını yazsın, sən də gözəl bir ritmlə oxu.

– Bu, çox yaxşıdır. De görüm, bu axşam haranı dağıdacaqsan, neçə nəfəri öldürəcəksən?¹

Ah çəkib deyir:

– Vallah... işə düşmüşük. Qorxumdan gizlənməyə, qaçaq şəkildə gedib-gəlməyə məcburam. Sən mənə bir yol göstər.

– Hə, vallah... çox sevlmək də problem yaradır.

– Vəziyyət elə olub ki, ara yollarla gedirəm, məclislərə pəncərədən girirəm.

– Necə bəyəm? Yenə nəyə olub?

– Hə, hər gün bir hadisə baş verir. O gün yadındadır da, yolda bizi tanıdılar, bir bəsicici maşının

¹ Ahəngəran bir müddət öncə bir mərasimdə oxuyanda izdihamın sıxlığından divar uçmuş, bir nəfər yaralanmış, ölənlər də olmuşdu.

önündə uzandı, dedi ki, ya gərək bizimçün oxuyasan, ya da cəsədimin üstündən keçəsən! Bir müddət idi məclisin sonlarında işıqlar söndürüləndə bir nəfəri öz yerimə qoyub yavaşca aradan çıxırdım. Lakin bu axşam bu üsul da ifşa olundu, işıqlar söndürülən kimi pusquda durmuş bir nəfər birdən ayağımdan yapışdı, sonra digərləri üstümə tökülüşdü... Bax, – deyib üzünü göstərir, – üzüm müharibədən qayıdanlara oxşayır!

– Vay-vay! Məncə, sən axırda bu uşaqların əli ilə şəhid olacaqsan!

– Nə edim?! Tualetə getməyə də cürət etmirəm. Bir neçə gün qabaq düşərgədə tualet növbəsində başıma çəfiyə şalı bağladım, çiynimə də ədyal atdım, yenə bir nəfər yavaşca gəlib qulağıma pıçıldadı: "Hacı, tanıdım, sən Ahəngəransan". Dedim ki, sən ananın canı, heç kimə demə, pis vəziyyətdəyəm.

Bu gecə, güman ki, son iqamət və müqavimət gecəmidir. İqamət bu mənada ki, sabah gecə daha Şəhid Bahünər düşərgəsində olmayacağıq; müqavimət də son gecə məşqi və əməliyyatdan öncəki son böyük manevr baxımından.

Bir neçə saat öncə komandirlər gecənin yarısı bizi ağılatmaqdan ötrü bir neçə maşın yüngül və ağır döyüş təchizatını dağa qaldırdılar. Allah bilir, nə düşünürlər!

Uşaqlar şam yeməyini yeyəndən sonra tez yatırlar ki, istirahət etmiş olsunlar, getmək vaxtı yatıb qalmasınlar. Hələ gözlər yumulmamış, yorğunluq çıxmamış Layiqinin "qalx" komandası hamını oyadır. Dəstəmaz alandan və silah-sursat götürəndən sonra sıraya düzülürük. Kolon həmişəki kimi salavatla start götürür, gecənin yarısı düzənliyi yararaq irəliləyir. Artıq dağ, qaya və təpələr bizə alışıb. Bu qədər deyim ki, sübhə yaxın kolonun yarısı qırılıb geridə qaldı, nəfəslər daralmağa başladı; biri yıxılır, digəri kömək edir, qoltuğunun altına girir. Pulemyotçunun gözlərindən yaş gəlsə də, hələ ayaqdadır, israrla irəliləyir. Pulemyotunu götürmək, ona kömək etmək istəyirəm. Bilirəm ki, öhdəsindən gəlməyəcəyəm. O da verməyib deyir: "Əgər burda dözə bilməsək, əməliyyatda bacarmırıq".

Şimşək kimi qaranlığın bağrını yaran işıqlı snayper və pulemyot atəşlərindən bilmək olur ki, şərti döyüş yerinə az qalıb.

Sərt, qarlı və olduqca sürüşkən bir yoxuşa çatırıq. Çox təhlükəli bir yerdir. Yuxarıya baxanda adamın papağı düşür. Birdən yıxılısan, dərəyə, qar uçqununun içinə yuvarlanacaqsan. Yenə yoxuş və eniş; həqiqətən də, hər bir yoxuşdan sonra eniş gəlir! Lakin bu eniş başqa bir şeydir. Yığılıb qalmış qar dizə çatır, yapışqan palçıq ayaqqabıdan tutub buraxmır.

Növbəti dağın yamacına çatırıq. İri və ayaq sındıran daşlar var. Gələcək ciddi əməliyyatın soyuq və dağlıq bölgədə olacağına görə, təbii ki, bu mühitlə çarpışmalı, işin çətinliyini dərk etməliyik. Hələ sona çatmamış hücum əmri verilir, gecə fişənglərlə gündüz kimi işıqlanır. Silahlar işə düşür, ürəklər döyünməyə başlayır. Səma lalə kimi qırmızıdır. Bütün bu hay-küyün, atışmanın şərti və süni olduğuna əmin olsaq da, o qədər ciddi və vahiməlidir ki, adam özünü real döyüşdə hiss edir. Düşmənin işıqlı atəşləri başımızdan azca yuxarıdan keçir, qumbaraatan mərmiləri ulaya-ulaya qarşıdakı dağın yamacına sancılır. Ardıcıl mina partlayışları Şələmçədəki tank ovunu yada salır.

Uşaqlar cəld bir hücumla şərti mövqeyi ələ keçirməlidirlər. Furqani yaralanıb; əlbəttə, şərti deyil, yarası ciddidir. Bir səs Layiqini çağırır, tibb işçisi köməyə gedir. Uşaqlar daş və əllə sığınmağa yer qazırlar...

Artıq mövqe ələ keçirilib, manevr dəftəri bağlanıb, "düşmən" in dərslərini vermişik. İndi qarnımızı doyurmaq, kompot və halvalara hücum etmək zamanıdır. Bu da manevrin gözəl sonudur.

Sübh azanı yaxınlaşıb, qayıtmaq vaxtıdır. Kolon düşərgəyə doğru yola düşür. Uşaqlar o qədər yorğundurlar ki, yeriməyə təqətləri yoxdur. Qulami yığıla-dura yuxulu halda kolondan ayrılır, bir qardaş qoltuğunun altına girib onu kolona qaytarır.

Bayrama az qalıb. Hər gün xalq yardımları və hizbullahçı ümmətin məktubları gəlir, döyüşçülərə xeyir-dua verirlər.

Müxtəlif orqan və təşkilatlardan ağ məktublar, müxtəlif şəkil və rənglərdə təbrik kartları göndərilir. Uşaqlar onların üzərində evlərinə məktub yazır, təbrik edirlər.

Onların arasında üzərinə loqo vurulmuş dördrengli, bər-bəzəkli zərflər də var. Bu məktubları görəndə uşaqların səsi çıxır və müzakirə başlayır. Fikirləri budur ki, seçkilər yaxınlaşdığına görə bunlar təbliğat üçündür, hər biri xüsusi bir cinahı reklam edir. Uşaqlar ayıq-sayıq, diqqətliyə, təhlil edirlər, fürsətçi qüvvələrdən ürəkləri doludur. Mübahisə qızıışib incə yerlərə yaxınlaşanda Layiqinin müdaxilə və nəsihətləri ilə bitir. Uşaqlar komandirin əmrinə tabe olmağı vacib bildiklərinə görə heç bir söz demirlər, ancaq məktub yazmaqdan öncə bəzi ad, loqo və nişanları elə qaralayırlar ki, kağız deşilir. Çoxları da bu kağızın üstünə məktub yazmayıb öz sadə kağızlarını üstün tuturlar.

Qulami bir torba məktub gətirib yerə tökür. Arxalarında Tərbiyə komitəsinin loqosunu görə bilərəm ki, şagirdlərdəndir. Uşaqlar onların üstünə atılırlar. Təxminim düzgündür. Dəməvənd rayonunun ibtidai sinif şagirdlərindən gəlib. Birincisini açıram. Bismillahla başlayıb. Bəzi sözlər səhv yazılıb, cümlələr yarımçıqdır, amma çox

səmimi və məzəli şəkildə, bir dünya ixlas, paklıq və şirinliklə yazılıb. Uşaqlar oxuyub gülürlər. Ləvasaninin oxuduğu məktub uşaqları gülməkdən uğundurur. Ucadan deyir: "Uşaqlar, qulaq asın, yazıb ki, əziz döyüşçü, əgər şəhid olsan, qorxma, biz sizinləyik!"

Qardaş Həsən Mirzayi İmam Sadiq (ə) məktəbindən yazıb:

**"Duzqabı duz içində şor olmur,
Bizim ürəyimizdə ayrılığa dözümlə yoxdur!"**

Mən də cavabında yazıram:

**"Hüseyn can, bizim də qəlbimizə vurulub
yarə,
Nə edək ki, müharibədən başqa yoxdur
çarə!"**

Tirdad Pakdamənə və onun dərsoxuyan dostlarına yazıram:

"Ciddi şəkildə dərs oxumaq, başqalarına möhtac olmamaq üçün silah düzəltmək qərarınız olduqca gözəl fikirdir. Yeni silahlarınızı gözləyirəm".

Absərddən Rza Kəni yazır:

**"Nə şərqçiyik, nə qərbçi,
Cavabımı yaz təcili!"**

Bu da cavabı:

**“Arxayın olsun halın,
Tez verəcəm cavabın”.**

Nəhayət, "Şəhid olsan, əsla qorxma" deyən qardaşa, "baş üstə, şəhid olsam, "ax" da deməyəcəyəm" yazıram.

23 Fevral 1988

27 Saylı Məhəmməd Rəsulullah (s) diviziyasına, öz bölük və taqımımıza qayıdırəm. Hücüm vədindən yazmaqdan yorulmuşam, lakin əlamətlər göstərir ki, artıq hərəkət və hicrət zamanı gəlmişdir. Qardaş İmamiyan uşaqları sıraya düzüb əməliyyat barədə məlumatlandırır.

Son şəhər məzuniyyəti verilir, uşaqlar şəxsi işlərini görmək və son dəfə evlərinə zəng vurmaq üçün Baxtəran şəhərinə gedirlər. Şəhər həyatı ilə vidalaşmaq üçün mən də onlarla gedirəm. Şəhərdə qələbəlikdir, səs-küy var; insanlar gedib-gəlir, alış-veriş edirlər. Səyyar satıcılar qalın səslə qışqırır, mallarını sırımağa adam axtarırlar. Sərnişinlər bütün meydanın ətrafında dayanıb taksi gözləyir, maşınlara minmək üçün bir-birini qabaqlayırlar. Bəziləri taksidən sallanıb.

Şəhərin Azadlıq meydanındakı Qüds alış-veriş mərkəzinin səsucaldanından şeir, musiqi və dini

nəğmə səsi gəlir. Poçta gedirik. Adam əlindən yer yoxdur. Zəng vurmağın xeyrindən keçib düşərgəyə qayıdırıq. Düşərgənin hər tərəfində torpaq istehkam və müəyyən məsafələrlə postlar qurulub. Uşaqlar istehkamın arxasında futbol oynayırlar. İçəri girmək üçün düşərgəni dövrə vurmalıyıq. Biri deyir: "Gəlin, yavaşca burdan girək". O birisi qoymur.

- Biz bura gəlmişik ki, Allah günahlarımızdan keçsin, nəinki bir günah da burda edək! – deyir.

Bəli, mömin möminin güzgüsüdür.

Yeni xəbər öyrənmək üçün birbaşa bölük komandirinin müavini Seyid Həsən Şakirinin yanına gedirəm. Gözəl çevrə toplaşmış, şeir axşamı keçirilir, hər kəs bədahətən bir şeir deyir. Ərəbpurun dostlar üçün yazdığı əsl şeirlər isə bir başqadır.

24 Fevral 1988

Vida axşamı İmam Hədinin (ə) şəhadətinə təsadüf edir. Uşaqlar bu axşam əzalılırlar, məsum imamlarının əzablarını yada salıb sinə vururlar. Həmişəki kimi, mərasim Ləvasaninin səlis və səmimi şeirləri ilə başlayır, yavaş-yavaş işıqlar söndürülür, ritmi sürətlənir, şura çevrilir, uşaqların "ya Zəhra" və "ya Hüseyin" fəryadları göylərə ucalır.

25 Fevral 1988

Bu gün hicrət günüdür. Hər şey qaydasındadır; vəsiyyətnamələr yazılıb, aşağıdakı əhdnamə də imzalanıb:

Şəhidlərin Rəbbinin adı ilə

Biz gedirik ki, sən qalasan!

Ey pak insaniyyət timsalı, ey uca irfan təcəllası!
Ey əzəmətli vilayət tərənnümü! Biz gedirik ki, sən ümmətin hidayəti üçün qalasan.

Ey uca şərəf fəryadı! Ey bütün əsrlərin mübarizəsinin xülasəsi! Ey izzət, əzəmət və qüdrət nümunəsi! Biz gedirik ki, sən insan şərəfini, müsəlmanlıq əzəmətini qorumaq üçün qalasan.

Biz gedirik ki, sən, ey böyük rəhbər, ey uca düşüncə, ey imam, ey böyük Xomeyni, islamın məhrumluq və cəhalət zülmündən qurtuluşu üçün qalasan.

Bəli, biz gedirik, görüş məqamına nail olan, dəyərli şəhadət mükafatını alan hər kəs öz yoldaşlarına da nəzər edəcək və şəfaətçi Allah qulu olacaq, inşallah!

Bu gün xatirə dolu bir gün, hərəkət və bərəkət günüdür. Uşaqlar hədsiz sevinc içində yuxudan oyanıblar. Bir göz qırpımında çantalar hazırlanır, artıq əşyalar diviziyanın təminat bölməsinə təhvil verilir. Hamı sevinir, gümrah və qıvracdır, amma üç nəfərdən başqa: Rzayi xəstəliyinə, İsmaili əlil olduğuna görə, Kərimi də başqa bir səbəbdən...

Rzayinin gəlmə ehtimalı daha çoxdur. Burnuna əməliyyat ətri dəyəndən bəri sağalıb. Əl-ayağa düşüb, komandirlə arasını düzəldib. Kərimi yaşlı gözlərlə bölük komandiri Seyid Həsən Şükürinin ayağına düşüb yalvarır. Allah ona səbir versin! Dostlar gedəndə aşıqlərin qalması çox çətin olur.

Hərəkət zamanı uşaqlarla görüşüb-öpüşür, avtobusa minirik. Avtobus Qulaminin savavat şüarı və kollektiv şəkildə oxunan Ayətül-kürsi ilə düşərgəni tərk edib Kürdüstana doğru baş alır.

Növbəti məddah Ləvasanidir. O, uşaqları belə feyziyab edir:

**“Bu sıxılan qəlbimin qüssəsi var,
Sanki Kərbəlaya çox həvəsi var”.**

Qardaş Nəqqad özünəməxsus şüarını xüsusi ritmlə təkrarlayır:

**“Odur bizə axirətdə şəfaətçi!
Peyğəmbər gülü Fatiməyə salavat!”**

Hamı salavat deyir.

“Peyğəmbər dəfələrlə dedi ki, mənim canımdır Əli!

Həm Əlinin, həm də Məhəmmədin canına salavat!”

Hamı bir nəfər kimi cavab verir: "Allahummə səlli əla Muhəmməd və ali-Muhəmməd!"

"Lal olmasın heç bir dil bitəndə həyat,
O dillər ki, deyər Məhəmmədə salavat!"

Yenə salavat deyilir.

Gecə Saqqıza çatırıq. Yol təhlükəli, qarlı və buzludur. Gecəni qalmağa məcburuq. Yolüstü düşərgələrdən birinin məscidinə yerləşirik. Hərə bir tərəfdə uzanır. İbrahimi hamıdan tez sobanın yanında yer tutub. O qədər istidir ki, fədakarlıq edib ədyalımızı başqalarına veririk!

26 Fevral 1988

Sübh erkəndən adət üzrə Aşura ziyarətnaməsi oxunur. Döyüş yerinə yaxınlaşdıqca ürəklər daha hazırlıqlı olur, dualar xüsusi yanğı ilə edilir. Bu dəfə qardaş Şükri oxuyur, bəzi şeirlərlə ona xüsusi şirinlik qatır.

Duadan sonra avtobuslar sıraya düzülür, uşaqlar minirlər. Qulaminin torbasından şirniyyat və şokolad çıxır, növbə ilə uşaqlar arasında əlbəəl gəzir. Avtobus yolun alçaq-hündürlükləri ilə çətinliklə irəliləyir. Yol anbaan daralır, çala-çuxur çoxalır. Bizim bikef və kobud sürücümüz ikrahla sürür, tez-tez göyə baxır, düşmən MiQ-lərinin gələcəyindən qorxur. Bir dəstə uşaq ədyala bürünüb rahatca yatıb. İraqi avtobusun arxasında kisələrin üstündə arxası üstə uzanıb mütalihə edir. Maraqlı süjetdir, çəkməyə

dəyər. Mötəmidin də şəklini çəkmək istəyirəm, gülüb deyir: "Boşuna lenti korlama, mən şəhid olmayacam".

Gözlərimiz böyük bir tabloya sataşır. Üzərinə belə yazılıb: "Kürdüstanı bəəşci yarasaların gorustanına çevirəcəyik". Kürdüstana çatmışıq. Güclü qar yağır və boran onu hər tərəfə uçurur. Sanki qar yerdən göyə yağır. Necə də gözəl rəqsdir! Tamaşadan doymursan. Lakin həmin gözəl qarın altında iki dəqiqə qalsan, onda bütün həyatdan doyersən.

Avtobus uzunqulaq kimi palçığa batıb. Uşaqlar yerə enib onu itələyirlər. Bundan sonra isə avtobusun rəqsinə tamaşa etmək və onun aşacağından həyəcanlanmaq zamanıdır.

Yuxarıda bir yük maşını çəpəki dayanaraq yolu bağlayıb. Yerə enmirik, düşünürük ki, birdən Komala və Demokrat terrorçuları pusqu qurmuş olurlar. Gözlər ətrafdakı qar dolu dağlarda gəzir. Heç nə yoxdur. Təpələrin üstündə o qədər qar var ki, əks-inqilabçıların ata-babaları da keçə bilməzlər.

Yük maşınına çatırıq. Zavallı qarda ilişib, maşını sürüşüb. Uşaqların köməyi ilə yol açılır. Yol çox bərbaddır. Mirkərimi ilə Rzayi öncədən çadır qurmağa getmişdilər, indi iş maşını ilə qayıdılar. Yolun qalanını onların köməyi ilə qalxırıq. Uşaqları o qədər düşünürlər ki, əlidolu gəliblər - plov dolu bir qazanla. Salam və salavatla içəri girirlər; sonra

görüüb-öpüşmə, hal-əhval tutma. Birinci sözləri budur: "Uşaqlar, sevinin, iş¹ dəqiqdir.

Sürücümüz köməkçisinə deyir: "Oğlan, beşinci sürəti götür". Təəccüb edirəm. Sürət qutusu dəyişdirilir, yoxsa götürülür? Bundan əlavə, sürət dəyişdirən sürücünün yanındadır, köməkçi isə bayıra çıxır. Başımı pəncərədən çıxarıb görürəm ki, oğlan arxadakı təkərin altından böyük bir ağac parçasına doğru gedir. Beşinci sürət buymuş.

Təyinat yerinə çox qalıb. Danışmalıyam ki, yuxum qaçsın. Lakin danışmağa sözüm yoxdur. Başımı ətrafa çevirirəm. Dörd nəfərdən başqa hamı yatıb. Oyaq olanlar Nəqqad, Furqani, Fələhət və İraqidir, avtobusun axırında fərdi kislərin üstündə uzanıb mütalibə edirlər. Bəlkə də gələcəyin şəhidləri bunlardır.² Hər halda, mən də mürgüləyənlərin cərgəsinə qoşuluram. Yatmaq, istirahət etmək də gözəl nemətdir!

Gözlərimi açanda İraq torpaqlarını görürəm. Yox, elə bilməyin ki, əsir düşmüşük; İraq torpaqlarının bizim nəzarətimizdə olan hissəsinə çatmışıq. Dərə və körpü səmtinə enirik. Körpünün əvvəlində böyük bir tablo üzərinə yazılıb: "İraq İslam Respublikasına xoş gəlmisiniz!"

¹ Əməliyyat

² İki nəfər barədə təxminim düz çıxdı. Nəqqadla İraqi gələcəyin şəhidləri idilər.

Qardaş İraqi zarafata deyir: "Uşaqlar, nənəmin kəndi buradır, gedib sizə süd gətirəcəm!"

Körpüyə çatanda sürücü əyləcə basır, Fəlahət körpünü və tablону lentə almaq üçün avtobusdan enir. Kameranı fokusladığı yerdə qarovulun havaya atdığı bir neçə güllə əlini titrədir; bəlkə bağırını da yarıır. Keçid vərəqəsini körpünün qarovuluna göstərir və sonra arxayın şəkildə hər tərəfi, hər bir dəliyi çəkməyə başlayır. Mən də zənnimcə, körpünün yarısının şəklini çəkmişəm; çünki atəş açılanda mənim də əlim titrədi.

Yeni təmirdən çıxmış strateji Seyyidüş-şühəda körpüsündən keçirik. Günbatana yaxın Mütəhhəri düşərgəsinə çatır, az sonra qalacağımız yerdə avtobusdan enirik. Qəribə yerdir; necə də yandırıcı soyuğu var!

Dərənin və ensiz çayın ətrafında çadırlar qurulub. Hər kəs öz əşyalarını çiyinə atır, qar-boran içində palçıqdan keçib çadıra girir.

Nə qədər donub titrəsək də, gecəni başa vururuq.

27 Fevral 1988

Bu gün dünənin ertəsi gündür. Bu gecə soyuqdan səhərə qədər oyaq olmuşuq. Rzayinin duası necə də tez qəbul oldu. O, süfrə başında demişdi: "İlahi, bizə gecələr oyaq qalmaq səadəti nəsib elə!"

Çadırdan çıxıram. Yenə qar yağıb. Hər yer ağappaqdır. Qarşıda xatirəli bir günümüz var.

Uşaqların beyninə gələn ilk fikir qartopu oynamaqdır. Hələ bölünməmiş hər tərəfdən ağ qargülləsi yağmağa başlayır, bölünmə də öz-özünə baş tutur.

Fələhət fürsəti fövtə verməyib kamera ilə meydana girir. Kameraya qartopu dəyməsin deyə əlini obyektivin önündə tutur. Allah bilir, çəkdiyi ağ çıxacaq, yoxsa qara! Bu qar manevrində komandirlər də iştirak edir, uşaqlar tərəfindən çoxlu qargülləsi nuş edirlər. Oyun qızışır, mini-katyuşamızın qalın atəş səsi oyunun həyəcanını bir az da artırır. Uşaqlar kollektiv hücumla rəqib komandanı dağın yamacına qədər qovur, palçığa batanları başdan-ayağa qara bələşdirir, onlardan qar adamlar düzəldirlər.

Bir qədər aralıda bir dəstə bir-birinin başına dırmaşır. Onlara yaxınlaşıram. Batalyon komandiri Hacı Həsən Mühəqqiqlə yadigar şəkil çəkdirirlər, amma qartopu aman vermir. Hacı Həsən üçüncü şəkli çəkdirəndə saqqalı qarla ağarmışdır.

Bu hadisədən bir saat keçir. İndi səhnə çox ciddidir. Komandirlər əməliyyat planını götürüblər, hər biri öz taqımına izah edir. Uşaqlar sevindiklərindən yerə-göyə sığmırlar.

Saat on birdə bölüklərin iclası başlayır. Qardaş Şükri bölgə haqda məlumat verərək deyir:

- Düşmən tam təchizatlıdır, bizim hücum niyyətində olduğumuzu bilir. Bunu özü dəfələrlə mikrofonla deyib. Uşaqlar həmişəki kimi, iman və

iradələrindən güc alıb mövqeyi ələ keçirməlidirlər. İnşallah, düşmənin nəfəsini kəsəcəyik, onu məğlub etməmiş evə qayıtmayacağıq!

Gecələr əməliyyata ümidlə başımızı yerə qoyuruq. Sonrakı gün yenə də yorucu və aşıqlərin naməlum durumu ilə keçir. Layiqi deyir: "Gec-tezi var, amma mütləq olacaq!"

Hələ Bismillahın əvvəlidir. Yenə idman və dağ yürüşləri başlayır ki, bədənlər zəifləməsin. Böyük çaparı qardaş Yəzdani hər dəfə peyda olanda uşaqlar bilirlər ki, dağ yürüşündən ibarət acı xəbər gətirib.

Ləvasani deyir: "Allah bizə kömək olsun! Bu gecə yeni bir dağ kəşf etməliyik". Başqa biri deyir: "Yenə əllərimizi buludlara vurub qayıdacağıq". Uşaqlar o qədər dağ aşmış, təlim görmüşlər ki, Alpinizm federasiyası onlara medal verməlidir.

Qardaş Yəzdaninin bir ayağı protez olsa da, nəinki dayanmır, hətta öndə gedir, ən yeni kəsə yollarını kəşf edir!

Bu gün güclü yağış yağdı, sel axdı, çadırlara su girdi. Allahın nemətinin bolluğu problem yaratmış, saxsı kasamızı daşırırmışdır! Uşaqlar suyun qarşısını almaq üçün quma, taxtaya, linoleuma möhtac qalıblar.

Danışılardan belə nəticə çıxır ki, qarşıda çətin iş var. Allah bilir, neçə nəfər sağ qayıdacaq. Qərara alınıb ki, gecə vaxtı qar-boranda altı saat piyada gedəndən sonra əməliyyata qoşulaq. Soyuqdan

donmasaq, bəxtimiz gətirib. Söhbət ölüm və şəhadət məsələsidir. Hərə bir söz söyləyir. Rzayi deyir: "Üstünə mənim adım yazılmış güllə hələ düzəlməyib".

Qardaş Əkbəri onun-bunun söhbətlərinə fikir vermədən öz işi ilə məşğuldur, dərslərini oxuyur. Ləvasani deyir: "Axırda iraqılılar səni dərs oxuyan yerdə əsir tutacaqlar". Qəribə dünyadır! Bizi dəyəmək gücünə məktəbə aparırdılar, falaqqa ilə dərs oxumağa məcbur edirdilər. Bu gün dərs və mənəviyyat şüurları geniş yayıldığına görə isə uşaqlar əməliyyat axşamı da dərslərindən qalmırlar. Əkbəri, Salehi və onlar kimilər, həqiqətən də, "beşikdən qəbrədək elm öyrən" deyə buyurmuş elçinin, müəllimin davamçılarıdır.

28 Fevral 1988

Uşaqlar əməliyyat saatını öyrənməkdən ötrü hər bir imkandan istifadə edirlər. Bu araşdırmaların ardınca bu gün dilindən söz çəkmək üçün Hacı Həsən Mühəqqiqi salavatla çadıra salırlar. Onlar hücum tarixini öyrənmək istəyirlər, o isə ehtiyatlı və təcrübəlidir, sözlərinə fikir verir, kəşfiyyatçı kimi davranır. O, səbir və müqavimətdən danışır real nümunələrə toxunur, bir əməliyyatda kəsilməmiş ayağını əlinə götürüb altı saatdan sonra düşərgəyə qayıtmış bir qazinin əhvalatını əvvəldən-axıradək söyləyir.

Uşaqlar soruşurlar:

– Əməliyyat niyə təxirə düşür?

O, əlverişsiz hava şəraitini əsas gətirib deyir:

– Vəziyyət düzələn kimi dərhal hücumla keçəcəyik.

Axşamdır. Ay gümüşü şüalarını suya salıb dalğalar üzərində sürüşdürür. Su ayı da yelləyir. Oturub ayın rəqsinə tamaşa edirəm. Gözəldir, amma bütün gözəlliyinə baxmayaraq, bu gecələrdə əməliyyata mane olur. Çadıra qayıdıram. Çadırın yanında ocaq qalanıb, bir neçə nəfər oturub şirin-şirin hücumdan danışır.

– Deyirlər ki, Səddamın xüsusi qvardiyası bölgəyə gəlib, onların da hücum etmək niyyətləri var.

Qardaş Müciri əllərini alovun üstündə ovuşdurub deyir:

– Bu dəfə çörəyimiz yağdadır. Şəhidlərimizin intiqamını bir-bir alacağıq.

Kiçik cüssəsinə baxmayaraq, Mücirinin böyük ürəyi var.

29 Fevral 1988

Bu gün 13 rəcəb, möminlər əmiri İmam Əlinin (ə) doğum günüdür. Gecədən oyanmış Miqdad batalyonu dağa-daşa dırmaşib kollektiv şəkildə və gözəl ritmlə oxuyur:

**“Miqdad batalyonu Quran yolunda,
Başından keçib, canından keçib.
Ey ümmət imamı, canı sənin yoluna
Qurban edərək! Hüseyin!”**

İkinci qrup davam edir:

**“Hər bir çətinliyə dözməyə hazırıq,
Deyərək ziyarət, ya da şəhadət!
Məzlum Hüseyin can! Məzlum Hüseyin can!”**

Qrupun məddahı öz Səidimizdir: Səid Həddadiyan. Oxuya-oxuya bu gözəl bayram münasibətilə hamını ucadan təbrik edirlər. Növbə bizim batalyonumuza çatır:

- Həbib batalyonu, bayramınız mübarək!

Uşaqlar piyada yürüşdən, idman və istirahətdən əlavə, boş vaxtlarında öz ruhlarını da inkişaf etdirir, mənəviyyatlarını artırır, habelə tənqid və təklif məclisləri keçirirlər. Deyişmə, diskussiya, müsabiqə, Ərrəhman və Vaqiə surələrinin oxunuşu, Təvəssül və Kumeyl duaları və Aşura ziyarətnaməsi də daimi proqramlardandır.

Uşaqların başını qarışdıran kreativ və səmərəli işlərdən biri də hədis deyişməsidir. Uşaqlar şeir deyişməsində olduğu kimi iki qrupa bölünüb kəfgir qazanın dibinə dəyəənə qədər hədis söyləyirlər, axırda qrupların biri qalib gəlir. Nəqqadla Höccət

İraqi hansı qrupdan olsa, o da qələbə çalır. Çünki İraqi çox bilir, Nəqqad da hədis elmi üzrə təhsil alıb, demək olar, ruhani və müəllimdir. Lakin gülməkdən uğunmaq istəyirsənsə, gərək Ləvasani ilə Qulaminin dəstəsinə qoşulasan. Əlbəttə, bu oyunun qanun-qaydası var. Saxtakarlıq və yazılı qeyddən istifadə qırmızı karta və cəriməyə səbəb olur. Məsləhətləşmək isə azaddır.

Bu gün güləş yarışı keçirildi. Hətta Layiqi, Furqani və Müştəqi də döşəyə çıxdı. Taqımın Rüstəmi olan Mirkərimi ilə bacaran yoxdur. O, elə əvvəldə hamını texniki fəndlə yerə yıxır.

Müciri xoruz ağırlığındadır, amma özündən böyüklərlə güləşir və təbii olaraq yığılır. Lakin dinc oturmur, tez-tez güləşməyə adam çağırır. Qardaş İraqi önə çıxıb onu kağız kimi bükür, o isə yay kimi yerdən sıçrayır. Enerjili və möhkəmdir. Nəqqadın hərəkətləri də özünəməxsusdur: şirin və duzlu. Onun tövsiyələri də duzludur. Zarafata deyir: "Zarafat xörəkdə duz qədər!" Uşaqlar ortaya salıb onun üçün ədyal mərasimi keçirmək istəyirlər, amma o, tələyə düşməyəcək qədər diqqətlidir. Az sonra isə fotoaparata tələsinə düşür. Deyirəm ki, otur, şəklini çəkim. O da rahat oturur. Ancaq oturan kimi başına ədyal atıb o ki var yumruqlayırlar.

Yavaş-yavaş günorta olur. Batalyonun ruhanisi Hacı ağa Mustovfi namaz qılmaq üçün çadıra gəlib. O, növbə ilə bütün çadırlara baş çəkir, şəri hökmlər

söyləyir, nəsihət edir və hər şeydən çox, uşaqların ümidvar qalmasına səbəb olur. Bu gün bizim çadırımızın növbəsidir. Zöhr və əsr namazları arasında geniş söhbəti ilə bizi çox feyziyab edir. O, ixlas və təvəkkül barədə deyir:

"Düsməni Allaha görə öldürün, nəfsiniz üçün yox. Cihad bütün müqəddəsliklərin fəvqündə durur, onu maddi məsələlərlə bulaşdırmayın. Əli (ə) buyurur: "Cihad cənnət qapılarından biridir. Bu qapı Allahın xüsusi və ixlaslı övliyalarına məxsusdur". Tövbə edərək Ona doğru tələsin. İndi ki getmək vaxtıdır, günahları təmizləyin, Allahın görüşünə tərtəmiz gedin. Kiminsə boynunda haqqınız varsa, yaxşı olar ki, bağışlayasınız, halal edəsiniz. Çünki bağışlamaq böyük insanların xüsusiyyətidir. İbadət edin, döyüş zamanı özünüzü Allaha tapşırın, Ondan başqa heç kimə arxalanmayın. Çünki işləri yoluna qoyan yalnız Odur. Nə vaxt çağırısaq, cavab verir; nə vaxt dua etsək, qəbul edir. Döyüş zamanı nəbadə komandirin yıxılmasından məyus olasınız! O getsə də, onun Allahu var".

Hacı sonda uşaqların qələbəsi və salamatlığı üçün dua etdi, təklif etdi ki, əməliyyatda qalib gəlmək üçün hər kəs min salavat nəzir edib on gün oruc tutsun.

Bir müddət idi digər taqım və bölüklərə qarşı "hücum" və "əks-hücum" məsələsi geniş yayılmışdı. Biri qonşunun reykasını icazəsiz çiyinə atıb gətirir,

özünə ayaqqabı yeri düzəldir, digəri yoldaşının ayaqqabısını icazəsiz geyinir, başqa biri digər bölüyün kompotunu çırpışdırır, dördüncüsü isə “qatır batalyonu”nun uzunqulaq və qatırına minirdi. Bu qanun pozuntularını dəcəllik, zarafat və zirəklik sayırdılar. Lakin yavaş-yavaş iş o yerə çatdı ki, uşaqların biri qonşu batalyonun buldozerini işə salıb başqa yerə apardı. Ağa Mustovfi bu barədə uşaqlara ciddi tapşırıq verib dedi:

- Bu nə xoşagəlməz işlərdir ki, bəziləri qoçaqlıq sayır və savablarını zay edirlər?! Mənim əzizlərim! Öz əməllərinizi bu “hücum” və “əks-hücum”larla bada verməyin. Bilin ki, aidiyyəti komandirin icazəsi olmadan hər hansı bir şeydən istifadə etmək şəriətdə haramdır, hətta başqasının ayaqqabısını geyinmək də.

O qədər ayə və hədis söylədi ki, bütün “əməliyyatçılar” əməllərindən peşman oldular, hamı təsirləndi, namaza və Allah-taala dərgahına tövbə etməyə, bağışlanmaq istəməyə hazır oldu. Hacı əsr namazını qılmağa qalxdı, əllərini qulaqlarının yanına aparıb təkbir demək istəyəndə Fələhətpur ürəklənib həyəcanla və xəcalətlə dedi: "Hacı ağa... bağışlayın, ayağınızın altındakı ədyal da “hücum” zamanı ələ keçənlərdəndir!"

Uşaqlar məsələdən xəbərdar olduqlarına görə sanki birdən-birə partladılar. Hacı ağa da gülüşünü saxlaya bilmədi. Nəqqad ilk dəfə "hücum"a keçib

ədyalı gətirdiyinə görə özünü itirib dedi: "Hacı ağa, bu ədyal Miqdad batalyonunun çadırındandır. Onlar burdan gediblər, ədyallar da istifadəsiz qalıb... Bura da bir az soyuq idi..."

Hacı ağa mənalı təbəssümlə qəsb olunmuş ədyalı ayağının altından götürüb nəmli kovrolit üzərində dayandı, təkbir deyib namaza başladı.

Bayıra baş çəkirəm; hava çox təmizdir. Dünənki yağış hara, srağagünkü qar hara, bugünkü isti günəş hara! Bilmirəm, Allah nə etmək istəyir!

Bəzilərinin sözü olmasın, bu gün MiQ havası var. Çox çəkməz, düşmən MiQ-ləri gəlib yenə manevrə və kəşfiyyata başlayarlar. Zənnimcə, bombardman planları da var. Keçən il Karun düşərgəsindəki bombardmanı xatırlayıram. Oranı da bir gün kəşfiyyatla öyrəndilər, ertəsi gün nə qədər kinləri vardısı, başımıza boşaldıb getdilər.

01 Mart 1988

Zəhmətkeş qocadır, hər bir hərəkətindən ixlas, fədakarlıq və müqavimət duyulur. İki oğlunu Allah yolunda verəndən sonra daha möhkəm iradə ilə cəbhəyə yollanıb. Kiçik bir çən, ədyal, sellofan və boş sursat qutuları ilə dağın yamacında balaca bir hamam düzəldib, gecə-gündüzünü onu isti saxlamağa həsr edib. Qabarlı əlləri ilə odun gətirir, bulaqdan vedrə ilə su daşıyır, bu xidməti nəsib etdiyinə görə Allaha şükür edir.

Orada yuyunmağın özünəxas üsulu var. Kreativ duşun hərərətini hamamdakı döyüşçünün qışqırtısı tənzimləyir. Qoca ocaqla çənin başında dayanıb. Su isti olanda döyüşçü "yandım" deyə qışqırır, o da soyuq su əlavə edir; soyuq olanda da ocağa odun qoyur. Gecənin yarısı təkbaşına hamama gedənin işi çətinidir; ya yanacaq, ya donacaq.¹

Hərdən uşaqların dəcəllikləri tutur; dostlarının başına su ilə birlikdə şampun tökülür, köpüyü bitmək bilmir.

Hər halda, Allah bu qəhrəman qocanın dözümünü artırsın, şəhid övladlarının məqamını ucaltsın!

Bu gün baş vermiş maraqlı hadisələrdən biri də döyüşçülərə xatirə pullarının verilməsi və qardaş Ləvasaninin dəməvəndli şagirdə yazdığı məktubun cavabının gəlməsidir. Həmin məktublardan biri o vaxt uşaqları çox güldürmüşdü. Şagirdin adı Məsud Qacanidir. O, məktubla birgə gül və bülbül şəkli olan bir açıqça göndərib, Ləvasanidən də ona şəkil göndərməsini istəyib. Bu şeirlər onun məktubundandır:

“Nə şərqçi, nə qərbçi,

¹ Əlbəttə, Quruculuq cihadı təşkilatının konteyner hamamı var, amma çox da yaxında olmadığı üçün uşaqlar bu balaca hamama getməyi üstün tuturlar.

**Cavabı yaz təcili...
Əgər gülürsənsə bu pis xəttimə,
Qurana and olsun, tez-tez yazmışam...
Əcəl əlini sıxmayınca mən,
Səni heç vaxt unutmaram..."**

Qardaş Yəzdani gələndə Ləvasani zarafata deyir: "Uşaqlar, yürüşə hazırlaşın, deyəsən, yeni bir dağ kəşf olunub!" Lakin o, başqa bir xəbər gətirib. Onun üçün salavat deyirlər. Oturub qovluğu açır. Hamının gözləri ona dikilib. Qannamənin mətnini çıxarıb oxuyur:

Qannamə

Bismillahir-rəhmanir-rəhim.

İlahi! Ey arif qəlblərin sevimlisi! Ey eşqə layiq olan yeganə məşuq! Ey mütləq kamillik! Ey mütləq xeyir! Sənə sonsuz dərəcədə şükür edirik ki, bu yalan dünyada bizim pərdəli qəblərimizə hidayət işığını saçdın, lütf və mərhəmətinlə hidayət yolunu qarşımıza çıxardın, bu aldadıcı dünyanın çox təhlükəli uçurumlarında əlimizdən tutdun, huri və qılman bəhanələri ilə bizi kamilliyə doğru yönəltməyi və daha da kamilləşdirmək üçün Öz yolunda cihadı vacib buyurdun. Biz indi bu yolda olmağa, bu böyük nemətə görə Sənə şükür edirik, xeyir dolu hüsurundan bu eşq və fədakarlıq yoluna ixlasla davam etmək səadəti istəyirik. İndi ki İslam düşmənləri əziz İslamın erkən çağındakı Əhزاب döyüşü kimi

birdəmişlər, Səddam muzdurlarından tutmuş – onlar Allah döyüşçüləri qarşısında aciz və xar olandan sonra şərq və qərbdəki ərbablارının hədiyyə verdiyi silahlarla günahsız və müdafiəsiz Allah əzizlərindən bir qismini qanlarına qəltan edirlər – Fars körfəzinin mavi sularında İslama qarşı düzölmüş qaniçən ərbablارına qədər hamısı hazır dayanmışlar, biz də hamımız bir nəfər kimi əhd edirik ki, əziz imamımızın "Peyğəmbərə iman gətirmiş hər kəsin müqavimət tapşırığı vardır" buyurduğu kimi, son nəfəsimizə və son damla qanımıza qədər Sənin yolunda möhkəm dayanacaq, böyük şəhadət hədiyyənlə əməllərimizin altından qəbulluq möhrü vurulanda, görüşünün şirin şərbəti bizə içirdiləndə, övliyalarının, xüsusən də şəhidlər rəhbəri Hüseyin ibn Əlinin (ə) yanına yerləşdiriləndə mənimlə bu peymanı həqiqi şəkildə imzalayanlardan heç birini unutmayacaq, şəriətin izni ilə bu qənamədə qeyd olunmuş vədə uyğun olaraq səngər yoldaşlarıma şəfaət edəcəyəm, inşallah.

02.03.88

13 Rəcəb 1408, həzrət Əlinin (ə) doğum günü
Bundan sonra qənamə əlbəəl gəzib şəfaət şahidləri tərəfindən imzalanır.

Batalyon komandirinin müavini qardaş Səccad imzasının yanında belə bir şeir yazır:

“Eşq dəryasından heç nə kənar deyil,

Orada can verməkdən başqa heç nə çarə deyil!”

Rzayi:

“Bu müdafiədən zəfərsiz qayıtmırıq,

Döyüş atlarımız sahibsiz qayıtmayınca!”

Nəqqad (şəhid): “İnşallah, biiznillah-taala”.

İraqi (şəhid): “Ya vəcihən indəllah, işfə ləna indəllah”.

Furqani: “İlahi, məni bağışla!”

Ramazani (şəhid): “Şəhidlərin duasının qəbul olunmasına ümidlə”.

İmamiyan (şəhid): “O istəsə, aparacaq; aparmasa, aparana qədər gözləyəcəyik, inşallah. Mən üzli adamam, bütün günahlarıma baxmayaraq, üzdən getməyəcəm.

Sonda Allahdan istəyirəm ki, bütün işlərdə siz əziz qardaşa yardımçı olsun! Siz də xeyirdualarınızda bizi unutmayasınız.

Gecə ayın üzünü görməsə, çətindir,

Susuz dodaq su görməsə, çətindir.

Biz nökerik, sənsə ərbab, Mehdi can,

Nöker ərbab üzünü görməsə, çətindir.

Əgər bu böyük xoşbəxtlik bizə nəsb olsa, şəfaət edəcəyik”.

Salehi: “Uğur Allahdandır”.

Əkbəri (şəhid): “Zurufçıyan, Süleymani, Nəbəvi, Mahmudpur, Həzrayi, Tahiri, Ali-Ağa və digər şəhidlərin yolunu davam etdirəcəyik”.

Fələhətpur (şəhid): "Biz gedirik ki, imamın yolu qalsın..."

Bələliklə, əhd bağlandı ki, son nəfəsə, son nəfərə, son mənzilə – şəhadətə, qiyamətə, hesab gününə, gözəl cənnətə, daha üstünü, Allahın Özüylə həmsöhbət olana, insanların bədənindən alovlar qalxana qədər Allah yanında hörməti olan, əziz olan şəxs dostlarının əlindən tutsun və onlara şafaət etsin.

Xəbər tuturuq ki, namərd düşmən Tehran şəhərini raketlə vurub. Nəhayət, rus raketləri öz işini gördü. Bir də ürəkdən deyirik: "Sovetə ölüm!"

Bu xəbər uşaqları hirsləndirmişdir. Onlar komandirlərdən istəyirdilər ki, bəzi qüvvələrin dərslərini verməkdən ötrü hücumu tezləşdirsinlər. Qardaş Mühəqqiq uşaqların yanına gəlib onlara təskinlik verir, səbirli olmağa çağırır və yenə də əməliyyatın qəti və yaxın olması üzərində təkid göstərir.

Hacı Həsən atılmış azsaylı rus raketlərinin tarixçəsi və xüsusiyyəti barədə məlumat verərək, "Onlar nə qədər ölməyə səbəb olub?" sualının cavabında deyir: "Bunu bilmək hansı problemi həll edəcək ki?! Fərz edin ki, hamı şəhid olub, heç kim qalmayıb. Siz əsla Tehranı fikirləşməyin. Burdan hamısının fatihəsini oxuyun!" Onun sözlərindən sonra uşaqlar salavat deyirlər.

Bu da "nə şərqçi, nə qərbçi" növündən olan ruhlandırıcıdır. Qeyri-ideoloji müharibələrdə

əsgərləri yüz cür vədlə, təhdidlə, zorla, vurmaqla saxlayırlar. Ancaq yadınızdadır ki, Kərimi ön xəttə getmək üçün necə ağlayırdı; Hacı Həsən tapşırırmışdı ki, bölüklərin sayı müəyyən olunmuş həddən artıq olsa vay halınıza!¹

O, ərzaq, benzin və digər çatışmazlıqlar barədə dedi: "Sel Seyyidüş-şühədə körpüsünə xəsarət yetirdiyinə görə belə bir vəziyyət yaranıb. Bu aclığı və əziyyətləri imkana çevirib hər bir şəraitdə Allaha şükür edir, Ondan istəyirik ki, bizi gücümüz, taqətimiz həddində sınısın. Qarşıda daha ağır zamanlarımız olacaq, bu, onlara hazırlıqdır. Əbu Talib dərəsi və Allah rəsulunun (s) çətinlikləri yadımızdan çıxmasın. Bizim hər bir şərait üçün örnəyimiz var. Heç bir imkanımız olmasa da, yolumuza davam edəcəyik; necə ki, əvvəldə boş əllə başladıq. İmkan baxımından o qədər sıxıntıdaydıq ki, mərmiləri düşməndən qənimət götürürükdük. İndi isə Allahın lütfü ilə hər şeyimiz var".

Hacı Həsən sonda əməliyyat barədə şübhəyə düşənlərə qədim bir məsəl çəkib dedi: "Əməliyyat xalanın qurut aşıdır; yesən də odur, yeməsən də!"

Qardaş Mühəqqiq ərzaq çatışmazlığından danışıbmışkən, qoy mən də nə baş verdiyini və yazıq qarınların nələr çəkdiyini deyim:

¹ Yəni tərəfgirlik etməsinlər.

Bir neçə gündür düz-əməlli xörək yoxdur. Çörəyimiz peçenyedir, xörəyimiz də kartof. Bunun özü də başqa bir rəngarənglikdir. Nemət bol olanda çoxlu çörək israf olurdu. İndi ki qıtlıq yaranıb, əvvəllər at və qatırlara aparılan çörək qırıntıları süfrəyə qayıdıb, onların üstündə davadır.

Hərə bir söz deyir, bir atmaca atır:

– Ey, camaat, vitamin satırıq!

– Çörək qırıqları almışıq.

Biri də quru çörək tikəsini götürüb belə oxuyur:

**“Küçələrə su səpin,
Lavaş çörəyi gəlir.
İnəyə yonca verin,
Çoxlu-çoxlu süd gəlir...”**

Nəqqad yenə də səbirli və təqvalı olmağı, nemətə görə şükür etməyi tövsiyə edir:

– Nemətə şükür etmək neməti artırır...

– İlahi, Sənə şükür, nemətim boldur. Uşaqlar, naşükürlük eləməyin, salavat deyin.

Başağlığı vermək və dərdlərini bölüşmək üçün diviziyanın təbliğat bölməsinin səfəli uşaqlarının çadırlarına baş çəkirəm. Orada da mövzu aclığın acı və şirinliyi barədədir. Uşaqlar ciddi və həyatı bir məsələni elə masqaraya çeviriblər ki, ümumiyyətlə, aclıq yaddan çıxıb. Bu məsələ onlara başqa bir bəhanə verib, onun təhlili ilə məşğuldurlar. Qurbani

xəritəni ortaya sərrib çox ciddi görkəmlə batalyonların mövqeyini, müsbət və mənfi cəhətlərini təhlil edib deyir ki, bir müddətdən sonra aclıqdan necə adam yemək olar və hansı taqımın əti daha dadlıdır: minaçıların, yoxsa digər batalyonların? Axırda bu nəticəyə gəlirik ki, ən dadlısı İman taqımının uşaqlarının, onların içində də Mehdi Fələhətpurun ətidir!

Taxta körpünü ziyarət etməyə gedirik. Vəziyyət acınacaqlıdır, Quruculuq cihadı dayanmadan işləyir. Təminat bölməsinin avtomobilləri reyka və plite gətirirlər. Helikopterlər tez-tez ərzaq daşıyır, qayıdanda qaçqınları aparır. İraqın yaramaz rejimi yenə bir çoxlarını şəhər və kəndlərindən qovub, qarda-soyuqda didərgin salıb. İndi bu zavallılar bizim qayğıkeş pilotlarımız vasitəsilə aparılır, İslam Respublikasının məhəbbət dolu qucağına yerləşdirilirlər.

Bu gün bombardmançı təyyarələrimizi gördük, gözlərimizə işıq gəldi. Bir göz qırpımında sürətlə dərənin arasından keçirlər, düşmənin Süleymaniyyədəki mövqelərini bombalayandan sonra yuxarı qalxıb qara buludların arxasından qayıdırlar. Uşaqlar "Allahu əkbər" qışqıraraq onları yola salırlar.

07 Mart 1988

Qardaş Layiqi komandirlərin bir neçəsi ilə birlikdə mövqeyi araşdırmağa gedib. Zənnimcə, hücum zamanı yaxınlaşıb. Komandirlərin son iclası da başlayıb. Oraya gedirəm. Hamı oturub. Batalyon komandiri Hacı Həsən qabarıq xəritə üzərindən əməliyyatın sərhədlərini göstərir, batalyonların mövqeyini və hərəkət sırasını müəyyən edir.

Komandirlər çalışırlar ki, bir yolla hücum zamanı avanqard və hücumçu olmaq səadətini öz taqımlarına aid etsinlər. Komandir deyir: "Siz çətinini istəyirsiniz, Allah sizdən razı olsun, amma sonrakı mərhələlərə də əhəmiyyətsiz yanaşmaq olmaz. Onlar da özünə görə çətin və çox əhəmiyyətlidir".

Xəritəyə nəzər salıram; necə də yaxındır! Bəli, xəritə üzərində məsafə yaxınlaşır, maneələr yox olur. Təxminən dörd barmaq qədərdir, amma hər barmaq təxminən bir saatlıq yoldur. Yəni qar, buz və soyuqda dörd saat piyada yol getmək, özü də İraq torpaqlarının içində. Bütün maneə və problemlərinə baxmayaraq, getmək lazımdır. Hərəkət bizdən, bərəkət Allahdan!

Oradan çıxıram. Səma təmiz və günəşlidir, uşaqlar son anlardan maksimum istifadə edirlər. Bəziləri əllək-düllək oynayır, bəziləri miniatür, beləmində və ya futbol. Qardaş Əkbəri həmişəki kimi dərs oxuyur. Qardaş İraqını görürəm, iri cüssəsi ilə balaca Mücirinin belinə minir! Maraqlıdır, uduzanda

isə qaçıb aradan çıxır. Həqiqətən də, şuşludur! (Hər üçü gələcəyin şəhididir)

10 Mart 1988

Novruz bayramı yaxınlaşır. Tehrandan mənə məktub gəlir. Yenə salam-dua, darıxmaq və bombardman xəbəri... Həmçinin haradasan və nə vaxt gəlirsən?

Cavabda yazıram ki, hələlik buradayam, çünki buranın təhlükəsizliyi Tehrandan yaxşıdır!

12 Mart 1988

Hücum marşını eşidib yerimizdə quruyuruq. Bu nə deməkdir? Məgər biz hücumu keçəcək ilk batalyon deyildik, özü də bu istiqamətdə? Bəs o qədər vədlər, özlərinin dediyi kimi, xalanın qurut aşısı nə oldu? Dərhal komandirin yanına gedib etiraz edirik. Öyrənirik ki, misilsiz yağış işi korlayıb; ya da daha yaxşısı budur, deyə ki, düzəldib. Çünki körpüləri uçurub təminatçıların işini çətinləşdirsə də, həm də hücumu keçmək istəyən düşmən tanklarının palçığa batmasına səbəb olub.

Bəlkə də Allahın baş açmadığımız işindən əlavə, Allah bəndəsinin siyasətinin də təsiri olub. Kim nə bilir ki, işin siyasəti nədir və düyün haradadır. Bəlkə də burada çadır qurmaq, bölgədə qələbəlik yaratmaq iz azdırmaqdan və düşməni çaşdırmaqdan ötrü olmuşdur, uşaqlar da başqa istiqamətdən hücumu

keçiblər. Bəlkə də... Hər halda, bizim günahımız nədir ki, yanıb gözləyək. Hücüm eşqi ilə yaşayan qardaş Müştəqi kimi müştəq qəlblərin işi nə olacaq? Komandirdən soruşsam, belə deyəcək: "Vəzifə vəzifədir. Vəzifə nədirsə, ona əməl etməliyik".

Beş gün qabaqkı qəzet dodaqları sallanmış halda əlimizə çatmışdır. Uşaqlar böyük iştahayla yazılarını udurlar. Krossvord çatışmazlığı uşaqların səbrini daraldıb. Rzayi püşklə onu əldə edib İraqinin və İbrahimin köməyi ilə doldurur.

Təxminən saat onda MiQ və Mirajların qulaqbatıran gurultusuna və hava hücumundan müdafiə qurğularının atəş səsinə yuxudan oyanır, təyyarələrin manevrinə tamaşa etmək üçün çadırdan çıxırıq.

- Odur, ordadırlar!
- İkisi də arxasındadır... İkisi də o tərəfdədir.
- Ta-ta-taqq...
- Vur; ay sağ ol, vur!
- Gördün? Az qala toqquşmuşdular.
- Sənə elə gəlir. Əslində, çox yuxarıdadır, altından keçdi.

Bəziləri günəşin ətrafına göz qoyurlar. Adətən bir neçə təyyarə diqqətləri özlərinə çəkib zenit qurğularının başını qarışdırır, bir və ya iki təyyarə də digər səmtə zəhərlərini tökür. Batalyon komandiri tələsik çadırdan çıxıb ciddi görkəmlə uşaqlara dağın cığır və yarıqlarına sığınmağı əmr edir və əleyhqaz

götürməyi tapşırır. Bir neçə dəqiqədən sonra bombalar tökülür və dəmir kərkəslər qaçır. Yaxşı qurtarıq. Bombalar naməlum bir yerə tökülür.

14 Mart 1988

Bu gün bir neçə nəfər döyüş yerinə gedəcək. Bir işarə ilə bir neçə nəfər könüllü olur. Karvandan geri qalmış qardaş Nəqqad israrla işini irəli aparır, adını seçilmişlər siyahısına saldırib Mötəmid və Şəfi ilə birlikdə irəlidəki müdafiə mövqeyinə getməyə hazırlaşır.

– Müdafiə mövqeyinə getmək də işdir?! – deyirəm.

– Nə də olsa, burdan yaxşıdır. Heç olmasa, üç-dörd top və minaatan mərmisi gəlir, güllə mübadiləsi baş tutur, – deyirlər.

Düzü, tətik çəkmək üçün mən də çox darıxıram. Qardaş Nəqqad tapşırır ki, qəza namazlarında onu unutmayaq. Özü hər gün şam və işa namazlarından qabaq yarım saat qəza namazı qılırdı. O qədər təvazökar idi ki, kollektiv işlərdə hətta kiçiklərdən də icazə alırdı. Gülüş və zarafatla istədiyini edir, sözünü yeridir, əslində isə pambıqla baş kəsirdi. Hər gecə sübh azanına bir saat qalmış oyanıb soruşurdu: "Saat neçədir? Uşaqları oyadım?" Deyirdim ki, yox, hacı, hələ tezdir.

Qərara alınmışdı ki, uşaqlar xoş dillə oyansınlar; Ləvasani gözəl səslə bir neçə ayə oxusun, uşaqlar

özləri Allah kəlamını eşidib yavaş-yavaş oyansınlar, bundan sonra da oyanmayanları isə Nəqqada tapşırınsınlar. Lakin onun uşaqlara ürəyi yanırdı, gecənin son anlarının xeyrindən məhrum olmalarını istəmirdi. Onun-bunun sifarişlərinə məhəl qoymadan yavaşca başlarının üstünü alıb nazlamaqla, tumarılamaqla, "əzizim" deməklə oyadırdı.

Nəqqadın həm qəlpəsevər görkəmi vardı, həm də yaxşılıqda və sədaqətdə həddi aşmışdı. Uşaqların biri zarafata ona deyirdi: "Sən çox yaxşısan, mənim ardımca gəlmə. Birdən bir güllə səni şəhid etməyə gələr, səhvən mənə dəyər". İndi gedib, uşaqlar onun qısa kəlamlarını təkrarlayır, yerini boş qoymurlar. Allah onu qorusun!

Kimsə zarafat edəndə Nəqqad deyirdi: "Qardaş, ağır ol!" Etiraz edəndə isə deyirdi: "Qardaş, sakit ol!" Onu ələ salanlara da belə deyirdi: "Xahiş edirəm, qardaş!" Məktub yazanda əvvəlcə iyirmi dörd min peyğəmbərin adını çəkirdi, sonra on dörd məsumu və digərlərini yad edirdi, başqa sözlərə isə daha yer qalmırdı.

16 Mart 1988

Yenə getmək və yer dəyişmək vaxtıdır. Özüboşaldan yük maşını ağzınacan dolub, uşaqlar lobyə konservi kimi bir-birinə yapışıblar. Nəfəs almağa yer yoxdur. Mən İraqi və Furqani ilə birlikdə

sürücü kabinin üstündə uzanmışam, güclü təkanlar bizi atıb-tutur.

Gecədir. Dağ havası buz kimi soyuqdur. Yük maşınları bir sırayla zarıya-zarıya Kürdüstanın əyri-üyrü və çala-çuxurlu dağ yollarını arxada qoyurlar. Soyuğu unutmamaq, çətinliyi duymamaq üçün hərə bir söz, bir şüar deyir, bir şeir oxuyur. Çox keçmədən səslər kəsilir və sözlər dodaqlarda donur. Gələn səs isə yalnız dişlərin taqqıltısıdır.

Vəziyyət həm ağladıcıdır, həm də təhlükəli. Bir tərəfdən soyuq və qar uçuqunu təhlükəsi var, digər tərəfdən də qorxunc dərələr, uçurumlar uşaqları qorxudub, nəfəsləri dondurub. Hər kəs bir şəkildə özünü isidir və başını qarışdırır. Ədylı olanlar çömbəlib onu başlarına çəkir, büzüşürlər, ancaq yenə də heç bir xeyri olmur.

Maşın zirvəyə doğru qalxdıqca qar çoxalır, soyuq şiddətlənir. Yolun kənarındakı qarın hündürlüyü bəzən beş metrə çatır. Başımı çevirib irəliyə baxıram. Yolun kənarına yığılmış qar əjdahaya oxşayır; buzlar onun iti dişləri, suyun axdığı qaya da iri ağzıdır. Unikal səhnədir. Şəkil çəkmək istəyirəm, amma buzluqdakı ət kimi donmuşam; əlim tərpənmir.

Yeni təmir olunmuş körpüyə çatırıq. Allah kömək olsun! Oradan keçmək həzrət filin işidir, yük maşınının yox. Nəfəslərimizi saxlayırıq ki, maşın yüngülləşib rahat keçsin! Hər halda, dua və salavatla keçirik, amma necə həyəcanla!

Bölgədən uzaqlaşmışıq. Cəbhənin son fişəngi uzaqdan közərir, öz katyuşalarımızın zəif çığirtısı gəlir. Dağlıq bölgə qurtarır. Super Deluxe avtobusları bizi gözləyir. Yolun qalanını onlarla getməliyik. Uşaqlar buzlarını əritmək üçün isti və yumşaq avtobuslara sarı qaçırlar. Yazıq sürücü oturacaqlara görə narahatdır. O qədər yorğunam ki, başımı söykəyər-söykəməz yatıram. Gözümü açanda isə artıq düşərgədəyəm.

İsmaili ilə Kərimi bizə yaxınlaşırlar. Bizə yenə gördüklərinə görə sevinirlər, amma əliboş qayıtdığımızı görə narahatdırlar.

Uşaqlar yenə əvvəlki yerə gəlmişlər, təhvil-təslim söhbətləri başlamışdır. Ləvasani ilə dəstəsi bir yerə toplaşib məyus-məyus danışır, qayıdış nəğməsi oxuyurlar.

– Biz təhvil-təslimə getdik; evə qayıdırıq.

– Hamımız gedirik.

– Bir az səbirli olun.

– Axı nə vaxta qədər?

– Biz ki, gedirik – deyə Ləvasani tənəylə oxumağa başlayır: – Bu, axırıncı Kumeyl duasıdır! Bəlkə də sabah olmayacaqsız. Gəlin, Allahla təhvil-təslim edin...¹

¹ Sənədli film çəkilişlərimiz təbii getsin və əməliyyatdan öncəki son duanı lentə almış olaq deyə hər həftənin cümə axşamı Ləvasaniyə deyirdik ki, duada belə desin: "Bu, axırıncı Kumeyl duasıdır; Allahdan bağışlanmaq istəyin, qarşıda əməliyyat var".

Seyid Saidiyan həmişəki kimi uşaqlara nəsihət verib deyir:

– Siz vəzifənizə əməl edin, sizə nə əməliyyat olacaq, yoxsa olmayacaq. Bəlkə, bir məsləhət varmış. Bundan ötrü küsməzlər.

İsti nəfəsi var. Ağzını açanda, uşaqların dediyi kimi, ilişmək istəyəndə o qədər ayə, hədis və tarix söyləyib sözünü yeridir ki, qarşısı tərəf əllərini qaldırır.

Seyid qan və qiyam torpağından - Qumdan gəlib, qrupun ən yaşlı adamıdır. Bədəninə salamat yer yoxdur. O qədər qəlpə dəyib ki, dəmir adam olub. Bir neçə dəfə şəhadət və əsirliyin sərhədinə qədər gedib. Ona qibtə edirəm. Bilirəm ki, axırda şəhadət şərbətini içəcək, bizzə eləcə mirzə qalacağıq.

Cəbhə seyidin daimi evidir. Biz bir neçə aylığa cəbhəyə gediriksə, o, arvad-uşaqlarını və qohumlarını görmək üçün arabir evə gedir. O, Əli Əsgərini bombardmanda Allaha təqdim etmişdir. Övladının şəklini özüylə gətirib. Çantasından çıxarıb uşaqlara göstərir və deyir: "Hamımız İslama və imama qurbanıq!" Oğlunun məzlum təbəssümü fələyin ürəyinə od vurur, o ki qala bizə.

Saidiyan təzəlikcə Savadlandırma hərəkətinin Döyüşçülər kompleksində təşkil etdiyi birinci sinfinə ad yazdırıb. Uşaqlar da ona kömək edirlər. İndi də

qoltuğunun altında kitab Furqaninin yanına dərs oxumağa gedir.¹

17 Mart 1988

Hələ qayıdandan bir gün ötməmiş düşərgənin səsucaldanlarından əməliyyat marşı səsləndirilir. Uşaqlar beziblər. Ay qara bəxt! Əməliyyat başlayıb, biz nəinki irəliləməmişik, çox xəcalət içində əvvəlki yerimizə qayıtmışıq. Vəlfəcr-10 əməliyyatı başlayıb. Döyüşçülər mərhələ-mərhələ irəliləyir, misilsiz qələbələr əldə edirlər. Uşaqlar narahat və şikayətçi olsalar da, birdən cana gəlir, ümidvar olurlar. Çünki Hacı Həsən demişdi ki, bu əməliyyatın ikinci mərhələsinə bizim diviziyamız və batalyonumuz da qoşulacaq.

Çox keçmədən başqa bir sevindirici və acı xəbər gəlir. Radiodan elan olunur ki, əməliyyatın ikinci mərhələsi də çox uğurla başa çatıb. Bu nə deməkdir? Bəs biz?

Artıq bıçaq sümüyə dirənib. Komandir yenə uşaqların yanına gəlib açıqlama verir: "Biz günahkar deyilik. Günahkar sizin qardaşlarınızdır ki, əyləcləri qırılıb, arxalarına baxmadan irəliləyirlər..."

¹ Seyid sonralar arzusuna çatdı, bizsə hələ də layiq görülməyib dünyanın əlində qalmışıq.

Bəlkə də inanmırsınız, ancaq əməliyyatın üçüncü mərhələsi də başlayıb, bizsə hələ küçənin döngəsində yerimizdə sayır, xalanın qurut aşını gözləyirik. Qələbə ardınca qələbə gəlir, kəndlər bir-bir azad edilir. Yeddi yüz komandır əsir tutulub, üç briqada darmadağın edilib... Artıq işləri bitib. Nizamlı orduda komandır öldürülsə, əsgərlərin fatihəsi oxunmuşdur. Tormozsuz bəsicilərin iş hərəsi özü üçün komandirdir.¹

Çox təəssüf ki, dördüncü mərhələ də başlayıb, Hələbçə şəhəri də azad edilib, bizsə hələ vədlərlə məşğuluq. Nosud da azad olundu. Qorxuram ki, bütün İraqı və Bağdadı alıb bizi oyuna buraxmayalar!

Bu gün diviziya komandiri Hacı Məhəmməd Kövsəri səhər mərasiminə gəlib çıxış etdi. Ayətullah Saneinin sözlərindən də feyziyab olduq. Uşaqların batareyası yenə doldu. Hər ikisi son böyük qələbələrə toxundu, uşaqlara təskinlik verib dedilər: "Siz həmişəkindən daha yaxşı hazırlaşmalısınız ki, vaxtında hərəkətə keçəsiniz. Əmin olun ki, əliboş qayıtmayacaqsınız".

18 Mart 1988

¹ Yadımdadır, Vəlfəcr-5 əməliyyatında komandır yaralananda heç bir vəzifəsi olmayan sadə bir bəsicilə irəli keçib kreativ bir hərəkətlə düşmənin əks-hücumunu gözəl şəkildə dəf etmişdi.

Göydəki balaca təyyarənin nəriltisi diqqətimi cəlb edir. Gözlərimi qaranlıq səmaya dikəndə SSRİ-nin Səddama hədiyyə verdiyi uzaqmənzilli raketlərin qırmızı izini görürəm; Tehrana doğru gedir.

Uşaqlarla birlikdə evə zəng vurmaq üçün poçta getmişik. Himmətidə bir ovuc bir və ikitümənlik var, tez-tez aparata salır, uşaqlar növbəylə nömrəni yığıb danışırlar. Növbə Salehiyə çatır. Üzünün rəngindən və səsinin dəyişməsindən bilirəm ki, acı xəbər alıb. Deyir: "Evimizin düz yanındakı məktəbi vurublar".

Furqani danışanda dəstəyi əlində sıxıb həyəcanla bizə deyir: "Elə indicə məhəlləmizə bir raket düşdü, Müniriyyəyə".

Layiqi ilə Himmətiyə də evdən belə dedilər: "Biz indi evin sınıq şüşələrini toplayırıq". Bizimkilər ata evinə sığınmışdılar. Çünki Səddam Hüseynin raketlərindən biri İmam Hüseyn (ə) meydanının ətrafına düşüb bizim evimizin də şüşələrini qırmışdı.

Himməti deyir: "İndi kim Tehrana getmək istəyir?" Ləvasani cavab verir: "Bəyəm dəli olmuşuq?! Bura təhlükəsizdir, Tehrandə bombardmandır!"

Gecənin yarısıdır. Hamı yatıb. Nədənsə mənə yuxu tutmur. Fikrə dalmışam, uşaqların sabahını düşünürəm. Bəzilərinin xorultusu Yatmış aslanlar simfoniyasını xatırladır. Qalxıb bayırda gəzişmək istəyirəm. Birdən girişdəki pərdə çəkilir, bir qaraltı

əlində lampa içəri girib hamını süzür. Özümü yatmışlığa vururam. Lampanın zəif işığında üzünü görə bilmirəm. Bir neçə saniyə keçir. Eləcə dayanıb gözlərini gəzdirir. Görəsən, nə işi var? Bəlkə yatmaq üçün boş yer axtarır, ya da əlavə ədyal çırpışdırmaq istəyir. Hərəkətləri şübhəlidir, ayaqlarının ucuyla gəzişir. Əkbərinin kənara düşmüş ədyalını onun üstünə çəkir. Başqa bir neçə ədyalı da yerbəyer edib çıxır. Kim olduğunu bilmək istəyirəm. Ardınca bayıra çıxıram, amma heç bir əsər-ələmət görmürəm. İlahi, bu bəsicilərin ixlas və fədakarlığından bir damcı da bizə ver!

Düşünürəm ki, yuxum gəlmədiyinə görə bir qədər gəzişib ay və ulduzlarla söhbət edirəm. Bir nəfər qoltuğunda bağlama hamama getmək üçün sürətlə yanımdan keçir və qaranlıqda gözdən itir. Bir qədər aralıda qarovula "yorulmayasan" deyirəm. Əlində aftafa tualetə gedən bir adamın səsi gecənin sükutunu pozur:

- Ehhe... ehhe...

Bir... iki... üç... nəhayət, dördüncüsü boşdur.

Bir nəfər çənin yanında dəstəmaz alır. Burada dəstəmazlı olmaq adi işlərdəndir, dəstəmazlı olmasan, təəccüb edərlər. Bu cümlə yadımdan çıxmaz; bir qardaş deyirdi: "Cəbhədə gecə namazı qılmaq qeyri-adi bir şey deyil, adi bir əməldir".

Zülfüqar hüseyniyyəsinin çadırına yaxınlaşıram. Ağlamaq və sızıltı səsi gəlir. Gecə zahidinin kim

olduğunu öyrənmək üçün içəri girirəm. Allahu əkbər! Qırxdan çox adam üzünü gödəkcə papağı və ya çəfiyə şalı ilə örtüb gecə namazı qılır, bağışlanmaq istəyir, ağlayır. İxtiyarsız olaraq oturub öz halıma ağlayıram. Az sonra təbliğat bölməsinin səsucaldanından nurani Quran səsi gələndə aşiq bəsicilərin sızıltısı da kəsilir; azandan qabaq, hüseyniyyənin işıqları yanmazdan öncə bir-birinin ardınca, tanınmasınlar deyə əlləri üzlərində çadırdan çıxırlar. Mən də elə çıxıram ki, heç kim tanımasın!

19 Mart 1988

Artıq dözüləsi deyildi ki, əməliyyatlar bir-bir baş tutsun, bizzə komandirin "qurut aşı"nı gözləyək. Qərarımı verirəm. Fikirləşirəm ki, bir müddət uşaqlardan ayrılıım. Mehdi də məcbur qalib kamerasını götürür və Qədəmi ilə eyni yerlərə qədəm qoyur. Birinci əl xəbərlərdən uzaq qalmayaq deyə, irəli gedirik. Vəlfəcr-10 əməliyyat zonasını kimyəvi silahlarla vurublar.

Yolüstü şəhərlərdən keçib beş saatdan sonra İman körpüsünə çatır, çaykənarı yolla irəliləyirik. Düşmən təyyarələri mane olurlar. Biz irəlilədikcə çayın eni də böyüyür. Nəhayət, diviziyanın Dərbəndixan gölünün girişindəki estakadasına çatırıq. Motorlu qayıqlar gedib-gəlir, ərzaq və sursat daşıyırlar. Axşam düşüb, arabir suya düşən mərmilər partlayaraq özlərini göstərirlər. Bir qayığa

minirik. Gənc qayıqçı fənərini daim yandırıb-söndürür, qarşıdan gələn qayıqlara işarə verir. Cəld bizi təyinat yerinə aparıb geri qayıdır. Naməlum mövqedəyik. Namazı qılıb dostları gözlədiyimiz yerdə bir döyüşçü qışqırır:

– Qardaş, qayığı işə sal, yaralımız var.

Yazıq yaralının gecənin qaranlığında çayın kənarındakı daş dolu sərt enişdən necə enib özünü qayığa çatdırdığını bilmədim. Daşların şaqqıltısı, yaralının ah-ufu və tibb işçisinin "az qalıb, qardaş, çatdıq, bir az döz" səsi gəlir.

Bir neçə dəqiqə ötür. Bir dəstə adam estakadaya enib. Yaxınlaşıb fənər işığında bir kürd ailəsinin əzablı üzünü görürəm. Azyaşlı uşaqları ilə birlikdə oturub qayıq gözləyirlər. Tezliklə buradan getmək istəyirlər. Haraya? Bilmirlər. Hara olursa-olsun, bura olmasın; təhlükəsiz bir yer olsun.

Ardıcıl partlayışlara və nəqliyyat vasitəsinin gəlmədiyinə görə gecəni qalıb sübh yola çıxmağa məcbur oluruq. Həmidrza "nə yeyək?", Fəlahət də "harda yataq?" deyir. Mən cavab verirəm: "Burda hər şey hamınıdır. Hansı çadıra ürəyiniz istəyirsə, girin". Birinci çadıra giririk. Bizə çörək və halva verirlər. İkinci çadırdan isə yatmağa yer göstərilər.

Yadımdadır, Gilanqərb istiqamətlərindən birində bir qardaş qarovula çıxmaq bəhanəsi ilə yerini mənə vermişdi. Sübh çadırdan çıxanda isə gördüm ki,

yataq kisəsinə girib, üstünə sellofan çəkib və yağışın altında yatıb.

21 Mart 1988

Mən oyananda hava hələ qaranlıq idi. Gecə namazı üçün qalxmamışdım. Bilmirəm, çadır soyuq idi, ya yerim dar idi deyə oyanmışdım, yoxsa mərmə partlayışından. Bayıra çıxıram. Suda baş verən partlayış gölün ortasında hündür söyüd ağacı əkir! Sıx dağ ağaclarının arasından gələn məlahətli bülbül səsi sübhün gəlişini müjdələyir.

Hava işıqlanmışdır. Bir dəstə adam çayın kənarında ocaq yandırır. Deyəsən, səhər yeməyi yeyirlər. Onlar dəvət edir, adət üzrə mən də otururam və danışmağa başlayırıq. Ləhcələrindən iraqılı mücahidlərə oxşayırlar. Aralarından biri çətinliklə farsca danışır. Mehriban və qərarlıdır, üzünü günəş yandırır. Bədr diviziyasındadırlar. Yavaş-yavaş onları danışdırıram. İşimin nə olduğunu bilib özlərini yığışdırır, daha böyük həvəslə danışirlər.

Əbu Fahim çətinliklə sözünü deyir. Farscanı bilməyən yoldaşı ərəbcə və pantomima hərəkətləri ilə məqsədini çatdırmağa çalışır. Əbu Fahim deyir:

- Gecə saat ikidə Hələbçəyə yola düşdük. Əvvəlcə minalanmış sahənin və tikanlı məftillərin ətrafında yerləşən düşərgəni tutmaq istəyirdik. Yavaşca və məsafə ilə hərəkət edirdik.

Məftillərə yaxınlaşanda birinci adamın ayağının altında bir Valmara minası partladı, üç nəfər yerə yığıldı. Daha məftilləri qırmağa vaxt yox idi. Düşmən bizim gəldiyimizi bilmişdi. Dərhal məftillərin o tayına keçib işi bitirmək üçün yalnız bir fədakarlıq lazım idi. Əks təqdirdə, hamımız öləcəkdik. Bu zaman uşaqların biri canından keçib üzü üstə məftillərin üstünə uzandı və dedi: "Siz gedin". Biz də dərhal ayaqlarımızı onun kürəyinə və çiyinə qoyub tikanlı məftillərin o tərəfinə atıldıq, vaxtsız əcəl kimi başlarının üstünü kəsdirdik. Bir göz qırpmında postu ələ keçirdik. Düşərgəni tutmaq üçün isə Həmzə batalyonu bizə köməyə gəldi. Dövrə vurub onu asanlıqla arxadan mühasirəyə aldıq. Xürmal süqut edəndə düşmənlər qaçmağa başladılar. O qədər getdik ki, İraq artilleriyasının arxasına çatdıq. Təəccübdən ağızları açıq qaldı və təslim olmaqdan başqa yol görmədilər. Şəhərə girəndə əhali bizi tək birlə qarşıladi, qurban kəsdi, pendir və çörək gətirdi. Onlara dedik ki, dağlara sığının, bura kimyəvi bomba ata bilərlər. Axırda təxminimiz düz çıxdı. Əclaf düşmən yol bağlandıqdan sonra Hələbçəni almaq üçün adəti üzrə kimyəvi silahlara əl atdı. Daha öncə şəhərə bir neçə raket atdı, insanlar qorxudan evlərin zirzəmisinə sığındılar. Kimyəvi bombalar başlayanda isə daha bayıra çıxmağa imkan olmadı və ailəliklə boğuldular. Sağ qalanlar bizə sığınıb yalvarırdılar.

Biz elə əvvəldən işə başlayıb əhalini şəhərdən çıxardıq.

Onlarla sağollaşıb macəranın qalanını hadisələrin dilindən yazmağa gedirəm. Geniş yaşıllıq bölgədən keçirik. Həddindən artıq sərnəşin götürmüş Toyota avtomobili "qaynadır". Düşmənin gözü önündəyik. Bir qardaş Şəmيران təpələrini göstərib həyəcanla deyir: "Bura təhlükəlidir, vururlar; gedək irəli". Maşını kimi özü də qaynamış sürücü deyir: "Nə edim, vururlar?! Mən mərmiyə görə dövlət avtomobilinin motorunu yandıra bilmərəm!"

Bu cavabdan sonra iki nəfər maşını düzəltmək üçün qalır, qalanı piyada yola davam edir. Mən də yola düşürəm. Yolda beli çantalı iki döyüşçü ilə rastlaşıram; 8 saylı Nəcəf-əşrəf diviziyasındandırlar, məzuniyyətə gedirlər. Biri Rza Kuçəkidir, ikincisi Rza Xorasani. Birincisi soyadına uyğun olaraq balacadır, ikincisi isə soyadından fərqli olaraq Kaşandandır. Hər halda, ikisi də Rzadır, Allahın razılığı üçün gəliblər. Allah onları qorusun! Bir qədər oturub söhbətləşirik. Onlar da fürsətdən istifadə edib danışırlar:

– Biz asanlıqla, mərhələ-mərhələ irəliləyirdik. İkinci gün Hələbçəyə çatdıq. İraqlıların zülmündən şəhərdən çıxmış əhali döyüşçüləri görəndə kimi qayıdıb bizi qucaqladı. Hətta özümüz də təəccübləndik. Sanki Allah evinin ziyarətçilərini qarşılayırdılar.

Əsirlərdən deyim: O qədər əsir tutmuşduq ki, nə edəcəyimizi bilmirdik. Vaxtımızı onları geriyə aparmağa sərf etmək istəmirdik, bu, məsləhət deyildi. Onlara deyirdim: "Özünüz adam balası kimi bu yolla estakadaya gedin".

Macəranın qalanını söyləməyə tələsir, bir-birini qabaqlamağa çalışırlar. Davam edib deyirlər ki, ikiyaşlı bir qızı təcili yardım məntəqəsinə apardıq; bütün ailə üzvləri ölmüş, tək qalmışdı. Ölməsin deyə uşaqlar ona quru süd verirdilər.

Bir az dayanandan sonra təkəri boşalmış bir maşınla Hələbçəyə yola düşürük. Təkər laqqıldayır, hər an çıxma ehtimalı var. Sürücü Təbliğat rəisi qardaş Zərməxidir, necə gəlmiş, sürür; arxada oturan bizlərin xahişlərinə yalnız gülümsəyir və qaza basır.

Zərməxi bir qədər irəlində bir iş üçün dayanır. Onun sınıq-salxaq maşınından xilas olmaq üçün piyada yola düşürük. Hələ yüz metr aralanmamış bir traktor görürük. Bir qədər ev əşyası yükləyib, arxasında iki yerli döyüşçü də oturub. Zərməxinin maşınından fərqli olaraq, yavaş-yavaş, yırğalana-yırğalana gedir. "Gec çatmaq heç vaxt çatmamaqdan yaxşıdır", deyə düşünüb əl yelləyirik. Ancaq dayanmağa hövsələsi yoxdur, ya "yerimiz yoxdur", ya da "tələsirik" deyib keçir, yoxuşdakı sərt döngədə yoxa çıxır. Biz də torpaq yolla yolumuza davam edirik. Hələ bir dayanacaq getməmiş tükürpərdici bir qışqırıq səsi gəlir. Səsə tərəf qaçıırıq. Bizi

mindirməyən traktor sürətinin çoxluğuna və yolun yöndəmsiz olduğuna görə aşılıb, bir neçə nəfər altında qalıb çabalayır. Biz çatanda yalnız sürücü sağ idi, onun da bədəninin yarısı dəmir nəhəngin altında qalmışdı. Qan içində qışqırır, yalvarırdı. Acınacaqlı səhnə idi. Hamı özünü itirmişdi. İbrahiminin elə əvvəldə halı pisləşdi, ikiəlli başını tutub yerə sərildi. Fəlahət də əl-ayağını itirdi, çəkiliş yadından çıxdı. Bunu söyləyəndə və o, özünə gələndə də kamera işə düşmədi. Yalnız mən bu hadisədən bir neçə şəkil çəkə bildim, o da gizli şəkildə, yaralının gözündən uzaqda. Əlbəttə, əvvəldə onu xilas etməyə çalışdıq, oradakıların hamısı güclərini səfərbər etdilər, amma traktor yerindən zərrə qədər də tərpənmədi. Uşaqların biri kreativlik edib onu Toyota avtomobili ilə dartmaq istədi. Lakin ip qırıldı və hamı təəssüfləndi. Xülasə, heç kimin əlindən bir iş gəlmədi. Çarəsi traktorun öz çəkisində olan bir nəqliyyat vasitəsi idi. Onu gətirməyə getdilər, biz də işimizin ardınca yollandıq.

Hələbçəyə doğru hərəkət edirik, amma ürəyimiz traktorun yanında, gözlərimiz diviziyanın Təbliğət rəisinin maşınının havasız təkərində qalıb. Sürücü o ibrətli mənşərəni görəndə də sürətini azaltmadı, soyuqqanlıqla yoluna davam etdi. Ucadan dedik: "Təkərin havasızlığı çoxalıb, bir az yavaş". Güzgüdə baxıb dedi: "Bu təkərlə Şəmiranın zirvəsinə gedib-gəlmək olar!" Daha bir söz demədik.

Şəhərin girişinə çatırıq. Yoxlanış yerində bir neçə bahalı minik maşını dayanıb, hərbcilər ciddi şəkildə yoxlama, təftiş və Hələbçə əhalisinin əmlakının mühafizəsi ilə məşğuldurlar. Şəhər boşalıb, sahibsiz mağazaları qorumaq lazımdır. İmam təkidlə bildirib ki, onları aparmağa və onlardan istifadə etməyə heç kimin haqqı yoxdur.

Yanıb çevrilmiş tank və avtomobillərin və bəşçilərin mənfur cəsədlərinin yanından keçirik. Raket partlayışından yaranmış tüstü uzaqdan görünür.

Bu gün novruz bayramıdır. Qismət beləymiş ki, novruzda hücumçuların yanında olaq, özü də matəm içində olan Hələbçə şəhərində. Hər il sevincimizi dost və qohumlarla bölüşürdüksə, bu il Hələbçəyə gəlmişik, onun qəminə şərik olur, bu müsibəti paylaşırıq. Çünki Adəm övladları bir bədənin üzvləridir.

Səfər yoldaşım deyir: "Nə istəyirsinizsə, burda yeyin. Cəsədləri görəndə həyatdan doyaçaqsız, heç nə yeyə bilməyəcəksiz". Elə də oldu. İlk cəsədi görəndə kimi iştahamız küsdü və hər şey yaddan çıxdı.

Şəhərdə salamat mağaza qalmayıb; ya uçurulub, ya partlayış dalğası dəmir jalüzlərini qoparıb məhsulları bayıra töküüb. Bir qədər irəliddə bir neçə mağazaçı həyəcanla mallarını toplayır. Bir qoca kişi boğça və çantasıyla təşviş içində, həyəcanlı gözləri göyə dikilmiş halda şəhərdən çıxır. Uzun kürd

paltarı geyinmiş bir qadın heyrət içində asta addımlarla mağazaları süzür. Bir oğlan uşağı sürüsünün salamat qalmış qoyunlarının ardınca qaçır. Hadisə o qədər böyük, üzücü və sarsıdıcıdır ki, nə gözdən yaş gəlir, nə sinədən ah çıxır; hər kəs matməttəl dəli kimi ətrafa səpələnib. Başaşağı halda yavaş-yavaş gələn, başqa bir aləmdə olan iri cüssəli bir gəncə bir neçə sual verirəm. Heç nə bilmir, beyni dumanlıdır, könülsüz şəkildə bir neçə söz deyib gedir.

Tarixin ən böyük cinayətinin baş verdiyi İneb kəndinə çatırıq - ölümlər diyarına. Orada quş da uçmur, bir heyvan da sürülmür. Tərpənən heç nə yoxdur. Bircə nəfəs alan da qalmayıb. Mütləq sükut içindədir. Ölüm, matəm və həyatın solmuş gülləri var; bir sözlə, xəzandır.

Əvvəlcə parça-parça olmuş inək və qoyunları görürük. Yerə o qədər iri canlı səpələnib ki, kiçik varlıqlar gözə dəymir. Diqqətlə baxıb xəzan yarpağı kimi ətrafa səpələnmiş quşlar görürəm. Ağızları açıq qalıb, gözəl nəğmələrindən əsər-əlamət yoxdur. Bir tövlədən səs gəlir. Deyəsən, içində canlı varlıq var. Qapını açanda bir qoyun sürüsü tələsik bayıra çıxıb yanmış ciyərlərini sərinləşdirmək üçün birbaş hovuzaya gedirlər. Onların indiyədək necə sağ qaldıqları da təəccüblü məsələdir.

Bir məktəbin damına çıxıram. Həyətdə səs-səmir yoxdur, uşaqlardan əsər-əlamət qalmayıb. Yelləncək

və sürüşkənlər çox qəmli görünür. Məktəbin bayırında gözünü hansı tərəfə dikirsənsə, meyit görürsən. Tarlada inəklər, qoyunlar, çoban və iti yan-yana quruyublar. Canlarını xilas etmək istəyən kiçik və böyük adamlar dağın döşündə daşa dönüblər.

Çayın kənarına gedirik. Əksəri gənc və uşaqlardan ibarət çoxlu insan cəsədi suya tökülüb. Görünür, bu həyat amilinin köməyi ilə həyatlarını xilas etməyə gəlibmişlər, amma kimyəvi sianur maddəsi onlara aman verməyib. Ölülər arasında belində çanta və əlində boğça olan bir oğlan uşağı var. Bir qədər aralıda iki oğlan uşağı - iki qardaş özlərini iplə bir-birinə bağlayıblar ki, qarışıqlıqda itməsinlər. Ömrümdə bundan ağırlı faciə görməmişdim; nə Təbəs və Kirman zəlzələləri, nə bombardman şəhidlərinin parça-parça olmuş cəsədləri – heç biri bu qədər üzücü deyildi. Ümumiyyətlə, vəsfəgəlməzdir.

Bir qədər də yuxarı qalxırıq. Rəngli paltarlar geyinmiş, başlarına gözəl güllü yaylıqlar bağlamış iki balaca qız uşağı iki kiçik gəlincik kimi gözlərini səmaya dikib qalmışdır. Övladlarım gözlərim önündə canlanırlar. Dizlərim boşalır, yol yeriməyə təqətim qalmır. Yoldaşlarım gediblər. Çətinliklə addım atıram. Ana ilə uşaq bir-birini qucaqlayıb yatmışlar. Hər bir səhnənin şəklini çəkirəm. Bir qədər aralıda bir ana uşağıyla palçıqda qalıb. İnanılmazdır! Yenə bir qədər irəlidə bir avtomobil

yoldan çıxıb, sürücü olan ata başını sükana qoyub, yanındakı iki övladı açılmış qapıdan sallanıb, xanım da arxa oturacağa bükülüb.

Hər addımda bir cəsəd görürük. Çoxunun qulaq və ağızlarının küncündəki qan laxtalanıb, bəzilərinin üzü də göyərüb. Bunu bir soyqırım adlandırmaq olar. Allah düşmənlərin soyunu qurutsun, daş qəlblərini yandırsın!

Yenə bir qədər irəliddə qoca bir bağban əlində bel yerə yığılıb. Cəsəd dolu bir yük maşınına yaxınlaşıram. O qədər ölü var ki, ayaq qoymağa yer yoxdur. Çətinliklə ayağıma yer açıb bir-bir şəkillərini çəkirəm. Yük maşını qaça bilməmiş qoca, cavan və uşaq cəsədləri ilə doludur. Bəziləri minəndə bədənlərinin yarısı sallaq şəkildə can verib. Bir dəstə də onların arxasında minmək üçün növbə gözləyirmiş, əlləri maşına uzanmış halda yalvarırmışlar. Ön oturacaqda iki uşaq əbədi yuxuya gedib. Bu səhnədən başa düşülür ki, fədakar sürücü iki uşağını orada qoyub qohumlarını maşına mindirməyə gedibmiş; ancaq özü də orada qalıb. Başqa sözlə desək, heç kim qalmayıb, hamı birlikdə səfər edib. Ölülər arasında iki hamilə qadın görünür, bir ana da körpəsinə süd verdiyi yerdə canını tapşırıb.

Ölülərin kimliyini müəyyən etmək mümkün deyil; yəni müəyyən edəcək bir kimsə yoxdur. Heç bir tanış qalmayıb. Bütün qohum-qonşular birlikdə

səfərə gediblər. Ata oğulun yanında, qız ananın qucağında gözlərini həmişəlik yumub. Ehsanla Səid fotoaparata bu səhnələri qaçırmırlar. Mustəfəvi də köməyə gəlib.

Məzarlığa baş çəkirik. Hələbçə məzarlığında bu qədər ata, ana və uşağa yer yoxdur. Buldozer işə başlayıb. Böyük bir çala qazıb sahıbsız və kimliksiz cəsədlərin hamısını üst-üstə dəfn edirlər. Fəlahət yaşlı gözlərlə çiyində kamera ölümlərin arasından keçib cinayətin izlərini lentə alır. Sərdar Mühəqqiq qərargaha gedir, tapşırır ki, kimyəvi maddələrlə bulaşmış bölgədə çox qalmayaq.

Bir qədər aralıda uşaqların biri videoreportaj hazırlamaq üçün məşq edib deyir: "Əziz tamaşaçılar! Biz indi Hələbçədəyik, Səddamın cinayətinə dair səhnələri lentə alırıq. Gördüyünüz kimi, hamı ölüb, göydə bir quş da uçmur". Hələ sözü bitməmiş birdən bir evin damından bir quş quqquldaya-quqquldaya kameraya tərəf uçar!

Şübhəsiz, əməliyyat bu bölgədə olacaqmış. Çünki get-gəllər çox olub, fəaliyyətlər də təcili. Sakit şəhəri elə bir halda tərk edirik ki, düşmən təyyarələri leşyeyən kərkəslər kimi cəsədlərin üzərində manevr edirlər. Uzaqdan partlayış səsi gəlir və biz pikapın arxasında təkərin çıxacağından, maşının aşacağından qorxub nə təkərə baxmağa cürət edirik, nə də tormozsuz sürücüyə nəsihət veririk. Yalnız dua edirik.

Təbliğat bölməsinin çadırına çatırıq. Uşaqlar bir yerə toplaşib: Mahmudiyan, Mustəfəvi, Kargər, Mehdi Qurbani, Məcid Hüseyni, Səid Canbozorgi və digərləri.

Fələhətpuru görən birinci adam sevinərək ayağa qalxıb deyir: "Uşaqlar, Fəlakət gəlib!"

Sonra salavat, hal-əhval tutma, zarafat və deyib-gülmə başlayır. Fələhətpurun ağzının sözü də "qatıqsatan"dır.

– Ey xain qatıqsatanlar, bura novruz bayramına gəlmisiz?! Bir qədər də işləyin...

Hələ sözü bitməmiş düşmən təyyarələri bombalarını başımıza boşaltmağa başlayır və uşaqlar qaçırlar.

– Əcəb novruz bayramıdır! – biri qışqırır.

Mehdi Fələhətpur uşaqları ələ salmaq qərarına gəlir, amma əks-hücuma məruz qalır. O, kameranı yalandan səmimi dostu Mahmudiyana doğru tutub soruşur: "Əziz döyüşçü qardaş, siz bu qədər əziyyət çəkir, fədakarlıq edirsiniz, lütfən birinci kanalın izləyicilərinə məlumat verin ki, indiyədək cəbhədən və müharibədən nə başa düşmüsünüz?"

Mahmudiyan deyir: "Mənim cəbhədən başa düşdüyüm bu qaz sobası və qənimət götürdüyüm beş-altı dəftərçədir..."

Bir tərəfdə bağlanmış dəftərçələrin üzərinə belə yazılıb: "Bu dəftərçələrdən istifadə etmək qadağandır. Bunlar Hələbçəyə qayıtmalıdır!"

– Onlardan istifadə etmək şəriət baxımından problemlidir.

– Bəs nə üçün gətirmisiz?

– Hökmünü bilmirdim.

– Soba necə? Eybi yoxdur?

– Sanmıram, çünki soba dövlət bankınındır.

İbrət alın, ey ağıl sahibləri! Haradadır insan hüquqlarının müdafiəçiləri? Gəlib insan hüquqlarının nə olduğunu görsünlər.

Uşaqlar harada olsalar, imamlarının əmrinə tabe olur, müqəddəs şəriətin halal və haramlarına əməl edirlər. Onlar ehtiyatlanırlar ki, savabları kiçik xətalara əldən çıxmasın. Boşuna deyil ki, Hələbçə əhalisi onları qarşılayanda ayaqları altında qurban kəmiş, üzərlik yandırmışdı. Onlar əmin idilər ki, imamın müridləri və Mehdinin (ə) dostları heç vaxt onların mal-mülklərinə tamah salmazlar.

23 mart 1988

Xəbər tuturuq ki, batalyon gəlir, yoldadır. Estakadaya gedirik. Qohumlarımdan Rzanı orada görürəm. O, əvvəllər minaçı batalyonundaydı, indi məcburiyyətdən qayıqçıdır, sabah da Allah bilir, nə olacaq.

Gecəni onların çadırında qalırıq. Səmimi və etibarlı insanlardır, yeni xəbərləri var. Həmzə batalyonu bu axşam gəlir, Həbib batalyonu sabah axşam. Dəniz birləşməsinin uşaqları bu axşam oyaq qalacaq, həmişəkindən çox çalışacaq, gedib-gələcəklər. Onlar planları öyrənməli, uşaqların enəcəyi yer, əməliyyat ərazisi və nişanlar barədə məlumatlanmalıdırlar ki, əməliyyat zamanı səhvən gedib iraqlıların estakadasına çıxmasınlar. Uşaqların istirahətə vaxtları azdır. Tez-tez döyüşçü gəlir, sudan çıxmaq üçün qayıq istəyir. Estakadaya yeni qayıqlar gətiriblər, motorlarını işlək vəziyyətdə saxlayırlar ki, sabaha hazır olsunlar. Çox keçmədən çoxlu yelkənli qayıq və dalğıcı geyimləri də gəlir. Uşaqlar onları təhvil almaq üçün yağış altda səfərbər olurlar. Görünür, Favda olduğu kimi əməliyyat olacaq; yəni əvvəlcə dalğıcılar hücumə keçib suyun kənarındakı pusquları təmizləyəcəklər, sonra da... Nə bilim, bəlkə də, əməliyyat cənubda olacaq. Burada heç bir mümkün qeyri-mümkün deyil.

Uşaqlar yorğunluqlarına fikir vermir, heç bir şəraitdə zarafat və əyləncədən qalmırlar. İşdən yenicə qayıdıblar, təhlükəli əməliyyatı mövzu seçiblər. Biri deyir: "Hüseyni (şəhid) uçacaq; İbrahimi uçacaq..." Digəri deyir: "Bölgə o qədər təhlükəli və ağıladıcıdır ki, qayıq düşmənin DŞK atəşi ilə bir göz qırpımında suda batır". Rza əlinin hərəkətləri ilə

gözbağlayıcını yamsılayıb: "Baxın, orda qayıq var, indi isə daha yoxdur!" - deyir və hamı gülür.

Axşam saat ondur. Suyun kənarına gedib uşaqları gözləyirəm. Təhlükəsizliklə bağlı olaraq, hərəkət və yerdəyişmələr gecə qaranlıqda baş tutur. Düşmən arabir hara gəldi raket atır. Hələ də oradan-buradan fərari əsir gətirirlər. İndi də bir dəstəni geriyə yollayırlar.

Qayıqlarda işıldaquşa oxşayan, bir qarış ölçüsündə silindr şəkilli işıqlı bir şey parıldayır. Qayıqçılar bu zəif işığın səssiz xəbərdarlığı ilə bir-birini görür, toqquşurlar. Onların birini qırmızı rəngli plastik vedrəyə atıb bir ağacdən asıblar. Qırmızı lampaya bənzəyir. O, işığı və bələdçisi olmayan qayıqlar üçündür. Ötən gecə maraqlı bir hadisə baş verdi. Mən sahildə bu işıqlı əşyalardan birini tapıb sevincək cibimə qoydum ki, evə gedəndə hədiyyə apararam. Lakin sübh açılmamış işığı söndü. Səbəbini soruşanda dedilər ki, bu maddə 48 saatdan artıq yanmır. Özümə söz verdim ki, hamının can qoyub getdiyi bu vadedə qənimət götürüb qayıtmaq barədə fikirləşməyim.

Axşam saat on birdir. Yük maşınlarının zarıltısından bilirəm ki, batalyon yaxınlaşır. Yarım saatdan sonra maşınlar bir-bir estakadaya yan alır. Uşaqlar yuxulu halda yerə enib sıraya düzülürlər. O qədər yorğundurlar ki, ayaq üstə mürgüləyirlər.

Uzun və təhlükəli yol gəliblər. Gecikmələrinin səbəbini soruşuram. Öncəki dayanacaqda düşmən təyyarələrinə və kimyəvi bombardmana tuş gəlmişlər; bir qismi xəsarət alıb, şəhid olub və xəstəxananın təcili yardım şöbəsinə aparılıb. Bəxtləri gətirməyən, birinci səfərdə də müəyyən səbəblərdən gələ bilməyən Kərimi və İsmaili də onların arasındadır.

Gecə saat birdir. Bir tərəfdə çay və göl var, digər tərəfdə dağ, qaya, cıgır və pərakəndə partlayışların əks-sədası. Belə ciddi anlarda Allahdan başqa bir şey fikirləşmək, qiyamətdən başqa bir şeyi yada salmaq olmaz.

İman taqımının növbəsi çatır. Onlarla birlikdə sıx-sıx qayıqda oturur, yarım saatdan sonra naməlum bir yerdə həyəcanla enirik. Əməliyyat yerinin harada olduğunu heç kim bilmir. Kimdən soruşursansa, hərə bir söz deyir.

- Dedilər ki, deməyin.
- Dedilər ki, deyin, ancaq sizə deməyəm.
- Demədilər ki, deyin.
- Dedilər ki, deyin, amma indi deməyin.
- Bəsdirin! Camaat nə hayda, siz nə hayda!
- Əməliyyat cənubdadır, bura təlimə gəlmişik!

Uşaqlar zarafatdan əl çəkmirlər; xüsusən də Ləvasani. Allah rəhmət eləsin, Şəhid Zamani deyirdi: "İstəyirəm elə şəhid olum ki, onda da uşaqları güldürüm". Hər halda, Allah eləsin, bu gecə

əmaliyyat gecəsi olmasın, çünki uşaqlar yuxuludurlar, aşa-aşa yeriylər, həpərut aləmindədirlər. Allaha şükür, xeyirlə keçir.

İki saat piyada yolçuluqdan sonra məxfi yerə çatırıq. Hər yer qaranlıq, mövqe namələumdür. Yalnız suyun şırıltısından bilmək olur ki, çayın kənarındayıq. Taqımların yeri müəyyən edilən kimi qardaş Layiqi deyir: "Taqım azaddır". Uşaqlarda güc qalmayıb. Dərhal sübh namazını qılıb özlərini yuxu kisəsinə tapşırır, suyun kənarında gözəl bir yuxuya gedirlər. Zənnimcə, yuxu ilə aclıq arasında yarış keçirilsə, şübhəsiz, yuxu qalib gələr!

Qayıqçıların işi çətindir. Onlar dan yeri ağarmadan düşmənin və beşinci kolonun gözündən uzaq şəkildə bütün uşaqları suyun o tərəfinə keçirməlidirlər. Dəstə-dəstə minib suyun dalğaları arasında qaranlıqda gözdən itirlər. Bir qayıq sürətə görə çevrilir, amma yaxşı keçir, çünki hamıda xilasedici jilet var. Şəhrabi ilə Fələhətin kamerasının işığı altında gözləyən dəstələr mərsiyə oxuyur, sinə vurur, şəhadət arzulayırlar. Ürəkdən və yanğı ilə oxuyurlar, göz yaşları dayanmır. Qardaş Nəqqad uşaqlardan salavat alır.

“Allahın Özü deyibdir

Mustafanın şəninə salavat:

Allahummə səlli əla Muhəmməd və ali-Muhəmməd.

Musa əsanı vuranda

Daşa, ağaca, tikana
Deyirdi məhz salavat:
Allahummə səlli əla Muhəmməd və ali-
Muhəmməd.

Əhmədin bircə telinə
Olsun yüz min salavat:
Allahummə səlli əla Muhəmməd və ali-
Muhəmməd".

24 mart 1988

Səhər açılıb. Amma yox, deyəsən, günortadır, çünki günəş göyün ortasındadır.

Necə də şirin yuxuydu! Elə bil, cəmi bir saat yatmışıq. Oyananda özümüzü güllükdə görürük. Nəqqad məni çağırıb deyir: "Gör Allah burda necə qəşəng güllər əkib! Gəl, sən Allah, mənim bir yadigar şəklimi çək..." Güllərin yanında əlini çənəsinin altına qoyub aşıqanə tərzdə uzanır. Hava gözəl, yaşıllıq ürəkaçandır. Yalnız meyvəsi və baldan çayı çatmır; inşallah, tezliklə şəhidlərə veriləcək.

Tərpənməyə haqqımız yoxdur. Azca aralansan, komandirin qışqırtısı gürz kimi başına enər və bu səfəli cənnət sənə cəhənnəm olar. Düşmənin kəşfiyyat və havadan hücum ehtimalına görə diqqətli olmaq, cığırda, ağacların altında gizlənmək lazımdır. Bu günü salamat başa vurmaliyıq ki, sübhə də qələbə ilə çıxaq.

Hacı Bəxşi ətir və güləbiylə gəlib, şüarları ilə uşaqları ruhlandırır. Bəziləri də yarımğızli şəkildə şəhadət qüslü verir. Amma əksərən yuxu çatışmazlıqlarını düzəldirlər.

Düşmən təyyarələri göydə uçur, casusluq edirlər. Şeytanın qulağı kar, hələ bizdən xəbərləri yoxdur!

Bəzi uşaqlar camaat namazı qılmaq istəyirlər, amma bir yerə toplaşmağa icazə yoxdur. Məcbur qalıb hərə öz namazını qılır. Biz də Fələhətlə dəstəmaz almağa gedirik. Təyyarələrin səsi hər an güclənir. Görünür, vəziyyət qeyri-adi və təhlükəlidir. Fələhət zarafata sinəsinə xaç çəkir, Nəqqad qünutda gözucu göyə baxıb təyyarə axtarır.

Dəstəmaz alırıq. Başa məsh çəkmək zamanıdır. Başımı qaldıranda birdən tünd rəngli bir şey köçəri çəyirtkələr kimi günəşin önünü tutub yerə kölgə salır. Mən şübhə içindəyəkən salxımlı bombalar hər yeri alt-üst edir, uşaqları qana boyayır. Uşaqlar suya, palçığa, çəmənliyə, tikanlığa uzanırlar. Bombalar bir-bir partlayır, qəlpələri başımızın üstündən uçub rəqs edə-edə ətrafa yayılır. Ayağa qalxıb uşaqlara və bombanın düşdüyü yerə gedirəm. İman taqımının uşaqlarının hamısı salamatdır. Rzayinin dediyi kimi, qəlpələrin heç birinin üzərinə İman taqımının uşaqlarının adı yazılmayıb!

Bir qədər irəliləyirəm. Yerdə şəhid və yaralılar var. Ən çox itkini Əmmar batalyonu verib. Uşaqlar onlara köməyə gediblər. Qurban kəsməyə qoyun

gətirmişdilər. Həmişəkindən fərqli olaraq, bu dəfə uşaqlar qoyunların önündə qurban gedirlər! Bəziləri kimyəvi bomba olduğunu düşünüb dağın başına qalxır. Cığırın girişində bir çadır yanır, içindəki sursatların ardıcıl partlayışları həyəcanı daha da artırır. Çadırdan iki nəfər yanıb. Ehsan qoltuqlarının altında bir neçə protez ayaq tövşüyə-tövşüyə yanmış çadırdan çıxır, həyəcanla ayaqların sahiblərini axtarır. Tapılası deyillər. Çünki ayağı protez olanlar həmişə başıaşağı, sakit və ehtiyatlı olurlar, gizlənilər. Az adam onların bədən üzvlərinin kəsildiyini bilir. Bizim Yəzdani protez ayağıyla dağa çıxmaqda birinci olmuşdu. Ehsan sakitləşə bilmir, dirilərdən düz-əməlli cavab eşitməyəndə cəsədlərə doğru gedir, ayaqları müvəqqəti olaraq yanlarına qoyur.

Yusif İbadini görürəm. Çox soyuqqanlı və sakitdir. Kol-kos və tikanların arasında nə isə axtarır. Maraqlıdır; hamının sığınmağa yer axtardığı bu böhranlı şəraitdə Yusif nə axtarır? Bir qədər şübhəli görünür. Ehtimal edirik ki, açar itirib. Səid soruşur:

– Yusif, nə axtarırsan?

– Baş barmağımı, – cavab verir.

Bunun özü də maraqlı bir hadisədir. Qəlpə bu qədər bədən üzvləri arasından bir baş barmağı seçmişdir. Bundan da maraqlısı isə baş barmağın sahibinin hərəkətidir. Kəsilmiş qol və ayaqlar havaya uçanda, ağac budaqlarına yapışmış içəllər qopub

yerə düşəndə cənab İbadi çox soyuqqanlılıqla baş barmağını axtarır!

Komandirlərin hərəsi bir tərəfə qaçır, həyəcanla uşaqları ehtiyatlı olmağa çağırırlar. Layiqi də köməyə gəlib, xərəyin başından tutub yaralı daşır. Hacı Bəxşinin maşını dəlik-deşik olub, amma özü salamatdır. Deyir: "Biz bəmliyk; Bəm badımcanına heç nə olmaz!"

Şeytanın qulağı kar, bu qədər bomba və atəşlərə baxmayaraq, itki ağır deyildi. Çünki bomba və raketlərin çoxu dağın döşünə dəymişdi. Həm də uşaqlar təhlükəsizlik məsələlərinə əməl edib cığırdan çıxmamışdılar. Əsas da buna şükür edirdik ki, əməliyyat ləğv olunmayıb.

Vəziyyət normallaşmış, komandirlər yeni hücum təhlükəsini və təhlükəsizliyə əməl etməyin vacibliyini xatırladırlar. Mirajlar qayıtmamış namazımı qılmağa gedirəm. Yenidən dəstəmaz alanda Furqani deyir: "Elə hər gün səhər çağrı oxuyurdun ki, qalx, ey eşq şəhərinin çavuşu, qalx, qan namazı qılaq. Al, bu da sənə qan namazı!"

Hava yavaş-yavaş qaralır.

Uşaqlar ömürlərinin ən yaxşı anlarını yaşayırlar. Bir neçə aylıq sərgərdanlıqdan sonra bu gecə xilas olacaqlar. Bu gecə vüsal və eşq gecəsidir; bu gecə sınaq və haqq-hesab gecəsidir; bu gecə savab və mükafat gecəsidir, uşaqlar səbir və dözümlərinin mizduunu alacaqlar. Qəribə ab-hava var. Daha

Höccətlə Seyidin dözümsüzlüyündən əsər-əlamət yoxdur; Hacı Əmir deyilmir, Cövdət zarımır, Fələhət hirsələnir, Mürtəza coşmur, Hacı Məhəmmədi inadkarlıq eləmir, Hacı Əli küsmür, Müciri rəcəz oxumur, silah paslanmır, patron tozlanmır.

Həmidrza ütülü əməliyyat şalvarını geyinib və gülab duşu alıb! Məcid ciddidir, Sadat gülür; Müştəqi müştəq, Həsənli səbirli, Mötəmid əmindir, Həbibpənah sevinir, Əbülfəz təvazökarlıq edir; Layiqi ayıq-sayıq, Himmətiyan laqeyddir, mən də heyrət içində.

Daha Əkbəri, Salehi, Saidiyan və İraqi dərs oxumurlar. Çünki indi dərs danışmaq, imtahan vermək zamanıdır. Xülasə, hər şey yolundadır və istədiyimiz kimi gedir.

Uşaqlar silah-sursatlarını, əşyalarını yoxlayırlar. Onlara yaxınlaşıram. Dəftərimi önlərinə qoyuram ki, mənimçün son yadigar cümlələrini yazsınlar. Onlar ürək sözlərini bu şəkildə tarixə qeyd edirlər:

Layiqi yazır:

"Mən özümü şəhadətə layiq bilmirəm, bu, yalnız Allahın lütfü ola bilər".

Digərləri də növbəylə yazırlar:

"Ümidvarıq ki, eşq məktəbindən uğurla məzun olaq".

"Bu yolda niyyətimi xalis etməsinə, mənimlə lütf və mərhəməti ilə davranmasına ehtiyacım var".

"Allaha şükür olsun ki, böyük lütf edib bizi cihada çağırmışdır".

"Əgər O istəsə, aparacaq; aparmasa, o qədər gözləyəcəyik ki, axırda aparsın, inşallah".

"Bizi mücahidlər sırasına daxil etmiş mərhəmətli Allaha şükürlər olsun!"

"İnşallah, tezliklə şərəfli "La ilahə illəllah" bayrağını Vaşinqton sarayı və Kremlin xarabalıqları üzərində dalğalandıraq!"

"Biz gedirik ki, imamın xətti qalsın".

"Allahdan istəyirəm ki, əziz imamımızı qorusun və həyatımın son anına, qanımın son damlasına qədər İslamı müdafiə etməyi mənə nəsib etsin!"

"İlahi, buyurmusan ki, kimə aşıq olsam, onu apararam. Mən sənə aşıqəm; gəlmişəm".

"Mən dərman, dərd, vüsəl və hicrandan

Canan nəyi bəyənsə, onu bəyənərəm".

"O qədər həyəcanlıyam və sevinirəm ki, yazmağa qadir deyiləm".

"Şəhadət Allah adamlarının hünəridir!"

"İlahi, Sənin razılığından ötrü gəlmişik, bizi qəbul elə!"

"Səni çox istəyirəm, Hüseyin can!"

Əməliyyatdan qabaqkı son şam və işa namazları qılınır. Hər kəs bir tərəfdə öz Allahıyla xəlvət edir. Mehдинin kamerası bir-bir uşaqlara tərəf doğrulur. Bu, bəziləri üçün son namazdır. Vəsfəgəlməz mənəvi aura var.

Qardaş Xeyirabadi əməliyyat planını gətirir və Nəqqad adət üzrə xəritəni saxlamaq üçün önə çıxır. Komandir Fələhətin kamerasının işığı altında əməliyyatın sərhədləri barədə məlumat verir. Qarşıda çox ağıladıcı və çətin iş var. Saatlarla piyada yol gedəndən, çay keçəndən sonra hücum edib vuruşmaq lazımdır.

Xeyirabadi sonda deyir: "Biz gərək həmişəki kimi hərəkət edək; təvəkkülümüz Allaha, ümidimiz Onun rəhmətinə olsun. Güllələri hədəfə çatdıran odur. Odur qüdrət verən; Odur güc bağışlayan; Odur qələbə nəşib edən!"

Birdəfəlik qablarda yüngül yemək yeyilir. Bəziləri o qədər həvəslidirlər ki, xörək yemirlər; bəziləri yarımçıq yeyir, çəkmələrinin bağını bərkitməyə tələsirlər.

Bölüklər çay kimi dəryaya birləşmiş, bir yerə toplaşmışlar. Vida zamanıdır. Uşaqların zarafat təbi coşur, hərə bir şeir oxuyur:

– Biz Kufə əhli deyilik, imam tək qalsın! Biz gedərik Tehrana, imam tək qalmasın!

– Arxamız Mehrrana, üzümüz Tehrana! Seyid Həsən, israr eləmə, daha qala bilmərik!

– Ey din qəhrəmanları, bu qədər tapdamayın minaları...

Həyatın ən şirin anlarından biridir. Gözəl mənəvi ab-hava var. Uşaqlar sevindiklərindən yerə-göyə sığmırlar. Xınayaxdı mərasimidir. Rəcəb əminin

uşaqları bəy çıxacaqlar. Gəlin, görün necə tədarük görüb! Ehsandan qazan istəyir, Mehdiyə deyir ki, su gətir... Qərribə axşamdır. Rəcəb əminin gözəl rəngli hənasının ürəkəçən ətri hamını havalandırıb, məzəli lətifələri ilə yorğunluğu çıxarır. Ləvasani gözəl səslə yenə oxuyur.

Əkbəri (gələcək şəhid) bir kənarda hönkür-hönkür ağlayır, bahar buludu kimi göz yaşı tökür. Müciri (gələcək şəhid) gülürüzlə oyan-buyana gedir, halallıq istəyir.

– Qardaş Fəlahət, sən Allah, haqqını halal elə, səni çox incitmişəm.

Gülquna yaxınlaşır, amma Gülqun zarafata salıb ona baxmır. Müciri deyir: "Əli ağa, məni öp, peşman olarsan ha". Gülqun deyir: "Boşuna ümidlənmə, Bəm badımcanına heç nə olmaz".

Hər kəs bir tərəfdə son sözünü deyir, sifarişini verir, vəsiyyətini edir. Mirkərimi Əkbərinin alından öpüb deyir: "Namərdlik etməyəsən ha! Bizi yaddan çıxarma". Əkbəri cavabında bir Məsnəvi dolu mənəli təbəssümlə baxır, sanki şəhid olacağını bilir. O, həmişəki vüqarıyla uçmağa hazırdır; qara şalı boynunda, gülüşü dodağında, sakit səsi danışığında.

Başqa bir tərəfdə bir neçə nəfər bir-birinə sifarişlərini söyləyirlər:

- Əgər mövla əlindən tutsa, bizi yaddan çıxarma.
- Qardaş, şəfaət yadından çıxmasın.
- Sənin üzün nurlaşdı, yüz faiz, uçaçaqsan.

– Görüş yerimiz cənnət bağı.

Layiqi bir qədər peşmanlıqdan və tövbədən danışır. Seyid Saidiyan (gələcək şəhid) kimsədən incimmiş kimi sözünü kəsir, ata kimi hırlənərək deyir: "Uşaqlara de, bu şərtlə ki, keçmiş əməllər bir də təkrarlanmasın..." Sonra uşaqlar salavat deyir.

Qardaş Layiqinin səsi ilə hamı sıraya düzülür, manqa taqıma, taqım bölüyə, bölük batalyona, batalyon briqadaya, briqada diviziyaya birləşir və okean təlatümə gəlir. Səsucaldandan döyüş şeirləri səsləndirilir. Dəmir kolon təbliğat bölməsinin düzəltdiyi Quran darvazasının altından keçir, Quranı öpərək Allahla əhdi yeniləyir, tövhid sözünün ucalığı və İslamı qorumaq üçün son damla qanına qədər düşmənlə vuruşacağına dair söz verir. Operatorlar, fotoqraflar və tarixçilər ciddi məşğuldurlar, tarixi anları qeyd edirlər. Fəlahətlə Şəhrabi çiyinlərində kamera seçilmiş çöhrələrin ardınca gəzirlər. Ehsanın kamerası bu iki nəfəri təqib edir, mən də hər üçünü. İraqinin qəlpəsevər görkəmi hamının diqqətini cəlb edir. Maraqlıdır ki, Fəlahət yenə ona kilidlənib. Daha maraqlısı da budur ki, Şəhrabi də bu qədər döyüşçü arasından Höccət İraqini seçib, ondan müsahibə alır. İraqinin gələcək şəhidlərdən olması gözlənilirmi? Görkəminə qalsa, qəlpəsevərdir. İndi ki belə oldu, mən də gedib onun bir şəklini də çəkim. Ehtiyat igidin yaraşığıdır!

Uşaqlar hələ bilmirlər ki, əməliyyat az qala ləğv ediləcəkdə. İndi ki iş-işdən keçib və əməliyyat qətiləşib, sirləri açıram. Şübhəsiz, uşaqlar bu yazını oxuyan kimi şükür səcdəsi edəcəklər.

Müşahidə postundan gələn məruzələrdə deyilirdi ki, düşmən bölgədə fəallaşmış, bəzi hərəkətliliklər müşahidə olunur, tankların sayı anbaan artır. Güman ki, bizim hücum etmək istədiyimizi bilmişlər.

Qardaş Mühəqqiq deyirdi: "Taqım komandirlərinə bölgə barədə son məlumatları vermək üçün müşahidə postuna gedəndə düşmən tanklarını gördük, bizim qarşımızda qərribə tərzdə düzülüb manevr edirdilər".

Bugünkü dəhşətli bombardmanın bəzi nəticələri vardı, komandirlərin tərəddüdə düşməsinə və məsələyə yenidən baxılmasına səbəb olmuşdu. Əvvəla, Əmmar batalyonunun komandirlərindən bir neçəsinin şəhadəti batalyonun əməliyyatdan uzaqlaşdırılmasına gətirib çıxardı. İkincisi də, Silah üzrə xidmət rəisi və hücumçu taqım komandirlərindən biri şəhadətə qovuşmuşdu. Peşəkar qüvvələrin yaralanması da işi çətinləşdirirdi. Digər tərəfdən, göbələk kimi hər tərəfdə bitmiş tanklar əməliyyat planını pozmuşdu. Təbii ki, ilk atəş açılan və ilk səs gələn kimi bizim çətin keçidli yolumuzu bağlayacaq, düzənlik ərazini cəhənnəmə çevirəcəkdilər.

Nəqliyyat imkanlarının azlığı da səbəbə əlavə olunurdu. Həqiqətən də, çətin şəraitdir. Əlbəttə, şəhadətsevər uşaqlar daha çətin əməliyyatı daha yaxşı qarşılayırlar. Şüarları da budur: "Kimin əzabı çox olsa, savabı da çox olar". Yadınızda deyil ki, komandirlərin keçən iclasında necə hücumçu olmağa çalışır, ən çətin maneələrdən keçmək üçün seçilməyə can atırdılar? Lakin komandirləri də başa düşmək lazımdır. Onlar şəhidlərin qanına cavabdehdir. Qərar qəbul etmək çətin işdir. Kaş əməliyyatın gecikdiyi üçün deyib kəsən uşaqlar bir əməliyyata hazırlıq görmək, şərait yaratmaq üçün necə əziyyətlər çəkildiyini, necə planlar qurulduğunu biləydilər!

Hacı Həsən Mühəqqiq deyirdi: "Nəhayət, bütün problem və çətinlikləri nəzərə alaraq Allaha təvəkkül etdim və əməliyyatın məsuliyyətini şəxsən üzərimə götürdüm. Öz-özümə dedim ki, əvvəldən silahımız Allaha təvəkkül və dayağımız Allah olmuşdur. İnanırıq ki, bütün işlər qüdrətli Allahın əlindədir. Biz əlimizdən gələni etmişik və edirik, qalanı da Onun əlindədir. O, imama kömək edib inqilabı qalib etdiyinə görə döyüşçülərə də əl tutacaq. Bizdən hərəkət, Allahdan bərəkət!"

Uşaqlar diviziya komandiri ilə müavininin Toyota avtomobilinin içində bir saat yarım davam edən təcili iclasını uzaqdan seyr edəndə son qərar qəbul olunurdu. Onlar iclasın qərarından xəbərsiz

idilər, lakin maşından enən komandirlərin qərarlı cöhrələrini gördükdə, batalyonun toplanmasına dair əmri eşitdikdə bildilər ki, əməliyyat mütləq olacaq.

Hacı Həsən qərarını vermişdi. Çaparlarını çağırdı, onların vasitəsilə bölük və taqım komandirlərini bir yerə topladı. O elə danışdı ki, daha şübhə və tərəddüd qalmadı. Sonra kolonların hərəkət planını açıqladı və lazımı tövsiyələrini verdi.

Hər halda, nə idisə, xeyirlə bitdi. Allah ondan razı olsun! Əməliyyatı hacıya borcluyuq.

Kərbəla qərargahında tarixi iclas çağırılmış, əməliyyata qoşulacaq diviziyaların komandirləri, müvafiq briqada, batalyon və artilleriya bölükləri arasında lazımı razılaşdırmalar baş tutmuş, manevr günü təsdiqlənmişdir. Qərara alınmışdır ki, ilk olaraq Həmzə batalyonu hücumə keçsin. Onlar ilk düşmən mövqeyini ələ keçirəcək, biz də davam edib sonrakı mərhələni yerinə yetirəcəyik. Başqa bir qərar budur ki, Miqdad batalyonu bizim ehtiyat qüvvəmiz olacaq, bizdən sonra əməliyyata qoşulacaq. Yadımdadır, Miqdad batalyonunun rabitəçisi Məhəmmədrza əməliyyatda iştirak həvəsi ilə nə qədər şeir oxuyur, Fələhətin yanında batalyonu ilə öyünürdü ki, bizim batalyonumuz hücumçudur, hücum oxunun ucudur və s. Lakin Allah onları pis cəzalandırıb hamısını evə yolladı.

Təklidən çıxıb diviziya uşaqlarının yanına gedirəm. Diviziya komandiri Hacı Məhəmməd

Kövsərini görürəm. Şişmiş gözləri və yorğun bədəni gecəni yatmadığından və daim həyəcanlı olduğundan xəbər verir. Bir an da bir yerdə qərar tutmur; sağa-sola gedir, tapşırıq verir, xəbər göndərir, uşaqlardan dua etmələrini istəyir. İti baxışları hər yeri dolaşır, hamıya nəzarət edir. Gah motosikletin tərkində diviziyanın sağ cinahını yoxlayır, gah piyada şəkildə sol cinahını. Kimi görürsənsə, sevincəkdir, dodağında məmnunluq təbəssümü var, həyəcanın zirvəsindədir.

25 mart 1988

Düşmənin artilleriya atəşi və PC-7 təyyarələrinin pərakəndə və gözübağlı bombardmanı hələ də davam edir.

Bir saat piyada yolçuluqdan sonra əlimiz dağın birinci zirvəsinə dəyir. Bu qədər əzab-əziyyətdən sonra hələ öz müdafiə mövqeyimizə çatmışıq. İndi isə enmək zamanıdır. Hər yoxuşun bir enişi vardır!

Bura hücum nöqtəsidir. Taqımın həyəcanı vəsfəgəlməzdir. Uşaqların hərəkətləri "xeyir işlərə tələsin" sözünün real nümunəsidir. Onlar xeyir işlərdə bir-birindən önə keçirlər, hər kəs digərinə israrla kömək edir. Salam və salavat zikrləri də dillərdən düşmür. Çünki qiyamət yaxındır. Ehsan Həbib batalyonuna gəlmişdir; fotoaparatu avtomat rejiminə çevirib sağdan-soldan şəkil çəkirəm. Rəcəb

əmi o qədər ətir və güləb gətirib ki, onunla duş almaq, qüsl vermək olar! Kaşanın Qəmsər rayonunun birinci dərəcəli ətridir.

Hərəkət zamanıdır. O nöqtədən enib Dərbəndixan gölünün kənarına çatırıq. Görünür, göldən keçməliyik. Bir neçə dəqiqə taktiki təxirimiz olur. Qayıqlar yan-yana düzölmüşlər; marşrut taksilər kimi növbəylə sərnəşinləri mindirib qorxmada suya girir, qaranlıqda gözədən itirlər. Ehsanla Rəcəb əmi Qəmsər güləbiylə qayıqçılar cana gətirirlər. Suyun içindəki və dağın döşündəki partlayışlar hamını həyəcanlandırır, əllər silahların qundağını sıxır. Cənnətə bir addım qalıb. Ürəklər şənlə, dodaqlar gülümsərdir. Uşaqlar gələcək şəhidlərə sataşirlər. Heç kim qayıtmaq barədə düşünmür. Suyun o tərəfində düşmənlər bizə qonaqlıq hazırlayıblar. Oradakı döyüş barədə düşünürəm; dönüşsüz bir döyüş olacaq. Arxamızda su var, heç bir qayıdış imkanı olmayacaq. Qələbə çalıb həyatda qalmaq müqavimətdən və irəliləməkdən asılıdır. Tariq ibn Ziyad yadıma düşür. O, qoşununu suyun o tərəfinə keçirəndə gəmiləri buraxıb demişdi: "Qayıtmağa yol yoxdur. Əgər geri qayıtsanız, hamınız suda boğulacaqsınız. Yaşamaq istəyirsinizsə, qüdrətlə vuruşmalısınız". Fərq bundadır ki, burada gəmiləri yandırmağa, zora və təhdidə ehtiyac yoxdur. Uşaqlar komandirin bir işarəsi ilə can-başla gedirlər.

Şəmيرانın yamacına az qalırıq. Bu gecə Şimrin başını əzməli, yezidçilərin kökünü kəsməliyik. Qarşıda ağır döyüş var. Şəhadət taqımının uşaqları bizdən qabaq gediblər.

Su kanallarını və təbii maneələri arxada qoyuruq. Əngin düzənlik zülmət qaranlığa qərq olub. Bəzən dizə qədər suya girirsən, bəzən ayağın daşa dəyir, səndələyirsən.

Tanklara yaxınlaşmışıq. Az sonra piyada insanın tankla döyüşü nümayiş etdiriləcək. Gecənin yarısından bir qədər keçib, hücum zamanı çatıb. Ratsiyadan əməliyyat parolu söylənir: "Ya Seyyidəş-şühəda! Ya Seyyidəş-şühəda!"

İlk olaraq Həmzə batalyonu hücumə keçir. Hücum başlayanda bölgə cəhənnəmə dönür. Tanklar dost-düşmən tanımır, hara gəldi, atəş açır. Keçən dəfəki əməliyyatda da belə olmuşdu. Çoxları öz döyüşçüləri tərəfindən həlak edilirdilər və bizim işimiz asanlaşır. Onlar həyatda qalmaq üçün hər bir qaraltıya atəş açır, gözə dəyən hər bir hərəkəti vururlar. Göyə bir-birinin ardınca fişəng atılır, kölgələr onların işıqları altında rəqs edir. Göl əvvəldən təyin edilmiş koordinatlarla artilleriya atəşinə tutulur.

Hacı Həsən ratsiya arxasından təkidlə tapşırır ki, tankları tez vurun. İmamian cəsür uşaqları ilə sərgərdan tankların arxasına keçir. Uşaqlar çox yol gəlmiş, həddən artıq yorulmuşlar. İndi bilirik ki, o

qədər ağladıcı məşqlər, piyada yürüşləri necə də vacib imiş. O məşqlərdən qaçıb gizlənənlər indi çox əziyyət çəkəcəklər.

26 mart 1988

Sübh saat 04:30 dəqiqədir. Tankların sol tərəfinə çatmışıq. İmamiyansa onların arxasına keçib. Lakin sıx toplaşdıqlarına görə dəlik açmaq çətindir. Düşmən qüvvələri qarışqa və çəyirtkə kimi hər tərəfə doluşmuşlar. Uşaqlar onlardan artilleriya atəşlərinin əvəzini çıxmaq istəyirlər.

Onlar başqa bir səmtlə vuruşur, daha doğrusu, özlərini vururlar. Qardaş Şükri tankları ovlamaq üçün Cihad taqımını Xeyirabadi ilə birlikdə sol tərəfə aparır. Hacı Həsən hələ də ratsiyadan qışqırır: "Nə gözləyirsiniz? Başlayın!" Ehtiyatsızlıq etmək olmaz. Uşaqlar düşmənin Axilles dabanını tapmaq üçün qızıl anı gözləyirlər. Düşmənlər hələ bizdən xəbərsizdirlər. Ancaq irəli getmək də olmaz. Əgər ilk zərbəni yaxşı endirməsək, işimiz bitər. İmamiyanın ilk atəşi ilə bir tank yanır, birinci təkbirlə və dəstənin hücumu ilə düşmənin üç tankı da havaya uçurulur. Uşaqlar tanklara yaxınlaşmışlar, təxminən yüz metr məsafələri var. Yarısı yanmış tankların alovunun işığı nişan almaq işini asanlaşdırır. Atəşlər hədəfdən yayınmır. Ratsiya arxasından Hacı Həsənin təkbir səsi gəlir. İraqlılar əsas zərbəni haradan aldıklarını

bilmədiklərinə görə adət üzrə qaçmağa üz qoyur, gecənin qaranlığında gözdən itirlər.

Hava işıqlanmağa başlayıb. Tankların çoxu salamatdır, bəlkə də, içində pusqu qurublar. Diqqətli olmaq lazımdır. Düşmənin qayıdışını da gözləməliyik. Müdafiə mövqeyimiz yaradılmayıb. Şükri ratsiyadan əlaqə saxlayıb təpəyə və üçyola getmək üçün yeni canlı qüvvə istəyir. Hacı Həsən deyir: "Vəhəb bölüyü yoldadır, tezliklə çatacaq. Allaha təvəkkül edib irəliləyin. Yarım saat çəkməz, orda olarlar".

Dərhal təpəyə doğru gedirik. Allahın lütfü və qəhrəman bəsicilərin səyi ilə ora da çox asanlıqla ələ keçirilir. Gecəki kəskin zərbə düşməni çox qorxutmuşdur. Xoşbəxtlikdən, Xeyirabadi uşaqlarıyla birlikdə 5700 sayılı tərədən gəlib bizə əl verirlər. Artıq nur üstünə nur gəlmişdir.

Sübh açılıb. Proqnoz etdiyimiz kimi, düşmən itirdiyi mövqeləri geri almaq üçün əks-hücuma keçir, lakin uşaqlar onu qəhrəmancasına dəf edirlər. Rzayinin silahı düşmənləri bir-bir biçir. Pulemyotu ilişib atəş açmayanda Müciri dərhal və xüsusi çevikliklə od-alovun arasından keçir, az sonra bir düşmən pulemyotu ilə qayıdır. Bu balaca uşaq necə də qorxmazdır! Həyasız düşmən şənlik səsi çıxara-çıxara yaxınlaşanda Höccət qənimət götürülmüş bir RPG qumbaraatanı ilə gəlir. Soyuqqanlı və ciddi şəkildə nişan alır, ilk mərmisi düşmənlərin toplaşdığı

yerdə partlayır. Qol, ayaq və kəllələr havaya uçar. Hələ ikinci mərmini atmamış, hamısı qaçmağa başlayır. Uşaqlar oturub nəfəslərini dəriirlər.

- Gördün, axır ki, buynuzlarını sındırdıq?! - Höccət deyir.

Müciri bir qardaşın yarasını bağlayır. Belə kiçik boy-buxunu ilə dünya qədər ürəyi, cəsəreti var. Mərmə qəlpəsindən bayıra tökülmüş bir yaralının içalatını kiçik əlləri ilə götürüb qarnının içinə qoyur və çəfiyə şalı ilə bağlayır. Bütün bu işlərlə yanaşı, hələ uşaqlıq aləmindədir, qəribə işlərindən də əl çəkmir. Bu qaçaqçaqda düşmən səngərlərinə baş çəkib ancaq ağ dəftərçə toplayır. Gülqun ona etiraz edir, hirsle deyir: "Ay uşaq, yerində otur, özünü iş salacaqsan ha!" Lakin qulaq asmır ki, asmır.

Bu zaman göydə bir düşmən helikopteri peyda olur. Müciri təhlükəsiz yerə qaçmaq əvəzinə Höccətə deyir: "İcazə verirsən, onu çəkəliyimin tayı ilə vurum?" Höccət gülümsəyir, amma Gülqun hirslənib dodaqaltı deyir: "La ilahə illəllah! Bu balacanın əlindən hara gedək?! Axırda hamımızı ölümə verəcək!"

Düşmənin minaatan, top və tankları pərakəndə şəkildə atəş açıb ətrafı vurur, amma uşaqlar vəclərinə almır, yaşıllıq üzərində yadigar şəkil çəkdirirlər.

Bir qədər aşağıda cəsədlər parçalanmış və əyilmiş halda yerdə qalıb. Höccətin qumbaraatanı bir dəstə

düşməni toz kimi üyüdüb. Mehdi cəsədləri görəndə təəssüflə başını yelləyib yavaşca deyir:

“Ey ölü, kimi öldürdün ki, belə öldürüldün?

Və harda öldürüləcək səni öldürən?..”

Düşməndən qalmış bir Malyutka raketi Mücirinin oyunağına çevrilib; üstünə çıxıb yellənir. Əkbəri namaz qılır.¹ 1 Aprel günlərində olduğu kimi günəşli və gözəl hava var. Əgər düşmən maneçilik törətməsə, hər tərəfindən sərin su çıxan bu səfalı yerdə çayın kənarında uzanıb dincəlmək olar. Lakin nə faydası; süfrə boşdur və bu xarabada quru çörək də tapılmır.

Yükləri yüngül olsun deyə hamı yüngül silahla gəlib, hətta yemək də gətirməyib iraqılara qonaq olacaqlarına ümid ediblər. Bir parça İraq çörəyi tapılır. Bərk və qalındır. Əlbəəl gəzir və növbə ilə yeyilir. Kərpic parçasına yüz rəhmət! Səngərlərindən bir neçə kompot və meyvə şirəsi də tapılıb. Məhəllənin səngək, lavaş və bərbəri çörəkləri yadımıza düşür. Yəni bu vətən çörəkləri ilə bir də görüşə biləcəyik?!

Uşaqlar ətrafa səpələniblər. Layiqi, Ləvasani, Himməti, Həbibpənah və başqaları Şəmiranın başına çıxıblar, İraqi, Ramazani, Müciri, Gülqun və Rzayi aşağıdadırlar. Düzdür, zirvəni tez-tez vururlar, atəş ağırdır, amma kimyəvi silah tətbiq etsələr,

¹ Bu onun son namazı olacaqdı.

aşağıdakıları qətlə edəcəklər. Adətən məğlubiyyətdən sonra bir neçə dəfə əks-hücuma keçirlər, bacarmayanda isə növbə kimyəvi qazlara çatır. Hələ ki, bir xəbər yoxdur. Bizim qüvvələrimiz o qədər azdır ki, əsirləri sahilə apara, geri göndərə bilmirik. Əmr verilib ki, əsir tutmayın. İndi bir sürü bədbəxt düşmən əsiri uşaqların əlində qalıb. Onlar timsah kimi göz yaşı tökür, rəzil şəkildə bizdən imamın şəklini istəyirlər ki, sinələrinə yapışdırsınlar və amanda qalsınlar. Uşaqlar nə edəcəklərini bilmirlər. Əclaflar son patronlarına, son adamlarına, son nəfəslərinə qədər vuruşublar, indi də yalvarmağa başlayıblar.

Höccət bir neçə əsir də gətirib. Qapqara olublar. Soruşuram ki, qaz otarırsan? Gülüb deyir: "Girməyə siçan deşiyi axtarırdılar". Kameranı görəndə Səddamın əleyhinə və İslam Respublikasının xeyrinə şablon şüarlara başlayırlar.

F-14 təyyarələrimiz düşmənin amanını kəsib. Arabir peyda olub bir göz qırpımında onların mövqelərini vurur, bağırıqlarını yarırlar. O qədər alçaqdan uçurlar ki, qulaq batırırlar; hədəfə o qədər yaxındırlar ki, elə bilirsən, indi dağa dəyəcəklər. Allah onları qorusun!

Uşaqlar günəşin altında oturub danışirlar:

– Oğlan, gördün, necə qızgın döyüş idi?!

Düşmənləri qoyun sürüsü kimi yerə sərdik.

– Hə, gecə siçan deşiyi bahalaşmışdı.

– Qorxularından bir-birini vururdular.

Döyüşlərə dair söhbətin şirin yerində birdən başımız üstə düşmən təyyarəsi görürük. Tərpənməyə imkan yoxdur - hamımız yerə uzanırıq. Bombalar noğul-nabat kimi başımıza tökülür, qəlpələr arı kimi qulağımızın dibindən keçir. Yavaşca başımı qaldırıram. İnana bilmirəm. Hamı salamatdır. Təhlükə sovuşmuşdur. Bu qədər irili-xırdalı qəlpələrdən heç biri qismət olmayıb. Qəlpələr cənnətin açarlarıdır, onları hər adama vermirlər!

Bir səs hirslə deyir:

– Yüz dəfə dedim ki, bir yerə toplaşmayın.

Gülqun yoxdur. Deyirlər:

– Su gətirməyə getmişdi.

– Birdən ona nəsə olar.

Bu zaman Gülqunu görürük. Müharibədən qayıdanlar kimi qolunu tutub, axsaya-axsaya gəlir. Qolundan qan damır. Soruşuram:

– Əli ağa, yaralandın?

– Bir şey deyil, kiçik bir qəlpədir.

– Axı ora niyə getmişdin?

– Uşaqlara su gətirməyə getmişdim, əclafılar bombaladılar. Uzanmasaydım, işim bitmişdi.

– Bəxtin gətirib.

– Yox, əşi, bəxtim gətirmədi!

Fələhətpur qorxmada çəkilişə davam edir və danışıqları yazır. Bilməniz maraqlı olar ki,

bombardman zamanı da kamerasını söndürməmiş, bu möhtəşəm tarixi səhnəni qeyd etmişdi.¹

Müciri (şəhid) tibb ləvazimatını gətirib, İraqının (şəhid) köməyi ilə Gülqunun yaralı qolunu bağlayır. Dərin yaradır, amma üz vurmur, rahat və soyuqqanlı şəkildə danışır. Soruşuram ki, indi nə hiss edirsən?

– İndi daha ciddi olmuşam. Çalışacam gələn dəfə cəbhəyə daha tez gəlim, – deyir.

Müciri onun ardınca dillənir:

– Eyvallah, Əli ağa, bunu yaxşı dedin!

Hər yerdə radio axtarıram ki, görüm bu qələbənin marşı çalınır, yoxsa yox. Uşaqlarda radio yoxdur, gərək iraqlıların səngərində axtaraq. Mütləq olacaq, çünki qabaqkı əməliyyatda televizor, hətta videomaqnitofon da tapmışdıq. Ətrafa göz gəzdirirəm. Bir neçə addım irəlidə ağ rəngli bir çanta var. Yaxınlaşıb açıram. İraqlılarındır. Bəxtə bax! Bir ağ tranzistorlu radio, çoxlu qeydlər yazılmış bir qalın təqvim, əl dəyməmiş bir təzə süngü, bir qədər paltar, siqaret və bir qutu üzqırخان. Radionu açıram. Xırıldayır; deyəsən, partlayış dalğasına düşüb! Heç bir dalğanı düz tutmur. Təqvimi açıram. Birinci səhifəsində Səddamın rəngli və bəzəkli şəkli çap olunub. Üzündə mənfur təbəssüm var. Bir neçə

¹ Onun çəkdiyi dörd hissəli sənədli film "İman taqımı" adı altında televiziya yayımlandı, indi də Fəth rəvayəti müəssisəsində saxlanır.

səhifə də işarə və kodlardır, müxtəlif yerlərin koordinatları və məsafələri qeyd olunmuşdur.

Gülqunun yanına qayıdıram. Qolunun ağrısı güclənib. Tezliklə geri getməli, müalicə olunmalıdır. Fəlahətlə mən onu aparmaq üçün könüllü oluram. Estakadaya qədər təxminən 45 dəqiqəlik yol var; əlbəttə, əgər helikopterlərdən salamat çıxsa bilsək. Onlar təhlükəli helikopterlərdir, qərribə səsləri var, dayanmadan fırlanıb bombalayır. Biri oturur, o biri qalxır; ikinci gedir, üçüncü gəlir.

Yoldakı sığınacaq yalnız mərmilərin açdığı çökəklərdir. Yolda fişəng çətri tapırıq: ağ və parıltılı. Hədiyyə üçün pis deyil. Gələndə oğlum demişdi ki, fişəng çətri yadından çıxmasın.

Altı boş olan bir qayaya çatırıq. Önümdə yabanı lələlər boy atıb. Namaz qılmağa çox əlverişli yerdir. Bilmirik, bu hamarlıqdan salamat keçə biləcəyik, yoxsa yox. İmam Hüseyin (ə) də döyüş meydanında, hətta oxlar gələndə namazını tərk etməmişdi. Biz də bombalar altında ona iqtida edirik.

Namazımız həm qəsrdir, həm də qayanın altında oturan halda qılırıq. Namazdan sonra şəkil çəkdirib yola düşürük. Helikopterlər əl çəkmirlər. Bir anlığa geri dönüb Şəmiran dağının döşünü bütünlüklə partlayış içində görürəm. Bombalar göbələk kimi dağın yamacından qalxır, böyüyür və məhv olur. Suyun kənarına çatıb Gülqunu qayıqla təcili yardım

məntəqəsinə göndəririk. O, iki barmağını qələbə əlaməti olaraq qaldırıb sahildən uzaqlaşır.

Qayıdanda yenə bir iraqının çantası ilə rastlaşırıq. Bir qədər paltar, on-on iki qutu Kent siqareti. Siqaretlə və siqaret çəkənlərlə heç aram yoxdur; nə özüm çəkirəm, nə də kiminsə çəkməsini istəyirəm. İndiyədək onlardan çəkdiklərimiz bəsdir. Siqaretləri torpağa basdırıram. Gələn ilə siqaret ağacı çıxmasa, yaxşıdır!

Hava qaralmışdır. Qardaş Şükriyə baş çəkirəm. Xəbərlər Himmətinin yaralanıb geri göndərildiyini söyləyir.

Bu gecə bizim batalyonlarımız Bərdəkanda əməliyyat həyata keçirəcək. İmamiyan ratsiyadan deyir: "Uşaqlarımız kimyəvi hücumla və salxım bombalarına məruz qalıblar, şəhid və yaralımız var. Xeyirabadi də onlardandır". Yenə əks-hücum başlayır, tanklar yaxınlaşır. İlahi, gücümüzü artır! Çoxları ya şəhid olmuş, ya yaralanmışdır. İlahi, əlimizdən tut!

Uşaqlar igidliklə vuruşurlar. Şəhadət ardınca şəhadət xəbəri gəlir. Cihad taqımının pulemyotçusu olan Qulaməli də şəhidlər karvanına qoşulub. Allah rəhmət eləsin, dörd-beş uşağı vardı, ailəsi ilə birlikdə Məşhədə getməyi planlaşdırırdı, amma əbədi diyara getdi.

İkigünlük aclıq və susuzluqdan sonra bu gün estakadaya bir neçə peçenye qutusu göndərilib. Düzənliyə səpələnmiş düşmən qüvvələri yenə güc toplayıb yuxarı qalxırlar. Şükri ratsiyadan Hacı Səfəviyə deyir ki, başlarına atəş yağdırırsın. Atəş yağdırılır və ikisaatlıq döyüşdən sonra işğalçı düşmən məhv edilir.

Bir qədər öncə Allahın rəhmət yağışı başlayıb, onun ardınca da səmada qələbə rəmzi olan gözəl göy qurşağı çıxıb.

Düşmən tankları hücumə keçmək istəyirdi. Lakin bir neçə dəqiqə öncə Zülfüqar aslanlarının Malyutka atəşi onların birini məhv etdi, qalanı da avtomatik olaraq geri çəkildi.

Gecə Qeys, Hürri və Vəhəb bölükləri əvəz olundular. Bizim bölüyümüz indiyədək yeddi ağır əks-hücumu dəf etmişdir. İlahi, bütün bu müqavimət və fədakarlıqlar Sənin lütf və mərhəmətindəndir. Sənin nəzərin olmasa, biz heçik.

Yanmış tanklara baxdığımız yerdə birdən radiodan qələbə marşı çalınır. Sevindiyimizdən yerə-göyə sığmırıq. İlahi, rəhmət yağışına görə təşəkkür edirik!

Uşaqların qəhrəman qələbəsindən dəli olmuş düşmən zəhərini tökür və namərdcəsinə kimyəvi silaha əl atır. Kimyəvi bombardman başlayanda Ruhullah Ramazani aşağıdakı uşaqlara əleyhqaz taxmalarını söyləmək üçün cəld dağdan enməyə,

alov, qaz və tüstü arasından keçməyə başlayır. Lakin qaçdığı yerdə birdən halı pisləşir, tarazlığını itirir və yerə yığılır. Əmirhüseyn özünü ona yetirib çağırır, silkələyir, o isə nə eşidir, nə də tərpanir. Nəbzi döyünmür, nəfəsi gəlmir.

Hava hücumu zamanı Əkbərinin ayağına da qəlpə dəymişdi. Uşaqlar ona xərək gətirməyə gedəndə yenə təyyarə gəlib kimyəvi silahdan istifadə edir. Bu zaman da Höccət İraqi həyəcanla çatır, özünü təhlükədən xilas edə bilsə də, döyüş yoldaşının yanına gedir, Əkbərini belinə götürüb xilas etmək istəyir. Lakin zəhərli qaz o qədər güclü olur ki, hər ikisini udub huşsuz vəziyyətə salır.

Digər uşaqlardan xəbərim yoxdur... Bilmirəm, Qulaminin başına nə gəldiyini yazdım, yoxsa yox. Taqımın dəcəl uşağı olan Qulamiyə kürəyindən güllə girib düz ağciyərinə sancılır. Hacı Əli kömək etməsəydi, o da orada qalacaqdı. Yolun çalaxurlarında bir neçə dəfə büdrəyib zavallı Qulamini yerə yıxsada da, bu vəfalı qonşu ucaboy və ağır çəkili mehriban dostunu yağışlı havada çox çətinliklə gətirə bildi. Yadımdadır, Anahita qəsəbəsində həmin Qulami dəcəllik edib hamıya sataşırdı; Fələhətpurun qulağını dişləyirdi, ədyal mərasimi bəhanəsi ilə uşaqları ölümünə yumruqlayırdı. Ləvasani ona deyirdi: "Qulami, bir gün bu işgəncələrin cəzasını çəkəcəksən".

Rzayi az qala iraqlılara əsir düşəcəkdə. Tank vurmaq üçün irəli gedəndə birdən başını qaldıraraq özünü mühasirədə görür, lakin gecənin qaranlığı ona kömək edir, ziqzaq şəklində qaçaraq geri qayıdır və xoşbəxtlikdən, nə qədər atəş açırlarsa, ona dəymir. İraqi, Əkbəri, Ramazani və Müciri isə şəhadətə qovuşmuşlar.

Qələbə çalsaq da, bundan sonra zaman asan keçməyəcək, səfər etmiş uşaqların qüssəsi ürəkləri ağrıdacaq. Səfər yoldaşlarımızın yeri görünür. Zəndiyyə də uçmuşdur.

Yağış yağır. Hava soyuq, atəş güclüdür. Bu gözəl lalə lüzündə hər an bir lalə solur; dostlar növbəylə gedirlər...

27 mart 1988

Sübh çağı atəş bir az səngidi. Artıq şəhid və yaralıları çıxarmaq olar.

Uşaqların bir qismi itkin düşüb. Düşmən yenə əks-hücuma keçib. İmamiyan qarşılıq vermək üçün şir kimi qayaya dırmaşmış mövqə seçir. Şükri əks-hücumu komandir səngərinə məruzə edir:

– Biz itki vermişik, canlı qüvvə göndərin. Tanklar gəlirlər. Aydın oldumu?

Saat onda Dalayi şəhid olur. Düşmən qüvvələri əl çəkmir, özlərini cığırın yuxarisına yetirib əl qumbarası ilə uşaqları narahat edirlər. Uşaqlar həyatlarını təhlükəyə atıb onlarla döyüşürlər. Saat

10:30 dəqiqədə Kumeyl batalyonunun bir taqımı gəlir. Nəyin bahasına olursa-olsun, əks-hücum dəf olunur və iraqlılar kor-peşman geri qayıdırlar.

Az öncə xəbər gəldi ki, ən yaxşı döyüşçülərimizdən biri ağır yaralanıb. Başından vurulub, yaşama ehtimalı azdır. Bura daha qalmaq yeri deyil.

Düşmən əl çəkmir. Səddam bütün əsgərlərini ölümə verməyincə yerində oturan deyil. Onlar çətinliklə və ikrahla Mehdi təpəsinə gəlir, ilk atəşlə, ilk əl qumbarası atılan kimi qorxub qaçırlar. Bizim bir döyüşçümüz onların onuna bərabərdir. Bu dəfə Kumeyl uşaqları onların dərslərini verib cığırdan endirirlər.

Özümüzü Şəmiranın zirvəsinə yetiririk. İmamiyan yarıcandır, çətinliklə nəfəs alır. Onu estakadaya aparırlar.

Batalyonun tapşırığı sona çatır. Mövqe Kumeyl batalyonuna təhvil verilməlidir. Biz acılı-şirinli xatirələrlə birlikdə geri qayıdırıq. Digər uşaqlardan xəbər öyrənmək üçün Fəlahətlə birlikdə batalyonun Hələbçədəki təbliğat bölməsinə getməliyik. Estakadaya çatırıq. Bu həssas və strateji nöqtə hər yerdən çox bombalanır, oradakılar hamıdan çox şəhid və yaralı vermişlər. Bir qrup düşmən əsiri qayıq gözləyir. Bir qədər öncə ora bombalanmışdı. Onlar öz təyyarələrinin qorxusundan təpənin döşünə

uzanıb göyə baxırlar. Yaralananlar zarıyıb Səddama qarğış edirlər.

Əsirləri aparən iki döyüşçü qardaş bir qədər aralıda dayanıb qayıq gözləyir. O tərəfdə də iki cəsəd arxası üstə qalıb. Bəsiçi qardaşlar deyirlər: "Biz dörd nəfər idik. Onlar bizim yoldaşlarımızdır, on beş dəqiqə öncə bombardmanda şəhid oldular".

Təhlükəli əşyaları qalmasını deyə bəəsçilərin ciblərini axtarıram. Nə varsa, qorxa-qorxa bayıra tökürlər. Əmin oluruq ki, silahları yoxdur, yalnız üzqırخان, fit və siqaretləri var.

Biri siqaret təklif edir, o biri ərəbcə nəsə deyir, üçüncüsü İslam Respublikasının lehinə şüar deyir, dördüncüsü də dillənir: "Vallah, mən müsəlmanam! Səddam sionistdir..." Digərləri də məqsədlərini yetirmək üçün əl, ayaq, baş və boyun hərəkətlərindən istifadə edirlər.

Bilirəm ki, acdırlar. Təəssüfümü bildirirəm, çünki quru çörək də yoxdur, özümüz də acıq.

Əsirlər çox həyasızlıqla iki şəhidin yanında uzanıb bir-birinə siqaret təklif edir, tüstülədirlər. Bir nəfər gəlib hirsə deyir:

- Bu şərəfsizləri güllələyin!
- Yox, qardaş, bunlar əsirdirlər, İslam bizə belə bir icazə vermir.

Uşaqlar müqəddəs dinlərinin hökmlərinə çox bağlıdırlar. Əgər biz də bəəsçilər kimi olsaydıq, indi böyük tikələri qulaqları boyda olardı.

Bir qayıq gəlir. Əsirlər ayağa qalxıb qayığa doğru hücum çəkirlər ki, tez minib təhlükədən uzaqlaşsınlar. Onlara doğru atəş açıb başa salırıq ki, öncəlik şəhid və yaralılara aiddir. Qayıqçı həyəcan dolu həmin yolu sürətlə qət edir. Partlayışlar yenə də uğursuz və naməlumdur. Qayıqçı deyir: "Günboyu daim başımıza atəş yağır, amma Allahın köməyi ilə zirehli qayığımız hələ xəsarət almayıb. Üstəlik, bunlar əyləncə və sevincə səbəb olur. Əgər mərmə də olmasa, hövsələmiz daralar. Biz top, tank və minaatan mərmilərinin səsi ilə başımızı qarışdırırıq".

Gözlərimiz qayığın ətrafında gəzib mərmiləri sayır. Partlayışlar iyirmiyə çatmadan sahilə çatırıq.

Buraya qədər yaxşı gəlmişik, amma hələ Həftxandan keçməmişik.

Suyun bu tərəfində dəniz birləşməsinin komandiri işləri razılaşdırmaqla məşğuldur. Qayıqlarla əsir gətirir, ərzaq aparırlar. Bəziləri səngərləri və sığınacaq yerlərini möhkəmlədirlər. Furqanini görürəm; görkəmi yorğun, pal-paltarı kirli-pasaqlı, üz-başı toz-torpaqlıdır.

Estakadanın qarşısındakı yoxuşdan çətinliklə qalxıb müdafiə mövqeyinə doğru yola düşürük. Sərt və yorucu yoxuşdur, iradə və təvəkkülsüz keçmək mümkün deyil. Mərmə və raket atılarda uzanıb istirahət edirik. Amma xeyri yoxdur, oturduqca daha da yorulursan. Mehdi yuxarıya çatıb, tez-tez qışqırır;

mənə görə narahatdır, elə bilir ki, yaralıyam. Artıq əşyaları yerə qoyub yüngülləşir, yuxarı qalxıram.

Necə çətinliklə olsa da, təpələrdən keçib müdafiə mövqeyimizə çatırıq. Seyyidüş-şühədə batalyonunun uşaqları diqqətlə düşmənin hərəkətlərinə göz qoyurlar. Artilleriya koordinat alıb dayanmadan vurur. Uşaqların şənlik səsləri atəşlərin hədəfə dəydiyini göstərir.

İki tanış sima görürəm: biri Korpus nazirinin oğlu cənab Rəfiqdust, o biri də parlamentin spikeri Höccətül-İslam Haşimi Rəfsəncaninin oğlu Mehdi Rəfsəncanidir. Deyəsən, ikincisi müşahidəçidir, durbinlə baxır. Atası kimi sakit və soyuqqanlıdır. Kamera önündən qaçmağa çalışır, danışmaq istəmir. Lakin Fələhətin gülləsinin hədəfdən yayınması qeyri-mümkündür, hələ üstəlik avtomat rejiminə keçirmişsə. Özünün dediyi kimi, silahı hər saniyədə 24 kadr atəş açır. Diviziyanın Təbliğat rəisi qardaş Zərməxini də orada görüb birinci əl xəbərləri öyrənirik.

Başımız üstündən iki F-14 təyyarəsi keçəndə baxışlarımız Şəmiran yüksəkliyinə doğru çevrilir. Orada ağ qatı tüstü topaları görünür. Şübhəsiz, kimyəvi qazdır. Allah Kumeyl batalyonunun uşaqlarını qorusun! Müşahidə durbini ilə diqqətlə baxırıq. Dağın bir nöqtəsində alov gözə dəyir. Bəlkə də qazı zərərsizləşdirmək üçündür.

Mövqeyin təcili yardım məntəqəsinə tərəf gedirik. Önündə bir dəstə düşmən əsiri sıraya düzülüb. Biri yaralıdır. Onu içəri aparırlar. Bir neçə dəqiqə onlarla söhbət edirik. Ən əlverişli üsul yazmaqdır. Onlara deyirik ki, fikirlərini yazılı şəkildə bildirsinlər. Onlar da belə yazırlar:

Əhməd İsa Yasir: "İraq ordusunda xidmət edirdim. Fikirləşib gördüm ki, İslam Respublikasına qarşı səhv yoldayam. Xidmət yerimi tərk edib qaçdım. İraq polisi mənə atəş açdı, məni tutub ordunun Xüsusi idarəsinə apardılar, orda vurub hədələdilər ki, xidmətə qayıtmısam, ailəmi edam edəcəklər. Buna baxmayaraq, mən İslam Respublikasına sığındım və buna görə təşəkkür edirəm. Burada mənimlə çox yaxşı rəftar edirlər. Vəssalam".

Əbdülmöhsün Meysəm: "Bizimlə inqilabi rəftar etdilər, çox yaxşı davrandılar. Səddam deyirdi ki, əsir düşsəniz, iranlılar sizi öldürəcəklər. Lakin bu, yalandır. Çünki mənimlə yaxşı davrandılar, mənə su, siqaret və yemək verdilər. Biz İslam inqilabına çox minnətdarıq".

Qadis Əli Əziz: "Qorxaq Səddam deyir ki, müsəlmandır, ancaq, o, müsəlman deyil, amerikaçıdır və bizi zorla cəbhəyə göndərib. Təşəkkür edirəm".

Əsirlərin komandiri deyir: "Əsirlərlə necə rəftar edildiyinə əmin olmaq üçün əvvəlcə bir neçə nəfəri

sizə doğru göndərdik. Onlar təslim olanda biz uzaqdan durbinlə tamaşa edirdik. Gördük ki, bizim dostlarımızı qucaqladınız, biz də gəlib təslim olduq".

Bu zaman bir düşmən Mirajı bizim raketlərimizlə vurulub yandırılır. Uşaqlar sevinib təkbir deyirlər. Əsirlər mat-məttəl göyə baxırlar, əlləri ağızlarında qalır. Başdan-ayağa yanan təyyarə fırlana-fırlana yerə düşür.

Bədbəxt pilot xilasedici paraşütlə havada qalır. O qədər yüksəkdədir ki, ağ nöqtə kimi görünür. Çalışır ki, özünü İraq səmtinə çəksin. Lakin bədbəxtlikdən, bəlkə də, xoşbəxtlikdən, külək imkan vermir və o, bizim tərəfə düşür.

Təcili yardım məntəqəsinin möhkəm səngərinə giririk. Divarlardan qan qoxusu gəlir. Bir çarpayının üstündə yarıcan bir bədən var, doktor Himmət köməkçiləri ilə birlikdə onu xilas etməyə çalışır. Ölüm və həyat anlarıdır. Döyüşçünün vəziyyəti ağırdır. Ona süni tənəffüs aparatı qoşurlar. Yaralının üzündən bilmək olur ki, səylər əbəsdir. Rəngi tabaşir kimi ağarıb; nə hərəkət edir, nə zarıyır. Təxminən 30-45 dəqiqə çalışandan sonra həkim qəza və qədərə təslim olur; qulaqcığı yavaşca götürüb dodaqaltı deyir: "İnna lillah və inna iləyhi raciun".

Dərhal bir iraclı yaralını gətirirlər. Yuxusuzluqdan və yorğunluqdan ayaq üstə dayana bilməyən həkim yenə işə başlayır. Şərəfli inancı və peşəsi ona hamıya bir gözlə baxmağı, düşmənlə

yaxşı rəftar etməyi hökm edir, eyni bıçaqla cərrahiyyə etməyi, eyni dərmanla müalicə etməyi tapşırır.

– Dost düşmənin qəddarlığından şəhid olur, düşmən dostun mərhəməti ilə sağalır! Qəribə hekayədir!

Yavaş-yavaş hava qaralmağa başlayır. Sürətlə düşərgəyə qayıdırıq. Hələ 1 km yol getməmiş şübhəli qaz qoxusu gəlir. Bir qədər irəlidə başında əleyhqaz olan bir döyüşçünün işarəsindən əmin oluruq ki, kimyəvi silah tətbiq olunub. İrəlilədikcə qaz da çoxalır. İkrahlə əleyhqaz taxırıq.

Diviziyanın təbliğat bölməsinə çatırıq. Lal-dinməzdir, qəmə batıb. Həmişəkəndən fərqli olaraq, quş da uçmur. Çadır alt-üst olub, hamı gedib. Haraya? Bəlli deyil. Kimyəvi qaza görə qaçiblar.

Yüz addım yuxarıda tərənin başında ocaq yanır, ətrafında bir neçə nəfər söhbət edir. Əleyhqaz taxılmış başların silueti görkəmlərini qorxunc edib. Onlara yaxınlaşırıq. Deyirlər ki, bir neçə dəqiqə öncə kimyəvi hücum olub. Güman ki, uşaqlar hündürlüyə sığıniblar. Allah onlara kömək olsun!

Çadıra qayıdırıq. Ac-susuzuq. Bu gecə qəriblər gecəsidir; qaranlıq və sakit. Matəmə batmış çadırdə nə çörək var, nə yemək. Olsa da kimyəvi qaza bulaşib. Axtarıb bir gilə kompotu tapırıq, süngü ilə açib ikrahlə içirik. Çox darıxdırıcı, qəmli bir gecədir. Çarə nədir? Gərək bir şəkildə başımızı qarışdırıb

gecəni yola verək. Hələ də üzümüzə maska var. Bununla yanaşı, ocaq da yandırırım ki, qazın təsirini azaltsın. Bombardman təhlükəsi sovuşsa da, daha iş işdən keçib, nə oldu oldu! Yorğunuq, amma yuxumuz gəlmir. Növbəti kimyəvi hücum qorxusu da var. Yatmaq bir də qalxmamağa bərabər ola bilər. Yaxşısı budur ki, növbəylə yataq.

Gecə saat üçdür. Bir neçə dəqiqə əleyhqazla uzanıyıq. Nəfəs almaq, həqiqətən, çətindir. Əleyhqazın bir tərəfini yavaşca barmağım ilə kənara çəkərəm ki, bir az hava gəlsin. Heç bir şey olmadığını, başıma heç bir faciənin gəlmədiyini görəndə qorxu içində əleyhqazı yavaşca götürürəm. Zavallı Fəlahət də mənim laqeydliyimi görüb elə edir. Xülasə, yatan kimi göz göynəməsi və digər əlamətlər başlayır.

Nəhayət, gecənin sonunda qaranlıqlar ağırlaşır və gözlərimiz işıqlanır.

28 mart 1988

Sübh erkəndən qərarğa baş çəkirik. Qardaş Mühəqqiq döyüşdən qayıtmış dostlarıyla ocağın başında oturub səhər yeməyi yeyir. Çox qaralıblar. Saç-saqqalları pırtlaşıb, üz-başları toz-torpağa bələşib, gözləri qızarıb və yuxuludur. Hacı Həsənin quru dodaqları çatlayıb. Bütün bu yorğunluqlara, əziyyətlərə, fasiləsiz fəaliyyətlərə baxmayaraq, dodaqlarında məmnun təbəssüm var. Həmzə

batalyonunun komandiri Hacı Əmini kimi onun da ürəyi möhkəm və qorxusuzdur.

Qələbə hekayəsini dinləmək üçün yanında otururuq. Xəritəni açıb əməliyyatın nəticəsindən danışır. Onun danışdığı yerdə düşmən təyyarələri başımız üstə var-gəl edir. Daha əvvəlki kimi gurultu qoparmırlar. Uşaqlar buynuzlarını sındırmış, dərslərini vermişlər.

Yəzdanidən Ehsanı soruşuram. Deyir:

- Ehsan da sizin kimi Şəmيرانın yaxınlığında şəkil çəkirdi. Canlı qüvvə az olduğuna görə bir sürü düşmən əsirini ona verib dedilər ki, estakadaya apar. O da tək-tənha təxminən 8 km-lik yolu silahsız şəkildə iraqılıları suyun kənarına apardı. Namazının vaxtı keçmək üzrəydi. Dəstəmaz alıb bir qədər aralıda namaza başladı. Gözaltı əsirlərə nəzarət edirdi. Qünut zamanı birdən düşmənin milçək helikopterləri peyda olub estakadaya salxım bombaları yağdırmağa başladı. Bir neçə qəlpə də Ehsana qismət oldu; qolundan, böyründən, böyrəyindən və sair. Səcdəyə gedəndə birdən iraqılılar ona tərəf hücum çəkirlər. O da işinin bitdiyini düşünüb kəlmeyi-şəhadətini söyləyir, Allahın qəza və qədərinə təslim olur. Lakin görür ki, iraqılılar nəinki ona xəsarət yetirmirlər, hətta mehriban şəkildə və hörmətlə qulluq edirlər. Biri tez maykasını çıxarıb cırmış, onun yarasını bağlamışdı.

Az sonra komandir Möhtəşəmin qayıǵı gəlir, birlikdə minib oradan uzaqlaşırlar. Ehsan alatoranlıqda uşaqların çadırına çatıb görür ki, heç kim yoxdur. Təxmin edir ki, düşmən orada da kimyəvi silah tətbiq edib. Orada qalır və sizin başınıza gələn hadisələr onun da başına gəlir: başı gicəllənir, ürəyi bulanır, gözü göynəyir və s. Bəxtindən bir avtomobil gəlib onu xilas edir.

Göz göynəməsi başlamışdır. Yola düşmək lazımdır. Onlarla sağollaşib estakadaya tərəf gedirik. Diviziyanın təbliğat bölməsinin didərgin düşmüş uşaqlarını sonuncu düşərgədə görürük. Hamısı yorulub, nəfəs yolları bağlanıb. Bəziləri boğulurlar, başlarını geri çevirəndə bir qədər tənəffüs yolları açılır. Canbozorgi ilə Kargərin halı hamısından ağırdır. Qanlı gözlərlə Fəlahəti görən kimi başlarına gələnləri unudub yenə zarafata başlayırlar:

– Hardasan, Fəlakət? Sən hələ yaşayırsan?! Bəs deyirdilər səni morqa aparıblar! Vay-vay! Bu gözlər, həqiqətən də, səninkidir, Mehdi?

Mehdi də məəttəl qalmayıb gülə-gülə deyir:

– Çəkilin kənara, gözlərimi qan tutub, peşman olarsız! Ay qatıqsatanlar, belə qonaqpərvərlik olar; çadırdan qaçmırsız, kimyəvi qaza bulaşmış kompotları bizə yedirdirsiz?!

Get-gedə söhbət ciddiləşir, Mahmudiyan həvəslə gecə baş verənləri danışır:

– Bu gecə dəhşətli gecəydi. Kimyəvi silahdan sonra uşaqlar dağa qalxdılar. Ancaq bilmirdilər ki, bomba yüksəklikdə partlayıb, zəhərli qazlar qatı duman kimi aşağı çöküb dərəyə və düzə yayılır. Çadıra qayıdanda gördük ki, ora da dumanlıdır. Ümumiyyətlə, dayanmağa yer yox idi. Maşına minib qaçdıq.

– Məgər əleyhqazınız yox idi?

– Var idi, amma hərənin cəmi bir filtri vardı. Bir bulaşmış filtrlə adam nə qədər davam gətirə bilər?! Sizə maraqlı bir söz deyim. Ac idik, qayğanaq yemək istəyirdik. Hər dəfə qabı hazırlayıb yumurtanı sındıranda namərdlər kimyəvi silah atırdılar, biz də məcbur olub kənara atır, yenisini hazırlayırdıq. Bu hal üç dəfə təkrar olundu və daha yumurta qalmadı. Yeriniz məlum, acından ölməyə dəyər elə əvvəlkiləri bişirib nuş etdik.

– Şərəfsizlər acıqlarını pis çıxdılar. BMT ekspertləri deyiblər ki, bəlkə də, yüz il buralarda heç nə bitməyəcək...

Bu zaman ağlamaq və qışqırıq səsinə çadırdan çıxırıq. Çox üzücü və ağrılı səhnədir! Kimyəvi silahdan yaralanmış bir neçə maşın dolu arvad-uşaq gətiriblər. Hamısını pikapların arxasında üst-üstə uzadıblar, sudan çıxmış balıqlar kimi ağrıdan qıvrılır, atılıb-düşürlər. Hər an bir uşaq yerə düşə bilər. Bu öldürücü zəhər necə bir şeydirsə, fərqli-fərqli fəsadlar törədir.

Biz qayıdanda Məcid Hüseyni avtomobili idarə edirdi, uşaqların hamısı yuxulu idi. Əgər Mahmudiyan yuxulu sürücüyə kömək edib sükanı tutmasaydı, Allah bilir, başımıza nə gələrdi. Mahmudiyan Məcidin boynunun arxasından bir şillə vuranda düşərgədən 7-8 km uzaqlaşmışdıq.

Çəkilişləri tezliklə Tehrana çatdırmalıyıq, Avini səbirsizliklə gözləyir. Uşaqlarla sağollaşırıq. İlk Toyota gələn kimi arxasına minirik. Qarşından biri gəlir. Sərnişinlər əleyhqaz taxıblar. İşarə ilə bildirirlər ki, biz də taxaq. Görünür, estakadaya da kimyəvi hücum olub. İlk estakadada maşından enirik. Ora yaralı və şəhidlərin daşınma yeri olsa da, istisna hal kimi bizi də mindirirlər. Qayığın sürətli hərəkəti suda yol çəkir.

Yenə Miraj və bombardman. Baxıb sayıram: bir, iki, üç, dörd, beş... Dağın döşündə partlayış və ürək döyüntüsünün bərpası... Suyun o tayındakı təcili yardım məntəqəsinə çatırıq. Yolun qalanını maşınla getmək lazımdır. Allah korpusun yer Fantomlarına – Toyota pikaplarına bərəkət versin! Onlara zaval yoxdur. Su, palçıq, çala-çuxur bilmir; xüsusən də sürücü tormozsuz olanda.

Miraj təyyarələrindən salamat qurtulsaq da, bu tələskən sürücüdən çətin qurtulaq. Elə bil, təyyarə ilə yarışa girib. Gözləri göydə Miraj axtarır, ayağı da qazdadır. Həyəcanlı səfər yoldaşı onun sükanına nəzarət edir, biz də özümüzə. Nəhayət, öz ərazisində

əyləcə basır və üzr istəyərk bizi maşından endirir. Biz nəinki narahat olmuruq, hətta dayanmaqla bizə hədsiz yaxşılıq etdiyini düşünürük. Allaha şükür ki, növbəti təhlükədən də qurtulduq.

Göz qızartısı və göynəməsi elə bir həddə çatıb ki, qarşını çətinliklə görə bilirik. Təcili yardım məntəqəsinə getməliyik. Xoşbəxtlikdən, yol uzaq deyil. Fələhətin vəziyyəti məndən də pisdir, uşaqların dediyi kimi, fəlakətlidir. Üzü çuğundur kimi qızarıb, kaseti də bitib. Kaseti olsa da, çəkməyə göz yoxdur! Bir-birimizdən ayrılmalıyıq. Ona deyirəm: "Gəl sonuncu ayrılıq şəklini çəkdirək, bəlkə, bir-birimizi görməyəcəyik". Yadigar şəkil çəkdirib istəmədən ayrılıyıq. Mikroavtobus gəlir. Bir neçə yaralı ilə birlikdə yola düşürəm.

Məntəqənin önündə kimyəvi qaza bulaşmış paltar, ayaqqabı və əleyhqazdan ibarət bir təpə yaranıb. Biri deyir ki, bunları yandıracaqlar. Ancaq mənim gözüm su içmir. Belə etsələr, dövlətə böyük ziyan vurmuş olarlar. İçəri girirəm. Bir neçə böyük konteyner, on-on iki hamam və dezinfeksiya mərhələlərini keçmək üçün kiçik və böyük otaqlar var.

Duş alıb bir dəst yeni paltar, corab və ayaqqabı geyirəm. Qovluq açıldan, gözlərimə bir neçə damcı dərman töküləndən sonra oradan çıxırıq. Maşın bizi növbəti tibb məntəqəsinə aparmağa hazırdır. Müharibədən çıxmış bir mikroavtobusdur,

yalnız axırında bir cərgə oturacaq var. Bəzilərinin vəziyyəti o qədər ağırdır ki, maşının yerinə uzanırlar.

Yola düşürük. Dikbaş düşmən təyyarələri hələ də əl çəkmir, yolun həssas və strateji nöqtələrini və körpünü vurmaq istəyirlər. Sürücümüz də daim sağa-sola dönür, ayağını qazdan çəkmir. O, özünü xilas etmək istəyir, bizi yox. Bizim nəfəsimiz dayanmaq üzrədir. Heç bir sözə, əmrə də qulaq asmır. Səs maneəsi yarılanda ilan vurmuş sürücümüz də tələsik əyləcə basır, bizi orada qoyub tualet bəhanəsi ilə təhlükəsiz yerə sığınmağa gedir. Zənnimcə, indiyədək cəbhəyə gəlməyib, ona görə bu qədər qorxu içindədir. Bəlkə də, haqlıdır. Gözlərim görmədiyinə görə bayıra çıxa bilmirəm; məcbur qalıb oturur, başımıza nə gələcəyini gözləyirik. Təyyarələr manevr edib gedirlər. Sürücü tövşüyə-tövşüyə və utancaq halda qayıdır. Uşaqlar etiraz edirlər:

– Bəs biz adam deyilik, maşını bu şəkildə yolun ortasında buraxıb qaçırsan?

– Axı tələsik işim vardı!

– Bil ki, nə qədər geciksən, pis olacaq. Bas qaza, Şeyx Salehə az qalıb.

– Canınıza and olsun, pis vurur. Bayaq gedəndə bir raket gəldi, uşaqların birinin başını havaya uçurdu. Bombanı elə-belə bilməyin, çox təhlükəlidir...

Qırx beş dəqiqədən sonra tibb məntəqəsinə çatırıq. Müalicənin digər mərhələlərindən keçəndən sonra bir Deluxe avtobusu ilə Baxtərana yola düşürük. Təyinat yerimiz Şəhid Əşrəfi xəstəxanasıdır. Tezliklə çatırıq. Xəstəxana kimyəvi xəsarət almış adamlarla doludur; bir dəstə gəlir, bir dəstə gedir. Həkim növbəylə müayinə edib resept yazır. Tibb bacısı həkimin dediyi dərmanları verir və gözə damcı tökür.

Gecənin yarısıdır. Məni yuxu tutmur. Dostlarımdan nigaran qalmışam. Beynimdə min cür fikir dolaşır. Tezliklə bu qəfəsdən xilas olub dostlara qovuşmalıyam. Amma necə? Hansı gözlə?

29 mart 1988

Uzun bir gecəni arxada qoyduq. Səhərə qədər yaralı gətirib, şəhid aparırdılar. Artıq səhər açılıb, tibb bacısı səhər yeməyi gətirib. Səs-küy arasında tanış bir səs eşidib diqqətlə qulaq asıram. Özüdür ki, var, öz Nəqqadımızdır. Onu çağırıram. Səsimi eşidib həmişəki kimi enerjili halda deyir:

– Sənsən, qardaş Qədəmi? Gəl yaxına. Vay-vay! Sən də kimyəvi xəsarət almısan ki! Allah onlara lənət eləsin!

Sevindiyindən özünü itirir, məni qucaqlayıb özünəməxsus tərzdə ağır-ağır deyir:

– Allahım, Sənə şükür, Sən necə də yaxşısan! Qədəmi, sənsən? Deməli, yaşayırsan! Deyirdilər ki, şəhid olmusan. Çarpayın hansıdır?

– Budur, – deyə cavab verirəm.

– Qəribədir, mən də yanındaymışam ki...

Dünəndən yan-yana olmuş, amma bir-birimizi görməmişik. Korluq pis dərd, görmək çox böyük nemətmiş!

01 Aprel 1988

Nəqqadla birlikdə qərara gəldik ki, nəyin bahasına olursa-olsun, xəstəxanadan çıxıb çarpayılari öz adamlarına həvalə edək. Həkim gələndə dedik:

– Biz düşərgəyə uşaqların yanına qayıtmalıyıq.

– Bu vəziyyətdə yerinizdən tərpənməyiniz də məsləhət deyil, – dedi.

– Eybi yox, siz lütf edin, icazə verin, müalicənin qalanı düşərgədəki tibb məntəqəsinə qalsın.

İsrarın faydası olmadı. Lakin jurnalist kartımı göstərib, "xəbərlər köhnəlir, onları göndərməliyəm" – deyəndə bizi buraxdılar.

Çıxış icazəsi verilən kimi, vərəqəni gözləmədən qəfəsdən çıxmış quş kimi bir dəst enli paltar alıb küçəyə çıxdıq. Güclü günəş şüası göz qırpməğa imkan vermirdi. Məcbur qalib bir tərəfdə oturduq ki, gözlərimiz işığa alışsın.

Tibb bacısı görməmiş və həkim duymamış aradan çıxmaq lazımdır. Bir əlim Nəqqadda, bir əlim

divarda kor kimi yola düşürəm. Vəziyyət qırmızıdır, həyəcan siqnalı verilir. Biz ki, bir yeri görmür, sığınacaq da axtarmırıq. Allaha təvəkkül edib yolumuza davam edirik.

Şəhərdə sakitlikdir, hərəkət azdır. Arabir bir maşın səsi gəlir və çox tezliklə itir. Əlimizdən tutub bizi təhlükəsiz bir yerə aparacaq adam da yoxdur. İlahi, ey kimsəsizlərin və kimyəvi xəsarət alanların köməkçisi! Kor bəndələrinin məzlumluğuna şahid ol, bizim əlimizdən tut və bizə sığınacaq ver!

Nə olursa-olsun, hava qaralmadan düşərgəyə çatmaq lazımdır. Xiyabana tərəf gedirik. Maşının əyləc səmindən bədənimiz ürpəşir. Yerimizdə quruyub qalırıq. Sürücü hirsə qışqırır: "Ey! Sizin gözünüz yoxdur?! Az qala məni bədbəxt edəcəkdiz!"

Həqiqətən də, gözümüzün olmadığını anlayanda bizə yazığı gəldi, maşınına mindirdi. Tehrandan olduğumuzu biləndə şirin yerli ləhcə ilə tənqid və nəsihətə başladı:

– Məgər çörəyiniz yox idi, suyunuz yox idi?! Bura niyə gəlmisiz?! Məgər görmürsüz ki, bu Allahsız bişərəf yağış kimi başımıza bomba tökür?! Mən məcburam qalıb arvad-uşaqlarıma bir tikə çörək qazanım. Bura bizim şəhərimizdir, başqa yerimiz yoxdur, siz niyə gəlmisiz?

Cavabında deyirik:

– Həm suyumuz vardı, həm çörəyimiz, amma düşməni təkə su və çörəyimizi deyil, bütün

ölkəmizi, evimizi bizdən almaq istəyirdi. Axı, ata can, biz əlimizi əlimizin üstünə qoyub tamaşa edə bilmərik ki; edə bilərik?

Sürücü müharibədən çıxmış üz-başımıza bir də baxıb təsdiq əlaməti kimi başını yellədi və dedi:

– Hə, vallah. Haqq sizi qorusun! Çox sağ olun...

Ona piyada və tank döyüşündən, sonra da Həftxandan keçid macəramızdan danışdım. Sözlərindən peşman olub bəzən "Allahu əkbər", "Maşallah" və "Hə, vallah" sözləri ilə uşaqların fədakarlıqlarını alqışlayır, Səddama və bəəsçilərə lənət və nifrin yağdırır, onları söyürdü.

Təyinat yerinə çatırıq. Nə qədər ediriksə, yol pulu almayıb deyir: "Buyurun, mənim qonağımsız!" Gözlərimiz bir az işığa alışıb. Birtəhər düşərgəyə giririk.

Uşaqların bir qismi gəlməyib. Tibb məntəqəsinin önündə qələbəlik var. Həkimlərin işi başdan aşır. İman taqımının otağında bir neçə nəfər uzanıb istirahət edir. Bir qismi də tibb məntəqəsində müalicə alır. Qardaş Müştəqi həmişəkindən də böyük qayğıkeşliklə yaralılara qulluq edir, tibb xidməti göstərir. Bizi görən kimi qucaqlayıb:

– Siz də sağsınız?! Allaha şükür! Bəs qalanı hanı? – deyir.

Bir tərəfə ədyal sərrib istirahət eləməyə yer hazırlayır. Allah ondan razı olsun, atadan mehriban, anadan qayğıkeşdir! Allah ata-anasına rəhmət eləsin!

Cəld şüşəni gətirib gözlərimizə bir neçə damcı dərman tökür. Xəstəliklər oxşar olduğuna görə dərmanlar da eynidir. Uşaqların hər biri də özünə görə təcrübəli həkim olub.

Pəncərənin ağzına müxtəlif dərmanlar düzülüb, hamısı salavatadır. Vitamin B kompleks şərbətinin müştərisi hamıdın çoxdur. Hacı Məhəmmədi çatar-çatmaz şüşəni başına çəkib salavat deyir. Ləvasani ona deyir: "Nə xəbərdir, ay kişi, su deyil ki!" Cavab verir: "Hacı can, yeməyimizdə vitamin yoxdur, bunları da içməmək, necə vuruşarıq?!"

Səsucaldandan Məlikini çağırırlar. Deyəsən, ailəsi görüşə gəlib, özüysə döyüş yerindən qayıtmayıb. Allah eləsin, salamat olsun!

Uşaqlar bir yerə toplaşib əməliyyat xatirələrini söyləyirlər. İman taqımının dörd şəhidinin – Əkbəri, İraqi, Müciri və Ramazaninin yeri görünür. Nəqqad deyir:

– Uşaqlar, bilirsiniz ki, Şəhid İraqi Xorasan meydanından idi, bizim məhəlləmizdən. O mənə deyirdi: "Əbülfəz, yadında qalsın, mənimçün məsciddə mərasim keçirin". Allah ona rəhmət eləsin! İndi necə, hansı üzlə evlərinə gedim?! İlahi, Özün kömək ol və məni Höccətin yanına göndər!¹

Fələhətpur sözə başlayır:

¹ Nəqqadın duası tezliklə qəbul olur və o, Mirsad əməliyyatında Höccətin yanına gedir.

– İraqi ilə nə qədər elmi mübahisə edirdik! Allah rəhmət eləsin! O, kafir olurdu, mən müsəlman. O, universitet tələbəsi idi, çoxlu hazır dəlilləri vardı.

Mirkərimi deyir:

– Əkbəri həmişə gülürdü. Bir gün uşaqlara çay verirdi. Ona dedim ki, niyə qaynatmısan? Sözümdən incidi, o biri otağa keçib ağladı. Dedim ki, niyə ağlayırsan? Dedi ki, məndən incidiyinə görə.

Ləvasani söhbətə qoşulur:

– Həmişə çay gətirirdi, süfrəni yığışdırmaqda da birinci olurdu.

– Rəhmətlik Döyüşçülər kompleksindən aldığı təzə dəftərləri mənə verib deyirdi ki, reportajlarını yazarsan. Tapşırıqlarının qaralamasını yazmaq üçün də məndən qeyd kağızı alırdı, – mən deyirəm.

Rzayi söhbəti davam etdirir:

– İraqi xilas ola bilərdi, amma mərdlik etdi, Əkbərini gətirmək istədi, özü də orada qaldı.

– İmamıyandan nə xəbər var?

– Başına güllə dəyib. Tehrana apardılar. Böyük ehtimalla şəhid olacaq.

– Müciridən deyim... Necə də çevik və qorxmaz uşaq idi! Qəlpə dəymiş bir yaralının bağırsaqlarını götürüb yerinə qoydu, sonra da qarnını bağladı.

– Axırncı dəfə gedəndə zarafata deyirdi: "Gəl, üzümdən öp, peşman olarsan ha!"

– Əkbərinin son namazı heç vaxt yadımdan çıxmaz...

02 Aprel 1988

Cəbhəni tərk edirəm, amma ürəyim orada qalıb. Mən gəldim, ürəyimsə gəlmədi; yəni gəlməyə ürəyi gəlmədi. Haqlıdır. Onun yerində siz də olsaydınız, qalardınız. Orada ürəyimizə qonaq olmaq fürsəti yaranmışdı.

Hər şey gözəl idi: hündür qayaları, uca zirvələri – əllərimizin buludlara dəydiyi yerlər. O qar, o yağış, o gözəl rütubət necə qəşəng idi! Necə coşqu və həyəcan vardı! Cəbhə dünyası qərribə dünyadır, ondan asanlıqla ayrılmaq mümkün deyil. Bu diyarın uşaqlarının yolu sədaqət və səmimiyyətdir, İslamları əsl Məhəmməd (s) İslamıdır. Boşuna deyil ki, buraya ayaq basan hər kəs qalası olur.

Yenə Tehrana getmək lazımdır; tüstü, siqnal və tıxac şəhərinə. Yenə idarə, bürokratiya, trampolin dolu işlər. Bütün bunlarla yanaşı, əziz imam üçün darıxmışam.

Sənədlər

Bu gün, on səkkiz ildən sonra reportaj qrupunun uşaqlarının qeydlərini bir daha nəzərdən keçirdim. Bunu gerçək bir yuxunu nəzərdən keçirmək də saymaq olar.

Uşaqlara demişdim ki, əməliyyatda kimlərin şəhid olacağını təxmin edirlərsə, gizlicə mənə

yazsınlar. Mütləq əksəriyyəti belə yazmışdı: Əkbəri, Nəqqad, İraqi və s. Öz təxminimiz də beləydi və düz çıxdı. Bir neçə nəfər mənimlə Fələhətpurun da adını çəkmişdi. O, sonralar Livanda şəhadətə qovuşdu. Bəziləri də elə iz azdırmışdılar ki, şəhid olacaqları heç kimin ağlına gəlmirdi. Onlardan biri balaca Müciri idi. Bir dəfə mərcdə uduzub tualetin önündəki palçıqın içində yüz metr süründü, onu oradan birbaşa hamama göndərdik.

Şəhid həmkarım və səfər yoldaşım Fələhətpurdan da yazılar tapdım. İşinə qiymət vermişdi: "Bəsiciləri təsvir etmək üçün onlar kimi olmaq lazımdır; əvvəlcə bir bəsic, sonra da sənət adamı olmaq; əvvəlcə mənəvi paklıq, sonra təlim".

Fələhətpur sözünün davamında yazırdı:

"İlk dəfə köhnə bir Super-8 kamerası ilə Vəlfəcr-8 əməliyyatında çəkilişə başladım, sonra Kərbəla-5 və Kərbəla-8 əməliyyatlarından geniş reportajlar hazırladım.

Qardaş İbrahimi və qardaş Qədəminin əməkdaşlığı ilə gördüyümüz ən yaxşı və hətta ən gözəl iş Məhəmməd rəsulullah (s) diviziyasının Həbib ibn Məzahir batalyonunun İman taqımı barədə hazırladığımız sənədli film idi. Bu film "Fəth rəvayəti" rubrikasının üç verilişində nümayiş etdirildi. Zənnimcə, müharibəyə dair digər sənədli filmlərə nisbətən daha maraqlı alınmışdı. Avini digər uşaqlara demişdi ki, bundan sonra bu şəkildə

reportaj hazırlayın. Lakin müharibənin ömrü bitdi və cihad qapısı bağlandı. Bu filmi hazırlamaq üçün iki aydan çox ən ağır iqlim şəraitində, ölkənin qərbinin qar-yağışında, güclü soyuğunda işlədik, bütün piyada yürüşlərdə, səhər proqramlarında və gecə döyüşlərində iştirak etdik. Uşaqlar bizim onlardan biri olduğumuzu, sadəcə olaraq, silah yerinə kamera götürdüyümüzü anladılar. Zarafata deyirdim ki, kimin pulemyotu bizim silahımız qədər güclü olub hər saniyədə 24 dəfə atəş açə bilər?

O günlər həyatımızın ən yaxşı dövrü idi... Ümidvaram, Şəhid Əli Əkbəri, Höccət İraqi, Möhsün Müciri, Nəqqad, Seyid Saidiyan, İmamıyan, itkin düşmüş Ruhullah Ramazani və digər əzizlərə yaxşı yoldaş ola bilmişik".¹

Heyhat, müsibətdir tək qalmaq!

Yoldaşlar köçən zaman sağ qalmaq!

İndi görək, Şəhid Səməndəriyan gündəlik qeydlərində dostlarını və döyüş yoldaşlarını necə təqdim edirmiş. O, bəndəniz barədə yazmışdır:

"Qardaş Qədəmi çox vaxt yazmaqla məşğuldur. Görünür, xatirələrini qeyd edir. Digərləri ya dərs oxuyur, ya da söhbət edirlər...

¹ Şəhid Fələhətpurun xatirə dəftərini mehriban şəkildə ixtiyarına buraxmış möhtərəm ailəsinə, xüsusən də əziz atasına və xeyrixah qardaşına təşəkkürümü bildirirəm.

Qardaş Qədəmidən soruşuram ki, harada işləyirsən? Deyir ki, təlim və tərbiyə işində. Təxmin edirəm ki, Uşaq və Yeniyetmələrin Düşüncə İnkişafı Mərkəzində işləyir. Bəzən də fotoaparatu ilə uşaqların unudulmaz anlarını əbədiləşdirir.

Qardaş Canməhəmmədi, qardaş Qədəmi və qardaş Əfşar bu gün yaralanıblar. Onları xəstəxanaya aparıblar. Əlbəttə, xoşbəxtlikdən, qəlpə kiçik olub, vəziyyətləri çox da ağır deyil. Srağagün də qardaş Qədəminin qoluna iki kiçik qəlpə girmişdi..."

Səməndəriyan dəftərinin 44-cü səhifəsində Canməhəmmədi və digərləri barədə yazmışdır:

"Qardaş Canməhəmmədi bir neçə cümlə söyləyib gələcək tapşırığın əhəmiyyətindən danışdı, bu səadət (ön xətdə olmağın) hər kəsə nəsib olmadığını, bu yola qədəm qoyduğumuza görə Allahın bizə lütf etdiyini xatırlatdı. Öz-özümə fikirləşirdim ki, həqiqətən də, doğru deyir.

...Qardaş Canməhəmmədidən soruşdum ki, nə xəbər var? Dedi: "Bu axşam hücum keçəcəyik, nə işin varsa, gör". Gülüb dedim: "İşlərimi görmüşəm". Dedi: "Məqsədim dua və münacatdır".

Mehdi ilə mən üçüncü bölüyə düşmüşük, Sina isə birinciyə. Altı il Almaniyada təhsil alıb Əkinçilik nazirliyində işləyən mühəndis Məhəmməd yaralıları daşımaq işinə baxır. Mən snayperəm. Mehdi təminat bölməsində idi, indi o da snayper oldu...

Sina vəzifə bölgüsü zamanı məsləhət bildi ki, texnik kimi mühəndis-istehkam batalyonunda xidmət etsin. Bir neçə gündür oraya gedib, hələ ondan xəbərim yoxdur.

Ağsaçlı Hacı Firuz Mürüvvəti taqımın ən yaşlısıdır. Təxminən 56-57 yaşı olar. O, əksər əməliyyatlarda iştirak edib, iki dəfə Livana göndərilib. Maşallah, fiziki və psixoloji baxımdan çox-çox güclüdür, maral kimi dağa dırmaşır. Allah onu qorusun!

Qardaş Qalavənd növbətçidir. O qədər məzlum siması var ki, baxanda ürəkdən sevinirəm. Hamısı ixlaslı uşaqlardır; hamısı yaxşıdır.

Qardaş Gəndüminin üz-başından sadəlik yağır. Çox mehriban oğlandır... Deyəsən, Kaşandan, ya da Nayindəndir, qardaş Rəcəbinin yerlisidir. Hər ikisi Qüds mağazalar şəbəkəsinin Xorasan meydanı şöbəsində işləyir.

Səhv etməsəm, qardaş Sadiqi komandamızın ən balaca üzvüdür. Sifəti uşaq kimi, davranışı isə ağır və vüqarlıdır.

Səfərin əvvəlindən indiyədək birlikdə olduğum qardaş Ehsaninin 35 yaşı var, Ticarət nazirliyində işləyir. O, batalyona təxminən otuz kaset gətirmişdi. Deyirdi ki, bazarda birinin qiyməti min tündür.

Komandanın rabitəçisi qardaş İmami tütün fabrikində fəhlədir. Ondən soruşuram ki, Hacı ağa İşraqini tanıyırsan? Deyir ki, adını eşitmişəm.

Soruşuram ki, Mühaciri necə? Deyir ki, hə, köhnə işçilərdəndir. Deyirəm ki, Səid Mühacir? Deyəsən, xatırlayıb deyir: "Ax! Hə, şəhid oldu... Kiçik bir qızı qaldı. Allah müharibənin səbəbkarlarına lənət eləsin!" İmami də sevimli oğlandır... Bura eşq məktəbidir. Burada hamı yaxşıdır.

Qardaş Canməhəmmədi məsum çöhrəsi ilə mənə hamıdan çox təsirləndirir. Xüsusən də ağzının sağ tərəfində ağır yara yeri görünür. Güman ki, əməliyyatların birində qəlpə dişlərinin yarısını töküüb, dodağının kənarından çənəsinin üstünə qədər tikiş atılıb. Xoş halına! Ona qibtə edirəm. Boş vaxtını tələf etmir; ya Quran oxuyur, ya dua edir, ya dərslə məşğuldur...

Bir dəfə onunla daha yaxından tanış olmaq üçün soruşdum ki, eşitmişəm, tibb universitetinə qəbul olmusan. Gülüb dedi: "Doğrudan?! Yox, əşi, yanlış məlumatdır, mən korpusun yerləri üçün iştirak etmişdim".

Dünən qardaş Bəxşipurula bir qədər söhbətləşdik. Bu on yeddi yaşlı pasdardan soruşuram:

– Qardaş, nə işlə məşğulsan?

– Riyakarlıq olmasın, mən pasdaram. Üç aydır könüllü pasdar olmuşam. Əvvəllər bir sexdə işləyib həftəyə min tümən maaş alırdım. Müdirim pis adam idi... Gəldim korpusa. Dövlət idarəsində işləmək istəyirdim.

Yaşı az olsa da, ağılı böyükdür. Deyirdi ki, yetim böyümüşəm, atam çoxdan vəfat edib. Mən bu cəhətdən də onunla bağım olduğunu, hər ikimizin eyni həyatı yaşadığımızı hiss edirəm.

Qardaş Əmrullahi arıqdır, beli bükülüb, daha çox, çayxana köməkçilərinə oxşayır”.

Səhifə 43 - 20.01.87:

"Axşam qardaş Qalavənd mənə deyirdi ki, mənə, qardaş Zamani (şəhid) uçacaq. Dedim ki, mən də bir müddətdir belə düşünürəm. Qardaş Zamanini çağırıb təklif etdik ki, bu axşam bir qədər sədəqə çıxarsın".

Birinci reportajın şəkilləri

Məhəmməd rəsulullah (s) diviziyasının misilsiz ezam mərasimi

Gül, gülab və şirniyyatla yolasalma

Səməndəriyan gündəlik xatirələrini yazır.

Canməhəmmədinin əməliyyat əmrini aldığı tarixi an

Mən gələndə atam getmişdi!

Sağdan: Taqım komandirinin müavini Canməhəmmədi, taqım komandiri Mətin, Cüneydi, Mətinin atası.

Söhrabinin şəhid olacağına dair xəbər o qədər yayılıb ki, böyük komandiri Əsgəri də onunla yadigar şəkil çəkdirir.

Zamani ilə Heydəri namazlarının qünutunda şəhadət istəyirlər, Allah da verir. Bu şəkli çəkəndə ibadət yeri tam qaranlıq idi, onlar təbii hallarında ikən fotoaparata işığı onları ələ verir.

Əsgər Nağızadə ilə yumorist dostlarının özlərindən qoşduqları şeirlər və məzəli lətifələr o qədər maraqlıydı ki, evə qayıtmaq heç kimin yadına düşmürdü.

Canməhəmmədi həmişə olduğu kimi piyada yolçuluqdan sonra səmimi səsi ilə uşaqlara mənəvi paklıq və şəhadət hekayələri danışır, söhbəti Kərbəlaya gətirib ürəkləri Kərbəlayı edir.

Fəllah məktəb uşaqlarının məktubuna cavab yazarkən

Həmzə batalyonunun komandiri Hacı Əmininin gülürüz simasını hər dəfə görəndə bilirdik ki, əməliyyat yaxınlaşıb.

Ərjəngiyan pulemyotu ilə düşməni təngə gətirmişdir.

Məni görəndə kimi dedi: "Ağa, məni tanımırısan? Mən Himmətiyanam, inqilabdan qabaq Mərifət məktəbində şagirdiniz olmuşam".

Əhməd Sabahi bir qədər sonra əsir düşdü, qardaşı Mahmud cənnətə qanad çaldı, mən müəllimsə tozlarına da çata bilmədim.

Şəhid Kamankeş (sağdakı) aşıq hövzə tələbəsi Bağırzadənin yanında

Bombardman və uşaqların qaçışı

Xəcalətli raket

Şən və gülürüz halda Şələmçə qətlgahına doğru

Qanlı Kərbəla-5 əməliyyatından öncə çəkilən son yadigar şəkil

Tehran Təhsil idarəsinin müdiri Hacı Hüseyn Müzəffər şagirdlərindən geri qalmasın deyər yaralı ayaqla cəbhəyə gəlir.

Taqım komandiri həyəcan və təşvişlə tez-tez istehkamın uzununa qaçır uşaqları soruşur, onları ruhlandırır.

Şəhid Rza Şəbani

Qumbaraatan mərmisi Müzəffər, Canməhəmmədi və Xorasani ilə birgə oturduğum yerə düşdü və aramızdan Canməhəmmədini seçdi. Onun qana qərq olmuş bədəni Müzəffərin qucağındadır.

Müzəffər səngər yoldaşının bədənini səngərdən çıxarır.

Özümə gələndə gördüm ki, Əkbərin qanlı bədəni ayağımın üstündədir.

Yaralı qumbaraatan şəhadət sərhədinə qədər getdi, amma heç vaxt düşməyə arxa çevirmədi.

Bir gecədə yüzillik yolu gedən iki şəhid şagird

Bu da məlumat üçün və riyə xatirinə: İki qəlpədən biri tükdən nazik boynuma girdi, o biri də əlimin üstünü yandırdı. Yaxın sirdaşım olan radio da əlimdədir.

Bu, haqqında danışdığım ev və məzardır. Qalavənd (sağdakı) əlində Quran şəhadət yerində oturub, əslində, öz fatihəsini oxuyur. O, az sonra həmin yerdə şəhadətə qovuşdu, Ehsani əmi də yaralandı.

Ehsani əmi şəhadətin bir neçə addımlığına qədər getdi, amma əliboş qayıtdı. Əlbəttə, tam da əliboş yox; üzünə və belinə bir neçə qəlpə girdi.

Uşaqlar köməkləşib Səməndəriyanla Qalavəndin cansız cəsədlərini təcili yardım maşınına qoyurlar.

Əhəd Rəhmanvənd ağır yaralanıb zarısa da, tez-tez Qalavəndlə Səməndəriyanın adlarını çəkir, hallarını soruşurdu.

Bu, Söhrabinin sakit, qəlpəsevər üzüdür. Uşaqlar onunla şəkil çəkdirmək üçün bir-birini qabaqlayırdılar. Şəhid olanda Zamani dedi: "Gördün, dedim ki, uçacaq?! Qoy onunla bir şəkil də çəkdirim".

Az öncə əsirləri qaçılmaz ölümdən xilas etmiş Qalavəndin özü bədən qəfəsindən xilas oldu.

Partlayışdan bir neçə saniyə sonra

Qalavənd tapşırırmışdır, Səməndəriyan son nəfəslərini alır. Bağırzadə köməyə tələsir, amma işdən keçmişdir.

Kəndli ata şəhid övladı Həsən Munisanın üzünü son dəfə öpərkən

Tufandan sonrakı sakitlik

Bu şəkildə yanmış buldozerin altında düşmən cəsədləri görünür. Qalavənd onların arasında özünü ölmüslüyə vurmuş üç nəfəri ifşa etdi. Onlar üç sutka cəsədlərin arasında gizlənmişdilər, sonra çıxıb əsir düşdülər. Birinci əsirin oradan çıxması görünür.

Zavallı iraqılı uşaqların təhdidindən sonra qorxa-qorxa torpaq sipərin bu tərəfinə keçir.

Uşaqlara hər addım yaxınlaşdıqca sağ qalacağına dair əminlik əmsalı da artır.

Əclaf bəəsçilərin yalançı təbliğatının əksinə olaraq, ona həтта bir sillə də vurulmadığını görüb təəccüblənir.

Üz-başlarını yağla qaraldıb bir neçə sutka gizlənmişdilər, qaçmağa macal gözləyirdilər. İndi isə yüz faiz əmindirlər ki, həyatları sığortalanıb. Çünki tənbeh və təhqir olunmaq yerinə təbəssümlə, süd və peçenye ilə qarşılaşırlar.

Yadigar şəkil

İkinci reportajın şəkilləri

Hərəkət və sağollaşma zamanı

Rzayi qonşusundan tez cəbhəyə getdiyinə görə çox sevinir.

Hərəkət yeri: Sepah meydanı, Vəliəsr qarnizonu

Camaatın xeyir-duasından əlavə, püstələri də yolumuzun dayağıdır. Qulami püstə paylayır.

Hamı yatıb, amma gələcək şəhidlər olan İraqi avtobusun axırında mütalib edir, Nəqqad öz gələcəyi haqda düşünür, Fələhətpur da yanındakı ilə danışır.

Bu da həmin hücumçu taqım. Komandirlərə qarşı çox hirsli idilər, qorxurdular ki, birdən döyüşə girməz, təhlükəyə atılmazlar.

Layiqi əspazlığa da layiq olduğunu göstərir. Bir qədər öncə paltar yuduğu ləyəndə indi xörək bişirir.

Həzrət Zəhranın (ə) doğum günüdür. Uşaqlar yaxşı bayram mərasimi təşkil ediblər. Proqramlarından biri də klassik idmandır; onun zərbi qazandır, mili avtomat, kamanı RPG qumbaraatanı, zəngi də dəvə və keçi zınqırovu.

Cəbhələrin Kərbəlası

Səid Həddadiyan həmişəki kimi diviziyanın və batalyonun miyandarıdır.

Qardaş İraqi də bizim gələcək şəhidlərimiz siyahısında idi. Buna görə də, onun üçün əlimizdən gələni əsirgəmir, sağdan-soldan şəkil və video çəkirdik. Onun da acığı gəlmirdi. Bu gün bərbərdən

və diş həkimindən onun üçün vaxt aldıq. Bir dəfə Ləvasani ona demişdi ki, bunların filmləri yaxşı alınsın deyə, şəhid olmasan da, öldürüb səni şəhid edəcəklər!

Seyid Saidiyan düşərgədə birinci sinfin dərslərini oxuyub ən yüksək diplomunu aldı: şəhadət.

Getmək vaxtı, əşyaları diviziyanın təminat bölməsinə təhvil vermək zamanıdır. Fələhətpur gizlicə videoçəkiliş aparmaq istəyir, amma Qulami niyyətini bilir və gizli kamera ifşa olunur.

İmkanlar olmasa, yaralı da əlinizdə qalsa, nə edərsiniz?

Burada bütün işləri özün görməli, üzərinə məsuliyyət götürməlisən. Dünən xörək bişirib paltar yumaq, bu gün də beton blok daşımaq, səngər tikmək. Sağdakı Rzayidir.

Xərəyin istifadə yerlərindən biri də budur. Allah eləsin ki, yaralıları daşımaq işi həmişə kasad olsun. Qulami ucadan Ərrəhman oxuyur, hamı gülüşür.

Ustad Məzahiri uşaqların səbir daşığıdır. Bu gün onunla dərdləşmək növbəsi Münzəvinindir.

Cəbhələrin sevimli siması Hacı Sadiq Ahəngəranla dərdləşmə

Bu gün uşaqlar qab yumaqda Mürtəzanı qabaqlayıblar. O, Allaha şükür edir ki, ən azı, qabları aparmağın savabını əldə edib.

İlk çıxış məşqi

Mehdi Fələhətpur Şələmçə istiqamətində 20 kv metrlik otaqda

Fələhətpur gündüzlər kamera ilə çəkir, axşamlar da qələmlə xatirə yazır.

Televiziyanın Cihad qrupunun uşaqlarının ağır silah təlimi

Seyid Mürtəza elə bir rəisdir ki, nə hirslənir, nə əmr edir, nə də başqa bir şey. Lakin uşaqlar onun sözlərinə can-başla əməl edirlər. Bunu müridlərin mehriban baxışlarından da oxumaq mümkündür.

Seyid Mürtəza Avini papaq başında, əli qulağında, gödəkcə çiyində atəş növbəsinə dayanıb.

Allah rəhmət eləsin, Avini Fələhətpuru mənimlə tanış edib bizi İman taqımına göndərəndə tapşırıdı ki, video və şəkil çəkməkdə xəsislik etməyək. Mən də reportajımın ilk şəkli olaraq ağa Mürtəzanın özünü çəkdim.

Zaman: 03.11.87, gecə saat 01:00

Cəbhə günləri Quranla başlayır, dua və münacatla başa çatır. Şəkildə ağa Mürtəzanın eynəyinin kənarı görünür.

Əhmədin ayağı əməliyyatdan bir il sonra tapıldı; hələ də çəkmənin içindəydi.

Soyuq dağ havasında Şükrinin isti söhbətləri

Mücirinin yuduğu bu baş ertəsi gün Allaha qurban veriləcəkdə.

Hücum eşqi uşaqları çöllərə salıb, əməliyyata ümidlə hər gün yeni bir yerə köçür, çadır qururlar.

Bu iş, bəlkə də, iz azdırmaqdan ötrüdür. Allah və diviziya komandiri bilir.

Bu, iki şəhid atasının kreativ səhra hamamıdır. Ciddi şəkildə uşaqlara köməyə gəlib. O, bir an çənin başı üstə olmasa, hamama girən ya donar, ya da yanar.

Güləş uşaqların əyləncə proqramlarından biridir. İndi Furqani ilə güləşmək Mirkəriminin növbəsidir.

Dünən hava buludlu idi, güclü qar yağdı, bu gün isə təmiz günəş havası var. Uşaqlar iki dəstəyə ayrılıb qartopu ilə bir-birini vururlar. Mirkərimi Rzayini hədəf seçib və həmişəki kimi atəşi hədəfdən yayınmır.

Ləvasaniyə sözdə batan yoxdur, amma oyunda Layiqi ilə bacara bilmir.

Əməliyyat olmayanda, hövsələlər daralanda, uşaqlar düşmən tankının yerinə, qonşu batalyondan bu zavallını qənimət götürürlər.

İmamian taqımın məddahı Ləvasaninin çiyin kəmərinə möhkəmlədir. Şəhid onun qulağına bir söz deyir, amma hamı eşidir.

Hacı Həsən əməliyyatın vəziyyətini növbəti dəfə açıq iclasda komandirlərə izah edir. Amma iki ay ötəcək, hələ əməliyyatdan xəbər çıxmıyacaqdı.

Uşaqlar əməliyyat üçün həddən artıq darıxırlar. Bu gün Hacı Həsən binanın damında əməliyyat sözü verərək uşaqları ruhlandırır.

Uşaqların məktubları şirin və maraqlıdır. Dəməvənd rayonundan bir şagird yazır: "Döyüşçü qardaş, siz kafir səddamçılarla vuruşun, biz də məktəb səngərində dayanmışıq. Şəhid olsanız, qorxmayın, Allah sizinlədir".

Əməliyyatın gecikməsi uşaqların dilxor və məyus olmasına səbəb olub. Bu dəfə diviziya komandiri Hacı Məhəmməd səhər mərasiminə gəlib döyüşçüləri səbirli olmağa çağırır.

Əməliyyat yaxındır, hamı özünü göyçəksevər qəlpələr üçün hazırlayır.

Bu gecə Təvəssül gecəsidir. Fələhətpur ürəkdən oxuyub Allahdan rəhmət və şəhadət istəyir.

Nəqqad o qədər sevimli, sözləri o qədər şirindir ki, uşaqlar onu dinləmək üçün bir-birinin başına dırmaşırlar.

Traktor sürücüsü Hələbçə bombardmanından salamat qurtarmışdı, amma yolda dəmir nəhəngin altında qaldı.

Yarım saat nə illah etdiksə, traktor yerindən tərpənmədi. Bədbəxt sürücü də gözlərini camaata dikib aciz halda ağrı çəkir, zarıyırdı. Mənim əlimdən gələn yeganə iş bu hadisəni gizlicə qeyd etmək oldu.

Bəhruz Fələhətpur yaşlı gözlərlə ölənləri lentə alır.

Bu gün Hələbçə qurbanlarının şəklini çəkən Səid Canbozorgi sabah özü həmin zəhərli qazlardan qurban gedəcəkdə.

Sianur qazı məzlum Hələbçə əhalisini xəzan yarpağı kimi yerə sərib.

Və... əlləri analarına çatmayan iki bacı

Qəlpədən yaralanmış bu qardaş təyyarələr gələnə qədər öz ayağıyla təhlükəsiz bir yerə getməyi üstün tutur.

Uşaqlar yaralılara yardım edirlər.

Zavallı qoyun qəssab bıçağı ilə qurban kəsilməzdən öncə Səddamın bombalarından ölür.

Bombaların biri sursat çadırına düşüb bir neçə döyüşçünü diri-diri yandırdı. Uşaqların dağın döşünə qaçmasından bombardmanın, vahimənin və qətləliamın şiddətini təxmin edə bilərsiniz.

Əməliyyat gecəsi

Canlı qüvvə gecə ikən gölün o tərəfinə keçirilir. Əkbəri həmişəki kimi cəsur və düşüncəlidir, Müciri də nadinc və fəal.

Fələhətpurun buaxşamkı sulu süjeti qayıqçdır. Allah bilir, nə çıxacaq. Keçən gecə burada bir qayıq ağırlıqdan batmışdı.

Şəhid Nəqqad əməliyyatdan bir saat qabaq xəritəni saxlayır, Xeyirabadi dönüşsüz yol barədə məlumat verir.

Nəqqad: "Güllükdə mənim bir şəklimi də çək, bəlkə, bir də bir-birimizi görmədik".

Əməliyyatın başlanğıcı və Yəzdaninin Quran darvazasından ciddi və qərarlı şəkildə keçidi. Çoxları onun bir ayağının protez olduğunu bilmirdi.

Partlayış, alov və tüstü Ehsanla mənim fotoaparatom üçün yaxşı süjet idi. Lakin həmişəki kimi, o, daha tez ovladı.

Bu da bizim Hacı Bəxşidir, şüarının məsafəsi Kərbəlanı da keçirdi.

Bir anlığa başımı çevirib görürəm ki, düşmən Şəmiranı şumlayıb. İtirdikləri mövqeyi geri almaqdan ümidləri üzüləndə həmişə kimyəvi silaha əl atırdılar. Biz salamat qurtulduq, uşaqlar isə orada qaldılar.

Bu da məşhur Həsən əminin mehriban Mehdi Fəlahətlə yadigar şəkli

Bizim Mehдинin gözündən heç bir canlı qaça bilmir, hətta Mehdi Haşimi Rəfsəncani də.

Uşaqlar sürü ilə əsir tutub geri göndərilər. Heyf bu təbiətdən və gözəl güllərdən ki, düşmən əsgərlərinin çəkmələri altında əzilir.

İraqlı əsirlər Mehдинin kamerası önündə Səddama qarşı nifrətlərini və iranlılara hörmətlərini bildirir, əfv diləyir, şiə olduqlarını və əsl Məhəmməd (s) İslamına etiqad bəslədiklərini iddia edirlər.

Bu bəəşi əsirlər də qardaş Höccət İraqının əlində qalıblar.

O qədər bombalardan Gülcuna yalnız xırda bir qəlpə nəsib oldu. Höccət İraqi onun yarasını bağlayır.

Zahirən sakit görünən Dərbəndixan gölü

Furqani bu yolun təhlükəsini təcrübə etdiyinə görə mərmi gözləyə-gözləyə zikr deyir, Fələhətpur da partlayış anlarını çəkmək üçün pusuqda dayanıb.

Gülqunu suyun o tayındakı tibb məntəqəsinə göndəririk. O, heç vaxt geri qalmazdı. Düşmən bir qolunu boynuna möhtac eləyib, o isə o birinin iki barmağıyla qələbə işarəsi verir.

Şəmيران dağından gələndə yenə doktor Himməti gördük; məşğul idi. Bu dəfə bir iraqılı yaralını müalicə edir. Yorğunluq izləri həkimin üzündə aydın görünür.

Hələbçədən və Şəmيران dağından salamat qurtulub suyun o tərəfinə keçəndə gözlərini çətinliklə açan Mehdiyə dedim: "Bu qan qoymuş qırmızı gözlər, bəlkə də, bir azdan bağlanacaq və bir-birimizi görə bilməyəcəyik. Gəl, bir-birimizin şəklini çəkib reportajımızı tamamlayaq. Bu, Mehdinin mənim albomumdakı son şəkli dir; yadigar qoyub getdi.

Mündəricat

Ön söz.....	3
Yazarın ön sözü.....	5
Birinci reportaj.....	8
İkinci reportaj	135